ÇOK SATAN CELİLE'NİN YAZARINDAN

OSMAN BALCIGİL

PUTLAR YIKILIRKEN

NÂZIM HİKMET bazı "putları yıkarken" yeni putlar yaratıyordu. Gün gelecek, yaptığı putlar karşısına birer kâbus olarak dikilecekti. Nefes kesen bir dönem romanı.

14. BASKI

DESTEK EDEBİYAT

"İnsanlığın bütün hallerine dair" büyük bir roman:

PUTLAR YIKILIRKEN

Tarihin en büyük "put yıkıcı"larından Nâzım Hikmet, kendisiyle yüzleşirken aslında epey mahcup!

İkinci Dünya Savaşı'nın acımasızlığı; düşüncesi, sözü ve eylemi olanları alabildiğine ezecektir. Özellikle Nâzım ve peşi sıra savrulan iki güzel çocuğu.

Bezdiren polis takipleri, tabutluklar, işkence odaları, 1500 vatlık lambalar, falakalar ve insanlık onurunu yok etmek üzere icat edilmiş başka ne varsa...

Karşılığında sevgi, aşk ve insanlığa adanmış hayatlar...

Dünya yıkılıp yeniden kurulurken, büyük şair ve "iki güzel çocuk"tan yükselen canhıraş çığlık sinirlerinizi bozacak!

Sevinerek, üzülerek, korkarak, haykırarak, hayran kalarak, karalar bağlayarak okuyacaksınız.

Celile, *Yeşil Mürekkep*, *İpek Sabahlık* ve *Afife Jale*'nin yazarından...

₺42
KDV'den muaftır.
www.destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
DESTEK yayınları
www.destekdukkan.com
%40 indirimli kitap satış sitesi
ISBN: 978-605-115-915-915
9 786053 115915

OSMAN BALCIGİL

PUTLAR YIKILIRKEN

DESTEK
yayınları

DESTEK MEDYA GRUBU

DESTEK YAYINLARI: 1107
EDEBİYAT: 344

OSMAN BALCIGİL / PUTLAR YIKILIRKEN

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
Editör: Devrim Yalkut
Kapak İllüstrasyonu: M.K. Perker
Kapak Tasarım: İlknur Muştu
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Mayıs 2019 (10.000 Adet)
11.-12. Baskı: Temmuz 2019
13.-14. Baskı: Ağustos 2019
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-591-5

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkan.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari
www.destekmedyagrubu.com

Deniz Ofset – Nazlı Koçak
Sertifika No. 40200
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

OSMAN BALCIGİL

PUTLAR YIKILIRKEN

NÂZIM HİKMET bazı "putları yıkarken" ötekileri yapıyordu. Günü gelecek, yaptığı putlar karşısına birer kâbus olarak dikilecekti. Nefes kesen bir dönem romanı.

DESTEK yayınları

Yazar Hakkında

1955'te İstanbul'da doğdu. Ekonomi eğitimi gördü. Ulusal dergi, gazete ve televizyonların haber bölümlerinde muhabir, editör, yönetici olarak otuz yıla yakın çalıştı. Pek çok ödül aldı. Latin Amerika'da yaptığı çalışmayla, 1988 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından "Yılın Gazetecisi" seçildi. Sürekli Basın Kartı sahibi.

www.osmanbalcigil.com

Çalışmaları:

Birikim Yayınları, 1977-1980: Yayınevi yöneticisi.

İletişim Yayınları, 1980-1983 Yazar ve editör: *Yeni Gündem*, *Video Sinema*, *Tarih ve Toplum*, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*.

Cumhuriyet gazetesi ve *Cumhuriyet Dergi* 1983-1985: Yazılar, Röportajlar ve *Oxford Mektupları*.

Hürriyet, *Hürriyet Pazar* ve *Tempo* dergisi, 1986-1988: Yazar, editör.

Hürriyet Production, 1989 Araştırmacı, yapımcı, koordinatör: *Hodri Meydan*, *Tele-Vizyon*, *Tempo*, *Basın Kulübü* programları.

Show TV, 1993 Haber Müdürü, *Baş Sayfa* programı yapımcısı.

ATV, 1994 Haber Programları Genel Koordinatörü, *Üçüncü Sayfa*, *41 Dakika* programlarını hazırladı ve sundu.

Kanal 6, 1996 Haber Dairesi Başkanı.

Star TV, 1996 Haber Müdürü, *Kırmızı Koltuk*, *Osman Balcıgil ile Gece Hattı*, *Dobra Dobra* programlarını hazırladı ve sundu.

HBB TV, 1997-2000 Haber Dairesi Başkanı, Anchorman, *Şeytanın Avukatı* programını hazırladı ve sundu.

Ottoman Medya, 2000-2013 Kurucu ortak.

Araştırma Kitapları:

Birleşmiş Milletler, Uluslararası Af Örgütü ve Ölüm Cezası, Birikim Yayınları

1960 Anayasası Üzerine, Birikim Yayınları

İdamın Günlüğü, Onur Yayınları

Toplum: Layığı Bu Değil, Haziran Yayınları

Latin Amerika'nın Atar Damarları, Belge Yayınları

Romanları:

Ters Kanatlı Şahin, Destek Yayınları

Bilginin Efendisi, Destek Yayınları

Zerdüşt'ün Sırrı, Destek Yayınları

Dante'nin İstanbul Cehennemi, Destek Yayınları

Pisagor Tepkisi, Destek Yayınları

Mason Locası'nda Aşk ve Kılıç, Destek Yayınları

53. Risale, Destek Yayınları

Ela Gözlü Pars: Celile, Destek Yayınları

Yeşil Mürekkep, Destek Yayınları

İpek Sabahlık, Destek Yayınları

Nefesi Tutku Olan Kadın Afife Jale, Destek Yayınları

Denemeleri:

Karanlık Oda, Karakarga Yayınları

İki Güzel Çocuk

*1961 Nisan/Paris**

Kitaplarla dolu çantası, günün modasına uyumlu kısa, küt kesilmiş saçları, omuzlarını açık bırakan beyaz, dar bluz, kısa ekose etek, erkeksi siyah ayakkabılar ve soket beyaz çoraplarıyla tam bir üniversiteliydi genç kız.

Metronun Convention durağındaki merdivenleri çıkarlarken, yanı sıra yürüyen babasına "Bakalım tanıyacak mı seni?" dedi.

Kızının sorusunu şaşırmış gibi ve büyük bir güvenle "Tanımaz mı Ümit?" diye cevapladı Ömer.

İlk gençliğinden itibaren geriye doğru itinayla taradığı saçları beyazlamışsa da fırça gibi kalmıştı. Işıldayan yeşil gözleri, yüzündeki yaşlılığa dair derin çizgilerle savaşını sürdürüyordu. Ve hâlâ upuzun, dimdik, sırım gibiydi.

Bir yandan babasının kaç yaşında olduğunu hesaplarken "Kaç yaşında olmuştur?" diye sordu Ümit.

Ömer 1961'den 1902'yi çıkardı ve tereddüt etmeden "Elli dokuz oldu bu yıl" dedi.

Genç kız bu hesapla kendisininkini birleştirdi ve az sonra görecekleri adamın babasından beş yaş daha büyük olduğunu buldu.

***

* Nâzım Hikmet bu ziyaretinde Paris'te kırk gün kaldı. Yanında Vera da vardı. Ardından, Fidel Castro'ya "Barış Ödülü" vermek üzere, Barış Komitesi adına, Havana'ya gitti.

En çok da aşkı anlatan filmlerin, romanların, şarkıların, şiirlerin kenti Paris'te, şahane bir bahar ikindisiydi.

Kızıyla birlikte Nicolas'ın zengin şarap dükkânını sollarında bırakırlarken, Ömer saatine heyecan içinde bir kez daha baktı.

Ümit, "Daha yirmi dakika var. On dakikada oradayız" dedi telaşa mahal yok dercesine.

Cümlesini tamamlarken, sağ omzunda asılı ağır çantadan kırmızı bir kitap çıkardı, önceden işaretlemiş olduğu bir sayfayı açtı, parmağını arasına koydu. Sözleri, dudaklarından sanki bir uyarıda bulunuyormuşçasına döküldü.

"Piyano çalıyor olmasam, Bach üzerine çalışmasam, emin ol ne dediğini anlamazdım."

Az önce parmağıyla işaret koyduğu elli yedinci sayfayı, vurgusunu önceden yapmanın verdiği rahatlıkla tekrar açtı, sayfanın diplerine doğru indi ve şahane bir Fransızcayla okumaya başladı:

"Güz sabahı üzüm bağında
Sıra sıra büklüm büklüm
Kütüklerde salkımların
Salkımlarda tanelerin
Tanelerde aydınlığın
Aydınlıkta yüreğimin.
Tekrardaki mucize gülüm
Tekrarların tekrarsızlığı!"

Şiiri okuduktan sonra kitabı kapattı, yeniden çantasına koydu ve büyük bir ciddiyetle "Sebastian Bach'ın Do Minör Konçertosu ve 'tekrarlarındaki tekrarsızlık' ancak bu kadar güzel anlatılabilir" dedi, bu sefer Türkçe olarak.

Ardından "Bach, tam olarak bu" diyerek düşüncesini hayret ve hürmetle tekrarladı genç kız.

Biraz daha yürüyünce, Le Divan'ı ve önünde uzayan kuyruğu aynı anda gördüler.

Her ikisi de bacaklarına hız verip, dışarıya taşmış otuz kırk kişilik kuyruğun en sonunda yerlerini aldılar.

Onların peşine de birileri takıldı, kuyruk uzadıkça uzadı. Hepsinin ellerinde, Ümit'in az önce çantasından çıkardığı kırmızı kaplı küçük kitaptan vardı.

*"Paris Ma Rose."**

"Paris Gülüm"ü hem Ümit hem de Ömer, kendi kendilerine ve birbirlerine defalarca okumuşlardı.

Kitap Paris'te çok ama çok sükse yapmış, adı kültürün öteki adı gibi anılan kentin bütün saygın kitapçılarında, tıpkı Le Divan'da olduğu gibi, vitrinleri boydan boya kaplamıştı.

İçi içine sığmıyordu sırada beklerken Ömer'in. Üç yıl önce, yine Paris'te görmüştü can yoldaşını. Yanında Ümit yoktu o kez.

Bir başka deyişle, yanında Ümit olmak üzere Nâzım'la ilk kez yüz yüze geleceklerdi.

***

* Nâzım Hikmet'in bu kitabı, Charles Dobzynski tarafından Fransızcaya çevrildi, illüstrasyonlarını ünlü sanatçı Jean Picart Le Doux yaptı. Eserin yayıncısı Pierre Jean Oswald'dır.

Nâzım'ın geçen gelişinde 1958 yılı ve Mayıs ayıydı.

Fransız Komünist Partisi, düzenlediği büyük eyleme dünyanın her yerinden en ünlü aydınları davet etmiş, Nâzım'ı şeref konuklarının arasına koymuştu.

Ömer onu yürüyüşte bulmuş, iki eski dost gözyaşları içinde kucaklaşmışlardı.

Yan yana yürürlerken, Nâzım "Otelim Saint Michel Bulvarı'yla Medicis Caddesi'nin kesiştiği köşede. Yarın gün doğar doğmaz, Medicis Çeşmesi'nin önünde buluşalım" demişti eski dostuna.

O gece gözüne uyku girmemiş, sabahı zor etmişti Ömer.

Nâzım'ı, gün ışırken geldiği çeşmenin başında, kendisini bekler bulmuştu.

Deli gibi sarılmışlardı birbirlerine.

Üç dakika mı? Beş dakika mı? Kim bilir...

İkisi de çocuk gibi, hıçkırarak, içlerini çekerek ağlamışlardı. Sonra ellerinin tersiyle gözlerinin yaşlarını silmiş, en yakındaki kahveye gidip oturmuşlardı.

"Ben, iki tane croissant istiyorum" demişti şair. Kendisi için bir tane almıştı Ömer.

Ve tabii, oturdukları kafeyi mis gibi kokutan kahveler...

"Biliyor musun canımın içi, General de Gaulle'ün pis bir oldubitti ile Fransa'nın başına geçirilmiş olmasından bile daha önemli şu croissantlar ve kahve" demiş, iştahla etmişti kahvaltısını kadim dostu.

Zor günlerden geçiyordu Fransa. Charles de Gaulle'ün seçim hileleriyle başbakanlık koltuğuna oturması ülkede hayli güçlü olan işçi sınıfının canını çok sıkmış, bu nedenle gösteri büyük ses getirmişti.

Göğüslerinde kırmızı karanfiller olmak üzere Nâzım, Abidin, Güzin,** Charles ve Ömer hep birlikte yürümüşlerdi, bir gün önce düzenlenen protesto gösterisinde.*

"Yıllar sonra yine birlikteyiz" diye düşünmüştü o gün Ömer.

Sonra kalp çarpıntıları tutmuştu şairin.

Charles'ın, Republique Meydanı'na bakan dairesine çıkmışlardı hep birlikte.

"Ne gündü ama!" demişti, gözlerinin içi gülerek ve croissanından koca bir parça, kahvesinden kallavi bir yudum alarak bir gün öncesi için Nâzım.

On binlerce işçinin kızıl bayraklarla meydanları doldurmasına, eski günlerde olduğu gibi, nasıl da birlikte sevinmişlerdi.

Hatta bir ara, ağzını Ömer'in kulağına dayayıp "Devrim mi oluyor ne?" demişti şair.

Her zaman umut aşılayan o inandırıcı tını vardı sesinde yine.

***

Babası üç yıl önce yaşanan bu karşılaşmayla hemhal olmayı sürdürürken "Az kaldı" dedi Ümit.

Kuyruk epey ilerlemiş, baba kız Le Divan'ın kapısından içeriye girmişlerdi.

---

* Abidin Dino 1913-1993 yılları arasında yaşadı. Ressam. Babıâli'nin başarılı simalarındandı. Fransa'nın ünlü sanatçılarıyla çalıştı. Başta Paris olmak üzere pek çok kentte sergiler açtı. Resimlerini Türk kültürünün tarihsel kökleriyle bağlantılı yaptı.

** Güzin Dino 1910-2013 yılları arasında yaşadı. Dilbilimci, yazar ve çevirmen. İnceleme, anı, mektup türlerinde eserler verdi.

Ümit'in sözleriyle bir uykudan uyanır gibi oldu Ömer. Kaç dakika düşünmüştü acaba 58 Mayıs'ı üzerine?

"Paris Ma Rose"u bir kez daha okuduğu için olsa gerek, babasının dalıp gitmesine ses etmemişti Ümit.

Şaşkınlıkla baktı Ömer etrafa. Nasıl olup da kapıdan içeriye girdiklerine ve bulundukları noktaya ne zaman geldiklerine dair hiçbir şey hatırlayamadı.

İşte ileride, kitaplarını imzalıyordu o. On ya da on beş kişi ya kalmış ya kalmamıştı aralarında. Az sonra karşılaşacaklardı.

"Bakalım tanıyacak mı seni?" diyerek, metrodan çıkarken sorduğu soruyu ayaklarının ucunda yükselip tekrarladı Ümit. Sorusunu Türkçe de sorsa, kimse duymasın diye elini ağzına siper etmişti.

Gülümsedi Ömer. O da tıpkı kızı gibi ağzını eliyle maskeledi ve eğilip kızının kulağına "Tanır" dedi Türkçe olarak.

Kan ter içinde imzalıyordu kitaplarını şair.

Okurlarıyla konuşuyor, şakalaşıyordu da.

Son yaşlı kadın kitabını imzalatıp önlerini boşaltınca "Ömer!" diye haykırdı Nâzım ve cüssesinden hiç beklenmeyecek bir çeviklikle yerinden fırlayıp masanın öteki tarafına geçti, aşağı yukarı aynı boyda olduğu dostuna sıkı sıkı sarıldı.

İki koca adamın gözleri yaşardı.

Nâzım, enikonu ağlamaya başlayacağını hissedince Ömer'i bıraktı, gözlerini ceketinin kollarına silip yerine geçti.

Le Divan Kitabevi'nde, bu tabloya şahit olan herkes duygulandı.

"Sen..." dedi Ömer'e şair. "Şurada, kenarda bekle biraz. Birlikte çıkacağız."

Kendini toparlamak için önündeki bardaktan birkaç yudum su içti ve sıradakilerin kitaplarını imzalamaya devam etti.

***

"Bize gidelim" dedi Ömer, kitabevinden dışarıya çıkar çıkmaz.

"Olur" dedi Nâzım ve etrafını saran arkadaşlarından akşama kadar izin istedi.

Ömer'in çevirdiği taksiye bindiklerinde, şairin ilk işi yanındaki Ümit'i işaret edip "Bu küçükhanım kimin nesi?" diye sormak oldu.

Yutkundu Ömer ve "Kızım Ümit. Leyla'yla benim kızımız!" diye cevapladı.

Nâzım'ın bu soruyu soracağını biliyordu. Hazırlıklı olsa da, sesi çatallı çıkmıştı.

Büyük şairin nutku tutuldu. Yanında oturan, daha önce pek de dikkatli bakmadığı Ümit'e bu kez dünyanın en önemli kimsesiymiş gibi baktı. Boğazı düğümlendi ve ölgün bir ses tonuyla "Leyla ve senin kızın mı? Ümit mi?" dedi.

"Evet" dedi kelimeyi uzatarak ve ne var bunda bu kadar şaşılacak der gibi Ümit.

Toparlandı Nâzım. Bir kez daha baktı genç kıza. Bayılacak gibi hissetti. Önde, şoförün yanında oturan Ömer'le bir süre göz göze gelmemeye çalıştı.

Sonra "Eve varıncaya kadar gözlerimi kapatabilir miyim? Malum kalbim" dedi ve uzun bacaklarını şoförün koltuğunun altına doğru uzattı, başını koltuğa yasladı, gözlerini kapattı.

BİR

Resimli Ay'ın* emektar odacısı, masasında kendini kaptırmış çalışan Nâzım'a rahatsız etmekten korkar gibi yaklaştı.

"Beyim iki çocuk geldi. Biri kız biri oğlan. Aşağıdalar. Sizi sordular. Beklemelerini, bakacağımı söyledim. Savayım gitsinler mi?"

"Çocuk mu?" dedi anlamadığını belirtir gibi Nâzım.

"Üniversiteli miymişler, neymişler?"

İnsan altmış yaşını geçince üniversiteliler tabii çocuk gibi görünür diye düşündü Nâzım. Düşüncesinde haklı olup olmadığını anlamak için gülümseyerek sordu:

"Ben neyim peki Asım Efendi? Ben de çocuk muyum?"

Lafları eğip bükerek konuşmayı oldum olası sevmeyen yaşlı adam "Çocuksunuz tabii beyim" dedi ciddiyetle.

Mesele anlaşılmıştı.

"Ben gider alırım misafirlerimi" diyerek ayağa kalktı, kendisine şaşkınlıkla bakan odacının yanından geçti ve koridorun sonundaki merdivenlerden aşağıya doğru koşturdu.

"Hoş geldiniz çocuklar!" dedi hanın kapısında kendisini beklemekte olan gençlere.

"Vallahi ben demedim çocuk olduğunuzu, Asım Efendi söyledi" diyerek iki gencin ellerini sıktı.

Sessizlik içinde merdivenleri tırmanırlarken, hayatında bu kadar güzel iki insan tanımadığını düşündü Nâzım.

---

* *Resimli Ay* dergisi, kimi zaman yayınına ara verilerek ya da ismi değiştirilerek, Şubat 1924-Aralık 1938 yılları arasında, Zekeriya ve Sabiha Sertel tarafından yayımlandı.

Sovyetler Birliği'nde uzun yıllar yaşamış, güzelliğiyle ünlü Slav ırkının en nadide örneklerini görmüş, bazılarıyla arkadaşlık etme fırsatı bulmuştu ama bu çocuklar sahiden başkaydı.

Odasına ulaştıklarında, şair masasının arkasındaki sandalyeyi aldı, konukların oturacağı iki sandalyenin yanına çekti.

"Böylece, masayı aramızdan çıkartmış olduk" dedi gülerek.

Asım Efendi askıda getirdiği üç çayı masanın üstüne koyup çıkınca kendisini ziyarete gelen iki gence "Evet, deyin bakalım, neyin nesi kimin fesisiniz?" diye sordu.

"Ben Ömer'im" dedi genç adam ve onu "Ben de Leyla" diyerek izledi genç kız.

Nâzım, Leyla'ya bakmaya kıyamadı.

Sahiden de, türünün en güzel örneklerinden biriydi genç kız. Kızıl, kendiliğinden dalgalı saçları, beyaz, pürüzsüz, ışıldayan teni ve koyu, derin mavi gözleriyle parıldıyordu. Ayrıca epey boyluydu ve boyuna uygun bir endama sahipti.

"Neredeyse Ömer'le aynı boyda" diye düşünmüştü, hanın kapısında ikisini yan yana gördüğünde.

Az önce, çay bardağını ve tabağını tutan ellerine de bakmıştı Leyla'nın. Kelimenin tam anlamıyla hayran kalmıştı karşısındaki güzelliğe.

Ömer'in durumu da farklı değildi. O da aynı Leyla gibi uzun boylu ve mütenasip vücutluydu. Kumraldı delikanlı. Hiçbir kadının ve erkeğin, onun zümrüt yeşili gözlerine uzun boylu bakamayacağına her türlü bahse girerdi.

İki çocuğun sıra dışı güzelliği, uzun süre meşgul edecekti şairi.

***

"Hangi üniversitede, bölümde okuyorsun Ömer?"

"Okumuyorum. Terk ettim. Heidelberg Üniversitesi'nde makine mühendisliği okuyordum. İkinci sınıfta Türkiye'ye döndüm."

Çok şaşırdı Nâzım.

Ömer onun bu şaşkınlığını, ellerini kocaman açıp uzatarak daha da yükseğe çekti.

"Cibali Tütün Fabrikası'nda,* bozulan makineleri tamir eden bir ustabaşıyım."

Gerçekten de Ömer'in elleri bir devinkiler gibiydi. Nasırlı avuç içleri, derisi çatlamış parmakları, uçları kırık tırnakları, yıkanmakla çıkmayacak biçimde makine yağına batmış mübarek elleriyle, sahiden işçiydi genç adam.

"Nasıl oldu peki bu? Para problemi mi çıktı? Neden bitirmedin üniversiteyi?"

Güldü Ömer. "Brecht'in şu şiiri yüzünden" dedi.

Nâzım'ın dikkat kesildiğini hissedince, bir dörtlük okudu:

"Kızıl Rosa artık yok.
Fakirlere hayatı anlattı
Zenginler tarafından yok edildi.
Huzur içinde uyusun..."

Nâzım dörtlük üzerine düşünürken, genç adam içini döker gibi konuştu.

* Şimdilerde Kadir Has Üniversitesi olarak hizmet veren Cibali Tütün Fabrikası 1884 yılında mimarlar H. Anzavur ve A. Vallary tarafından inşa edildi. Fransız Reji İdaresi tarafından işletilen fabrika, 1925 yılında millileştirildi ve Türk Tekel İdaresi'ne bağlandı.

"Üç hayat yaşasam ve üç üniversite bitirmeye kalksam, para sıkıntım olmazdı Nâzım Ağabey. Babam Rafet Osman, Adana'nın en zengin toprak ağası. Üniversiteyi parasızlıktan bırakmadım anlayacağın."

Delikanlı, okuduğu dörtlükle olduğu kadar, konuşmasının arasına "Nâzım Ağabey" lafını koyarak da fethetmişti, çok genç ama bir o kadar da ünlü şairin kalbini.

"Spartakist'sin* yani!" dedi Nâzım gülümseyerek.

Şiirin içinde geçen "Rosa" sözcüğünden kalkarak yapmıştı bu yorumu.

Başını salladı delikanlı ve hikâyesini anlatmaya koyuldu.

"1925'te, babamın isteği üzerine gitmiştim Almanya'ya. O zamanlar, pamuktan sanayiye geçmeye çalışıyordu ve bildiğim kadarıyla kısmen gerçekleştirdi bu arzusunu. İşlerinde yardımcı olmam için, mühendis olup geri dönmemi istemişti. Benim de aklıma yatmıştı başlangıçta. Tarsus Amerikan'da** okudum. İngilizcem iyidir ama Almancam kıttı. Bir yıl Almanca öğrendim. Sonra makine mühendisliği eğitimime başladım. Karl'ın küçük çetesine de o yıl dahil oldum."

"Karl kim?" diye sordu Nâzım araya girip.

"Malzeme Bilimi hocamdı. Epey zorlandım kendisine Karl demekte ama sonunda kabul ettirdi. O 38, ben sadece 22 yaşımdaydım..."

---

* Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Almanya'da silahlı ayaklanma düzenleyen, Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg tarafından kurulmuş birlik. Sonradan adı Almanya Komünist Partisi oldu.

** 1888 yılında Mersin'in Tarsus ilçesinde eğitim vermeye başladı. Başlangıçtaki ismi St. Paul's Institute at Tarsus'tu. Zaman içinde misyonerlik çalışması yapmaktan vazgeçmek zorunda kaldı.

Sözlerine net bir nokta koymaktansa, eriterek bitirmeyi tercih etti genç Ömer. Belli ki, ilerleyen zamanlarda bu konuda söyleyeceği daha çok şey olacaktı.

"Okulu yarıda bırakmana, Türkiye'ye dönüp Cibali'de makine bakımı ustabaşısı olmana Karl sebep oldu yani..."

"Etkisi oldu diyelim. Onun etrafında toplanan küçük grubumuzla yaptığımız okumalarda, önceden büyük hayranlık duyduğum Rosa'nın görüşlerini terk etmemin daha doğru olacağını düşündüm."

Şair, genç adamla konuşması gereken pek çok konu olduğunu aklının bir köşesine yazıp, dünya güzeli kıza döndü.

"Sizin hikâyeniz nedir Leyla?"

Nedense "sen" demek yerine "siz" demeyi seçmişti, genel karakterine hiç uygun düşmese de şair.

Sonradan bu konuyu düşündüğünde kendi kendine "Bir prenses, insanüstü bir yaratık gibi oturuyordu karşımda. Başka herhangi bir şekilde hitap edememiş olsam gerek" diyecekti.

"Sen, Nâzım Ağabey. Bana 'sen' demeni tercih ederim. Müsaadenle ben de 'sen' diyeceğim. O kadar yakınsın ki bana ve Ömer'e."

Güzel olduğu kadar akıllı bir kızla birlikte olduğunu bir kez daha hissetti, sevgilisi konuşurken Ömer. Başını aşağı ve yukarıya sallayarak Leyla'nın sözlerini onayladığını ifade etti.

"Ben İzmirli, Yahudi bir ailenin kızıyım. Aile dediğime bakma, geride babaannemden başka kimsem kalmadı. Savaş birçok aileyi olduğu gibi benim ailemi de yok etti. İzmir Amerikan Koleji'ni* bitirdiğim için, babaannem üniversiteyi Amerika'da

* 1878'de misyonerlik amaçlı bir kız okulu olarak İzmir'in Basmane semtinde kuruldu. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte misyonerlik çalışmalarına son verdi. 1923'te Göztepe'ye taşındı. Epeydir eğitimini karma olarak sürdürüyor.

okumamı istedi. Ailemizin küçük bir parçası orada. Ülkemi ve kendisini sevdiğimi, bırakamayacağımı söyleyip reddettim. İki senedir İstanbul'da, Hukuk Fakültesi'ndeyim."

İki gençle Nâzım'ın konuşması, içeriye giren Sabiha Hanım'ın* "Nâzım, düzeltmeleri derhal bitirmen lazım. Dizgici bekliyor" demesiyle kesildi.

"Peki Sabiha Hanım" diyerek ayağa fırladı şair. Bu arada gençlere döndü ve bir teklifte bulundu.

"İki saat kadar işim var. İsterseniz etrafta dolaşın. Sonra Galata Köprüsü'nün altında buluşalım. Size bira ısmarlayayım. Kaldığımız yerden devam ederiz. Ne dersiniz?"

İki genç, sevinç içinde kabul ettiler Nâzım'ın teklifini.

* Sabiha Sertel 1895-1968 yılları arasında yaşadı. Sosyolog. Türkiye'nin ilk kadın gazetecilerinden ve feminizm savunucusu yazarlarından. Eşi Zekeriya Sertel'in hapiste olduğu üç yıl, Resimli Ay'ı tek başına yönetti. Ansiklopedi çalışmaları ve kitap çevirileriyle de tanınıyor.

İKİ

Düzeltmelerini tamamlayan Nâzım önce Sabiha Hanım'ı aradı, bulamayınca elindeki kâğıt tomarını *Resimli Ay*'ın mesul müdürü Behçet Bey'e bıraktı ve kendisini sokağa attı.

İstanbul yazın en sıcak günlerinden birini yaşıyordu. Temmuzun ortasıydı ve kentte yaprak kıpırdamıyordu.

Nâzım kösele bir kayış vasıtasıyla beline tutturduğu ütüsüz ve bol pantolonu, boyasız ayakkabıları, kısa kollu griye dönmüş beyaz gömleği ve ağzına iliştirdiği sigarasıyla, Babıâli yokuşunu aşağıya doğru yürümeye başladı.

Sağında kalan Vilayet Binası'na, her zaman yaptığı gibi, geçmişin izlerini sürüyormuş gibi baktı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın silahşorlarından Yakup Cemil, Nâzım Paşa'yı, işte bu binada katletmişti. Sonra Binbaşı Enver'le birlikte Sadrazam Kâmil Paşa'nın makamını basmışlar, silah zoruyla istifaya zorlamışlardı.

Yokuş aşağı inmeyi sürdürürken "Vay ki ne vay!" diye söylendi, Osmanlı'nın geleceğini etkileyen bu önemli olayla ilgili olarak.

Meserret Oteli ve altındaki pastane de zamanında İttihatçıların, işgal yıllarındaysa düşmanı İstanbul'dan atmaya kararlı vatanseverlerin uğrak yeri olmuştu.

Yokuşu tamamlarken önce sola sapıp Büyük Postane'ye, sonra Mısır Çarşısı'nın önünden sağa sapıp Yeni Cami'ye çıktı. Hünkâr Kasrı'nın altındaki sivri tonozlu geçidi geride bıraktı ve

Galata Kulesi'nin emsalsiz görüntüsüne bir göz atıp yolun karşısına, Galata Köprüsü'nün ayağının bulunduğu noktaya geçti.

***

İşte oradaydı gençler. Bir fıçının etrafına konulmuş üç tabureden ikisine oturmuş biralarını içiyorlardı. Ortalarına bir tabak da patates kızartması koydurmuşlardı.

Nâzım'ı görünce, ikisi de oturdukları taburelerden indiler ve aynı anda "Hoş geldin ağabey" dediler.

Birinin yeşil, ötekinin mavi gözleri mutlukla parıldadı.

Nâzım ikisinin de ellerini sıktı yeniden. Leyla'nın pamuk, Ömer'in mengene misali elleri sımsıcaktı.

"Ter içinde kaldım çocuklar" diye yakındı ve kendisine yaklaşmakta olan garsona "Bir bira da bana ver" dedi.

Pire misali delikanlı arkasını dönerken "Tuzlu fıstık da getir!" dedi tok bir sesle.

"Yarım kalmıştı konuşmamız. Şimdi söyleyin bakalım, neden ziyaret ettiniz beni?"

İki genç birbirlerine baktılar. Ömer sözcülüğü üstlendi.

"Sen çağırdın, biz de geldik ağabey!"

Bu arada Leyla, çantasından Nâzım'ın bir ay kadar önce basılmış *835 Satır** isimli kitabını çıkardı ve masanın üzerine koydu.

Ömer uzanıp kitabı aldı. Önceden işaret koymuş olduğu sayfayı açtı ve "Güneşi İçenlerin Türküsü" başlıklı şiirden bir bölüm okumaya başladı:

* Nâzım Hikmet'in *835 Satır* isimli eseri Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi tarafından yayımlandı. Şairin Türkiye'de basılan ilk kitabıdır.

"Sen de çıkar
göğsünün kafesinden yüreğini
şu güneşten
düşen
ateşe fırlat
yüreğini yüreklerimizin yanına at!"

Uzunca şiirin tümümü okumadı delikanlı. Kitabı kapattı ve Leyla'ya uzattı.

"Seninle aynı fikirde olduğumuzu söylemeye geldik ağabey. *Resimli Ay*'da yazıyor olmanı da çok önemsiyoruz.

Ömer sözlerini tamamlar tamamlamaz "Doğru ifade edebildim mi?" der gibi Leyla'ya baktı. Onun da söyleyecekleri vardı.

"*Resimli Ay*'da 'Putları Yıkıyoruz' başlığı altında yayımladığınız 'Abdülhak Hamid No. 1' eleştirisi* çok güzeldi. Arkası gelecek mi bu yazıların?"

"Gelecek" dedi şair. Bu kadarla bırakmayıp ne düşündüklerini de sordu.

"Bayıldık!" dedi Ömer. Sonra Leyla'ya dönüp "Anlatsana Hukuk'ta olanları" dedi.

Leyla, cıvıl cıvıl sesiyle konuştu.

"Fakülte ikiye ayrılmış durumda. Öğrencilerin bir kısmı çok beğendi yazıyı. Ötekiler 'Ülkemizin en önemli kalem erbaplarına hakaret ediliyor' diyerek homurdanıyor."

"Niye söylemiyorsun bazılarının had bildirmekten filan da söz ettiğini?" diyerek Leyla'nın bıraktığı yerden devam etti Ömer.

---

* *Resimli Ay*, Haziran 1929, sayfa 24, 25 ve 37

Nâzım namı Arjantin olan koca bira bardağından kallavi bir yudum içtikten sonra "Ateş olsalar cirimleri kadar yer yakarlar!" diye cevapladı bu sözleri.

Az sonra merakına yenik düşmüş olarak Leyla'ya baktı. "Beğenenler neden beğendiklerini de söylüyorlar mı?" diye sordu.

"Dil konusunda seninle aynı fikirdeler. Şair ve yazarların Türkçe kullanmamasını, sokakta kullanılmayan bir dille yazmalarını doğru bulmuyorlar. Bazıları sınıflar meselesinde söylediklerine de katılıyor."

Gülümsedi Nâzım.

Leyla, Ömer ve Nâzım'ın "Putları Yıkıyoruz" üzerine konuşmaları güneş Haliç'in dibinden batmaya başlayana kadar sürdü.

"Keşke köprünün öteki tarafında olsaydık şimdi" dedi Leyla.

"Geçelim öte tarafa, size rakı ısmarlayayım çocuklar" dedi, maaşının bir kısmını daha o sabah çekmiş olmanın verdiği rahatlıkla Nâzım.

"Hesabı biz ödersek geliriz" dedi en bonkör haliyle Ömer.

"Zengin çocuğusun tabii" diye takıldı Nâzım.

"Almanya'dan dönüp İstanbul'a yerleştiğimden bu yana, babamdan bir kuruş almadım" dedi iftiharla Ömer. Sonra ellerini o gün ikinci kez gösterdi.

"Alnımın teriyle çalışıyor ve kazanıyorum."

"Olsun, yine de ben ödeyeceğim. Ağabey dediğinize göre, ben ne söylersem o olur."

Ömer bir koşu gidip içtikleri bira, patates ve tuzlu fıstıkların parasını ödedi.

***

Rakı kadehlerinden ilk yudumları alırken "Sizinle içiyor olduğuma bakıp akşamcı zannetmeyin" dedi Nâzım. Lafı bohem sanatçılardan neden nefret ettiğine bağladı.

Sonra "Yapacak o kadar çok işimiz varken, ilhamı alkolde aramak bana hiç mi hiç doğru görünmüyor. Neyse, anlatın bakalım, ne okuyor ne dokuyorsunuz siz? En önemlisi, nasıl tanıştınız? Oradan başlayın" diyerek kadehini masanın üzerine koydu.

Leyla biraz utanır gibi oldu, Ömer'e baktı.

"Leyla, Beyazıt'ta oturuyor. Fakültede dersleri bitince, Cibali Tütün Fabrikası'nın yanındaki kreşe gelip işçilerin çocuklarına mandolin çalmayı öğretiyor. Ben Cibali'de oturuyorum ve işçi arkadaşların peşinde oradan oraya dolanıyorum. İçlerinden birinin gündüzleri kreşte kalan bir çocuğu vardı ve bu dünya güzelini orada tanıdım ağabey."

Ömer anlatırken, Nâzım'ın gözü Leyla'ya gitti, "Enikonu âşık bu kız bu delikanlıya" diye düşündü.

Az sonra Leyla başladı cıvıldamaya.

"Ben hafta içinde çocuklara mandolin öğretiyordum. İşçilere fark ettirmemeye çalışsa da, Ömer'in eğitiminin farkına vardım. Hafta sonları çocuklara resim dersi vermesini istedim. Onu bilmem ama Nâzım Ağabey, ilk görüşte aşk denir ya, tam öyle tutuldum Ömer'e. Şimdi, hafta sonları da gidiyorum kreşe."

Leyla konuşurken Ömer'in yüzüne baktı bu kez Nâzım ve "Enikonu âşık bu oğlan bu kıza" diye düşündü ve içine döndü.

Aklına Nüzhet geldi. Leyla'nın onda biri kadar güzel olmasa da âşık olmuştu Nâzım. O zamanlar Moskova'daydı ve henüz on dokuz yaşındaydı. İki yıllık evlilikleri, Nüzhet'in Nâzım'ı

terk etmesiyle sona ermişti. Tam anlamıyla, bir hayal kırıklığı olmuştu şair için.

Altı yıldır evli değildi. Dünya kadar iş geçmişti başından. Nüzhet'ten ağzı yandığı için midir bilinmez, bir daha nikâh masasına oturmamıştı.

Belki de o ana kadar karşısına Leyla gibi bir güzellik çıkmadığı için bekâr kalmıştı.

Nâzım'ın suskunlaştığını görünce, Leyla ve Ömer göz göze geldiler.

Sıkılmış mıydı acaba şair?

"Yorulduysan kalkalım ağabey dedi Ömer."

"Zaten karafakinin dibinde de bir şey kalmadı" diyerek destekledi Ömer'in sözlerini Leyla.

Başını salladı şair. Rakının dibini âdet yerine gelsin diye adaletli bir biçimde üçe böldü, üzerlerine su ekledi ve "İçelim!" dedi.

ÜÇ

Nâzım, Zekeriya Bey'in odasında, Yakup Kadri'nin yazdıklarına karşı kaleme aldığı "Cevap" başlıklı şiiri okudu.

"Behey!
Kara boynuz gibi kaşlı
Mukaddes Apis başlı
adam
Behey!
Kara maça bey!"

Zekeriya Bey, bir hayli uzun şiiri dinledikten sonra, Sabiha Hanım'ın yüzüne, onun da onayını almak üzere bakarak "Tamam!" dedi.

Eşi, başyazarı "Çok ağır ama hak etti" diyerek cevapladı.

Epeydir konuşuyorlardı Yakup Kadri'nin *Milliyet* gazetesinin 14 Mayıs ve 20 Mayıs tarihinde kaleme aldığı yazı üzerine.

Şöyle yazmıştı Yakup Kadri, başta Nâzım olmak üzere genç kuşağı yerin dibine sokarak:

"Ekmek yerine saman karışık hamurla beslendiler ve irfan yerine Babıâli gündelik matbuatının ısmarlama harp edebiyatından başka bir şey okumadılar."

Nâzım talip olmuştu Yakup Kadri'nin aşağılayan yazısına cevap vermek üzere.

"Cevap" başlığını koyduğu karşı yazısını şiir olarak kaleme almıştı şair.

"Tamam Nâzım" dedi, tekrarlayarak Zekeriya Bey.

"Bir an önce götür, dizilsin, ayırdığımız sayfaya girsin. Zaman daraldı. Yeni sayıyı bağlamamız lazım."

***

Gerçekten demokrat insanlardı Zekeriya Bey-Sabiha Hanım çifti. Biri otuz dokuz, öteki otuz beş yaşındaydı ve eğitimlerini ABD'de tamamlamışlardı. Zekeriya Bey üniversite eğitimini basın yayın üzerine yapmış, Sabiha Hanım sosyoloji okumuştu. Ülkelerini birinci lige taşımaya çalışan, hukuk, adalet, özgürlük gibi kavramları alabildiğine önemseyen aydınlardı.

Nâzım'ı, arkadaşı Vâlâ Nurettin'in* önerisiyle dergiye düzeltmen olarak almış, birkaç gün içinde yazar ve editör olarak da katkı vermesini istemişlerdi.

Genç şairle birlikte, *Resimli Ay*'ın çizgisinin değişeceğini hissetmişlerdi.

Başlarda daha yumuşak bir demokrasi mücadelesi yaparken, Nâzım'la birlikte bu mücadelenin çıtası belli ki yükselecekti.

Kuşkusuz, Zekeriya Bey ve Sabiha Hanım'ın isteği olmadan yapılabilecek bir değişiklik değildi *Resimli Ay*'da gerçekleşecek olan.

Bir başka deyişle, *Resimli Ay*'ın çizgisinin ne olacağına karar verme yetki ve sorumluluğunu elinde bulunduran bu iki aydın

---

* 1901-1967 yılları arasında yaşadı. Kısaltılmış adı Vâ-Nû'dur. Nâzım'ın Kurtuluş Savaşı için Anadolu'ya birlikte geçtiği, sonra Moskova Üniversitesi'nde birlikte eğitim gördüğü arkadaşıdır. Tanınmış bir gazetecidir. Roman, anı, çocuk kitabı, çeviri türlerinde eserler verdi.

arkasında durmasa, Nâzım ne putları yıkabilirdi ne de Yakup Kadri'ye dönük böylesi bir "Cevap" kaleme alabilirdi.

***

Yazısını dizgiciye bıraktıktan sonra odasına dönüp koltuğuna oturdu şair.

Masasının yanında bulunan etajerin içinden kalın sözlüğü aldı, arasına sabahleyin saklamış olduğu kâğıtları çıkardı. Elyazısıyla alınmış notlardı bunlar. Tekrar okuması, geliştirmesi ve ezberlemesi gerekiyordu.

Tek işi *Resimli Ay*'a şiirler ve yazılar yazmak, derginin editörlüğünü yapmak değildi. Partinin işleriyle de uğraşmak zorundaydı.

Zor bir dönemden geçiyorlardı. 1928 ve 1929'da gerçekleşen tutuklamalar merkez komite üyelerine kadar uzanmıştı. Neyse ki ucuz atlatmışlardı. Laz İsmail, Doktor Hikmet ve Hüsamettin'in serbest bırakılmasıyla birlikte, partinin üst yönetiminde büyük bir tartışma başlamıştı.

Mesele hep gelip, Kemalist iktidara karşı takınılacak tavır konusunda düğümleniyor, bir türlü anlaşmaya varılamıyordu.

Nâzım'ın başı çektiği ve adını "işçi muhalefeti" koyduğu daha sol olan grup, anlaşma ihtimali kalmayınca yeni bir merkez komite seçmeye karar vermişti.

O akşam, işte bu grubun toplantısı vardı.

Nâzım, önceden aldığı notları bu nedenle ezberlemek zorundaydı.

Yakalanırsa üzerinde kanıt bulunmasın diye, eski ve yeni notlarını tekrar tekrar okudu.

Saatin geldiğini düşününce kâğıtları önündeki kül tablasının içine koydu ve yaktı. Sonra ayağa kalkıp külleri pencereden dışarıya savurdu.

***

Şair, Babıâli yokuşundan aşağıya doğru yürüyüp Sirkeci Garı'yla Meserret Oteli arasında kalan Filibe Köftecisi'nde geç kalmış öğle yemeğini yedi.

Köfteciden çıktıktan sonra, atacağı her adıma dikkat etmek zorundaydı. Peşine polisleri takmış olarak toplantı yerine gidemezdi.

Biletini aldı, son yolcu da vapura bininceye kadar bekledi. En son kendisi atladı vapura. Tabii ki yeterli değildi bu. Bazen iki hatta üç sivil polis tarafından izlendiği oluyordu. Polislerden biri, dikkat çekmemek için vapura kendisinden önce binmiş olabilirdi.

Bu nedenle, Haydarpaşa Garı'nda da epey dolaştı. Tuvalete girdi çıktı. Seyyar çaycıdan bir çay alıp içti. Peşinde birilerinin olup olmadığını anlamaya çalıştı. Bilinçli olarak bir treni kaçırdı. Sonraki tren için perona gelenleri tek tek inceledi. Dikkati çeken kimse yoktu.

İstikameti Pendik'se de, bir durakta trenden son anda atladı, bir sonraki trene son anda bindi.

İçi kısmen de olsa rahatlamıştı. Bu dakikadan sonra biraz daha rahat davranabilirdi.

Çok vakti olduğu için Pendik'te bir kahvede oturdu. Özellikle, Hamdi Şamilof ve eşi Emine Hanım'ın birlikte çalıştırdıkları

gazinodan uzak durdu. Birkaç çay içti, cebinden çıkardığı boş kâğıtlara, kurşunkalemle bir şiir taslağı karaladı.

Ve tabii ki uzun uzun düşündü.

***

Aklına bir ara Leyla'yla Ömer geldi.

Bir kez daha buluşmuştu sevimli çocuklarla. O buluşmalarında, açık açık partiye dahil olmak istediklerini söylemişti her ikisi de.

Becerikli bir genç olan Ömer'in etrafında geniş bir işçi kitlesi vardı. Çalıştığı Cibali Tütün'den, çevre fabrikalardan ve atölyelerden epey sayıda muhalif işçi toparlamıştı.

Leyla, Hukuk Fakültesi'nde gözüne kestirdiği birkaç ilerici genç olduğunu söylemiş, örgütlü çalışmak istediklerinden söz etmişti.

Gülmüştü çocukların söylediklerine Nâzım ve "Bunları neden bana söylüyorsunuz?" diye azarlamıştı üstelik.

Şaşırdıklarını görünce "Ben parti miyim?" demişti kızgınlık dozunu biraz daha artırarak.

Leyla ve Ömer'in her ikisi de aynı anda "Ama" deyince "İşinize bakın çocuklar!" diye karşılık vermiş, şöyle sürdürmüştü sözlerini:

"Derslerinize çalışın. Tarih, kültür, edebiyat, müzik üzerine kafa yorun. Hatta isterseniz, bunlar üzerine hep birlikte düşünelim. Yasal olarak çalışmayan bir parti aranarak bulunmaz ya da kapısı çalınıp kayıt yaptırılmaz."

Bunlar anahtar sözcüklerdi. Anlamışlarsa anlamışlardı. Yoksa, kendileri bilirdi.

"Şimdi de olsa aynı şekilde davranırdım" diye düşündü oturmakta olduğu kahvede.

Daha geçen yıl İzmir'de birkaç duvara afiş yapıştırdıkları, bazı kapıların altından bildiri attıkları için, çok sayıda genç ve yaşlı partili yakalanmıştı. Polis yakaladığı bir ilmeği çekmiş ve çorap sökülmüştü. Partinin merkez komitesine kadar uzamıştı tutuklamalar.

Zor günlerden geçiyorlardı ve tabiatıyla çok dikkatli davranmaları lazımdı.

***

Şair, kahveden çıktıktan sonra fırından iki simit, bakkaldan elli dirhem* kaşarpeyniri aldı ve kayaların üstüne oturup Pavli Adası'na** bakarak yemeye koyuldu.

* Elli dirhem yaklaşık 160 gramdır. Ağırlık ve uzunluk ölçüleri 1931'de değiştirildi.
** Eski ismi Mavronisi.

DÖRT

Pavli'de gerçekleşen toplantı sabaha karşı dağılmıştı.

Nâzım, Pendik'ten kalkacak ilk treni bekliyordu.

Haydarpaşa'da inecek, Kadıköy'deki evine gidip yıkanacak, tıraşını olacak, sonra *Resimli Ay*'ın yolunu tutacaktı.

"Belki bir iki saat de kestiririm" diye düşündü, tren kalkıp da bir ara başı uykusuzluktan önüne düşünce.

Verimli bir akşam olmuştu.

Tam da kararlaştırdıkları gibi, Hamdi Şamilof ve karısı Emine, Seyfettin Osman, Deli Mehmet, Şaban Ağa oğlu Fuat, Şoför Süreyya ve Zeki* gelmişti toplantıya.

Kendisiyle birlikte sekiz kişi olmuşlardı.

"Partinin ağır topları da bunlar zaten" diye düşünmüştü Nâzım.

Böyle olunca, yapılan toplantıyı bir kongre olarak değerlendirmek pekâlâ mümkündü ve bu olağanüstü kongrenin verdiği yetkiyle, aralarından bir merkez komitesi çıkartmaya hakları olsa gerekti.

Aklından geçenleri arkadaşlarıyla paylaşınca, ötekilerin de kendisi gibi düşündüğü anlaşıldı.

---

* Zeki Baştımar 1905-1973 yılları arasında yaşadı. Trabzon Öğretmen Okulu'nda ve Moskova Üniversitesi'nde okudu. Başbakanlık Kütüphanesi ile Tercüme Bürosu'nda çalıştı. Tolstoy ve Puşkin'den çeviriler yaptı. 1950'li yılların başından itibaren TKP Birinci Sekreteri olarak görev aldı. Bizim Radyo'nun kurucularındandır.

Şimdi bu gelişmeyi, gerekçeleriyle birlikte Enternasyonal'e* bildirmeli, oradan karar çıkana kadar çalışmalarını aralıksız ve pek tabii parti adına sürdürmeliydiler.

Tren yol almayı sürdürürken, Nâzım, gündüz ezberlediği görüşlerini gece arkadaşlarına nasıl anlattığını hatırladı.

"Yapmamız gereken, elimizdeki yasal yayın imkânlarını kullanarak siyasal iktidara yüklenmek. Tabii ki yasal olmayan yollarla da propaganda yapmayı sürdürmeliyiz..."

Haydarpaşa Garı'nda trenden inerken, eve doğru yürürken, yıkanırken ve tıraşını olurken, hep gece yaptıkları toplantıyı düşündü.

***

Nâzım öğleye doğru *Resimli Ay*'ın idarehanesine ulaşıp da derginin yeni sayısını masasının üzerinde görünce sevindi.

Paketler az sonra kamyonete yüklenir, aynı gün İstanbul'un, birkaç gün sonra da Anadolu'nun her yerinde gazete bayilerinin vitrinlerinde yer alırdı.

"Sonra, seyreyle kıyameti!" diye söylendi.

Yazısı derginin yirmi beşinci sayfasındaydı ve başlığı kocaman harflerle yazılmıştı:

"Cevap!"

Altında yine epey büyük harflerle "Nâzım Hikmet" imzası vardı.

Aslında çok az zaman olmuştu *Resimli Ay*'da çalışmaya başlayalı.

* Komünist Enternasyonal (Üçüncü Enternasyonal olarak da bilinir) 1919'da Lenin tarafından kuruldu. Değişik ülkelerden komünist partilerin, birleşik komünist partisi niteliğini taşıyordu.

Arkadaşı Vâ-Nû'nun kendisini *Resimli Ay*'ın idarehanesine getirip Zekeriya Bey ve Sabiha Hanım'la tanıştırdığı gün geldi aklına.

O günlerde yayımlanmış olan "835 Satır" isimli şiir kitabının, derginin yönetiminde yer alması sürecinde etki yaptığı kuşkusuzdu.

Zekeriya Bey ve Sabiha Hanım, şairin bir yıl önce de *Güneşi İçenlerin Türküsü** isimli kitabını yayımladığını biliyorlardı.

İki deneyimli yazın insanı, onun düzeltmenliğinden olduğu gibi çevirmenliğinden, editörlüğünden ve yazılarından, daha da önemlisi fikirlerinden yararlanmayı, kitaplarını okudukları için istemiş olmalıydılar.

Uzun yıllar uzak kaldığı ülkesine, birikimli bir aydın olarak dönmüş ve parlamaya başlamıştı Nâzım.

Derhal "Daha başındayım" diyerek set çekti, bu kendine kendini öven düşüncelerine.

Aslında, hakikaten henüz övünecek bir durumu yoktu. Haziran ayında yazdığı "Yarıda Kalan Bir Bahar Yazısı" ve Nizamettin Nazif'in kitabı *Kara Davut* değerlendirmesi sayılmazsa, ele gelen tek çalışması "Putları Yıkıyoruz" ana başlığı altında, Abdülhak Hamit'e dair olandı.

Kaldı ki, bu yazısına adını koymamıştı şair.

Yazı dizisinin savunmasını ise Başmuharrir Zekeriya Sertel bizzat yapıyordu.

Bir başka deyişle, kendi ismi etrafında bir tartışma çıkacaksa, şu anda elinde tuttuğu temmuz sayısında yer alan "Cevap" başlıklı yazısı üzerine olacaktı.

---

* Nâzım Hikmet'in ilk kitabı. İlk kez Bakü'de yayımlandı.

Öteki yazılarının çektiği ve çekeceği tepkiyi, son derece özverili bir davranışla, Zekeriya Bey bir paratoner gibi kendi üzerine almıştı.

***

O gün, tekrar buluşacaktı Nâzım, Leyla ve Ömer'le.

Geçen gün Leyla'nın mandolin öğretmenliği konuşulurken lafı açılmış, kızın aslında piyano çaldığını öğrenmişti.

"Annem Celile Hanım da piyano çalar, hem de iyidir" demişti lafı geçtiği için.

Sonra aklına Galata Kulesi'ne yakın oturan bir arkadaşının piyanosunun olduğu gelmiş, "İstersen bir gün seni dinlemeye gideriz" demişti Nâzım.

Bayılmıştı bu teklife Leyla.

Ömer'in her daim parıldayan yeşil gözleri daha da ışımıştı şairin bu sözleri üzerine.

Ayrılırlarken heyecan içinde "Götüreceksin değil mi bizi piyano çalmaya Nâzım Ağabey?" diye tekrarlamıştı isteğini güzeller güzeli Leyla.

Şair yememiş, içmemiş, yıllardır görüşmediği arkadaşını, sadece onlar için aramış, bulmuş ve o gece için piyanosunu kullanma izni istemişti.

Saat altı gibi, Galata Kulesi'nin dibine gelecekti çocuklar.

Leyla ve Ömer'e piyano işinin olduğunu haber verirken "Ben gelirken yiyecek içecek bir şeyler alıp gelirim. Siz bir şey getirmeyin" diye de uyarmıştı şair.

Saatine tekrar baktı. Mısır Çarşısı civarında yapacağı alışverişi de hesaba katıp, bitirmiş olduğu redaksiyonları dizgiciye bıraktı ve *Resimli Ay*'dan ayrıldı.

***

Genç şair, yol boyu, "Bakalım, hakikaten iyi piyano çalabiliyor mu bizim Leyla?" diye düşündü.

Büyükbabası Nâzım Bey'in konağında yaşadıkları yıllara, annesinin piyano çalışmalarını can kulağıyla dinlediği günlere gitti.

İyi bir ressam ve piyanistti Celile Hanım. Babası Hikmet Bey'le evlenmeden önce, paşa dedesinin girişimleriyle Saray'a yakın en iyi resim ve müzik hocalarından dersler almıştı. Evlendikten sonra da ara vermemişti resim ve müziğe. Gittiği her yere fırçaları, boyalarıyla giderdi. Parasızlık nedeniyle artık bir piyanosu yoksa da, resim yapmayı sürdürüyordu canı annesi.

Bir de benim resimlerimi yapmakta ısrar etmese diye geçirdi bir ara içinden.

Anacığının, ilk eşi Nüzhet'le ilgili söyledikleri geldi sonra aklına.

Fotoğrafını görür görmez, memnuniyetsizliğini yüzünü buruşturarak ifade etmişti Celile Hanım.

Bayılırdı Leyla'yı görse diye düşündü, Nüzhet ve annesi aynı anda aklına gelince.

Yüksek Kaldırım'ın merdivenlerini tırmanırken, "Bayılırdı tabii. Çünkü güzelliklerden haz duyar, çirkinliklerden nefret eder anacığım. Dün de öyleydi, bugün de" diye söylendi.

BEŞ

Galata Kulesi'nin tam altında, el ele bekliyorlardı Leyla ve Ömer.

Elinde file olmak üzere merdivenleri koşar adım çıkan Nâzım'ı görür görmez ona doğru hareketlendiler.

Filenin bir kenarından maydanoz demetinin, öteki köşesinden iki limonun göz kırptığını görünce "Gazete kâğıdına sarılı olan rakı şişesi mi yoksa ağabey?" diye sordu Ömer.

"Sadece sosyalleşmek için. En küçüğünden..." diye cevapladı ve elindeki fileyi delikanlıya uzattı Nâzım.

Sonra hep birlikte, şairin geldiği istikamete doğru dönüp, birkaç basamak indiler.

Sola sapan Camekân Sokak'a girip biraz yürüdüler ve sağda, ortasında avlu olan "U" biçimindeki büyük apartmanın ikinci katında, denize nazır bir daireye ulaştılar.

Pencerelerden Boğaziçi, Haliç ve Marmara Denizi harita gibi görünüyordu.

"İşte" dedi denize nazır salonun tam orta yerinde duran kuyruklu piyanoyu göstererek Nâzım.

Güzeller güzeli Leyla, dokunulsa ağlayacak gibiydi.

"Epeydir elimi sürmedim bir piyanoya" diyerek koştu, kapağını kaldırdı, akordunun olup olmadığını anlamak ister gibi, ayakta arka arkaya birkaç akor bastı.

"Şahane!" dedi ellerini çırparak.Bir koşu çantasına ulaştı, bir tomar partisyonla piyanonun taburesine oturdu, içlerinden birini seçti ve önüne koydu.

Yüksek tavanlı, geniş salonlu dairede Chopin yankılanmaya başladı.

"Nocturnes, Opus 9, 1 numara!" dedi Nâzım.

Chopin'in noktürnlerini 1830 ile 1846 yılları arasında yazdığını, annesi Celile Hanım'dan duymuştu.

Leyla'nın birinci bölümünü mükemmel bir biçimde çalmaya başladığı 9 numaralı bu noktürn üç bölümden oluşuyordu. Yazımı iki yıl sürmüş ve sanatçı tarafından Marie Pleyel'e ithaf edilmişti.

Şair, oturduğu kanepede huşu içinde sevgilisini dinleyen Ömer'in kulağına eğildi ve "Ben ikinci bölümü daha çok severim. Bakalım çalacak mı?" dedi.

"Başka bir dilekte bulunsam olacaktı demek" dedi, Leyla birinciyi bitirip ikinciye geçerken.

Nâzım, güzel kızın üçüncü bölümü çalıp çalmadığının farkına varamadı.

Çünkü Leyla'nın zarif parmakları piyanonun tuşlarını okşarken, o annesiyle birlikte bir yolculuğa çıkmış, önce büyükbabasının Üsküdar'daki konağına, sonra Halep'teki saraya uçmuştu. Babası, annesi ve ilerleyen zamanlarda Samiye'siyle geçirdiği çocukluk günlerine geri dönmüştü şair.

Çok severdi annesi piyano çalarken bir köşede oturup dinlemeyi.

Hoş resim yaparken de çok güzel olurdu ya anneciği.

Celile Hanım'ın güzeller güzeli yüzüne, piyano çalarken notalar, resim yaparken boyalar ve fırçalar renk verirdi.

Hasılı kelam, şahane bir kadındı Nâzım'ın annesi.

Şu aralar kırk dokuz yaşındaydı ve henüz güzelliğinden hiçbir şey yitirmemişti.

Leyla 9 numarayı üç bölümüyle de çaldıktan sonra ayağa kalktı, bir konser piyanisti gibi, dinleyenleri eğilerek selamladı.

Nâzım ve Ömer de ayağa kalktılar ve uzun uzun alkışladılar güzel kızı.

Nâzım, gözpınarlarında birikmiş birer damla gözyaşını göstermemeye çalışarak "Sahiden çok başarılısın" dedi.

Sonra toparlandı ve "Ben mutfakta çilingir sofrasını hazırlarken Ömer'e bir şeyler daha çal. Kulağım sende olacak" diyerek salonun kapısına doğru yürüdü.

Tam kapıdan çıkacakken geri döndü, "Yine Chopin çal istersen. Raindrop mesela. Annemin en sevdiği parçaydı. Aslında bir gün onu da alıp gelelim buraya. O da dinlesin seni. İyi gününe rastlarsak bir şeyler de çalar belki" dedi.

Sözlerini tamamlayınca arkasını döndü, salondan çıktı.

O çıkınca, Ömer Leyla'ya yaklaştı, iki elini birden tutup dudaklarına götürdü, öptü.

Güzel kız da uzandı ve sevgilisinin dudaklarından bir öpücük aldı.

Leyla piyanonun taburesine tekrar otururken, Ömer mahcubiyet içinde konuştu.

"Keşke Nâzım gibi klasik müzik hakkında fikrim olsaydı. Ama söz veriyorum sevgilim, senin yardımınla, en kısa zamanda gidereceğim bu eksikliğimi."

Leyla, yanında getirdiği partisyonların arasından Chopin'in Op 28, No. 15 "Raindrop" başlıklı çalışmasını buldu, dikkatle önüne koydu ve "O zaman derslere başlayalım" dedi.

"Az önce çaldığımın adı noktürndü. Serenat, gece müziği, duygu yüklü parça anlamına gelir. Nâzım Ağabey'in istediği ve şimdi çalacağım ise prelüt. Başlangıç manasını taşır.

Leyla sözlerini tamamlar tamamlamaz parmaklarını tuşların üzerine koydu, duruşunu düzeltti ve "Raindrop"u çalmaya koyuldu.

Güzel kız parçayı mükemmelen çalarken, Ömer büyük bir zevkle onu izlemeye koyuldu.

Nâzım mutfakta, yıkamak üzere olduğu yeşil salatayı bir kenara koydu, kendisini salondan gelen muhteşem yoruma verdi.

Gerçekten güzel çalıyordu Leyla. Belli ki çok emek vermişti piyanoya.

***

Az sonra Ömer ve Leyla'nın da katılmasıyla, piyanonun hemen karşısında bulunan koltuk ve kanepelerin arasındaki servis masasına çilingir sofrası kuruldu.

"Şerefe!" denilerek, birbirine dokundurulan rakı kadehlerinden ilk yudumlar alındı.

Nâzım "Seni mutfaktayken de dinledim Leyla. Muhteşemdin" dedi. Bir de küçük anekdot anlattı çocuklara.

"Kimse kesin olduğunu iddia edemez ama Raindrop denildiğinde sıkça anlatılır. 1838'i 1839'a bağlayan kış, Chopin, sevgilisi George Sand* ve kadının iki çocuğuyla birlikte, daha sıcak bir iklimde çalışmak için Mallorca'ya gider. Yirmi dört prelüt burada yazılır."

***

* Amanadine Aurore Lucile Dupin, 1804-1876 yılları arasında yaşayan ünlü Fransız yazar, romancı. Feminist olduğu iddialarına karşılık, bu harekete dahil olmadığını söylemiştir.

Biraz yedikten ve içtikten sonra Leyla yeniden piyanonun başına oturdu.

Nâzım ve Ömer'in alkışlarıyla durmaksızın ödüllendirdikleri güzel kız, parmakları yorulana kadar çaldı.

Son vapur ve otobüslerin saatleri yaklaşırken Leyla partisyonlarını toparladı.

Kapıdan çıkmadan, piyanoya okşayarak veda etti.

Yüksek Kaldırım'ın merdivenlerinden aşağıya doğru inip, Galata Köprüsü'nün başında ayrılırlarken de "Çok güzel bir akşamdı. Çok teşekkür ederim Nâzım Ağabey" diyerek, şairin boynuna sarıldı.

Ömer de "Teşekkürler ağabey. Leyla da ben de çok mutlu olduk" dedi.

Nâzım, dünya güzeli iki çocuk köprünün üzerinde uzaklaşırlarken, arkalarından bir kez daha baktı ve içini derince çekti.

Ümit'in "Geldik şair amca!" demesi üzerine, Nâzım bir uykudan uyanmış gibi silkindi.

Çünkü 1929 Temmuz'unda, Galata'da, güzeller güzeli Leyla'nın çaldığı piyanodaydı zihni hâlâ.

Sanki, Resimli Ay'da "Cevap"ı basılı halde görmüş, günün işlerini tamamlamış, alışveriş yapıp Yüksek Kaldırım'ın merdivenlerini tırmanmış, arkadaşının evinde Leyla'yı piyanonun başına oturtmuş ve bütün gece Chopin dinlemiş gibiydi.

Oysa Paris'teydi işte!

Az önce imza günü tamamlanmış, Ömer'in evine ulaşmışlardı.

Önce Ümit çıkmıştı taksinin kapısından, şimdi sıra ondaydı.

"Çok ağırlaştım be Ömer" dedi, hâlâ dinç görünen arkadaşından yardım alarak taksiden inerken.

Etrafa alıcı gözle baktı. Paris'te yaşayan sanatçıların vazgeçilmez mekânı olan Montparnasse'daydılar. Annesinin de bir ara burada yaşadığını hatırladı.

"Biliyor musun Ömer, Celile Hanım da Montparnasse'daydı bir ara. Yanlış hatırlamıyorsam, Kurtuluş Savaşı başlamak üzereydi. Halide Hanım'ın ünlü Sultanahmet Mitingleri üzerine, heyecanlanmış İstanbul'a geri dönmüştü."

Nâzım konuşurken, Ümit apartmanın kapısını açtı. Birkaç adımda asansöre ulaştılar.

Şair apartmanın kapısının, yerlerdeki mermerlerin ve asansörün bozulmamış, günün modasına uydurulmamış olmasına sevindi.

Üç kat çıktılar. Ümit bu kez de dairenin kapısını açtı. Sonra içeriye geçti, babasını ve az önce kullandığı tabirle "şair amca"sını içeriye buyur etti.

Şahane bir apartman dairesinde oturuyordu Ömer ve Ümit.

Nâzım salonun penceresinden etrafa göz gezdirip "Boğaz'a, Marmara Denizi'ne ve Haliç'e değilse de güzeller güzeli Paris'e bakıyor" dedi.

Arkadaşının bu sözleri üzerine, Ömer "Kız Kulesi'ni, Galata Kulesi'ni, Beyazıt Kulesi'ni, Adalar'ı tercih ederdim, şu demir yığını Eiffel Kulesi yerine ama olmadı işte..." diye söylendi.

Sözleri ağzında bitmedi, adeta söndü.

Böyle olunca, Nâzım can dostunu üzmemek için konuyu kanırtmadı.

Salonun tam ortasında duran kuyruklu piyanoyla, Galata'daki geceye gitmeyi tercih etti.

Bu arada Ümit'ten bir bardak da su istedi.

Sonra tekrar pencerenin yanına geçti ve Paris'i seyre daldı.

O sessiz kalınca Ömer de konuşmadı.

İki eski dost, bir süre sessizliğin sesini dinlediler.

Salona egemen olan tılsımlı havayı, Ümit "İşte şair amca! Suyun geldi!" diyerek bozdu.

Nâzım, solunum zorluğu da çektiği için, ağzına kadar dolu bardağı üç taksitte bitirebildi. Sonra Ömer'in gösterdiği koltuğa otururken "Güzel bir daire. Kirada mı oturuyorsun, satın mı aldın?" diye sordu.

"Babama işlerin geliştirilmesi sürecinde yardımcı olmamıştım, biliyorsun. Sonra buraya geldiğimde, uzaktan da olsa biraz faydam dokundu. O da bana, Ümit'le birlikte yaşayabileceğimiz parayı gönderdi. Kız kardeşim ve kocası canla başla çalışarak sanayi kuruluşlarını geliştirdiler. Babamı ve annemi kaybedince, haklı olarak onlardan bir pay vermediler. Kalan geniş topraklardan doğan hakkımı ise,

sağ olsunlar hileye hurdaya başvurmadan teslim ettiler. Bu daireyi onların gönderdikleri parayla satın aldım."

Nâzım gayet iyi hatırlıyordu, Ömer'in Adanalı bir toprak ağasının oğlu olduğunu. O yıllarda babasından bir kuruş istemediğine de, bizzat yaşayarak tanık olmuştu.

"İyi olmuş. Gençlikte bir şekilde hallediliyor da, yaşlılıkta parasız kalmak çok zor geliyor insana."

"Gençlik" deyince aklına yine güzel Leyla geldi şairin.

Neyse ki ortadan kaybolmuştu Ümit.

Genç kızın Leyla'yla Ömer'in çocukları olduğunu öğrendiği andan itibaren altüst vaziyetteydi şair. Şimdi karşısında olsa, yine ellerine, saçlarının rengine, ağzının, burnunun, kulağının biçimine bakardı.

Ümit, o tam da bunları düşünürken, üzerinde üç fincan ve üç küçük su bardağı bulunan bir tepsiyle geldi.

"Şair amca, sana sade Türk kahvesi yaptım. Babam söyledi, kahveni sade severmişsin. Eğer evimize gelirsen, sana Türkiye'den gelen cezveyle kahve yapmayı planlamıştık. Özlemişsindir diye düşünmüştük."

Tıpkı Leyla gibi cıvıldamıştı Ümit.

Ve, ortaya çıkar çıkmaz yine derinden sarsmıştı Nâzım'ı.

"Sahiden çok özledim Türk kahvesini" diye cevapladı kızı.

Tepsiden su bardağını ve kahve fincanını alırken, yine dikkatle inceledi Ümit'in ellerini, parmaklarını, tırnaklarını.

Takside olduğu gibi, gözlerine bakamadı yine.

Genç kızın aklını okuyacağından korkarak, telaşla bakışlarını sevgili dostuna çevirdi şair ve "Neler yapıyorsun yoldaş?" diye sordu.

ALTI

Resimli Ay'ın baskıya gitmesi yaklaştığında, pazar günleri de çalışıyordu Nâzım.

Tıpkı hafta içinde olduğu gibi, sabahın erken saatlerinde kalkıyor, Kadıköy İskelesi'nden poğaçasını ve birkaç gazetesini alıyor, geminin illa ki ikinci mevkiine* geçiyor, tavşan kanı çayıyla, derginin ofisine doğru yola koyuluyordu.

7 Temmuz günü de aynısını yaptı. Denizin üstünde bir gelin gibi şık duran Dilnişin'e** atladı. Güverteye tırmanıp, İstanbul'u doyasıya göreceği bir yer seçti.

Hep yaptığı gibi, önce şöyle bir etrafı seyretti. Çünkü, dünyanın en güzel su yoluydu Kadıköy ile Galata Köprüsü arası.

Tabii Boğaziçi sayılmazsa diye düzeltti, bu düşüncesini. Garson çayını bırakırken, poğaçasından bir ısırık aldı.

Günlük ritüelini tamamladığına göre, gazetelere göz atabilirdi.

Dikkatini, *İkdam*'da Hamdullah Suphi'nin*** yazısı çekti.

---

* İstanbul vapurlarının baş tarafındaki bölümler ikinci, kıç taraftakiler birinci mevkiydi. Birinci mevkide oturulacak yerler deri kaplı koltuktan, ikinci mevkidekiler tahtadandı. Ada vapurlarında, kışta bir de lüks mevki olurdu ki, birinci sınıf bilet almış olanlar burada fark öderlerdi. Vapurlarda mevki farkı 1974 yılında kaldırıldı.

** 1903'te Glasgow'da sac malzemeden yapılmış olan Dilnişin tek uskurluydu. İstanbullulara 1966'ya kadar hizmet verdi.

*** Hamdullah Suphi Tanrıöver 1885-1966 yılları arasında yaşadı. Darülfünun'da Fransızca, Türk edebiyatı, pedagoji dersleri verdi. Türk ve İslam Güzel Sanatlar Kürsüsü'nü kurdu. Matbuat Umum Müdürlüğü yaptı. Milletvekili oldu. Türk Ocakları'nın kurucusudur.

*"Abdülhak Hamid bir dâhidir. Bunlar putları değil, milli ediplerimizi, dâhilerimizi yıkmak istiyorlar. Bu edebiyat tartışması değil komünizm propagandasıdır. Karşımızdakiler kimlerdir? Bolşevik kapısının müseccel köpekleri! Putları kıranlar bunlardır."**

Bu kadarı bile sinirlendirmeye yetmişti şairi. Okuduğu, tam bir kışkırtma yazısıydı. Yine de devam etti.

"İcap ederse daha müessir surette iş görürüz ki, Türk vatanının sevdiği adamlar, vatansızların tecavüzlerine uğrayacak kadar yalnız değillerdir."

Hamdullah Suphi'nin ne yapmaya çalıştığını anlamak için âlim olmaya gerek yoktu. *Resimli Ay*'ı hedef göstererek, milliyetçileri harekete geçirmeye çalışıyor, kışkırtıyordu.

Nâzım, Dilnişin'den heyecan içinde atladı. Babıâli yokuşunu koşarak çıktı. Zekeriya Bey'in odasına girdiğinde soluk soluğaydı.

"Gördünüz mü *İkdam*'ı?"

Zekeriya Bey sükûnetini muhafaza ederek "Okudum. Kışkırtıcılık yapıyor. Biz işimize bakalım" diye cevapladı genç şairi.

***

Resimli Ay yazarları ve teknisyenleri yeni sayıyı bağlamaya çalışırken, üzerinde İstanbul Erkek Lisesi ve *Cumhuriyet* gazetesi gibi binaların da bulunduğu Türk Ocağı Caddesi'nde

* 7 Temmuz 1929, *İkdam*

bulunan Türk Ocağı binasında toplanmış otuz kişilik bir grup* sokağa taştı.

Hamdullah Suphi'nin kışkırtması sonuç vermiş, milliyetçilik duyguları ağır basan gençler, pencereleri İstanbul Vilayeti'ne bakan *Resimli Ay*'ın ofisine doğru yürüyüşe geçmişlerdi.

Az sonra da, hedeflerindeki adresteydiler.

Emektar odacıyı kenara itip *Resimli Ay*'ın ofisine ulaşan gençleri Zekeriya Bey son derece sakin karşıladı.

"Gençler! Öncelikle sakin olun. Söylemek istediğiniz bir şey varsa ben ve arkadaşlarım sizi dinlemeye hazırız. Oturun konuşalım."

Türk Ocakları mensubu gençler bu davranış karşısında çok şaşırdılar. Kavgaya gittikleri yerde adam yerine konulduklarını görünce memnun olmuş, kendilerine gösterilen sandalyelere oturtulmuşlardı.

Az sonra konuşma bir münazaraya dönüşecek, bu esnada Nâzım da söz alıp düşüncelerini ifade edecekti.

"Arkadaşlar, bu edebiyat tartışması çerçevesinde yürütülen bir çalışmadır. Sanat, zaman içinde köklü dönüşümlere uğrayan bir daldır. Bunu etkin bir üslupla dile getirmek, sanata gönül vermiş bizim gibi insanların görevidir..."

Nâzım'ın etkin sözleri Türk Ocakları'ndan gelen gençleri ikna etmiş, gençler *Resimli Ay*'ı sükûnet içinde terk etmişlerdi.

Onlar gittikten sonra, Zekeriya Bey ve arkadaşları, gençlerin büyük bir çelişki içinde bulunduğunu konuştular.

Yeni neslin, kendisini küçümseyen hatta aşağılayan eski nesle sahip çıkması hakikaten de anlaşılır gibi değildi.

* Sonradan, bu gençlerin arasına birkaç tane sivil polisin sızdığı anlaşılacaktı.

Yakup Kadri'nin "saman ekmeğiyle beslenmiş" dediği nesil, az önce kızgınlıkla baskın yaptıkları *Resimli Ay* kadar kendileriydi.

Bunu daha önce aralarında da değerlendirdikleri için olsa gerek, Türk Ocakları'ndan gelenler *Resimli Ay*'da, Zekeriya Bey ve Nâzım'ın aslında kendileri gibi konuştuğunu görmüş, şaşırmıştı.

***

Şair, *İkdam*'ı ertesi gün de dikkatle okuyacaktı. Yakup Kadri'nin, "saman ekmeği nesli" gafını düzeltmeye dönük "Gençliğe Hitap" yazısını çok zorlama buldu.

Asıl üzüldüğü, gazetenin bir gün önceki olaya "Asil Türk Gençliği Kendini Göstermeye Başladı" şeklinde bir başlığı uygun görmesiydi.

İkdam'a göre, üniversiteliler *Resimli Ay*'ı basmış, sahiplerine uygun olan dersi vermişlerdi.

Resimli Ay'ın yazıhanesinde, derginin aleyhinde çıkan yazılar her zaman olduğu gibi dikkatle okundu.

Zekeriya Bey "Yazılarımızı çok daha usturuplu kaleme almalıyız" diyerek uyardı arkadaşlarını.

YEDİ

Nâzım, sıcaktan bunalmış olarak *Resimli Ay*'ın idarehanesine ulaşınca, kendisine sade bir Türk kahvesi sipariş verdi. Derhal işe koyulması gerekiyordu.

Sağda solda "Putları Yıkıyoruz"un ikincisine, yani "Mehmet Emin Beyefendi"* başlığı altında yayımlanan yazıya dair eleştiriler yayımlanmaya başlamıştı.

"Abdülhak Hamid"e dair olanlar da dahil, aleyhte ve lehte çıkan tüm yazıları bir dosyada toplamıştı Nâzım.

Eleştirileri tekrar gözden geçirip notlar alırken, emektar odacı Asım Bey, yazıişleri toplantısının başlamak üzere olduğunu haber verdi.

Zekeriya Bey, yanındaki boş sandalyeyi işaret ederek "Gel, buraya otur Nâzım" dedi ve vakit kaybetmemeleri gerektiğine vurgu yapar gibi, söze ortasından başladı.

"Bir işbölümüne gitmemiz gerekiyor. 'Putları Yıkıyoruz' işinde Nâzım ve bana birkaç kişinin daha yardım etmesi lazım."

Ağustos sayısının çatılması için zaman azalıyordu, yayınevinin sahibi ve başyazarı Zekeriya Bey, ağırlığı olan bir sayı çıkartmak istiyordu.

Dönemin ve derginin güçlü kalemlerinden Sadri Etem'in** "Putlar Etrafında Kopan Gürültü" başlıklı "gelişmeleri toparlayan ama kavgacı" bir yazı yazmasına karar verildi.

---

* *Resimli Ay*, Temmuz 1929, sayfa 20, 21 ve 38

** Sadri Etem Ertem 1898-1943 yılları arasında yaşadı. *Hâkimiyet-i Milliye*, *Yeni Gün*, *Son Telgraf* gazetelerinde çalıştı. 1939'da Kütahya Milletvekili seçildi.

Çok iyi bir sanatkâr olan Ratip Tahir* bu yazı için iki karikatür çizecekti.

Zekeriya Bey, Halit Fahri'den** "Servet-i Fünun" koleksiyonlarını karıştırmasını, "geçmişteki edebi münakaşalar"dan oluşan bir çerçeve yazı kaleme almasını istedi.

Kendisi "Başmuharrir" sayfasında "Kırılan Putlar Etrafında" başlıklı bir yazıyla Hamdullah Suphi ve Yakup Kadri Bey'e cevap verecekti.

Nâzım, konuyla ilgili çıkan yazıları biriktirdiği dosyadan Hamdullah Suphi'nin *İkdam* gazetesinde yazdığı yazının kupürünü çıkardı ve "O zaman bu sizi daha çok ilgilendiriyor" diyerek Zekeriya Bey'in önüne koydu.

Şöyle yazmıştı o yazısında Hamdullah Suphi:

*"Bazıları ipten ve kazıktan kurtulmuş kaşarlı sabıkalılardır. Anadolu harbi sırasında düşmana karşı çıkmaktan ürkerek, maarif vekâletini dolandıran ve çaldıkları para ile Karadeniz'i aşıp Bolşeviklere iltihak eden iki vatansız...*** Bu salyalı dişler sıra ile Abdülhak Hamid'e ve Ahmet Haşim'e ve Falih Rıfkı'ya aynı gayz ile hırladılar... Karşımızdakiler kimlerdir? Bolşevik kapısının müseccel köpekleri! Putları kıranlar bunlardır."****

---

* Ratip Tahir Burak 1904-1977 yılları arasında yaşadı. İlk karikatürlerini *Aydede* dergisinde yayımladı. *Hürriyet*, *Akşam* ve *Yeni İstanbul* gazetelerinde çalıştı. Resim öğretmenliği ve ressamlık da yaptı. 12. dönem İstanbul Milletvekili'ydi.

** Halit Fahri Ozansoy 1891-1971 yılları arasında yaşadı. Şair, oyun yazarı, romancı, gazeteci ve öğretmen olarak görev yaptı. Hecenin Beş Şairi'nden biridir.

*** Nâzım'ın yanında Vâlâ Nurettin'in adını da zikrediyor yazısında Hamdullah Suphi.

**** *İkdam*, 7 Temmuz 1929

Zaten okumuş olduğu yazıya bir göz atıp "Tamam" dedi Zekeriya Bey.

"Sen de..." dedi Nâzım'a yönelik olarak. "Putları Niçin Kırıyoruz başlığı altında bir yazı yaz. Çatışmayı tarafsız gözle izleyenlerin bize hak vermelerini sağlayacak kadar ağırbaşlı, oturaklı ve derdimizi anlatır bir yazı olmalı."

"Anladım efendim" dedi Nâzım.

***

Toplantı bitiminde, yazıişlerinde konuyla ilgili olarak küçük de bir muhabbet döndü.

Nâzım'ın kaleme aldığı "Putları Yıkıyoruz" dizisi tabiatıyla tepki çekecekti. Çünkü yıkılan putlar Babıâli'nin en bilinen isimleriydi ve dünya kadar yazar, çizer, gazeteci dostları vardı.

Kaldı ki, yıkılan putlara sahip çıkmaya çalışan isimlerin kendileri de birer puttu.

"Örnek olarak Yunus Nadi Bey" dedi Nâzım.

Öyleydi hakikaten ve Zekeriya Bey, Yunus Nadi'ye karşılık kaleme aldığı yazıyı "geçmiş ile gelecek çatışması" ekseninde ele almıştı.

"Biz maziye inanmıyoruz. Mazi denen şey bizi arkaya bağlayan kuvvettir. Arkaya bakmak bile istemiyoruz" cümlesiyle, Yunus Nadi'ye bir anlamda "Siz geçmişsiniz, biz ise geleceğiz" demek istemişti başmuharrir.

***

Nâzım, hava kararana kadar çalıştı.

Asım Efendi'nin getirdiği simit ve çay ile karnını doyururken, gözü saatine gitti.

Yarım saat içinde çıkması gerekiyordu. Leyla ve Ömer'le, Cibali'de buluşacaktı.

O akşam Leyla çocuklara mandolin öğretecek, Ömer de resim sınıfına nezaret edecekti.

Epeydir aklında, bu iki gencin parti çalışmalarına yatkın olup olmadıklarını evirip çeviriyordu Nâzım.

Kendisinin de içinde olduğu yeni merkez komite, önüne yapılmak üzere dünya kadar iş koymuştu. Polis yönlendirmiyorsa, çevreleri hesaba katıldığında, bu iki çocuk partiye çok faydalı olabilirdi.

Bu nedenle, Ömer ve Leyla'yı kendi yaşadıkları ve çalıştıkları yerde görmek istemişti.

SEKİZ

Nâzım ile Ömer, Cibali Tütün Fabrikası'nın önünde buluştular.

"Şöyle bir bakınca, işçiden farkın yok ağabey" dedi göz kırparak genç adam.

Öyleydi. Babıâli yokuşunu inip çıkarken, yayınevindeyken ve arkadaşlarıyla buluşurken, koşullar ne olursa olsun bilinçli olarak bir işçi gibi giyiniyordu şair.

Neden böyle giyindiğini soranları "Ne fark var onlarla aramızda? Ben de aldığım üç kuruşla geçiniyorum onlar da. Hepimiz işçiyiz. Onlardan tek farkım, fikir işçisi olmam" diye cevaplıyordu.

Aslında herkes farkındaydı ki, bu kılık kıyafetiyle halka daha yakın durabilme, onlardan biri gibi davranabilme, hatta içlerine girebilme imkânı ediniyordu şair.

İşte şimdi de öyle olmuştu. Fabrikadan çıkanlar, Ömer'in kendileri gibi bir işçiyle buluştuğunu zannetmişlerdi.

İşçilerle selamlaşma faslı bitince, iki arkadaş, Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne* bağlı, anneleri fabrikada çalışan çocuklara gündüz, kimsesiz çocuklaraysa gece gündüz hizmet veren Cibali Bakımevi'ne doğru hareketlendiler.

Çünkü Nâzım, Leyla'yı çocuklara mandolin dersi verirken görmek istemişti.

---

* Milli Mücadele sürerken, 30 Haziran 1921'de kuruldu. Şehit, kimsesiz, muhtaç çocukları korumayı hedefliyordu. Adı 1935 yılında değişti ve Çocuk Esirgeme Kurumu oldu.

Önce bakımevinin kapısında hademe tarafından ve sonra koridorlarda öğretmenlerce sevinçle karşılandı Ömer.

Nâzım içten içe "İşte bu!" dedi defalarca.

Ömer, kendisini işçi sınıfına adamış tanıdığı ilk ve tek insan değildi. Partide bir dolu üye vardı böyle. Bu genç adam da tıpkı ötekiler gibiydi ve çok yakışacaktı kendilerine.

Nâzım genç adamı, Ankara'ya biraz yanaşmış olsalar her biri son derece etkili makam ve mevkiler yakalayacakken, tersine ceplerindeki parayı ve tüm zamanlarını parti, başka bir deyişle işçi sınıfının çıkarları için seferber eden öteki arkadaşlarının yanında hayal etti.

Duygulandı şair ve haklıydı duygulanmakta.

Dünya kadar çakal, kurulma sürecini tamamlama çabasındaki genç cumhuriyeti soyup soğana çevirmenin peşindeyken, bir avuç gerçek aydın, yoksullara, işçilere ve köylülere sahip çıkmanın derdine düşmüştü.

Ömer onlardan biriydi ve giderek fazlası olacaktı.

Bu nedenle çok değerliydi Nâzım için.

***

İki arkadaş, Leyla'yı küçüklere mandolin dersi verirken yakaladı.

Leyla konuklarını görünce "Ben de dersi tam bitiriyordum. Ama sizi bulmuşken, minik bir konser vermeden bir yere bırakmayız!" dedi.

Ve sesi sınıfı doldurdu.

"En baştan başlıyoruz çocuklar!"

Karatahtaya tebeşirle çizdiği portelere yazdığı notaları uzun değneğiyle işaret ederek, çocuklara "Daha Dün Annemizin"* diye başlayan şarkıyı çaldırdı.

Şarkı bitince, iki adam çocukları çılgın gibi alkışladılar. O kadar ki, çocuklar da onların heyecanına kapılıp, mandolinlerini bıraktılar ve el çırpmaya koyuldular.

"Çıkalım mı?" diye sordu Ömer, çocuklar sınıftan ayrılınca.

"Olur" dedi Leyla.

Plan belliydi. Leyla kendi evine gidecek, Nâzım Ömer'in fakirhanesinde bir grup işçiyle buluşacaktı.

"Bırakalım laf lafı açsın, sohbet kendiliğinden gelişsin" demişti önceki buluşmalarında Nâzım.

***

Nâzım ve Ömer'le birlikte yedi kişi olmuşlardı.

Havadan sudan başlayan sohbet çok geçmeden memleket meselelerine geldi.

İşçilerden biri "*Resimli Ay*'dan başka, bizim meselelerimize sahip çıkan bir tane gazete, dergi yok" deyince, Nâzım "Nesini beğeniyorsun *Resimli Ay*'ın?" diye sordu.

İşçiler hep bir ağızdan konuşmaya başladılar onun sorusu üzerine.

Nâzım, karşısında oturan işçilerin hepsinin sınıf bilincine ulaşmış olduklarını hayret ve sevinçle gördü.

Yine de, *Resimli Ay*'ın yazarlarından biri olduğunu söylemedi. Konuşmada adı sıklıkla geçse de renk vermedi. Ağzından ne kendi adı ne de partinin ismi çıktı.

* Bestesi Mozart'a ait olan, sözlerini Ahmet Muhtar Ataman'ın yazdığı ünlü çocuk şarkısı.

Öğreneceğini öğrenmişti.

Partili olmamasına rağmen, Ömer, Cibali Tütün Fabrikası'nda tam bir partili gibi çalışmış, en azından karşısındaki beş işçiyi sınıf bilinciyle bezemişti.

***

"İnancımı besledin" dedi işçiler toplu halde Ömer'in fakirhanesinden ayrılır ayrılmaz şair.

O gece sabaha kadar, genç yoldaşına "Partili nasıl olunur?" üzerine kişisel bir konferans verdi.

Konuşmasında en önem verdiği nokta ise "gizlilik" oldu.

"Beni tanıyorsun Ömer. Başka tanıdığın hiç kimse var mı partiden?"

"Yok ağabey!"

"Polis seni tutuklasa, en fazla kimin ismini verebilirsin bu durumda?"

"Kimsenin vermem ağabey!"

"Vermezsin biliyorum da, ola ki verdin."

"Vermem ağabey."

Güldü Ömer'in ısrarı üzerine Nâzım.

"Biliyorum Ömer. Demek istediğim, bilmediğin konuda konuşamayacağın. Tanımadığın birinin ismini tabiatıyla veremezsin. Parti en iyi böyle korunur."

Anlamıştı Ömer.

"Az önce konuştuğumuz işçiler var ya hani, onlar bile senin partili olduğunu bilmeyecekler!"

Şaşırdı Ömer.

"Partili değilim ki ben ağabey!"

Güldü yine Nâzım.

"Şimdi oldun."

Genç adam, Nâzım'ın elini sıkmak için ayağa kalktı.

"Bir dakika!" dedi Nâzım.

"Leyla'nın da sorumlusu sensin."

Bu sözler ağzından çıktıktan sonra telaşa kapıldı. Kendisini, sanki güzel kızı bir daha göremeyecekmiş gibi hissetti. Durumu telafi etmesi gerekiyordu.

"Tabii ki üçümüz ayrıca görüşeceğiz. Dostluğumuzu, arkadaşlığımızı sürdüreceğiz."

Son iki cümlesi, içini rahatlattı. Şimdi kaldığı yerden devam edebilirdi.

"Az önce, gizliliğe dair söylediklerimi onunla konuş. Bundan sonra partiyle, nerede ne yapıldığıyla, kimin ne olduğuyla ilgili sorular sormasın. Ayrıca, okuldaki çevresiyle neden benim tanışmamam gerektiğini de dikkatle anlat. Uygulamamızın nasıl olduğunu kendi örneğinde gördün. Ona ve etrafındakilere güvenirsen, bir 'yuvar' kurma izni verebilirsin. Beni bilmeyecekler ama senin vasıtanla, nefes alıp verişlerini bile izliyor olacağım. Bu nedenle, sen de onların nefes alıp verişlerini bile izle. Anlaşıldı mı yoldaş?"

"Anlaşıldı ağabey."

DOKUZ

Nâzım, Zekeriya Bey tarafından hava kararırken çağırtıldı.

Elindeki işleri bıraktı ve onun odasına geçti, hep oturduğu sandalyeye oturdu ve başmuharririn yüzüne, sabahleyin bıraktığı Mayakovski'nin intiharına ilişkin yazısı hakkında ne düşündüğünü anlamak ister gibi baktı.

Zekeriya Bey konuya "Senden beklediğim yazılar, işte tam da böyle olanlar!" diyerek girdi.

Yenileşmeden, Batılılaşmadan ve dahası demokrasiden yanaydı. *Resimli Ay*'ın, ülkeyi bu yöne taşıması gerektiğini düşünüyordu. Bu duygu ve düşüncelerini her fırsatta dile getiriyordu.

"Putları Yıkıyoruz" tartışmasına izin vermesinin, teşvik etmesinin, savunuculuğunu yapmasının nedeni buydu.

Buna karşılık "Putları Yıkıyoruz" yazıları bir türlü eski-yeni tartışması zemininde ilerleyemiyordu.

Hamdullah Suphi elinde bulundurduğu *İkdam* gazetesiyle, öteki kaşalotlar da verdikleri röportajlarla, Nâzım'a ve *Resimli Ay*'a yüklenmeye devam ediyorlardı.

Böyle olunca, Zekeriya Bey ve Nâzım'ın edebiyat alanında sürdürmeyi tasarladıkları tartışmanın yönü her geçen gün biraz daha siyasete kayıyordu.

Şair, Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde, Avrupa'da filizlenen fütürizm* ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB'de

* Filippo Tommaso Marinetti'nin, 1909'da *Le Figaro* gazetesinde esaslarını belirlediği bu akım, Avrupa ve ötesinin ressam, heykeltıraş ve edebiyatçılarını etkiledi. Geçmişe, yaşanan zamana ve geleceğe ait duygu ve düşünceleri topluma iletme çabası anlamına geliyordu. Radikal bir dönüşümün savunuculuğuydu ve zaman içinde İtalya'da faşizmin destekleyicisi halini alacaktı.

filizlenen konstrüktivizm* gibi akımlar hakkında kalem oynatmak istiyorsa da, Hamdullah Suphi ve benzerleri yüzünden buna pek zamanı kalmıyordu.

Nâzım, şahsen tanıdığı ve etkilendiği ünlü Rus şair Mayakovski'nin** intiharı üzerine, vefa borcunu ödemek için bir yazı kaleme almış, birkaç gün önce Zekeriya Bey'e vermişti.

Şu anda başmuharririn övdüğü yazı, işte buydu.

Zekeriya Bey, Nâzım'ın yazısını kastederek "Aslında, bizim ülkemizde de eski ve yeninin çatışması, yeni değil" dedi.

Bunun Osmanlı'dan devralınmış bir mesele olduğunu, her kuşağın kendinden önceki kuşakla tartışmaya girdiğini, uzun uzun ve örnekleriyle anlattı.

Sonra söz doğal olarak "Putları Yıkıyoruz"a gelecek, başmuharrir içinde bulundukları duruma ilişkin anlayamadığının ne olduğunu şöyle ifade edecekti:

"Genç cumhuriyetin savunuculuğunu üstlen, Batılıymış gibi davran ve sonra kalk üslup ve dil olarak eskide kalmış edebiyatçılara ve şairlere sahip çık, yetmiyormuş gibi yenileşmeden yana olanları yer. Bu kavgayı neden inatla sürdürdüklerini anlamakta zorluk çekiyorum."

"Çünkü..." dedi Nâzım Zekeriya Bey'in bu sözleri üzerine. "Onlar eski-yeni kavgası yapmıyor. Bu fikirleri ben savunduğum için, akılları sıra komünizmle mücadele ediyorlar."

---

* 1920-22 yılları arasında Moskova'da "Artistik Kültür Enstitüsü" tarafından geliştirildi. Sanat ve sanatçının, toplumsal amaçların hizmetine girmesini savunuyordu. Mimari, grafik sanatlar, tiyatro, sinema, moda, endüstri ürünleri ve müzik alanında ürün veren sanatçıları etkiledi.

** Vladimir Mayakovski 1893-1939 yılları arasında yaşadı. Sovyetler Birliği vatandaşı olan şair, aynı zamanda oyun yazarı, sanatçı ve aktördür. 1917 yılında gerçekleşen Ümit Devrimi'nin önderlerindendir.

Aslında, Zekeriya Bey de durumun Nâzım'ın tarif ettiği gibi olduğunu biliyordu.

Tam da bu nedenle, genç yazarın yazdığı yazıların hepsinin üzerine imzasını koymuyor, bazılarını İmzasız Adam adıyla yayımlıyordu.

"Bu yazını da, konu Mayakovski olduğu için senin isminle yayımlamayalım derim."

Zekeriya Bey'in bu sözleri üzerine, Nâzım "İmzasız Adam'ı da keşfettiklerine göre, Süleyman koyalım bu sefer" dedi.

Nâzım'ın "Süleyman" imzasıyla yayımlanacak "Muazzam Şair Mayakovski Neden İntihar Etti?"* başlıklı yazısı, cidden ufuk açıcıydı.

Şair bu yazısında, tıpkı Türkiye'de olduğu gibi SSCB ve Avrupa'da sürmekte olan "eski-yeni" çatışmasını konu ediniyor, ölümünden hareketle, Mayakovski'nin fütürist duruşunun köklerine iniyordu.

***

Nâzım, dizgiye vereceği yazısı elinde olmak üzere Zekeriya Bey'in odasından çıktı. Saatine baktı, Ömer'e verdiği randevuya yetişebilmesi için süratlenmesi gerektiğini düşündü.

Meserret Pastanesi'nde, yoldaşıyla birer kahve içip son gelişmeleri değerlendirecek, sonra her ikisi de parti görevlerini yerine getirmek üzere kendi yollarına gideceklerdi.

---

* *Resimli Ay*, Temmuz 1930, sayfa 28, 29

"Neler yapıyorsun yoldaş?" sorusundaki "yoldaş" sözcüğü tarihin derinliklerinde damıtılmış olsa da fazla geldi Ömer'e.

Nâzım, arkadaşının yüzünün gölgelendiğini görünce bu kez Ümit'e döndü.

"Bu koca aleti, çalabiliyor musun sahiden?"

Genç kız, kendine güvenen bir edayla "Evet" dedi.

Aynı soruyu, zamanında Leyla'ya da sorduğunu hatırladı Nâzım. O da kendisine güvenerek kocaman bir "Evet" demiş, sonunda haklı çıkmıştı.

Hâlâ gözlerinin önündeydi o gün.

Chopin'in, Nocturnes, Opus 9, 1 numarası yankılandı tıpkı o gün gibi kulaklarında.

Ömer kızına yardımcı olmak ister gibi araya girdi.

"Paris Konservatuvarı'nda eğitim görüyor. Hocaları başarılı olduğunu söylüyor."

Ömer'in bu sözleri üzerine "O halde, Chopin istiyorum" dedi Nâzım. Ve "Noktürnler, Opus 9, 1 numara" diye noktaladı sözlerini.

Arkası dönük olduğu için, yakışıklı babasının yeşil gözlerinden süzülen birer damla yaşı görmedi Ümit.

"En iyi bildiğim yerden çıktı" diyerek piyanonun başına oturdu. Önüne partisyon bile koymadan çalmaya başladı.

Sahiden çok iyiydi. Etkilendi şair.

Sanki piyanonun başında Ümit değil de Leyla varmış gibiydi.

Ve sanki, Paris Montparnasse'da değil de İstanbul Galata'da, Ömer ve Leyla'yla, 1929 yılının o güzel yaz günündeydiler.

***

Parmakları yorulana kadar çaldıktan sonra piyanonun başından kalktı Ümit.

Şık bir reveransın ardından "Nasıl buldun şair amca?" diye sordu.

Bir yandan alkışlayarak "Nutkum tutuldu" diye cevapladı Ümit'in sorusunu Nâzım.

Sonra gayriihtiyari Ömer'e baktı.

Gayet mutlu ve gururlu görünüyordu canı.

Ümit arkasını Nâzım'a döndü ve şaire hissettirmeden babasına bir göz kırptı.

Ömer bunun üzerine ayağa kalktı, pikabın iğnesini, çalınmak üzere hazır bekleyen plağın kenarına iliştirdi. Hoparlörden gelen cızırtı az sonra sese dönüşecekti.

Nâzım, şaşırarak başladı kendi sesinden ve Fransızca olarak okuduğu şiirleri dinlemeye.

1959 yılında, Le Chant du Monde isimli şirket tarafından yayınlanmıştı plak. Nâzım Hikmet'in bizzat seslendirdiği şiirlerden oluşuyordu.

Ümit, Ömer ve şair, Nâzım'ın okuduğu biri Türkçe on üç şiirin tümünü, sanki ilk kez dinliyorlardı.

Şiir dinleme faslı tamamlanınca, "Siz..." dedi şair. "Benim her şeyimi biriktirdiniz mi yoksa böyle?"

Başını aşağı yukarı sallayarak "Evet!" dedi Ümit ve koşarak odadan çıktı.

Kızı dışarıya çıkınca iftihar ettiğini belli eden bir tonlamayla "Tam bir Nâzım fanatiği" dedi Ömer.

Bir kucak kitapla döndü geriye genç kız.

Birkaç tanesini ayırıp "Şunlar imzalı olanlar" dedi.

Nâzım en üstte duranı okşar gibi aldı.

Kapakta "Jokond ile Si-Ya-U" yazıyordu.

Sanki bir şey hatırlamış gibi, kapağı telaşla kaldırdı.

ON

Leyla, buram buram taze kâğıt ve mürekkep kokan *Jokond ile Si-Ya-U* isimli kitabı çantasından çıkardı ve kapağı açılmış vaziyette şairin önüne koydu.

"Ömer'le benim adıma imzalarsan sevinirim Nâzım Ağabey. Bir şiirinde dediğin gibi, artık bu caddede yaşayan, kapısında ismini taşıyan, üstelik bir değil iki tane kitabın var."

Güzel kızın derin mavi gözlerinin içi gülmüştü bu sözleri söylerken.

1929 yazı epey geride kalmış, hatta sonbahar bile şapkasını alıp gitmişti.

Üç kafadar, soğuk bir kış akşamında, bu kez de Kumkapı'daki salaş meyhanelerden birinde buluşmuşlardı.

Üçünün de içinden, şairin yeni kitabı *Jokond ile Si-Ya-U* şerefine kadeh kaldırmak gelmişti.

***

Ömer, Leyla'nın evine yakın olsun diye, tamir edilmek üzere ağaçlardan ve pencerelerden sokaklara balık ağları sarkıtılmış Kumkapı'da buluşmayı tercih etmişti.

Geç saatlere kadar yiyip içecek, *Jokond ile Si-Ya-U*'dan bahsedeceklerdi.

"Yemekten sonra Leyla'yı oturduğu sokağın köşesinde bırakır, Beyazıt'tan Cibali'ye geçer, benim fakirhaneye gider, rahat rahat konuşuruz ağabey" demişti, planı yaparlarken delikanlı.

"Bak..." demişti buna karşılık Nâzım. "Görüyor musun ayrı evlerde oturmanızın yararlarını. Anladın mı şimdi neden ısrar ettiğimi?"

***

Aslında, Leyla ile Ömer evlenip aynı evde yaşamayı düşünmüşlerdi.

Nâzım "İki ev daha iyi. Partinin işleri için ne kadar çok başımızı sokabileceğimiz yer olursa, o kadar rahat ederiz" deyip, gençlerin bu tasarısının önüne geçmişti.

Ömer'e göre de, Leyla'nın Gedikpaşa Caddesi'ne açılan, Çadırcılar Çeşmesi Sokak'taki minik evi çok güvenilirdi.

İki yaşlı Ermeni'nin sahip olduğu üç katlı evin girişinde, küçük bir oda, mutfak ve tuvaletten ibaretti Leyla'nın dairesi.

Üst iki katta oturan ev sahiplerinden erkek olan, yatağa bağlıydı.

Orta yaşlı kadıncağız, kendisinden yirmi küsur yaş büyük ve yatalak kocasına zor zahmet bakmaya çalışıyordu. Leyla, arada bir alışverişlerini yaparak yardımlarına koşuyordu.

Biraz da çocukları ABD'ye göçtüğü için olsa gerek, Nubar ile Hayganuş çifti Leyla'yı aileden biri gibi görüyorlardı.

Ermeni çift, Ömer'e de, çocuklarının arada bir ders çalışmaya gelen okul arkadaşı gibi yaklaşmıştı.

"İşte tam da bu nedenle, Leyla evini muhafaza etmeli" demişti Nâzım ve "Günün günü var" diye bir de eklemede bulunmuştu.

***

Nâzım, tam da meyhaneci lakerdayı önlerine koyarken çıkartmıştı içcebinden kalemini.

Böyle olunca, kitabı imzalamaktan derhal vazgeçmiş, çatalını uzatıp lakerdadan küçük bir parça alıp ağzına atmıştı.

Ardından "Üstüne bir damla rakı içilmezse günah olduğunu söyler büyüklerimiz" diyerek rakı kadehine uzanmıştı.

Rakı kadehini ağzına götürürken, kitabın imza atacağı sayfasına birkaç damla rakı dökmüştü. Mahcup bir edayla Leyla'ya bakmış, onun güzel derin mavi gözlerinin her zamanki gibi güldüğünü görünce mutlu olmuştu.

Elinin tersiyle sayfadaki rakı damlalarını temizlemiş ve "Sevgili Leyla ve Ömer'e" diye başlamıştı kitabın iç sayfasına yazmaya.

Dolmakalemin değdiği yerlerdeki mürekkep, az önce dökülen rakı damlalarının üzerine denk gelince dağılıvermişti.

"Bu akşamın hatırası olur" demişti bunun üzerine Ömer.

Nâzım kitaba, az önce Leyla'nın yaptığı hatırlatmanın ışığında yazmayı düşünmüştü.

"Tıpkı sevgili Leyla'nın dediği gibi:
Jokond ile Si-Ya-U
Babıâli'de yaşayan
kapusunda ismimi taşıyan
ikinci kitabım..."

Az önce Leyla'nın ve şimdi de kendisinin esin olarak kullandığı şiiri, 20-21 Nisan günlerinde yazmıştı Nâzım.

İmzasız Adam imzasıyla ve "Yarıda Kalan Bir Bahar Yazısı"* başlığı altında yayımlamıştı şiiri.

* *Resimli Ay*, Haziran 1929, sayfa 23

En tepesine de "Bu yazı Babıâli paryalarına ithaf olunur" diye bir not ilave etmişti.

***

Kitabı imzalama faslı tamamlandıktan sonra, Ömer, "Nâzım Ağabey şu Si-Ya-U'nun hikâyesini hazır yeri gelmişken anlatsana" dedi.

Bu arada Leyla, Nâzım'ın uzattığı imzalı kitabı çantasına yerleştirdi.

Ömer'in sözleri üzerine "Anlaşıldı. Hüzünlü bir akşam olacak yine" diye söylendi şair. "1922'de Moskova'da tanıdım Emi'yi. Ben nasıl İstanbul'dan gitmişsem, o da Paris'ten gelmişti. Asıl adı Siao San'dı ve Çinliydi. Sorbonne'da okumuştu. Kelimenin tam anlamıyla şahane bir insandı, sanatı çok iyi biliyordu ve La Jokond'a hayrandı..."

Nâzım, Si-Ya-U'nun Çin'e döndüğünü, sonra da kendisinden bir haber alamadığı için bu kitabı yazdığını anlattı uzun uzun.*

Çocuklar da hayranlık için de dinlediler şairin anlattıklarını.

Güzel bir kutlama oldu Kumkapı'da.

***

Nâzım, parti meselelerini Leyla'nın yanında konuşmaktan özenle kaçınmıştı.

Bu tür konuşmaları sadece Ömer'le yapıyor, Leyla'nın çalışmalarını da Ömer'in üzerinden takip ediyordu.

---

* Aslında Siao San Çin'e hiç dönmemiş, Moskova'da kalmıştı. İki arkadaşın irtibatları kesilince, Nâzım onun ülkesine döndüğünü ve orada öldürüldüğünü düşünmüştü. Acı dolu kitabı bu nedenle kaleme almıştı. İki dost 1952 yılında, Barış Konseyi'nin bir toplantısında karşılaştılar.

Böyle zamanlarda, Ömer'e parti işlerinin ne büyük bir dikkat gerektirdiğini anlatıyor, geçmişte yapılan hataların nelere mal olduğundan örnekler veriyordu.

***

Vakit ilerledi ve üç kafadar Rum meyhaneci tarafından kapıya kadar uğurlandı.

Nâzım ve Ömer iki başta olmak üzere, üçü yan yana parke taş döşenmiş Çiftegelinler Caddesi'ni geçip Gedikpaşa Yokuşu'nu tırmandılar.

Leyla caddenin ortasında iki erkeği de yanaklarından öpüp, cumbalı evlerin karşılıklı dizildiği, arnavutkaldırımı döşeli sokağa saptı.

İki arkadaş köşede, Leyla evinin kapısını açıp içeriye girene kadar beklediler. Ardından iç rahatlığıyla yokuşu tırmanıp Beyazıt Meydanı'na vardılar.

Eminönü-Taksim hattında çalışan otobüslerden birine binecek, Unkapanı Köprüsü'nün başında otobüsten atlayıp eve kadar beş dakika yürüyeceklerdi.

Yalnız olmalarının verdiği rahatlıkla "Komintern'den* bir haber var mı ağabey?" diye sordu Ömer.

"Henüz yok" diye cevapladı genç arkadaşının sorusunu Nâzım. Bu arada önemli bir noktaya vurgu yaptı.

"Türkiye'de, halihazırda iki merkez komite var. Onlar da çalışıyor, biz de. Çalışmanın bir zararı olmaz. Cevap olumlu da gelse olumsuz da, yapacağımız iş aynı: İşçi sınıfını, haklarını almaları için aydınlatmak."

* Komünist Enternasyonal 1919-1943 yılları arasında, ülkelerin komünist partileri arasında bir dayanışma ağı olarak yürürlükte kaldı.

ON BİR

Tıknaz, gözlüklü, sempatik adam ofisine gelip kendisiyle görüşmek istediğinde, Nâzım partinin meseleleri için yaptığı çalışmaya son noktayı koymuştu.

Saatine baktı, hâlâ kırk beş dakika kadar zamanı vardı.

"Ben Sabahattin Ali'yim" diye başladı konuşmaya genç adam. Hatırladı ismi Nâzım. Almanya'dan birkaç şiir göndermişti.

"Şiirlerinizi okudum Sabahattin Bey. Henüz yayımlamadık ama değerli olmadıklarından değil."

İyi karşılanmak hoşuna gitti Sabahattin'in. Eğitim gördüğü Almanya'da aksilikler olmuş, Türkiye'ye dönmek zorunda kalmıştı. Öğretmenlik yapacaktı ve okula başlayana kadar geçecek zamanı İstanbul'da değerlendirmek istemişti. Hikâyesini, bir çırpıda ve heyecan içinde anlattı.

Nâzım genç adamı ilgiyle dinledi. Ayrılma vakti gelince, uzattığı dosyayı "Okuyacağım!" diyerek aldı ve teşekkür etti.

İlginç misafirine ayrılırlarken tam Sabahattin Bey diyecekti ki "Lütfen bana Sabahattin der misiniz?" diye sordu genç adam.

"Olur" dedi sevinerek şair. Oldum olası sevmezdi salon ağzıyla konuşmayı. Derhal normaline döndü.

"İki gün sonra yine uğrar mısın? Verdiğin hikâyeyi okumuş olurum. Hem biraz gönderdiğin şiirler üzerine de konuşuruz. Ne dersin?"

Gözleri ışıldadı Sabahattin Ali'nin.

"Bayılırım. Mutlaka geleceğim. Bu arada meraktan ölmezsem tabii" dedi ve arkasında hoş bir seda bırakarak çıkıp gitti.

Tekrar saatine baktı Nâzım. Konuşması kısa sürmüştü. Önündeki dosyayı açtı. Üzerinde "Bir Orman Hikâyesi" yazıyordu. Dikkatle okudu. Kendisini bir mücevher bulmuş gibi hissetti. Ayağa fırladı, Sabiha Hanım'ın yanından geçerken de heyecanını ifade etti ve "Bunu hemen Zekeriya Bey'e göstermeliyim" dedi.

Şairin dosyayı gözlerinin içi gülerek uzatması üzerine "Ne bu?" diye sordu Zekeriya Bey.

"Almanya'dan şiirler gönderen bir genç vardı ya, Sabahattin Ali, onun bir hikâyesi."

Deneyimli adam şairin heyecanına "Şiirlerini basmamıştık" diye karşılık verdi.

"Bu farklı" dedi Nâzım ve "Bir Orman Hikâyesi"yle ilgili görüşlerini başmuharrir ile paylaştı, dosyayı masasının üzerine bıraktı.

Çıkma saatini kaçırmış olacağını düşünüp çabucak saatine baktı. Hızlanması gerekiyordu.

Ofisine döndü, lacivert, denizci gocuğunu giydi, yakalarını kaldırdı.

***

Birkaç gün önce partili bir genç *Resimli Ay*'ın idarehanesine sözlü haber getirmiş, Zeki'yle gerçekleşecek buluşmanın yerini ve saatini bildirmişti.

Buluşma hava kardıktan sonra, Karacaahmet Mezarlığı'nda gerçekleşecekti.

Partililerin sıklıkla başvurduğu bir çözümdü bu. Kahvehaneler, birahaneler, meyhaneler rahatlıkla konuşmalarına elvermediği için, önemli konuları kuytularda, kimse tarafından dinlenmeyeceklerinden emin olacakları mahallerde gerçekleştiriyorlardı.

Soğuk geçiyordu 1930 kışı. Mart ayına gelmelerine rağmen, bahardan henüz eser yoktu.

Her zaman buluştukları noktada, "Merhaba" diyen Zeki'nin sesi kulağına kırık gelince, Nâzım telaşlandı.

"Hayrola, ne oldu? Ters bir şey mi var?"

Polisin nefesi enselerindeydi ve yeni bir tutuklama dalgasıyla karşılaşacakları korkusuyla yaşıyorlardı.

Ne çok tutuklanmış, işkenceye maruz kalmış, yargılanmış ve ceza almışlardı.

İlk tevkifat furyası, 1921 yılı başında Mustafa Suphi ve on dört partilinin katledilmesinden hemen sonra gelmişti. 1923'te 1 Mayıs'ta bildiri dağıtılması üzerine yeni bir tutuklama süreci yaşanmıştı. 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu üzerine gerçekleşen tutuklamalar sonrasında, otuz sekiz partiliye yedi ile on beş yıl arasında hapis cezaları verilmişti. Nâzım da onların içindeydi. 1927 Tevkifatı dün gibiydi. İstanbul grubundan Doktor Şefik, Doktor Hikmet, Hamdi Şamilof bu tutuklamada hapse düşmüş, üç aydan bir yıla kadar cezalar almışlardı. Aynı davada İzmir ve Adana'da da partililer yargılanmıştı. Sonra geçen yıl 1929 Tevkifatı gerçekleşmiş, Doktor Hikmet ve Laz İsmail'in içinde bulunduğu otuz dört kişi tutuklanmış, yirmi dördü zindana konulmuştu.

İşte şimdi yine 1 Mayıs yaklaşıyordu. Hiçbirinin, siyasi şubenin yeni bir tutuklama sürecini başlatmak üzere alesta beklediğinden en ufak kuşkusu yoktu.

"Korktuğun gibi bir şey değil" dedi Zeki.

Nâzım derin bir nefes aldı.

"Acele etme rahatlamakta" dedi bu sefer arkadaşı.

Şair kulak kesildi.

"Bak Nâzım, Komintern'den cevap gelmiş ötekilere. Beni çağırdılar ve imzalı mühürlü yazıyı gösterdiler. Komintern, Pavli'de gerçekleştirdiğimiz toplantıyı geçersiz sayıyor ve derhal halihazırdaki merkez komitenin emrine dönmemizi istiyor."

Nâzım duyduklarına çok kızdı. "Halihazırdaki merkez komite biziz be!" dedi hırsla, hatta biraz bağırarak.

Beyninden vurulmuşa dönmüştü. Komintern'e yazdıkları mektubun olumlu döneceğine kendisini ve etrafındakileri fazlasıyla inandırmıştı.

Yaşadığı hayal kırıklığıyla, elini yakınındaki mezar taşına vurdu ve "Geldiği söylenen yazıyı gözümle görsem de inanmam, gerçekse de kabul etmem!" diye haykırdı.

Zeki, duyulacakları korkusuyla sağa sola baktı ve "Ama Nâzım..." dedi.

Akşam karanlığında görünmese de kıpkırmızı olmuş, hırstan titremeye başlamıştı şair. "Ama"sını, arkadaşının ağzına tıktı.

"Yoksa sen Pavli'de konuştuklarımızı unutmak, üzerlerine sünger çekmekten mi yanasın?"

Pavli'de, hakikaten çok önemli konuları ele almışlardı. Hepsi de merkez komitenin yetersizliğinden yakınmış, yaklaşımlarının ılımlı olduğundan dert yanmış, korkudan legal ya da illegal hiçbir çalışma yapılmıyor olduğunda ve bunun değiştirilmesi gerektiğinde fikir birliğine varmışlardı.

Yeni bir merkez komiteye ihtiyaç olduğuna da asıl bu nedenle karar vermişlerdi.

Pavli toplantısına katılanların bazıları zaten merkez komite üyesiydiler ve kalanlar da partinin en ağır topları sayılıyordu. Böyle olduğu içindi ki, bu önemli buluşmaya "kongre" demeyi uygun görmüşlerdi.

"Yok" dedi Nâzım biraz düşündükten sonra. "Bunu kabul edemem ve sen de dahil olmak üzere, kabul etmeye kalkacak olan herkesle ilişkimi keserim. Gerekirse, Pavli'de aldığımız kararları tek başıma uygulamaya koyarım."

Zeki yine "Ama..." diyecek oldu, Nâzım lafı tekrar ağzından aldı.

"Burası Türkiye. Kimse başka topraklarda yaşayan, bu ülkede nelerin olduğunu bilmeyen ve anlamayanların kararlarını bana dikte etmeye kalkmasın. Komintern, ülkelerin merkez komitelerini yukarıdan atayacak bir güç değil. Ülkelerin merkez komiteleri işbaşına, ülkede aktif olarak çalışan üyelerin oylarıyla gelir ve gider. Pavli'de biz bunu gerçekleştirdik. Aldığımız karar kesindir ve geçerlidir. Kabul görmüyorsa, partinin ileri gelenleri yeniden bir kongre yapar ve uygun merkez komitesini oluşturur. Bunun dışında hiçbir çözüme yakınlık göstermem."

Zeki, şairin bir kızgınlık nöbetine tutulduğunu düşünmeye başlamıştı. Bu nedenle "İstersen şimdi ayrılalım. Sen sakinleş sonra konuşalım" dedi.

Nâzım arkadaşını "Hayır!" diye cevapladı.

"Doktor Şefik şu anda Berlin'de Komintern'in Batı Avrupa Bürosu'nu yönetiyor. Bence bu mektup onun başının altından çıktı. Onun yerinde olsaydım, böyle bir karar çıkartmadan evvel iki tarafı da dikkatle dinlerdim."

"İyi de Nâzım..." dedi arkadaşının bu sözleri üzerine Zeki. "Doktor yurtdışına birkaç ay önce, serbest kaldıktan hemen sonra çıktı. Burada neler olup bittiğini bilmiyor mu? Sanki yıllardır yurtdışındaymış gibi konuşuyorsun."

"Bilmiyor tabii. Yurtdışına çıkmadan evvel sokakta mıydı? Hapisteydi. 1925'ten 1929'a, dört yıl hapiste kaldı. Partinin yöneticileriyle de kadrolarıyla da iletişimi kesikti. Çıkar çıkmaz da yurtdışına gitti. Bence, Türkiye'de yaşayan ve eskiden beri tanıdığı bizlere güvenmesi gerekiyor. Onun işi Komintern'in Batı Avrupa Bürosu'nu yönetmek. TKP'ye merkez komite atamak değil."

Zeki arkadaşının kızgınlığının bir türlü yatışmadığını, konuşmaya devam etmenin bir yarar getirmeyeceğini düşünerek "Şimdi ayrılalım. Sonra devam ederiz kaldığımız yerden" dedi.

"Tamam" diye cevapladı arkadaşını bu sefer Nâzım. Elini sıkarken bir cümle daha kurdu.

"Sen de bu arada düşün taşın ve hangi merkez komiteyle birlikte hareket edeceğine karar ver. Şu dakikadan itibaren ikimiz de biliyoruz ki TKP'nin iki tane merkez komitesi var. Ya bizimle olursun ya ötekiyle."

Hayret içinde, otuz iki yıl önce yazdığı "Jokond ile Si-Ya-U"nun kapağını kaldırdı Nâzım.

Kitabını, Leyla ve Ömer için Kumkapı'da, salaş bir meyhanede imzalamıştı.

Damlattığı rakı yüzünden dağılmış mürekkebe uzun uzun baktı.

"Leyla ve Ömer" yazan satıra parmağını dokundurdu.

Kitabın yayımlanması şerefine kadeh kaldırdıkları o güzel gecede yazdıklarını tekrar okudu.

"Tıpkı sevgili Leyla'nın dediği gibi:
Jokond ile Si-Ya-U
Babıâli'de yaşayan
kapusunda ismimi taşıyan
ikinci kitabım..."

İmzasına ve yanındaki tarihe uzun uzun baktı.

Otuz iki yıl sonra, şu anda, Leyla tüm güzelliğiyle karşısındaymış gibiydi.

Sonra aklına çok önemli bir şey gelmiş gibi süratle kitabın en arka sayfasını çevirdi.

Si-Ya-U'nun başının bir kılıç darbesiyle kesilmek üzere olduğu desene ve altında "Si-Ya-U'nun kafası kesiliyor" notuna baktı bir süre.

Leyla "Sevmediğim tek desen bu oldu" demişti.

"Neden?" diye sormuştu buna karşılık Nâzım.

"Kan, dehşet, gözyaşı... Son derece açık sevmememin nedeni Nâzım Ağabey."

Cevdet'in çizdiği öteki iki desene ise bayılmıştı Leyla. Özellikle de kitabın üçüncü kısmının başına, Jokond'un Encamı'nın hemen öncesine konulmuş Koşinş Geceleri, en beğendiği desen olmuştu.

Okunmaya ve zamana yenik düşmüş bir başka deyişle güzel eskimiş kitabın ortalarından, ucunu çıkartmaya çalışan kâğıdı çekip çıkarttı Nâzım.

Eskimiş, dörde katlanmış, arkalı önlü matbaada basılmış bir yazıydı elinde tuttuğu.

Şair "Bakabilir miyim ne olduğuna?" der gibi başını kaldırıp Ömer'e baktı.

Arkadaşının gülümsediğini görünce kâğıdı açtı ve doğal olarak çok şaşırdı.

Partinin 1 Mayıs 1930 için hazırladığı, kendisinin kaleme aldığı bildiri duruyordu karşısında.

Ömer oturduğu koltukta, gülümsemeyi sürdürüyordu.

"Başımıza ne işler açtı hatırlıyorsun değil mi Ömer?"

"Hatırlamaz mıyım?"

Ümit kulak kesilmişti konuşulanlara. Belli ki babası ve şair amcası eski günlere doğru bir seyahate çıkmak üzereydi.

Arkasına yaslandı, gözlerini kocaman açarak kendisini maceraya hazırladı.

ON İKİ

Kumkapı'da gerçekleştirdikleri kutlamadan sonraki buluşmalarında "Portatif bir matbaa kuracağız!" demişti Nâzım.

Onun bu sözleri üzerine, sevincini "Çok iyi!" diyerek göstermişti Ömer.

Nihayet işe yarayacağını, partinin kendisine sahiden de güvenmeye başladığını hissetmiş olmalıydı.

Nâzım, portatif matbaa kurma işinin neden zaruri hale geldiğini ve nasıl gerçekleştireceklerini süratle anlatmaya koyulmuştu. Bunun için son gelişmeden mutlaka söz etmesi gerekiyordu.

"Pavli toplantısından söz etmiştim sana. Yeni bir merkez komite kurduğumuzu da biliyorsun. Yeni merkez komitenin 'asıl merkez komite' olduğuna ilişkin bir cevap bekliyorduk. Cevap olumsuz geldi. Biz de kendi yolumuza gideceğimizi söyledik. Anlayacağın, bu durumda bir parti ama iki merkez komite var. Ötekiler kendi etki alanlarında ilerleyecek, biz de ulaşabildiklerimizle kendi yolumuzda yürüyeceğiz. Geleceğin ne göstereceği bilinmez ama şimdilik durum bu."

Nâzım genç arkadaşıyla, partinin içine dair ilk defa bu kadar uzun konuşmuştu.

Böyle olunca, Ömer önemli bir konuma gelmeye başladığını düşündü.

Sonraki günlerde hep, partiye daha fazla hizmet edebileceğini hissetti ve içten içe sevindi.

***

Nâzım ile Ömer sonraki gün, iş çıkışı Sirkeci'de buluşacak, Gülhane Parkı'nı turlayarak konuşmaları gereken konuları konuşacak, ayrılacaklardı.

Nâzım, otobüs işletmelerinin olduğu sokakta, bekleme yeri gibi hizmet veren kahvehanelerden birinde, Ömer'i insanlarla sohbet ederken buldu.

Böyleydi işte bu çocuk. Nerede iki insan görse hemen aralarına girer, on dakikada arkadaş olur ve mutlaka bir yolunu bulup mevzuu yoksulluğa getirirdi.

Ömer Nâzım'ı kapıda görünce ahbaplık kurduğu insanlarla muhabbetine son vermiş, "Merhaba ağabey!" diyerek yanında bitmişti.

"Ne yapıyordun? Sınıf bilinci mi aşılıyordun otobüs yolcularına?"

Güldü Ömer Nâzım'ın sözlerine.

"Aynı mahallede yaşasak, gördüğün masadakilerin hepsini on günde kendime benzetirdim. Bilsen nasıl dert yanıyorlar yaşadıkları şehirlerdeki, köylerdeki yoksulluktan."

"Eminim benzetirdin. Ama bundan sonra benzetmeye çalışmayacaksın!" dedi, çok ciddi bir meseleye başlangıç yapar gibi Nâzım.

***

Etraftan duyan olmasın diye Gülhane Parkı'na kadar havadan sudan konuştu iki arkadaş.

Kendilerini duyacak kimse kalmayınca, Nâzım ciddiyetle başladı matbaa meselesi üzerine konuşmaya.

"Şimdi söyleyeceklerimi iyi dinle Ömer: Bu portatif matbaa işi çok önemli. Basılmış bildiriler, broşürler hatta kitaplar ortalığa yayılmaya başladığında, siyasi polis matbaa makinesini bulmak için çok baskı yapacak. Ortalığı kasıp kavuracak. Buna hazırlıklı olmalıyız."

"Nereye koyacağız peki matbaa makinesini?"

"Bunu benim de bilmemem lazım Ömer. Bilirsem ve işkenceye maruz kalırsam, sana verdiğimi kabul etsem bile hiç olmazsa yerini söyleyememeliyim. Ve zaten sen de tam bu esnada, matbaa makinesini önceden kararlaştıracağımız kişiye devredip ortadan kaybolmalısın."

Ömer'in hoşuna gitti Nâzım'ın söyledikleri. "Polisiye bir roman gibi" dedi.

Nâzım önce "Görürsün ilerleyen günlerde polisiye roman mı yoksa siyasi gerçeklik mi?" diye azarladı genç adamı.

"Artık işin zor tarafındasın Ömer. Meseleye bir ustabaşı misali kotararak değil, bir mühendis gibi kılı kırk yararak yaklaşman gerekiyor."

"Biraz daha açar mısın ağabey söylediklerini?"

"Sana, kuracağın yerde değil, bir başka yerde teslim edeceğim matbaa makinesini. Makinelerle aran iyi, nasıl çalıştırılacağını çözersin. Ayrıca, yazıları bazen elle yazılmış, kimi zaman da daktilo edilmiş vaziyette ulaştıracağım. Mizanpaj ve sıralamaya dair notları da yazarak vereceğim. Sonraki süreç tamamen senin kontrolünde olacak. Bir başka deyişle içerik benden, teknik senden sorulacak. Yazıları alacaksın ve istediğim sayıda basılı materyali bana ulaştıracaksın. İşin bu."

"Peki ben dağıtmayacak mıyım basacağım her ne olacaksa?"

"Hayır, dağıtmayacaksın. Cibali Tütün Fabrikası'ndaki görevini de tamamladın. Oradaki işçileri, içlerinden en güvendiğine teslim edip, yeraltına ineceksin. Bundan sonra parti senden tek tek insanlara ulaşmanı beklemiyor. Bırak Cibali'yi cevval bir işçi toparlasın. Unutma, arkadaşlarınla bir kere vedalaşacaksın ve bir daha seni hiçbiri görmeyecek. Adını bile duymayacak. Buharlaşacaksın. Yok olacaksın. Ömer diye biri olmayacak. Anlayacağın, bundan sonra yazılarını sol elle yazmak zorunda değilsin."

Şaşırdı Ömer Nâzım'ın son söylediğine.

"Anlamış mıydın ağabey?"

Güldü Nâzım, Ömer'in sorusu üzerine.

"Cibali'de buluştuğumuz gece, kâğıdın üzerine not alman gerektiğinde, işçilerin yanında olduğumuz için sol elle yazdığını fark etmedim mi sanıyorsun? Bir yanda çocuklara resim dersi ver öteki tarafta kendini gizlemek için sol elle yaz."

Alındı genç adam.

"Peki, sana mühendislik eğitimi gördüğümü söylememiş olsaydım, yine de inanmaz mıydın eğitimsiz olduğuma?"

Bu kez de Nâzım hak verdi delikanlıya. "İnanırdım" dedi.

Ömer'in hoşuna gitti.

"Epeydir sağ elimle yazı yazmadım ağabey. Kendimi şartlamıştım solla yazmaya. Unutmuş olmayayım sağ elimle yazmayı?"

"Çabucak hatırlasan iyi olur" dedi Nâzım. Başka söyleyecekleri de vardı.

"En kısa zamanda kendine Cibali'den uzakta, bir ofis işi bulman lazım."

Şaire göre, Ömer yabancı dillerini kullanabileceği bir ofis işi bulmalı, geçimini sağlayacak parayı oradan kazanmalıydı. Çalışacağı yere kendisini, Almanya'dan parası yetmediği için İstanbul'a dönmüş, hukuk öğrencisi Leyla'yla evlenmekten başka derdi tasası olmayan biri gibi pazarlamalıydı.

Takınacağı yeni kimlik üzerine biraz düşündü genç adam ve "Anlaşıldı ağabey!" dedi.

Birden aklına sevgilisi geldi, "Peki Leyla ne yapacak?" diye sordu.

"Leyla da bu işte seninle birlikte çalışacak. Bu nedenle, Hukuk'taki grubunun başına birini koyması ve kitle içinden çekilmesi lazım. Risk alamayız. Tabii ki okuluna gidip gelecek, sınavlarına girecek, Cibali'deki çocuklarla uğraşacak. Bunlar nedeniyle başı belaya girmez. Ama onun da Hukuk'taki grupla arasına bir duvar örmesi lazım."

"Nasıl yardım edecek bu işte bana?"

Nâzım bu konuyu da düşünmüştü.

"Baskı işinde sana yardım edecek ve aynı zamanda kuryelik yapacak. Benim toparlayacağım yazıları sana ulaştıracak, senin bastığın broşür ve dergileri bana getirecek ya da söylediğim yere bırakacak."

Ömer son olarak "Bütün bunları Leyla'yla ben konuşacağım değil mi?" diye sordu.

Başını salladı şair ve son olarak "Böyle yürüyelim, bakalım nasıl gelişecek" dedi.

ON ÜÇ

Ömer ilk maaşını almış ve söz verdiği üzere Leyla'yla Nâzım'ı Cumhuriyet Meyhanesi'nde* yemeğe götürmüştü.

Başlangıcı Nâzım "Kadehimi radyo ithalatçılarının piri Ömer Bey'in şerefine kaldırıyorum" diyerek yaptı.

Leyla gülerek elini ağzına götürdü ve bozmaya çalıştığı sesiyle konuşmaya başladı.

"Allo allo... Muhterem samiin** Burası İstanbul Telsiz Telefonu... 1200 metre tul-u mevç*** 250 kiloskl. Şimdi akşam neşriyatımıza başlıyoruz."****

Nâzım ve Ömer, Leyla'nın yaptığı bu anonsa çok güldüler.

Şair yeri gelmişken "Şaka bir yana, nasıl gidiyor radyo satışları Ömer?" diye sordu.

"Her gün bir tane satmıyoruz ağabey ama patronlar çok umutlu. Avrupa'da da asıl satışlar yayın sürelerinin uzamasıyla başlamış. Bu nedenle, bizimkiler hükümeti yayın saatlerini artırma yolunda harekete geçirmeye çalışıyor."

Radyoculuk meselesi üzerine Nâzım da epey düşünmüştü.

"Bana kalırsa, hükümetin de ihtiyacı var yayın saatlerini artırmaya. Başka türlü nasıl yayacaklar ideolojilerini? Eğitimden geçirilmesi gereken milyonlarca insana en kolay bu yolla

---

* Tarihi Cumhuriyet Meyhanesi, İstiklal Caddesi'ne açılan Sahne Sokak'ta, yüz otuz yıldır müşterilerine hizmet veriyor.

** Dinleyiciler

*** Dalga boyu

**** Türkiye'de ilk radyo yayını 6 Mayıs 1927'de, İstanbul'da gerçekleşti.

ulaşabilirler. Görürsün, bu işte çok kısa zamanda büyük bir gelişme olacak."

İlk kadehlerin sonuna yaklaşılırken, Nâzım "Peki sen ne yapıyorsun şirkette tam olarak?" diye sordu.

"Avrupa ve Amerika'daki üretici firmalarla yazışmaları sürdürüyorum. Gümrük işleriyle ilgileniyorum. Arada bir, ilgilenen biri çıkınca tanıtım yapmak için koltuğumun altına bir radyo alıp evlere, ofislere gittiğim de oluyor."

Belki Ömer anlatmayı sürdürecekti ama Leyla araya girdi.

"Sevmiyor ama yaptığı işi."

Ömer sevgilisine, neden söyledin şimdi bunu der gibi baktı.

Nâzım üzüldü ve "Sevmiyor musun Ömer?" diye sordu.

"İşçilerle birlikteyken daha iyiydi tabii ki ağabey. Burada patronlar ve maaşı dolgunca, memur kılıklıların arasındayım."

Güldü duyduklarına Nâzım ve "Aç bakayım avucunu" dedi. Gördüklerine şaşırdı.

"Bak sen! Nasırlar gitmiş, tırnaklar düzelmiş. Anadolu toprağı gibi kurak, çatlaklardı oysa."

Ömer'in yüzü asıldı.

"Güzelim işçi elleri gitti, yerine burjuva elleri geldi desene."

Ömer'in üzüleceğinden korkarak "Aslında pek de öyle değil" diye araya girdi Leyla. Yüzünü tümüyle sevgilisine döndü.

"Yine işçisin Ömer. Şimdi de, bir anlamda matbaa işçiliği yapıyorsun. Öyle değil mi?"

Söz sırası delikanlıdaydı. Rakı kadehini eline aldı ve "O halde ithalat memuru ve matbaa işçisi Ömer'e içelim!" diyerek, Nâzım ile Leyla'yı kadeh kaldırmaya davet etti.

***

Laf lafı açtı, dünya kadar meseleden bahsedildi ve dönüp dolaşıp sonunda 11 Nisan'da gerçekleşen Sultanahmet Mitingi'ne gelindi.

Türk Kadınlar Birliği, belediyelerde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmasını* kutlamak üzere büyük bir mitingi düzenlemiş, kentin en büyük meydanında toplandıktan sonra, öteki en büyük meydan Taksim'e yürümüştü.

"Çok önemli bir miting!" dedi girizgâh olarak Nâzım.

Leyla üzüntüsünü "Öyle ama, kadından çok erkek vardı mitingde" diyerek dile getirdi.

Ömer biraz eğlenerek "Kadınların sesi duyulsun diye, normalin on katı bağırmış Leyla. O kadar ki, buluştuğumuzda sesi benimkinden bile erkeksi çıkıyordu" dedi.

Nâzım çok güldü Ömer'in söylediklerine.

"Halbuki, cıvıl cıvıldır Leyla'nın sesi, demek ki hakikaten çok bağırmış."

Sonra biraz düşündü ve "Tekrar ne zaman çalacaksın bizim için?" diye sordu.

Leyla'nın güzel gözleri parladı.

"Ne zaman piyano bulursanız o zaman!"

"Konuşayım arkadaşımla. Hatta belki annemi de getiririm ona da çaldırırız" dedi Nâzım.

* Kadınlar belediyelerde 1930, muhtarlıklarda 1933, milletvekilliğinde 1934 yılında seçme ve seçilme hakkını kazandı.

ON DÖRT

Cumhuriyet Lokantası'nda yenen yemekte lafı edilmemişti ama 1 Mayıs yaklaşıyordu.

Nâzım'ın da içinde olduğu üç kişilik basım yuvarının hazırlıkları tamamlanmış sayılırdı.

Nâzım teksir makinesini çocukların tanımadığı birilerine tedarik ettirmiş, kiralık bir arabayla Tophane'de Ömer'e teslim etmişti.

Ömer kısa bir süre önce Cibali'deki evinden ayrılmış, Galata Kulesi'ne yakın bir yerde küçük bir apartman katı kiralamıştı.

Böylelikle hem Bankalar Caddesi'ndeki yeni işyerine yaklaşmış hem de Leyla'yla arasındaki mesafeyi çok açmamıştı.

Ayrıca Galata çevresi son derece kozmopolitti ve kimsenin kimseyle ilgilendiği yoktu.

***

İlerleyen günlerde, Ömer birkaç deneme sayfası basmış, şaire göstermiş, "Ne dersin, baskıya hazır mıyız ağabey?" diye sormuştu.

Buna karşılık şair, gözlerinin içi gülerek "Becereceğini biliyordum" demişti.

Teksir makinesinden sonra bir de daktilo makinesi vermişti Nâzım genç arkadaşına.

1 Mayıs'a on gün kadar kala, Nâzım daktiloyla yazılmış bir metin gönderdi Ömer'e.

Metni *Resimli Ay*'da Leyla'ya teslim ederken "Beş yüz sayfa olacak" demişti.

Önceden uyarıldığı için, gözaltında tutulma ihtimali yüksek olan *Resimli Ay*'dan çıktıktan sonra epey dolaşmıştı güzel kız.

Ömer'in dediği gibi birkaç otobüse son anda binmiş, tam kalkacağı zaman inmiş, sonunda Galata'daki eve ulaşmıştı.

İzlenip izlenmediğini anlamak için sokağa ve apartmana girmeden önce de arkasını kontrol etmişti.

Yine de "İnşallah izlenmemişimdir Ömer" demişti dairenin kapısından girer girmez.

"İzlenmedin. Pencereden bakıyordum. Senden sonra sokağa giren olmadı" diyerek sevgilisinin içini rahatlatmıştı genç adam.

Şimdi artık rahatlıkla işlerini yapabilirlerdi.

***

Leyla, dışarıya ses çıkmasını engellemek için, daktilo makinesini masa yerine yatağın üzerine koydu.

Ömer'i önceden "Hata yapmamak için, mümkün olduğunca yavaş yazacağım" diye uyardı.

Aslında çok da zor değildi bu şekilde baskı yapmak. Öncelikle, çoğaltılacak asıl nüshayı altına alkol emici bir karbon kopya ile birlikte daktiloya takmaları gerekiyordu. Sonra sıra daktilo makinesiyle yazıyı yazmaya geliyordu. Yazı yazılırken, kâğıdın arkasına kopya kâğıdı marifetiyle negatif kopya alınmış oluyordu. Ardından kopya kâğıdını teksir makinesinin tamburuna yerleştirmek gerekiyordu. Tambur her çevrildiğinde, boş kâğıdın üzerinde pozitif bir iz kalıyordu.

Ömer, makineyi daha önce denediği için "Bütün mesele şablonu bozmamakta" demişti.

Hakikaten de öyleydi, şablon bozulunca yenisini yazmak gerekiyordu.

Bir de arkalı önlü basarken, basılacak kâğıdın arkasını öne, önünü arkasına koymamaları, arka sayfanın baş aşağı çıkmasını engellemek için de alabildiğine dikkatli olmaları gerekiyordu.

***

Leyla özenle çalışarak, şablonu hatasız bir biçimde hazırladı.

Yazının en tepesinde "Bütün Dünya Ameleleri Birleşiniz" yazılıydı. Onun altında "İntihap ve 1 Mayıs Beyannamesi" ibaresi yer alıyordu. Bir satır ara verildikten sonra "Türkiye'nin Amele, Köylü ve Fakir Halkına" denilmişti.

Bütün bunların altında da "Yoldaşlar!" ibaresi vardı.

1 Mayıs bildirgesinde o yıl da gündeliklerin yükseltilmesinden, işgününün kısaltılmasından, işsizlere iş ve devlet yardımı verilmesinden, sekiz saatlik işgününün geçerli olmasından, emekçilerin özgürce örgütlenebilmesinden, topraksız köylülere bedava toprak dağıtılmasından, meclise amele milletvekillerinin de girmesinden ve daha birçok konudan söz edilmişti.

En sona da "Türkiye Komünist Fırkası Merkez Komitesi" imzası konulmuştu.

Leyla işini layıkıyla yapmış olarak şablonu Ömer'e teslim etti.

İki sevgili, ağırlığı iki gramı geçmeyecek şablonu, yere düşse büyük patlamaya yol açacak bir bomba gibi arka odaya taşıdılar.

Ömer şablonu tambura dikkatle oturttu. Hazneye yeteri kadar mürekkep ve ispirto döktü. Kolu bir kez çevirdi.

TKP'nin 1 Mayıs Bildirisi ellerindeydi.

Başarılarını kutlamak için, sarılıp öpüştü iki çocuk.

Ömer ile Ümit'in evinde, "Jokond ile Si-Ya-U" isimli kitabın içinden çıkan dörde katlanmış kâğıt hâlâ Nâzım'ın elindeydi.

1 Mayıs 1930'da dağıtılan, Nâzım'ın başını çektiği merkez komitesi tarafından imzalanmış bildiri, Leyla ve Ömer'in bir gece boyunca, sabaha kadar uğraşıp bastıkları beş yüz nüshadan biriydi.

"Nereden nereye?" diye düşündü Nâzım.

"Hatırladın değil mi?" diye sordu Ömer, sanki teyit ister gibi Nâzım'a.

"Hatırlamaz mıyım? Sana makineyi ve daktiloyu ben vermiştim. Leyla metnin aslını Resimli Ay'a uğrayıp almıştı. Kâğıtları da işyerinden sen tedarik etmiştin."

Nâzım, bizzat kaleme aldığı metni bir kez daha baştan sona okudu. Ardından "Bugün farklı yazardım" dedi.

Başını salladı Ömer. Zaman içinde çok değişiklik olmuştu. Uzunca bir süredir görüşmeseler de, Nâzım'ın aynı yemeği ısıtıp, temcit pilavı misali masaya sürenlerden olmadığını gayet iyi biliyordu.

Ömer "Çok isterim, seninle geçmiş ve bugün muhasebesini kıyısından da olsa yapabilmeyi" dedi, şairin "Bugün farklı yazardım" demesi üzerine.

Nâzım, elindeki otuz küsur sene önce basılmış bildiriyi katlayıp "Jokond ile Si-Ya-U"nun içine koyarken "Ben de" diye cevapladı arkadaşını.

Buna sahiden de ihtiyacı vardı. Doğrusuyla yanlışıyla, kendisi için de çok özeldi o dönemde yaşadıkları.

Şair öteki kitapları gözden geçirmeye başlayınca, Ömer çay demlemek için mutfağa geçti.

***

Salonda yalnız kalan Nâzım ayağa kalktı. Önce gidip, bir daha Paris manzarasına baktı. Ardından, birkaç adımda az önce Ömer'in çaldığı Fransızca plağın karton kabına ulaştı.

Ümit tam da o anda girdi içeriye.

Şair üzerinde kendi resmi de olan plak kabını işaret ederek "Sen bilmezsin Ümit, baban bilir, benim ilk şiir plağım bundan otuz yıl kadar önce yayınlandı" dedi.

"Bilmez miyim şair amca" diyerek eski plakların arasından, 1930 basımı Columbia'yı çıkardı genç kız. İtinayla tozunu aldı ve yeni pikabın yanında bir dinozor gibi duran gramofonun döner sehpasına itinayla yerleştirdi.

ON BEŞ

Leyla, sevgilisinin kulağına "Çok şaşıracak" diye cıvıldadı merdivenlerden inerken.

Temmuz sıcakları iyice bastırmıştı.

Ömer ile Leyla, aynı zamanda partinin matbaası olarak kullandıkları Galata'daki evlerinden çıkıp yönlerini Karaköy Börekçisi'ne* çevirdiler.

Masalarına oturur oturmaz başlarında biten pire misali garsona "İki porsiyon" dedi eliyle de iki işareti yapıp Ömer.

Leyla'ysa kendisi için bir porsiyon suböreği sipariş verdi.

Ömer "Bol fıstıklı, bol üzümlü ve bol soğanlı ama" dedi, sevgilisini kandırmak ister gibi.

"Bol yağlı ama" diye cevapladı yakışıklı adamı güzel kız. Sonra, suböreğini neden tercih ettiğini de söyledi.

"Karaköy Böreği'ni sadece, kesilirken çıkarttığı çıtırtı için seviyorum. Önceliğim, doksan dokuz kat yufkayla yapılan suböreği."

Biri İzmir, öteki Adana'dan gelmiş ama İstanbul'un güzelliklerini, özellikle de lezzetlerini keşfetmekte gecikmemişlerdi.

Bir keresinde Leyla "Köylüler, gittikleri yere köylerini de götürür. Kentliler, yeni yerler ve yeni lezzetler keşfetmeyi sever" demişti Ömer'e.

Genç adam sevgilisinin bu sözlerine çok hak vermişti.

***

* Tarihi Karaköy Börekçisi 1800'lü yıllardan bu yana hizmet veriyor.

Kahvaltılarını ettikten sonra, Kadıköy'e geçecekleri vapura bindiler ve baş üstündeki güverteye çıktılar.

Deniz kentlerinde yaşayanlara yakışacak biçimde "Sancak mı iskele mi?" diye sordu Ömer.

Önceki seferlerden birinde, şair ağabeyleri Nâzım'dan, Karaköy'den Kadıköy'e doğru seyre çıkmışlarsa iskeleden Boğaziçi'nin, sancaktan Adalar'ın seyredileceğini, öğrenmişlerdi.

"İskele olsun, Kız Kulesi'ni görürüz" dedi güzel kız.

İkisi de Haydarpaşa, Üsküdar, Kız Kulesi, Çamlıca Tepesi ve Boğaziçi'nin kuzeye doğru uzanan ipeğimsi derinliklerine, sanki ilk kez görüyormuş gibi ve doyasıya baktılar.

Leyla, vapurdan inip Söğütlüçeşme'ye doğru yürürlerken "Bakalım vaktinde gelebilecek mi?" dedi.

Söğütlüçeşme'den çayıra doğru sapılan köşede, Arnavut kardeşlerin işlettiği muhallebicide, tam da kendilerine birer muhallebi söylemeye hazırlanırlarken, Nâzım kapıda göründü.

"Bir tane de bana söyleyin" diye seslendi bir sürü masanın arasından.

İki genç, Nâzım'ın evinden çıkarak geleceğini, bu nedenle de arkasını kontrol ederek yürümüş olduğunu bilecek kadar partiliydiler artık. Muhallebiciye girdiğine göre, arkasında polis varsa da atlatmış olmalıydı.

Muhallebilerini afiyetle yedikten sonra, rotalarını gönül rahatlığıyla Kurbağalıdere'ye çevirdiler.

***

Leyla, Ömer ve Nâzım, bir süre o günün gazetelerinde yazanları ve Arthur Conan Doyle'un* vefatını konuştular.

Nâzım enikonu üzülmüştü ünlü yazarın ölümüne.

Leyla ve Ömer de aynı fikirdeydiler. İkisi de İngilizceden okumuşlardı ünlü hafiye Sherlock Holmes'e dair maceraları.

Nâzım önemli bir noktaya vurgu yapar gibi "Osmanlıca bilen okuyucu, Doyle'un romanlarıyla sekiz yıl gibi kısa bir süre içinde kucaklaşmış. Düşünebiliyor musunuz çocuklar?" dedi.

Ömer ve Leyla'nın neden böyle söylediğini anlamak için kendisine bakmaları üzerine bir de açıklamada bulundu şair.

"Avrupalı gibi yaşayan küçük bir aydın kesim ve okuma yazması olmayanların ezici çoğunlukta olduğu kocaman bir coğrafya..."

Sözler, Nâzım'ın ağzında dertlenir gibi tükendi.

Hakikaten de öyleydi. Sadece Doyle'un çeviri kitapları değil, *Sherlock Holmes*'ün Türk versiyonu olan *Amanvermez Avni*** de Osmanlı okurlarından tam not almıştı.

Buna karşılık, içinde bulundukları 1930 yılında bile, eline tek bir kitap alıp sayfalarını çevirmemiş olanların sayısı ne yazık ki ezici çoğunluktaydı.

***

* Arthur Conan Doyle 1859-1930 yılları arasında yaşadı. Ünlü Sherlock Holmes karakterinin yaratıcısı.

** İlk polisiye yazarımız Ebusüreyya Sami'nin dizi kitapları. Polisiye roman tekniği ile coğrafyamızı son derece uyumlu bir biçimde harmanladı.

Önceki buluşmalarında Leyla "Söğütlüçeşme sapağında, Arnavut muhallebicide buluşuruz. Göz önünde değil. Ömer de gelecek" deyince yapılmıştı bu plan.

"Sonra gidip birer de çay içeriz" demişti Leyla.

Genç sevgililerin yaptığı plan çalışıyordu.

Leyla ve Ömer, az sonra Nâzım'ı "Şurada çay içelim ağabey" diyerek elbirliğiyle bir kır kahvesine sokuverdiler.

Tahta masalarda semaverler, sağda solda koşturan çocuklar, derede balık tutmaya çalışan insanlar hoşuna gitti Nâzım'ın. "Epeydir gelmemiştim böyle bir yere" diyerek altına bir tahta sandalye çekti ve etrafı seyre daldı.

Leyla ve Nâzım'ı oturttuktan sonra, Ömer "Ben bir semaver kapıp geleyim" diyerek uzaklaştı.

Bir semaverle geri döndü ve tam oturmuştu ki, gramofonda cızırtılı bir plağın sesi duyuldu.

"Çıkıyor kayık
iniyor kayık.
Ve kayıkçı
Türkmenistanlı bir Buda heykeli gibi
dümenin yanına bağdaş kurup oturmuş
fakat, sanma ki Hazer'in karşısında el pençe durmuş!"

Şairin, Bahri Hazer* isimli şiiriydi fonda çalınan.

Nâzım, plağa okuduğu şiiri dinlerken duygulandı. Etraftaki insanlara baktı. Hepsi de büyük bir memnuniyetle dinliyorlardı okuduğu şiiri.

* Hazar Denizi

Leyla, Ömer ve Nâzım, fondaki sesi dinlerken insanların yüzlerini de incelediler.

Nâzım, şaşkınlık içinde "Ne kadar ilgililer değil mi?" diye sordu şiir biter bitmez.

İki gencin sevinci yüzlerine yansıdı.

Az sonra da "Salkımsöğüt" başladı.

Ömer'in aklına, Leyla'nın "Salkımsöğüt"ü daha çok sevdiği geldi. Bunu hiç söylememişlerdi Nâzım'a.

"Akarsuyun sesi dindi.
Gölgeler gölgelendi
renkler silindi.
Siyah örtüler indi
mavi gözlerine.
Sarktı salkımsöğütler
sarı saçlarının üzerine!
Ağlama salkımsöğüt
ağlama.
Kara suyun aynasında el bağlama!
El bağlama!
Ağlama!"

Plak bitince şair, "Güzel bir sürpriz oldu" dedi.

Leyla gülümsedi, "Geçenlerde geldik buraya Ömer'le. Kahveci, bizim oturduğumuz süre içinde üç kere çaldı senin plağını ağabey" dedi.

Ömer de "Her çalışında, masaları dolduran müşteriler büyük bir dikkatle dinlediler" diyerek ifade etti mutluluğunu.

ON ALTI

Şair, çaylarını içip geriye doğru dönüşe geçtiklerinde "Bugün ayın yedisi" demişti.

Gençler bu hatırlatmanın nedenini gayet iyi biliyordu.

Söyleyecekleri etraftan geçecek herhangi birinin kulağına da ulaşmasın diye, Nâzım sesini iyice alçalttı.

"Bütün gece çalıştım. İstanbul Vilayet Komitesi'nin seslenişini yazdım. Ayrıca 'Ahmet' imzalı, başlığı 'Şarktaki Köylü Harekâtı' olan bir yazı var. Onun da redaksiyonunu yaptım. Üçüncü yazının başlığıysa 'Fabrika Gazetelerimiz Niçin ve Nasıl Olmalıdır'. Onun da imza kısmına 'İs. V. K.' yazılacak. Merkez komite olarak, var olduğumuz her vilayette, orayı çekip çeviren komitenin böyle bir bülten yayımlamasına karar verdik. Bu sayı kendinden sonra çıkacaklara örnek olacak. Bu nedenle, yapacağınız iş çok önemli. Özellikle derginin ismi olan *Kızıl İstanbul*'a özen gösterin. Muhallebicinin önüne gelmeden ceketimin cebinden yazıları çıkartıp size vereceğim. Bakalım, yarın sabaha kadar yetiştirebilecek misiniz?"

"Leyla daktiloda, ben de baskıda çalışırım. Bitiririz."

Ömer'in bu sözlerini "İçin rahat olsun ağabey!" diyerek tasdik etti Leyla.

Nâzım'ın zamanlamaya ilişkin bir endişesi daha vardı.

"Peki, böyle bir gazeteyi, sahiden her hafta yayımlayabilecek miyiz?"

"Şüphen olmasın ağabey. Bu özelliklerde gazeteyi yazmak ve basmak bizim için bir gecelik iş. Sayfa sayısını ya da baskı adedini artırmanız halinde bilemiyorum..."

Ömer'in ağzından "Bilemiyorum" sözcüğü zor çıktı.

Kendisinin ve Leyla'nın gönlü tabii ki daha sık ve daha çok basılmasını isterdi ama yapabilecekleri de imkânlar nispetindeydi.

***

Sevgilisinin "Şeytan yazıları çıkart, şurada okumaya başla diyor" sözleri üzerine, Leyla "Sakin ol!" diye uyarıda bulundu.

Ömer bunun üzerine, şaka yaptığını ifade eder gibi güldü.

Genç adamın fabrikadan ayrılmasının, genç kızın da üniversitedeki çalışmalarından geriye çekilmesinin üzerinden epey zaman geçtiği için, kendilerini güvende hissetmeleri anlaşılır bir durumdu.

Kendileri için tehlike arz edebilecek tek bağlantı Nâzım'dı ki onunla görüşecekleri günlerde, az önce olduğu gibi gizlilik koşullarına sıkı bir şekilde riayet ediyorlardı.

Nâzım matbaa olarak da kullandıkları Ömer'in evine bir kere bile gelmemiş, kendileri de bu eve birilerini davet etmek şöyle dursun, hiç kimseye sözünü bile etmemişlerdi.

Leyla üniversiteden ya da *Resimli Ay* gibi gözetlenme ihtimali olan bir yerden geliyorsa, dünya kadar yol dolaşıp, arkasını mutlaka temizliyordu.

Bugün böyle bir güvenlik önlemine gerek yoktu. Nâzım'la daha Kadıköy'e inmeden, sabahleyin buluştukları muhallebiciye yaklaşırken vedalaşmışlardı. Öyleyse, polis tarafından gözetlenme ihtimalleri yoktu.

Partinin matbaası olarak da kullandıkları evlerinin yokuşunu iç rahatlığı içinde tırmandılar.

***

Ömer "Gazetenin ismini şablonla, şu karakteri kullanarak yazalım" dedi.

Leyla beğendi.

Böyle olunca, genç adam mumlu kâğıdın en başına iri puntolarla *Kızıl İstanbul* yazdı.

Leyla önce "10 Temmuz 1930-No. 1" ibaresini daktiloyla yazdı. Ardından "T.K.F İstanbul Vilayet Komitesi'nin fikirlerini yayar ve haftalık gazetedir" ibaresini de iki çizgi arasına, önceden yaptığı denemelere uygun biçimde kayıt etti. Artık biraz daha süratlenebilirdi.

Bu arada Ömer de biraz sonra Leyla'dan gelecek ilk sayfa için hazırlıklara girişti.

***

Tam da kararlaştırdıkları gibi, Leyla sabahleyin 11.00'e yakın bir saatte *Kızıl İstanbul*'ları *Resimli Ay*'a ulaştırdı.

Nâzım oturduğu yerden heyecanla kalktı, "Güzel oldu mu?" diye sordu genç arkadaşına.

Leyla "Oldu ağabey" dedi kıvançla.

Yüzünde, kendi yaptığı işi beğenen insanlara özgü güven ifadesi vardı. Lafı uzatmadı, "Ben gidiyorum" dedi ve oyalanmadan çıktı.

Nâzım saatine baktı.

Az sonra, gazeteleri birim sorumlularına ulaştırma işini üzerine alan genç, sopasına simit takmış olarak gelir, masasına iki simit bırakırken gazeteleri torbasına atar giderdi.

Özellikle böyle olmasını istemişti Nâzım. *Resimli Ay* değişik insanların girip çıkabildiği bir yer olduğu için, buluşma noktası olmaya müsaitti.

Araya koyduğu yarım saat de, Leyla'yla dağıtıcı gencin birbirlerini görmelerine engel olmak içindi.

Nâzım'ın dikkat etmesi gereken tek şey, Leyla ve dağıtıcı gençle birlikte *Resimli Ay*'a girmemek ve çıkmamaktı. Aksi takdirde dikkati çocukların üzerine çekmiş, onların da izlenmesine yol açmış olurdu.

ON YEDİ

"Geçenlerde, Cibali Tütün Fabrikası'nda çalışan eski bir arkadaşımla karşılaştım. *Kızıl İstanbul* ona da verilmiş. Ne dedi bana biliyor musun?"

Nâzım merak içinde "Ne dedi?" diye sordu.

"Kendiminkini bir arkadaşıma verdim. Bilseydim senin için de bir tane alırdım."

Şair çocuk gibi sevindi.

"Gazetenin üzerine yazdık ya 'Oku ve okut' diye işe yaramış demek ki."

Leyla "Yaramaz mı ağabey" diye müdahale etti Ömer ile Nâzım arasındaki konuşmaya.

"Hukuk Fakültesi, *Kızıl İstanbul*'la çalkalanıyor. Her nasılsa, partiye yakınlık duyan çocuklardan birine ulaşmış, hemen ötekilere de okutmuş bizimki. En çok da neye seviniyorlar biliyor musun?"

"Neye?"

"Partinin yaşıyor ve savaşıyor olduğuna. 1 Mayıs Bildirisi ve *Kızıl İstanbul* taze bir soluk oldu öğrenciler arasında. Boş durulmadığını, çalışıldığını hissettirdi."

"Sade işçi ve öğrenciler değil, partiye yakın köylüler arasında da yayıldı, hatta çeribaşılarına bile verilip, okuma bilmeyenlere okutulması sağlandı."

Leyla anlamaz gibi bakınca, Nâzım "Çingenelerin reislerine çeribaşı denilir" diye açıklamada bulundu.

***

Kızıl İstanbul'un 17 Temmuz 1930 tarihli 2. sayısı için, Gülhane Parkı'nda şeytanın aklına gelmeyecek bir köşede buluşmuşlardı. Şairin gençlere, dergiyle ilgili anlatması gerekenler vardı.

Etrafı bir kez daha kontrol ettikten sonra, Nâzım bir ara "Peşimde dünya kadar polisle dolaşıyorum" diye dert yandı.

"*Resimli Ay*'ın karşısındaki ayakkabı boyacısı kesinlikle polise çalışıyor. Geçenlerde bir matbaa işçisi, yan binanın girişini kastederek 'Kırtasiyeciye dikkat et ağabey!' dedi. Siviller geldiğinde orada takılıyorlarmış. Kırtasiyecinin çırağı 'Sizin oradan birilerini izliyorlar' diye uyarmış bizim çocuğu."

Duydukları bu laflara, iki gencin canları sıkıldı.

"Ne yapmamız gerekiyor ağabey?" diye sordu Leyla.

"Sıkıyı gördük diye geri çekilecek değiliz. Daha dikkatli olacağız. *Resimli Ay*'dan çıktığın zaman, özellikle de üzerinde partiye dair bir evrak varsa, arkana mutlaka biri takılmıştır diye düşüneceksin. Bir de Galata'daki eve gideceğin zaman çok dikkatli olacaksın."

"Ben?" diye sordu Ömer, kendisinin nelere dikkat etmesi gerektiğini anlamak ister gibi.

"Seninle ilgili hiçbir özel durum yok. İşyerin gözaltında tutulmaz. Evin şüpheli değil. *Resimli Ay*'a girip çıkmıyorsun. Hep bugünkü gibi giyin. Genç bir işadamı gibi davran. Ayakkabıların boyalı, kravatın düzgün olsun. Ha bu arada, başındaki fötr şapka da çok yakışmış."

Gülüştüler ama haklıydı Nâzım. Ömer ve Leyla'nın yaptıkları iş sahiden zor, bir o kadar da önemliydi.

Yeri gelmişken, şair, epeydir aklında olan bir soruyu da sordu genç kıza.

"Gedikpaşa'daki eve gidip geliyorsun değil mi Leyla? O ev de çok önemli. Galata'da kalacağın zamanlar, ev sahiplerini mutlaka bir akrabanda kalacağına dair uyar. Senden kuşkulanmasınlar. Kendi halinde bir üniversite öğrencisi tablosu çizmen önemli."

"Merak etme ağabey. Onlarla aram çok iyi. Arada bir, arkadaşlarımda sınavlarıma çalışacağım bahanesini uyduruyorum."

Duydukları içini rahatlattı Nâzım'ın. Şimdi asıl konuya geçebilirdi.

"Yakında öteki şehirlerde de *Kızıl İstanbul*'un benzerleri yayımlanmaya başlayacak. *Kızıl Eskişehir* ve *Kızıl İzmir* yolda..."

Sevinci sesine yansıyordu şairin.

Ömer "Eski merkez komite ayağımıza pranga vurmuştu ağabey" diyerek memnuniyetini ifade etti.

Leyla onun görüşünü "Ne yapıyorlardı, ne de yaptırıyorlardı" diyerek tasdikledi.

Haklıydı çocuklar. Zaten Nâzım ve arkadaşlarının eski merkez komitesine itirazlarının nedeni de tam olarak buydu. Partinin toplumla bütünleşmesini sağlayamıyorlardı.

Öte yandan, ayrılık iki tarafın da gücünün azalmasına yol açmıştı.

Laz İsmail de fikir değiştirmişti son olarak.

"Komintern ne derse ben onu yaparım" demiş, etrafındakilerle birlikte Pavli Adası grubundan ayrılmıştı Laz. Oysa, yola çıktıklarında tıpkı kendileri gibi düşünüyordu.

Şimdi bunları düşünmenin ne yeri ne de zamanıydı. İki genç arkadaşıyla *Kızıl İstanbul*'u konuşmak için toplanmışlardı.

Geriye doğru gidince, Nâzım gayriihtiyari Leyla ve Ömer'le ne zamandan beri birlikte hareket ettiklerini düşündü. Çıkartamayınca sordu.

"Ne zaman tanıştık biz çocuklar?"

Leyla "Haziran 29" dedi şıppadak.

Ömer de "835 Satır'daki çağrın üzerine, göğsümüzün kafesinden yüreğimizi çıkartmış, senin yüreğinin yanına, güneşten düşen ateşe fırlatmıştık ağabey" dedi gülerek.

Hatırladı Nâzım tam olarak ne zaman ve nasıl tanıştıklarını, neler konuştuklarını.

"Doğru ya, 835 Satır yayımlanalı bir yılı geçti" dedi.

Demek bu iki güzel çocuk, *Resimli Ay*'ın kapısından içeriye tam bir yıl önce, iki güzel şiir gibi girmişlerdi.

"Ağlama salkımsöğüt
ağlama.
Kara suyun aynasında el bağlama!
El bağlama!
Ağlama!"

Cızırtılı plaktan dinledikleri son mısralar tükenirken, Ömer'in gözleri gayriihtiyari yaşardı.

Nâzım, arkadaşının o çok özel güne gittiğini fark etti. Kendisini bırakmamak için çaba gösterdi.

Neyse ki Ümit, tıpkı annesi Leyla gibi cıvıldayarak puslu havayı dağıttı.

"Baba benim gitmem lazım. Yoksa dersimi kaçıracağım. Şair amcayı ben gelene kadar sakın bir yere bırakma. Gelince nöbeti ben devralırım."

Genç kız, salondan çıkmadan önce, sağ yanağını uzatıp babasına bir öpücük verdi.

Sonra öteki yanağını, yüz yıldır tanışıyorlarmış gibi Nâzım'a uzattı.

Şair, kitapçı dükkânında karşılaştıklarından bu yana, ilk kez gözlerine baktı Ümit'in.

Kahroldu!

"Sen geldiğinde ben burada olmayabilirim çocuğum" demeye yeltendi ki, Ümit şiddetle savuşturdu bu hamleyi.

"Sakın! Daha konuşacağımız o kadar çok şey var ki! Sana sormak istediğim bin tane soru beynimde dans ediyor."

Sözlerini tamamlar tamamlamaz saatine baktı genç kız ve "Tam üç saat sonra burada olacağım. Bir yere gitmek yok!" diye üsteledi.

Sonra, şair amcayla anlaştıklarını varsayıp, geride rüzgârını bıraktı.

***

İki koca adam ve bir de sessizlik, kuyruklu piyano dekorunun karşısında baş başa kalmışlardı.

Nâzım "Nereden başlanacak, nasıl konuşulacak bu büyük mevzu?" diye düşündü.

Ömer duruma tamamen başka bir açıdan yaklaştı ve içinden "Bakalım cesaret edebilecek mi, aklındaki büyük soruyu sormaya?" diye geçirdi.

Kendine kalsa, Ümit'le ilgili büyük meseleye, hiç mi hiç girmezdi.

"Peki ya o girerse?"

Bu soruyla ilk kez boğuşmuyordu Ömer. Girerse girerdi.

"Çay demleyeyim" dedi yumuşak bir ses tonuyla misafirine.

Şair, bunun bir kaçış olduğunu anladıysa da yüzleşmedi.

Tersine "Çok iyi olur" diye cevap verdi.

Ardından "Mademki Ümit'e söz verdim, gidemem. Çaylarımızı içtikten sonra, bir saat kadar kestirebilmem için bana bir yatak gösterebilir misin Ömer?" diye sordu.

Ev sahibi, şairin yorulmuş olduğunu düşünerek "İstersen şimdi dinlen" dedi.

"Önce çayımızı içelim. Seni özlemişim. Çayı da al, şöyle gel yanıma otur. Hasret giderelim."

***

Arkadaşı salondan çıkınca, Nâzım az ötesinde bulunan, eski eserlerin çoğunlukta olduğu kütüphaneye göz attı.

Gözüne, sırtında Resimli Ay yazan cilt ilişti. Kalkıp aldı.

Arkadaşı salonun kapısını ayağıyla itip elinde tepsiyle içeriye girer girmez, Nâzım en şaşkın haliyle sordu.

"Ne kadar kirli çıkısın. Nasıl buldun Resimli Ay'ın bütün sayılarını? Hadi buldun diyelim, hangi ara getirdin buraya?"

Ömer ince belli iki çay bardağını ve kurabiye kâsesini masaya bırakırken güldü.

"Malum olaylardan sonra, babam evde ne var ne yok toplatıp Adana'ya nakletti. Leyla'yla her şeyi elden geçirdik ve çiftlikte bize ayrılan bir odaya yerleştirdik."

Leyla'nın adını zikredince yüzü bulutlandı genç adamın. Sonra toparlandı, gülerek devam etti.

"Aksaray'daki evimizi herhangi bir baskına karşı temiz tuttuğumuzu zannediyorduk ama kitapların aralarında dünya kadar bildiri, broşür filan kalmış. Polislere sadece bizi yakalayıp götürmeleri talimatı verildiği için olsa gerek, etrafa pek dikkatli bakmamışlar. Ümit'in başucundaki kitaplıktan alıp getirdiği 'Jokond ile Si-Ya-U' kitabının içinden çıkan 1 Mayıs Bildirisi, senin İstanbul'da kaydedilen şiir plağın, elinde tuttuğun Resimli Ay cildi filan hep Aksaray'daki evimizden. Uzunca bir süre Adana'da kaldılar, çok sonra bir imkân çıktı, yazılı çizili ne var ne yoksa Paris'e naklettim."

Nâzım Resimli Ay'ın sayfalarını çevirirken "Çok iyi yapmışsın. Bunların hiçbiri bende yok" dedi ve kendisinin yazmaya başladığı nüshalardan itibaren daha da dikkat kesildi.

Ömer "Çayını iç, soğumasın" diye uyarıda bulundu ve kurabiye kâsesini ona doğru itti.

Nâzım'ın gözüne "Kerem Gibi" başlıklı şiiri ilişti.

Parmağını cildin arasına koydu, bir yudum çay içti ve bir kurabiyeyi ortasından kırıp ağzına attı.

Cildi yeniden açarak "Bak ne var burada?" dedi.

Ömer "Kerem Gibi"yi görünce başını salladı ve zor zahmet "Ümit bayılır, Leyla da bayılırdı" dedi.

ON SEKİZ

Leyla "Kerem Gibi"yi okuyunca "Nasıl olmuş da böyle bir şiir konmuş bu sayıya?" diye meraklandı.

***

Resimli Ay'ın haziran sayısını, fakülte dönüşü Gedikpaşa Yokuşu'nun başındaki bayiden almıştı.

Bu arada sormuştu da "Nasıl gidiyor satışları?" diye.

Bayiden "Çok iyi. Gazetelerden daha fazla satıyor" cevabını alınca çok sevinmişti.

Alışveriş filesini mutfağa bırakır bırakmaz, bir koşu yukarıya, yaşlı ev sahipleri Nubar Dayday* ile Hayganuş Kuyrig'in** hatırını sormaya çıkmıştı.

Bastırmaya başlayan sıcaklardan yakınmıştı çift. O da aynı fikirde olduğunu söylemiş, çok oyalanmamıştı.

İkramcı Hayganuş'un elinden "Ter içinde kaldım fakülteden buraya gelene kadar. Terim kurumadan gidip birkaç tas su dökünеyim kuyrik" diyerek zor kurtulmuştu. Tanışır tanışmaz o takmıştı "İkramcı" lakabını orta yaşlı kadına.

Sonra aşağıya, küçük dairesine inmiş, kovaya doldurduğu birkaç tas soğuk suyu dökünüp serinlemişti.

Her zaman olduğu gibi, *Resimli Ay*'ın o sayısına da Nâzım'ın yazdığı yazıları arayarak başladı güzel kız.

---

* Dayday, Ermenice *dayı*.

** Kuyrik, Ermenice *abla*.

İmzasız Adam'ın Nâzım olduğunu biliyordu ve 33. sayfada gözüne ilk bu isim çarptı.

Defalarca okudu "Hava kurşun gibi ağır!" diye başlayan ve bütün bir sayfaya yayılmış şiiri.

"Hava toprak gibi gebe
hava kurşun gibi ağır...
Bağır
bağır
bağır
bağırıyorum...
Koşun
kurşun
erit-
-meğe
çağırıyorum!..."

Çok telaşlandı şiiri okuyunca Leyla.

"Hemen..." diye düşündü. "Hemen gidip konuşmalıyım onunla."

Derhal giyindi, çıktı.

Gedikpaşa Caddesi'ni ve dev atkestaneleriyle bezeli Piyerloti Yokuşu'nu bir rüzgâr gibi arkasında bıraktı.

***

Daha köşedeyken gördü, yüzü *Resimli Ay*'a dönük ayakkabı boyuyormuş gibi yapan sivil polisi.

Garanti, en azından bir tane kırtasiyecide de vardı.

"Neyse ne!" diye düşündü.

Herhangi bir terslik için hazırlıklıydı. Polis neden *Resimli Ay*'a geldiğini sorarsa, çeviri yaptığını söyleyecekti. Bu nedenle, dergilerden kesilmiş birkaç İngilizce sayfayla Türkçe çevirilerini çantasında hazır tutuyordu.

"Böyle bir durumla karşılaşmamız halinde, Zekeriya Bey ve Sabiha Hanım'dan destek alırım" demişti Nâzım.

Leyla çevirmen kimliğinin verdiği rahatlıkla, *Resimli Ay*'ın bulunduğu iş hanına girdi ve Nâzım'ın odasına ulaştı.

Şair kızı kapıda görünce şaşırdı ve derhal karşısındaki sandalyeye oturttu.

"Bir aksilik mi var?"

Leyla şairin bu sorusunu "Evet. Senin şiirin. Çok korktum" diye cevapladı.

"Hangisi?"

"Başlığı 'Kerem Gibi' olan."

"Okudun mu?"

"Okudum ve çok kızdım."

Leyla'nın derin mavi gözlerinde, kızgınlıktan çok korku okudu şair. Deli gibi sevindi.

Leyla endişeli halini sürdürerek "Çok fazla bu" dedi.

Nâzım onun sözlerini tasdikleyerek "Evet. Fazla. Söyledin..." diye cevapladı.

Sonra şöyle anlattı şiirin hikâyesini.

"Dergiyi hazırlamış, bitirmiştik. Gece baskıya girecekti. Tam akşamüzeri, yazıhaneden çıkacağımız zaman, başmürettip bir sayfanın eksik olduğunu söyledi. Sabiha Hanım'ın canı çok sıkıldı. Kimsenin yeni bir sayfa yazmaya hali de mecali de yoktu. Yazıp dosyama koyduğum bir şiir vardı.

Tehlikeli bulduğum için yayımlanmasını istememiştim. Çıkartırken söyledim de Sabiha Hanım'a tehlikeli olduğunu. Okuttu şiiri. Tesiri altında kaldı anladığım kadarıyla ve elimden aldı, başmürettibe teslim etti."

Kızgınlığı azalmadı Leyla'nın, tersine arttı.

"Resmen, kitleleri savaşa çağıran bir şiir bu!"

Gülümseyerek "Sabiha Hanım da tıpkı senin gibi düşünüyor. Ama basıldı bir kere" dedi şair.

Nâzım sanki bir suç işlemiş de kendisini bağışlatmak istermiş gibi "Sana bir bira ısmarlayayım mı Galata Köprüsü'nün altında?" diye sordu.

"Tamam ama önce ben çıkayım, sen araya yarım saat kadar zaman koy ve birahaneye mutlaka arkandaki polisleri atlatarak gel."

Şair güldü kızın verdiği talimatlara ve "Öğrenmişsin" dedi.

ON DOKUZ

Sevgilisinin Galata'daki evinin kapısını çalarken, Leyla'nın kızgınlığı henüz geçmiş değildi.

Ömer oldukça endişeli bir yüzle ve eli ayağına dolaşarak açtı kapıyı.

Leyla şaşkınlığını gizlemeye gerek görmeden "Birisi mi var içeride?" diye sordu.

Genç adam kapıdan çekilirken "Evet. Ev sahibem Nigâr Hanım" dedi.

Leyla salona girdiğinde, orta yaşlı ve çok alımlı bir kadını sağ elinin işaretparmağını sol elindeki brendi kadehinin ağzında çepeçevre dolaştırır vaziyette gördü.

Genç kızın ilk dikkatini çeken, kadının mevzun bacakları ve alabildiğine yüksek ökçeli iskarpinleri oldu.

Ev sahibesi de o girince başını kaldırmış, karşısındaki hemcinsinin güzelliği karşısında şaşkına dönmüş, kendine çekidüzen vermek zorunda hissetmişti.

Leyla'nın arkasından Ömer girdi salona ve "Nişanlım, Leyla" diye tanıttı güzeller güzeli kızı.

Ev sahibesi için ise, sadece "Nigâr Hanım" dedi.

İki kadın, birbirlerine gözlerini kısarak baktılar.

Nigâr Hanım üstünlüğü derhal ele aldı.

"Ben de tam kalkıyordum. Ne kadar iyi oldu. Az önce kalkmış olsaydım tanışamayacaktık. Ömer Bey tam sizden bahsediyordu ki kapıyı çaldınız. İyi insan lafının üzerine gelirmiş."

Leyla "Ben de bir arkadaşımla Galata Köprüsü'nün altında buluştum. Geçiyordum bir uğrayayım dedim" dedi ve ev sahibesinin ayağa kalkarken uzattığı, ince, uzun tırnaklı, kırmızı ojeli eli görmezden geldi.

Salona sessizlik çöktü.

Nigâr Hanım "Ben çıkayım, ocakta kaynayan tencerem var" dedi bunun üzerine.

Ömer, kapıya kadar uğurladı misafirini.

***

Leyla "Nereden çıktı bu?" dedi, daha kapı Nigâr Hanım'ın arkasından kapanır kapanmaz.

"Önce sen söyle. Önemli bir şey mi var?"

Leyla şaşırdı. Önce "Hayır" ardından "Evet" diye cevapladı sevgilisini.

Ömer'in kafası karıştı.

"Evet mi? Hayır mı?"

"İkisi de" dedi Leyla ve az önce bıraktığı yere döndü.

"Ne arıyordu o kadın bu evde?"

Ömer "Anlaşıldı. Soruna cevap almadan normale dönemeyeceksin" demek zorunda kaldı. "Kapıyı açıyordum, merdivenlerden indi ve nasıl olduğumu sordu. Laf lafı açınca içeriye davet etmek zorunda kaldım."

"Çayla, kahveyle uğraşmayayım diye brendi içer mi diye sordum..."

Leyla'nın sözlerindeki kızgınlık, yerini alaylı bakışlara bırakınca Ömer kızdı.

"Ne demeye çalıştığını açıkça söyler misin lütfen?"

Leyla, sevgilisinin bu sözleri üzerine şaşırdı. Ne diyeceğini bilemedi.

Ömer "Bak sevgilim, sana ihanet ettiğimi düşünüyorsan yanılıyorsun. Söyleyeceğim bundan ibaret" deyip kestirip attı.

Şimdi sıra, planda hiç yokken Leyla'nın neden Galata'daki eve gelmiş olduğundaydı.

***

Leyla vakit kazanmak için tuvalete gitmek istedi. Gitmeden önce çantasından *Resimli Ay*'ın son sayısını çıkartıp Ömer'e verdi ve "Kerem Gibi" başlıklı şiiri okumasını istedi.

"Gelince konuşacağız" dedi.

Döndüğünde, sevgilisini koltukta şiiri okur buldu. Bitirene kadar da bekledi okumasını.

Ömer kafasını dergiden "Harika!" diyerek kaldırdı.

Ardından, ne alakası var senin buraya gelmenle bu şiirin der gibi "Peki?" diye sordu.

Leyla süratle ne yapması gerektiğini düşündü.

Şiiri okuduğunda endişelendiğini, telaşla *Resimli Ay*'a gidip Nâzım'ı bulduğunu, şairden şiirin basılma serüvenini dinlediğini, sonra birlikte gidip Galata Köprüsü'nün altına gidip bira içtiklerini anlatacak mıydı?

Az önce Ömer'i Nigâr Hanım'la gördüğünde girdiği kıskançlık krizini hatırladı ve derhal vazgeçti.

Nâzım'la aralarında geçen her neyse, Ömer'e sözünü etmemesinin daha doğru olacağına karar verdi.

"Korktum ve sana geldim. Bu şiir Nâzım'ın başını belaya sokar diye düşündüm. Seninle endişemi paylaşmak istedim."

Genç adam, bütün konuşmasını ayakta yapan güzel kızı elinden tutup yanına oturttu.

"Anladım. Bu arada, Nigâr Hanım'a ilişkin olarak sakın kıskançlık etme. Yabanilik olmasın diye aldım içeriye. Sen kapıyı çaldığında ona bir nişanlım olduğundan söz ediyordum. Gelmen çok iyi oldu. Nâzım'ın yazdığı şiire gelince..."

YİRMİ

Nâzım, *Resimli Ay*'ın genel yayın yönetmenine "Nasıl buldunuz Sabahattin'in yazısını ve çevirisini?" diye sordu.

Temmuz sayısında "Namuslu Hırsız: Meçhul Bir Adamın Notlarından Alınmıştır" başlığı altında, Dostoyevski'den bir çeviri yapmıştı genç adam. Ağustos sayısı için de "Görüş Mecmuası Hakkında Şahsi Bazı Mütalaalar" başlıklı bir eleştiri yazmıştı.

Zekeriya Bey "Çok iyi gidiyor" diye cevapladı Nâzım'ı.

Çiçeği burnunda yazarın önünde duran "Bir Orman Hikâyesi" başlıklı çalışmasını işaret edip "Bunu da okudum ve çok beğendim" dedi.

Eylül sayısını hazırlıyorlardı ve anlaşılan Nâzım'ın keşfi olan Sabahattin'in yazısı o sayıya girecekti. Gayriihtiyari sevindi şair. Bir kez daha anlattı genç Sabahattin'in *Resimli Ay*'a gelişini.

"Siz de biliyorsunuz, bana Almanya'dan şiirler gönderirdi. Sonra kalkıp geldi. Bir faşistin gözünü patlatmış, bunun üzerine hem eğitim gördüğü okuldan hem de Almanya'dan kovmuşlar, inanabiliyor musunuz?"

Zekeriya Bey bu kez alaycı bir ses tonuyla "Daha çok milliyetçi bir Alman'ı patakladığı için hoşuna gitmiştir hikâyesi" dedi.

Nâzım patronunun sözlerine güldü. Aklına Sabahattin'in *Resimli Ay*'ın kapısından girdiği gün geldi.

"Orta boylu. Tombulca. Gözlüklerinin arkasından insanın gözüne dostça, bazen dost bir alaycılıkla bakıyor. Bakışları ara sıra mahzunlaşıyor. Bazen gereğinden çok telaşlandığı oluyor."

Nâzım'ın anlattıkları hoşuna gitti Zekeriya Bey'in.

"Bir gün onu da al, bize yemeğe gelin."

"Olur ama şimdi Bursa'da öğretmenlik yapıyor. Bu arada Almanca öğretmeni olmak için sınavlara hazırlanıyor. Almancası çok iyi, epeyce kalmış orada. Bu nedenle, 'Bir Orman Hikâyesi'nde de öteki yazdıklarında da Alman romantiklerinin etkisi var."

Nâzım sözlerini tamamlarken, Sabiha Hanım "Nâzım onu derhal hikâyeye, romana, siyasi yazılara yönlendirmek üzere kollarını sıvadı" dedi.

Kendini savunmak zorunda hissetti şair.

"Türkiye'nin sosyalist gerçekçi yazarlara ihtiyacı var. Önüne gelen şiir yazmaya çalışıyor ama hikâyecilerimiz, romancılarımız da olmalı."

Genç arkadaşı "Bizim" deyince Zekeriya Bey'in yüzüne hınzır bir gülümseme yayıldı.

"Bizim derken, beni de katıyor musun?"

Nâzım, bu sözleri söyleyenin kendinden yaşça büyük, derginin sahibi ve aynı zamanda başmuharriri olduğunu düşündü. Ayrıca son derece oturaklı bir entelektüeldi Zekeriya Bey. Mahcup hissetti ve kırık bir sesle, soruyu "Estağfurullah" diye cevapladı.

Demokrat olduğu kadar hoşgörülü bir aydındı karşısındaki adam.

Sabiha Hanım da tıpkı onun gibiydi.

Büyük bir ihtimalle ikisi de, Nâzım'ın partiyle olan bağlantısının farkındaydı.

Onları ilgilendiren, ülkeyi aydınlık yarınlara taşıyabilecek evsafta bir dergi yayımlayabilmekti. Nâzım bu yolda, Sertel çiftine büyük katkı sağlıyordu.

Nâzım'ın sayesinde, dünyaya eleştirel, halkçı, reformist, sosyalist ama gerçekçilik kaynağından bakan pek çok aydın *Resimli Ay*'a uğramaya, yazılar getirmeye başlamıştı.

Ekim sayısında yazısını yayımlayacakları Suat Derviş* de onun kazandırdığı yazarlardan biriydi.

Bütün bu düşüncelerin ardından, Zekeriya Bey "Suat Hanım'dan haber var mı?" diye sordu.

Nâzım, Suat'ın adı geçince heyecanlandı.

"Var. Almanya'nın en önemli gazetecilerinden biri oldu. Biliyorsunuz oraya müzik okumaya gitmişti aslında..."

Sonra uzun uzun anlattı, Suat'ın Almanya'ya gitmeden, Türkiye'deyken başından geçenleri. Ardından lafı, arkadaşının romanlarına getirdi.

"Şu ortalarda romancıyım diye dolaşan Yakup Kadri filan gibi zevat var ya, onların topunu cebinden çıkartır bizim Suat" dedi ve romanlarının isimlerini saydı.

Nâzım konuşmasını tamamlayınca, Sabiha Hanım "Nâzım'ın sayesinde basılmış Suat Hanım'ın ilk yazısı. Biliyor muydun?" diye sordu eşine.

Zekeriya Bey şaşırdı.

Şair mahcup bir edayla "O yüzden sildi beni defterinden Suat. Çünkü izin almamıştım kendisinden" dedi ve sustu.

Zekeriya Bey "Anlaşıldı. Uzun bir mevzu ve içinde belli ki gönül meselesi de var. Bunu şimdi burada değil de, bize geldiğinde anlatsın Nâzım" diyerek konuşmaya son verdi.

***

* Suat Derviş 1903-1972 yılları arasında yaşadı. Gazeteci ve yazar. Türkiye'de yayımlanan ilk kadın sayfasını hazırladı. Roman okuyucularının hafızasına *Fosforlu Cevriye*'yle kazındı.

Şair, şimdi gidip parti meselelerine yoğunlaşabilirdi.

Masasının en alt çekmecesine koyduğu kapaklı dosyayı çıkardı ve kafasını toparlamaya çalıştı.

Kızıl İstanbul'un ilk dört sayısını 10-17-21-31 Temmuz tarihlerinde yayımlamışlardı.

Sonra polis gazeteyi okuyanların ve dağıtanların peşine düşmüş, neyse ki tutuklamalar Ömer'e de Leyla'ya da ulaşmamıştı.

Bazı fabrika temsilcileri ve onlara gazeteyi ulaştırmaktan sorumlu partili arkadaşları geçirildikleri onca işkenceye rağmen ne Nâzım'dan ne de başka herhangi bir merkez komite üyesinden söz etmişlerdi.

Şair bu nedenle, Leyla ve Ömer'den iki ay kadar ortalarda görünmemelerini istemişti.

Ömer işine hiçbir şey olmamış gibi devam etmiş, Leyla da bu fırsattan yararlanıp İzmir'e babaannesini görmeye gitmişti.

Böyle olunca ağustos ve eylül es geçilmiş, dağıtım ekibi yeniden organize olunca, ekim ayında 5. sayıyı yayımlamaya karar vermişlerdi.

Nâzım'ın başlarından geçenleri ve saldırıyı nasıl savuşturduklarını anlattığı yazı hazırdı.

Haşim takma isimli bir partili tarafından yazılan "Cumhuriyet ve Çalışan Halk" başlıklı yazı ile, Yedikule Fabrikası'ndan H. İmzalı "Hafiyelerle Mücadele Lazım" başlıklı yazılar ise düzeltme gerektiriyordu.

Şair saatine baktı. Bu iki yazıyı adam edip Leyla'ya teslim edebilmesi için iki saat kadar aralıksız çalışması lazımdı. Derhal işe koyuldu.

YİRMİ BİR

Bardaktan boşanır gibi yağan yağmura rağmen, Leyla her zamanki gibi, derin mavi gözlerinin içi gülerek ve tam vaktinde geldi *Resimli Ay*'a. Şemsiyesini silkeledi, Nâzım'ın masasına dayadı.

Şair "Son noktayı koydum ki, kapıdan girdin" dedi sevinç içinde. Aynı anda ayağa kalktı ve güzel kızı ıslak yanaklarından öptü.

***

Birkaç gün önce üçü bir tenhada buluşmuş, partinin atlattığı badire üzerine konuşmuşlardı.

Daha da dikkatli olmaları gerektiğinde hemfikirdiler.

"Ama nasıl?" diye sormuştu Ömer.

Eskisinden farklı ne yapmaları gerektiğine dair, üçünün de en ufak bir fikri yoktu.

Nâzım, güvenliğe örnek olarak "Dağıtımı yapan partili, bültenleri benden aldığını söylemiş olsaydı bile, polisi matbaaya götüremezdim" demişti.

Bunun üzerine Leyla "Ben biliyorum matbaanın yerini, yakalanırsan tabii ki söylemem. Ama..." demiş sözleri boğazına dizilmişti.

Resimli Ay'a girip çıkıyordu ve büyük bir ihtimalle şüpheliler listesindeydi.

Acaba siyasi şube, *Resimli Ay*'a girip çıkanlarla partinin bültenini ilişkilendirmiş olabilir miydi?

Ömer "Sanmıyorum. Öyle olsa, en başta Nâzım'ı alırlardı. Siyasi şubedeki dosyası da bir hayli kabarık" diyerek, böylesi bir duruma ihtimal vermemişti.

Öte yandan, genç adamın şaire dair söyledikleri doğruydu.

Üç kafadar, uzun uzun polis şeflerinin zihinlerini okumaya çalışmışlardı.

Nâzım'ı Moskova'da üniversite okuduğu, defalarca tutuklandığı, yazdığı şiirlerle kitlelere yön verdiği için, bir önder olarak görüyor olmalıydılar. Belki de onun için daha iyi bir karşılama planlıyorlardı.

Nâzım'la, *Resimli Ay*'ın dışında özel olarak görüştüğü bilindiğine göre, Leyla'nın isminin yanına da kırmızı bir nokta konulmuş olabilir miydi?

Üçü de sanmıyordu. Geçen tutuklamada sorgulanmadığına göre, anlaşılan henüz böyle bir durum yoktu.

Nâzım'a göre, Ömer ve özellikle de Leyla henüz siyasi şubenin hedefi haline gelmemişti. Bu durumun mümkün olduğu kadar uzaması gerekiyordu.

Siyasi şube için *Resimli Ay* kuşkusuz tekin yer değildi ama nihayetinde meşru bir şekilde yayın yapan bir dergiydi.

Buna karşılık *Kızıl İstanbul*, gizli çalışan bir partinin, izinsiz basılan ve yayılan bülteniydi.

Nâzım "Yasal olarak, aralarında dağlar kadar fark var" diyerek buna birkaç kez vurgu yapmıştı.

Bir kez daha söyleyince "Malumun ilanı" diyerek tekrarının manasızlığına vurgu yapmıştı şair.

Ömer "Böyle devam edeceğiz öyleyse" deyip kestirip atmıştı her zamanki atak tavrıyla.

Leyla da çaresiz bir ses tonuyla "Öyle" demişti.

***

Güvenlik üzerine alabildiğine kafa patlattıkları toplantıdan sonra ilk görüşmeleriydi bu.

Nâzım, yağmurdan sırılsıklam olmuş Leyla'ya, iki yanağından öptükten sonra "Oturmaz mısın biraz?" diye sordu.

Güzel kız onu "Oturmayayım. Yazıları Ömer'e götürmeden önce bir hayli dolaşacağım malum" diye cevapladı.

Yazıları teslim ettikten sonra, ellerini iki yanına açarak "Peki o halde" dedi şair, keşke otursaydın der gibi.

Leyla kapıdan çıkarken de, hiç gerek olmadığı halde "Dikkatli ol!" dedi.

Genç kız merdivenlerden inerken, Nâzım da onun uzaklaşan ayak seslerini dinlerken "Oturmaz mısın biraz?" sorusu üzerine düşündüler.

Güzel kızın *Resimli Ay*'ın yazıhanesine alı al moru mor gelip, "Kerem Gibi" başlıklı şiiri için kendisini azarlaması aylarca aklından çıkmamıştı Nâzım'ın.

Araya iki aylık saklanma dönemi girse de, o gün bugündür, Leyla'nın korkusunu kızgınlık olarak dışarıya vurduğunu düşünmüştü şair. Besbelliydi bu.

Ve eğer böyleyse, tabiatıyla kişisel bir anlam da taşıyordu, Leyla için.

Leyla farkında değil miydi sanki bu özel durumun?

O da farkındaydı pekâlâ.

Çadırcılar Çeşmesi Sokak'taki minik dairesinde, Nâzım'ın şiirini okurken, başına çok kötü bir şey gelecek diye korkmuştu. İçinden bir parça kopar gibi olmuş, o heyecanla ve neredeyse koşarak ulaşmıştı *Resimli Ay*'a.

Aynı düşünceler az önce merdivenlerden inerken, sonra köşeyi dönerken ve şimdi de otobüse binerken de geçmişti aklından.

Güzel kız, geçen iki ayı bu düşüncelerle yoğrularak geçirmişti.

Galata Köprüsü'nün altında Nâzım'la baş başa oturmaları, ilk kez şiir, siyaset ve parti meselelerinin dışında konuşmaları, Leyla'nın geçen iki ayına damgasını vurmuştu.

Sonra Ömer'in evine gittiğinde, bu sıra dışı durumdan, bir başka deyişle kaçamaktan söz etmemesinin de etkisi altındaydı hâlâ.

Her defasında "Olmadı böyle bir şey!" diyordu biraz sesini yükselterek kendi kendine. Ömer'e âşıktı o.

Ayrıca, yakışıklı sevgilisinin aşkından da kendi aşkından olduğu kadar emindi.

Nâzım farkında değil miydi peki bu durumun?

Leyla, "Kerem Gibi"nin yayımlanmasından sonra geçen iki ay boyunca, mütemadiyen tekrarladığı gibi sadece kendisinin duyabileceği yükseklikte bir sesle "Pekâlâ farkında!" diye söylendi.

Resimli Ay'ın kapısından çıktı, yağmurun içine girdi.

Kurabiyesini yerken, Nâzım'ın kucağında "Kerem Gibi"nin basılı olduğu sayfalar açıktı.

"Ümit bayılır, Leyla da bayılırdı..."

Ömer'in bu sözlerini duyar duymaz, içine ateş düştü şairin.

"Güzelim Leyla" dedi.

Gözpınarlarından süzülen yaşlar, kucağında açık olan dergiyi ıslattı.

"Hayat, nasıl da tepindi üzerimizde değil mi Ömer?" diye sordu.

Nasıl cevap verilirdi bu soruya? Ne denirdi? Var mıydı bir cevabı?

***

Fırtınanın içinden geçmişlerdi.

Nâzım şimdi "Hayat, nasıl tepindi üzerimizde" diyordu belki ama bizzat kendilerinin, akılları başlarında olarak yaptıkları bir seçimdi bu.

Kızlı erkekli, insanlık söz konusu olduğunda vicdanlı, adalet arayışında sert delikanlılardı.

Leyla da içlerinde olmak üzere, ne çok kurban vermişlerdi çıktıkları yolda.

Yaşayanları ne ağır hasarlar almışlardı.

Şair gözyaşları içinde, Resimli Ay'ı gözlerine yaklaştırdı.

"Ben yanmasam
sen yanmasan
biz yanmasak..."

Nâzım, dünyanın bütün dillerine çevrilmiş ünlü şiirinden özellikle seçtiği bu üç satırı okuduktan sonra "Leyla bana kulak verdi ve fırtınaya kapıldı, ateşler içinde yandı!" dedi.

Arkadaşının acısını kanırtmamak için, baştan itibaren susmayı seçen Ömer daha fazla dayanamadı.

Paris'te, Nâzım'ı bulmak üzere yürürken, kitapçı dükkânında, taksiyle eve doğru geri dönerlerken, Ümit piyano çalarken ve evden ayrılmak üzere kendisine ve Nâzım'a yanak verirken, salondan kaçmak için çay demlemeye giderken, arkadaşına kurabiye ikram ederken hep yanında duran, elinden tutan sevgili Leyla'sı yine elini bırakmamıştı işte.

Ya Nâzım'a bir şey olursa der gibi ve panik içinde bakmıştı işte yine yüzüne.

Leyla'nın yanında, "Kerem Gibi"ye karşı, bir kez daha yenik düştüğünü düşündü Ömer. Çaresizlik içinde, Kızıl İstanbul nedeniyle başlayan tutuklama furyasıyla, onunla aynı zamana rastlayan "Kerem Gibi"nin yayımlandığı günlere gitti.

Leyla'nın ortalarda görünmemek için İzmir'e döndüğü iki ay, geçmek bilmemişti delikanlı için.

YİRMİ İKİ

Leyla, yağmura filan aldırmayıp İstiklal Caddesi'nde birkaç tur attı, birkaç pasajın içinden geçti ve izlenmediğinden emin olunca yönünü Yüksek Kaldırım'a çevirdi.

Ömer biliyordu sevgilisinin o gün eve gideceğini. Güzel kız bir gün önce Bankalar Caddesi'ndeki ofisine uğramış, ayaküstü söylemişti Nâzım'la görüştüğünü, yazıların hazır olduğunu.

Ömer, bir müşteriye mutlaka uğraması gerektiğini, bu nedenle ancak akşamüstü katılabileceğini söylemişti kendisine.

"Ben erken gider, Nâzım'dan aldığım yazıları mumlu kâğıda geçirmeye başlarım" demiş, aynı anda, anahtarının yerinde olup olmadığını kontrol etmek için çantasına da bakmıştı.

Ömer merdivenlerden inen sevgilisinin arkasından "Ben gelirken alışveriş yaparım" diye seslenmişti.

Ne sokağa girerken, ne de apartmanın kapısından içeriye adımını atarken kimse dikkatini çekmedi Leyla'nın.

Leyla şemsiyesinden sular süzülerek merdivenleri çıkarken Nigâr Hanım'a rastladı.

Alımlı kadın "Çok ıslanmışsınız kuzum!" dedi. Sonra Ömer'i kastederek "Eh tabii biraz bakım istiyor. Genç adam. Elinden iş de gelmez" diye ilavede bulundu.

Hoşuna gitmediyse de "Öyle" demek zorunda kaldı Leyla.

***

Kapı çaldığında, Leyla yazıların mumlu kâğıda geçirilmesi işinin sonuna gelmek üzereydi. İçeriye sırılsıklam giren sevgilisi için gidip bir havlu getirdi.

Ömer başını uzatıp salona baktı, güzel kız, dışarıya ses gitmesin diye, her zamanki gibi daktilo makinesinin altına yastık koymuş olarak çalışmıştı. "Ben masayı hazırlarken devam et" dedi.

Leyla masanın hazırlanmasını kastederek "Çok az kaldı, az sonra yardımına gelirim" diye cevapladı sevgilisini.

Masaya bir şişe şarapla iki de kadeh koydu genç adam. Kadehleri doldururken "İzmir'den dönüşün ve ayrılığımızın bitişi şerefine içeriz diye düşündüm" dedi.

Oturduklarında da "Seni bilmem ama bana çok uzun geldi iki ay" diyerek ifade etti özlemini Ömer.

Biraz İzmir'den, Leyla'nın yaşlı babaannesinden konuştular.

Sonra laf dönüp dolaştı, iki ay önce gerçekleşen tutuklamalara geldi.

"Senin için çok korkuyorum" dedi Ömer sevgilisine.

"Kendin için korkmuyor musun?" diye sordu buna karşılık Leyla.

"Kendim için de korkuyorum ama senin için daha fazla..."

Sözler ağzında eridi delikanlının.

Güzel kız duygulandı, yerinden kalktı ve Ömer'in yanağına bir öpücük kondurdu.

"Çünkü, sen benden daha çok tehlike altındasın. Sonuç olarak Nâzım'la teması sen sağlıyorsun. Günün birinde onu parti ve illegal yayıncılıktan içeriye tıkarlarsa, ikimiz de biliyoruz ki zincirde benden önceki halkasın."

Leyla "Biliyorum sevgilim" diyerek karşılık verdi, Ömer'in sıralamadan duyduğu mutsuzluğa. Eliyle sevgilisinin henüz kurumamış saçlarını okşadı.

Ömer oturmakta olduğu sandalyeden kalkarken "İki aydır, iki şey yiyip bitiriyor içimi" dedi.

"Neymiş onlar?" diye sordu Leyla korku içinde.

"İkincisi, benden önce seni yakalarlarsa ne yapacağım?"

Boşuna bekledi ilkinin ne olduğunu duyabilmek için güzel kız.

Genç adam konuşmasını tamamlamış gibi şarap kadehine uzanınca "İlki ne?" diye sordu.

Cevap vermedi Ömer.

Onun yerine "Mutlaka gerçekleşecekse, sıralamanın değişmesi dileğiyle" diyerek kaldırdı kadehini.

Leyla "İlkinin ne olduğunu söylemedin" deyince, lafı değiştirmeyi tercih etti.

"Sen masayı toplarken ben baskı için hazırlıkları tamamlayayım."

Sonra daktilo makinesinin yanındaki ilk mumlu kâğıdı aldı ve iki ucundan tutarak, dikkatli bir şekilde havaya kaldırdı. Az önceki konuşmayı unutturmak için ilk birkaç kelimeyi okudu: "Kızıl İstanbul, Ekim 1930 No. 5."

Hırpalanmasın diye, mumlu kâğıdı iki eliyle tutarak salondan çıktı.

Leyla "İki aydır seni yiyip bitiren şeylerden ilki ne?" diye üstelemedi.

"Çünkü..." diye düşündü. "Biliyorum ne olduğunu."

YİRMİ ÜÇ

Nâzım'ın *Resimli Ay*'ın "Putları Yıkıyoruz" dizisi kapsamında yayımladığı "Cevap 2" zehir zemberek bir yazı olmuştu.

Çok önemli bir nedenle, putları yıkarken Ahmet Haşim'i es geçemezdi şair.

Öte yandan, yine "Cevap 2"de hırsını alamamış olsa gerek, bir kez daha vurmuştu Yakup Kadri'ye şair.

"Serseri" nitelemesini kullanmıştı onun için.

İlk serseriyle, sıradan serserileri kastetmiş, "İkinci serseri..." diyerek Ahmet Haşim'i hedef almıştı.

"İki serseri var:
Birinci serseri
köprü altında yatar
sularda yıldızları sayar geceleri...
İki serseri var:
İkinci serseri
atlas yakalı sarhoş sofralarında
Bağdatlı bir dilencinin çaldığı sazdır
Fransız emperyalizminin
idare meclisinde ayvazdır..."

Resimli Ay'da yayımlanan bu şiirini okuyan herkes, mutlaka bir kez daha okumuş olmalıydı.

Kaleminin ayarı epeyce kaçmıştı şairin. Tabii ki nedenleri vardı böyle davranmasının.

Ahmet Haşim, Nâzım'ın özellikle "835 Satır"ına ve "Putları Yıkıyoruz" kapsamında yazdığı yazılara gönderme yaparak "Proletarya ne cins bir kuştur?" diye sormuş, lafı burada da bırakmamıştı. Eline boyayı ve fırçayı almış, tam bir karalama çalışması yapmıştı.

Böyle olunca, Nâzım'a kalemini konuşturmak, bir başka deyişle en iyi becerdiği biçimde cevap vermek düşmüştü.

***

Öte yandan, tartışmanın dozu yükseldikçe, *Resimli Ay*'da işler iyice çığırından çıkıyordu.

Derginin sahipleri sadece Zekeriya Bey ve Sabiha Hanım olsalar belki yine sorun olmazdı ama başkaları da vardı sermayedarlar arasında.

Kulağı çekilebilecek, uyarılabilecek bu ortaklar, yayınevinin odalarında her yeni sayıyla birlikte paçaları tutuşmuş gibi koşturmaya başlamışlardı.

Zekeriya Bey ve Sabiha Hanım'a sözlerinin geçmeyeceğini bilen ve daha çok da Ankara'da ikamet eden kimi ensesi kalınlar, bu ortaklara telefon üzerine telefon ediyor, yetmiyor huzurlarına çağırıp azarlıyorlardı.

Kızgınlar tayfasından kimileri, milletvekilliği gibi yüksek makamlarda bulunan ve Nâzım'ın "put" diye haklarında yazılar yazdığı kimselerdi.

Resimli Ay'ın hükümet katından yüksek beklentileri olan ortaklarının durumu, Nâzım yazıp Serteller yayımladıkça, her geçen gün biraz daha zora giriyordu.

Ankara'nın sakinleri, meseleyi sadece yazmak, tartışmak platformunda değil, başka biçimlerde de çözmeye epey önce karar vermiş, ilk olarak devreye Türk Ocakları'nı sokmuşlardı ama Serteller ve Nâzım, yürekleriyle pabuç bırakmamışlardı zora.

Şimdi de sıra, *Resimli Ay*'ın zayıf karnı olan ortaklarının üzerinden yürümeye gelmişti.

Satış rakamları her geçen gün yükseliyor olsa da, yaptıkları "iş"e demokrasi savaşı gibi değil, para ve güç kapısı gibi bakan ortaklar paniğe kapılmıştı bir kere.

***

Serteller, genç Nâzım'ı ve ondan daha da genç Sabahattin'i, önlerindeki engellerin neler olabileceğini teferruatlı bir biçimde anlatmak için, o akşam yemeğe davet etmişlerdi.

Başlangıçta biraz çekingen dursa da, Sabahattin kısa zamanda atmıştı yabancılığı üzerinden.

Zekeriya Bey "Ağustos sayısında yayımlanan yazın çok beğenildi Sabahattin" dedi, girizgâh olarak.

Öyleydi, genç yazarın "Görüş Mecmuası Hakkında Şahsi Bazı Mütalaalar" başlıklı yazısı ses getirmişti.

Biraz da bu nedenle, "Bir Orman Hikâyesi"ni yayımlarken Zekeriya Bey onu "Bugünün istidadı, yarının kuvveti" diye övgüyle takdim etmişti.

Nâzım'ın "Cevap 2"siyle aynı sayıya rastlamıştı bu yazı.

Bir sonraki sayı için de "Bir Gemici Hikâyesi" başlıklı yazısını vermişti çiçeği burnunda yazar.

Sabahattin'in yazdıklarından, tarzından biraz bahsettikten sonra, Zekeriya Bey "Sen ne diyorsun tartışmalarla ilgili olarak Sabahattin?" diye sordu genç adama.

Fikrinin alınıyor olması hoşuna gitti genç yazarın ve gözlüklerinin arkasında gözleri parladı. Kafasını toparladı ve "Siz, Sabiha Hanım, Suat Hanım, Sadri Ertem, İlhami Bekir, Peyami Safa ve tabii Nâzım gibi yazarlarla, mutlaka kazanırız efendim" diyerek cevapladı başmuharririn sorusunu.

Nâzım dayanamadı, "Kendini de kat" dedi genç arkadaşına, ismini yazarların arasına koymaktan çekinince.

Zekeriya Bey başını sallayarak Nâzım'ı onayladı.

Sevindi Sabahattin. Zekeriya Bey konuşmayı az önce başlattığı yere çekti.

"İyi de arkadaşlar, size de yel değirmenlerine karşı savaşıyormuşuz gibi gelmiyor mu?"

Nâzım ve Sabahattin birbirlerine baktılar. Sertellerin evinde, uzun bir gece olacaktı belli ki.

***

Yaz tatili bitmiş, okulların açılmasına doğru geriye sayım başlamıştı.

Sabahattin, uğrak yeri haline getirdiği *Resimli Ay*'ın ofisinde, ağabeyi gibi sevmeye başladığı Nâzım'a "Zor olacak İstanbul'dan ayrılmak" dedi.

Üzüldüğü her halinden belliydi.

Nâzım "Aydın yakınımızda bir şehir, atla deve uzaklıkta değil" diyerek cevapladı genç arkadaşını. Sonra biraz çekinerek "Orada tanıdıklarım var ama bilmem sever misin?" diye ilavede bulundu.

Sonra biraz duraladı, ardından açılmaya karar verdi.

"Bizim partinin çevresinden söz ediyorum. *Kızıl İstanbul** gönderiyorum çıktıkça. Tanış istersen onlarla."

"Çok isterim" dedi Sabahattin.

Partili olmasına daha dünya zaman vardı Sabahattin'in. Olmak ister miydi, istemez miydi, bilemezdi Nâzım. Bu nedenle temkinli ilerledi.

"Sen bizim *Kızıl İstanbul*'lardan okudun mu hiç?" diye sordu.

Okumamıştı Sabahattin.

Nâzım çekmecesini açıp bir tane uzattı.

Genç yazar bir kenara çekildi ve bir solukta okudu yayını. Sonra okuduğunu, beğendiğini söyledi ve bir de öneride bulundu.

"Bunlardan sekiz on tane versen, belki rastladığım, okumasında yarar gördüğüm insanlar olur."

Sevindi şair. "Bu çocukta her açıdan iş var" diye düşündü. Çekmecesini açtı, *Kızıl İstanbul*'un 1930 Ekim ayında yayımlanan 5. sayısından on tane verdi.

* Sabahattin Ali 27 Mart 1931'de Aydın Erkek Sanat Mektebi'nde, öğrencilerin dolaplarına Kızıl İstanbul koymaktan tutuklandı. Yargılandı ve hapse mahkûm oldu.

YİRMİ DÖRT

Şair, Parti, *Kızıl İstanbul*, *Resimli Ay* arasında mekik dokurken tanışmıştı Piraye ile.

Yeni sayı için uğradığı bir gün "Hatçemi galiba buldum" demişti, gözleri parlayarak Leyla'ya.

Güzel kız ne dediğini anlayamayınca "Senin kadar güzel olmasa da güzel" diye açıklamada bulunmuştu.

Sonra sanki marifetmiş gibi "İki de çocuğu var" demişti.

Şaşırmıştı Leyla şairin bu sözlerine ve gayriihtiyari "Bir sevgilim oldu demeye mi çalışıyorsun?" diye sormuştu.

Kocaman "Evet!" derken, gözlerinin içi gülmüştü Nâzım'ın.

***

O gün Leyla, Ömer'i görmeye sadece bu haberi vermek için gitti.

"Sana müthiş bir haberim var. Nâzım'ın galiba bir sevgilisi olmuş" dedi heyecan içinde.

Ömer önce anlamamış gözlerle bakmış, anlayınca "Çok sevindim" demişti.

Leyla ve Ömer, arada bir, şairin ilk evliliğinin travmasını henüz atlatamadığı üzerine laflıyorlardı. Nüzhet'ten tabii ki haberleri vardı.

1921'de, SSCB'de karşılaşmıştı şair ilk eşiyle. 1923'te Nüzhet hastalanıp İstanbul'a dönünceye kadar evli kalmışlardı.

Aralarına mesafe ve eşinin ailesi girince, Nâzım kendisini gurbet ellerde terk edilmiş bulmuştu.

Nâzım, bir keresinde, evliliği noktalandığında yazdığı şiiri okumuştu Leyla ve Ömer'e. Sesinde hüzün vardı.

"O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi.
Kadının hayali minnacık bir evdi
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan bir ev..."

Böyle sürüp gidiyordu şiir. Belli ki, terk edildiği için çok acı çekmişti şair.

***

Leyla "Güzel ve akıllıymış Nâzım'ın söylediğine göre, iki de çocuğu varmış" deyince, Ömer cümlenin ikinci kısmına odaklandı ve bir yorum yaptı.

"Tam Nâzım'a göre bir davranış."

Leyla "Nasıl yani?" diye sorunca, genç adam düşüncesine açıklık getirdi.

"Birlikte olacağı kadının bagajıyla değil kendisiyle ilgilenmesinden söz ediyorum. Sevdiği kadının başından bir evlilik geçmiş olması, kendisine iki çocuğuyla birlikte gelmesi... Özellikle ülkemizde, kaç erkek kabullenir bu durumu dersin?"

Sevgilisinin sözleri ilgisini çekti Leyla'nın.

"Sen kabullenir miydin?"

Duraksadı Ömer. O daha çok Nâzım üzerinden düşünmüştü. Soru kendisine yönelik sorulunca biraz düşündü.

"Kabullenirdim diye düşünüyorum..."

Leyla kesin bir cevap alamadığı için, sevgilisinin parıldayan yeşil gözlerine derin mavi gözleriyle baktı.

"Bu tür konularda çok kesin yargılarda bulunmak doğru olmaz diye düşünüyorum. Dünya görüşüm senin ve Nâzım'ınkiyle aynı. Irk, cinsiyet ayrımı yapmıyorum. Sevgilimin ya da eşimin benden önce neler yaşadığını değil, benimle birlikteyken ne hissettiğini önemsiyorum. Bunlar genel doğrularım. Yine de, özellikle kendimle ilgili olarak kesin yargılarda bulunmak istemiyorum. Düşündüğümden farklı davrandığım o kadar çok oldu ki... Ya da yaptığım işlerden hoşnut kalmadığım..."

Yine yarım bıraktı konuşmasını Ömer.

Bu kez az öncekinden farklı olarak, Leyla hak verir biçimde başını salladı.

"Bizi ilgilendiren Nâzım'ın mutlu olması. Ona bu mutluluğu Hatçe Hanım verecekse, ne âlâ."

Ömer, sevgilisinin sözlerinde en baştaki heyecanı hissetmediyse de üzerine gitmedi.

"Nasıl tanışmışlar? Söyledi mi?"

YİRMİ BEŞ

Celile Hanım'ın İstiklal Caddesi'nde açacağı resim sergisine davetliydi Leyla ve Ömer.

Resimli Ay'ın ofisinde, *Kızıl İstanbul*'un yazılarını verirken, Leyla'nın eline serginin davetiyesini de tutuşturmuştu Nâzım.

"Sonrasında hep birlikte piyanolu eve gideriz diye düşündüm" demişti ayrıca.

Bu nedenle, Ömer ve Leyla'nın Galata'daki evinde biraz telaş vardı.

Ömer giyinirken "Hiç olmazsa bugün takım elbise giymem, kravat takmam diye düşünmüştüm. Sergiye giderken olmaz şimdi" diye söylendi.

Leyla'yı hazırlanmış halde görünce, düzgün giyindiğine sevindi. Sevgilisi, yüksek ökçeleri, üzerine tam oturan döpiyesi ve şahane yapılmış makyajıyla bir prenses gibi olmuştu.

Eskiden bu tür konuları hiç düşünmezdi Ömer.

Cibali Tütün Fabrikası'nda ustabaşılık yaparken, kafasında işçi kasketi, ayağında boyasız ayakkabıları olmak üzere prensesiyle hiç yadırgamadan buluşur ve gayet de hoş zamanlar geçirirdi.

Tam da o gün, Yüksek Kaldırım'ı Leyla'nın yüksek ökçeleri nedeniyle olabildiğince yavaş çıkarken paylaştı bu düşüncelerini.

"İşim değişince düşüncem de değişmeye başladı galiba. Anlatayım sana evde neler düşündüğümü..."

Leyla güldü sevgilisinin sözlerine ve "Ben senin her halini seviyorum. İşçi, memur fark etmez" dedi.

Ömer'in aklına, Leyla'nın az önce aynanın karşısında son rötuşlarını yapar hali geldi. Bir koltuğa oturmuş, sevgilisinin süslenmesini izlemişti.

Şimdi o güzeller güzeli kadınla birlikte yürüyordu.

***

Şair, Galatasaray Lisesi'nin sergi salonunda, Leyla ve Ömer'i "Bak anacığım, bu güzel insanlar benim arkadaşlarım" diyerek tanıttı, biraz da gururla.

Güzel olan her şeyi seven, tersine katlanamayan hatta uzak durmayı tercih eden Celile Hanım, Leyla ve Ömer'i dikkatle süzdü. Memnuniyeti sadece bakışlarına değil sözlerine de yansıdı.

Sonra "Gelin size resimlerimi göstereyim" dedi, resimleriyle ilgili ayrı ayrı açıklamalarda bulundu. Hangisini ne zaman, nerede, hangi ruh haliyle yaptığını tek tek anlattı.

Gençler resimleri ilgiyle incelerken "Siz de piyano çalıyormuşsunuz galiba" dedi bir ara Leyla'ya.

Leyla "Çalışıyorum diyelim" dedi en mütevazı haliyle.

Sonra Ömer'e döndü, "Sizin mesleğiniz neydi acaba?" diye sordu.

"Radyo satıyorum efendim" dedi kısaca Ömer.

Anlamamış gibi dudağını büktü ve şakayla karışık "Hangi arkadaşımı ziyarete gitsem evinde bir radyo. Her eve girecek mi bu radyo dediğiniz şey kuzum?" diye sordu.

Ömer, Nâzım'ın annesini "Öyle olsun istiyoruz efendim" diye cevapladı.

***

Çok geçmeden, Nâzım'ın kız kardeşi Samiye yanında arkadaşı Piraye'yle geldi sergi salonuna.

Celile Hanım, Nâzım'ın onlara süratle yaklaştığını görünce "Şimdi de kızımın arkadaşı Piraye'yle ilgileniyor" dedi, kısık bir sesle Leyla ve Ömer'e.

İki sevgili biraz yadırgar gibi baktılar birbirlerine.

Celile Hanım çocukların hali karşısında "Oğlumun huyu. Hamama gider kurnaya, düğüne gider zurnaya âşık olur" dedi, ben malımı bilirim edasıyla.

Sonra, "Neyse..." diye toparladı sözlerini. "Birlikte Nâzım'ın arkadaşının evine gidecekmişiz, orada daha fazla tanırız sevgili adayını" diyerek konuşmasına nokta koydu.

Celile Hanım bu kez Leyla ve Ömer'den izin alarak Samiye ve Piraye'yle dolaştı sergi salonunu.

Nâzım, yanlarından uzaklaşmasını fırsat bilip "Annem hiç mutlu olmadı Hatçemi bulmama" dedi. Sanki, biraz dert yanar gibiydi.

Leyla ve Ömer birbirlerine baktılar. Güzel kız, her zamanki gibi samimiyetle cıvıldadı.

"Kızıl saçlı ve beyaz tenli olduğu için söylemiyorum ama çok güzel bir kadın Nâzım Ağabey. Yalnız merak ettim, Hatçe mi Piraye mi?"

Güldü Nâzım.

"Her ikisi de. Hatice Piraye. Annemi kızdırmak için 'Hatçe' diyorum, deli oluyor. Dediğin gibi, o da tıpkı senin gibi kızıl saçlı ve beyaz tenli."

Nâzım bu sözleri söyledikten sonra, acaba bir yanlış anlamaya yol açtım mı der gibi Ömer'e baktı.

Genç adam gülerek "İkimizin de şansı kızıllardan açık diyelim mi o zaman ağabey?" diye sordu.

"Evet" dedi Nâzım ve ilave etti. "Her türlü kızıllık bize yakışıyor!"

YİRMİ ALTI

Nâzım'ı, sergide ve sonrasında gerçekleşen piyanolu toplantıdan sonra ilk kez görecekti Leyla.

Resimli Ay'ın ekim sayısını çıktığı gün almış, şairin "Arefe" isimli şiirini dikkatle okumuş, epey şaşırmıştı.

***

Nâzım bir grup ilerici genç tarafından, haziran ayında İstanbul Üniversitesi'nin yakınındaki bir kahveye davet edildiğinde, oradaydı Leyla.

Arkadaşlarından duymuştu Nâzım'ın üniversitelilerle buluşacağını.

Aslında pekâlâ, *Resimli Ay*'ın ofisinden alıp toplantıya getirebilirdi şairi. Hukukları buna müsaitti. Ama yapmamıştı.

Nâzım'ın koyduğu gizlilik kuralına uyumlu davranmak zorundaydı.

Yine de katılmıştı o çok özel ve güzel güne Leyla. Nâzım'ın konuşacağı kahvede, arkalarda bir yer bulup oturmuştu.

Şair, konuşmasına Leyla'nın ve Ömer'in çok sevdiği bir şiirinden kısa bir bölümü okuyarak başlamıştı.

"Güzel günler göreceğiz çocuklar
güneşli günler
göre-
-ceğiz...

Motorları maviliklere süreceğiz çocuklar
ışıklı maviliklere
süre-
-ceğiz..."

"Nikbinlik"ti Nâzım'ın okuduğu şiirinin adı ve çocuklara baştan sona "iyimserlik" aşılamıştı.

Tıpkı üniversitelilere hitap ederken dediği gibi, kendisine ve Ömer'e de çocuklar derdi Nâzım.

Üniversite öğrencileriyle şairin arasında tabii ki büyük yaş farkı yoktu. Nâzım sadece yirmi sekiz yaşındaydı, karşısında kendisini dikkatle dinleyenlerin büyük çoğunluğu da en azından yirmi yaşını geride bırakmış gençlerdi.

Yine de hiçbiri yadırgamamıştı, yirmi sekiz yaşında bir gencin kendilerine "çocuklar" diye hitap etmesini.

Konuşması boyunca bir kez bile göz göze gelmemişlerdi Leyla ve Nâzım.

***

O gün *Resimli Ay*'a uğradığında "Dinledim seni ağabey" dedi ve "Gördüm" cevabını aldı şairden.

Nâzım yaptığı vurguyla, Leyla'ya, parti disiplinine uygun davranmasının hoşuna gittiğini hissettirdi.

Ardından, Leyla'yı karşısındaki sandalyeye oturttu ve "Ben de sana o günle ilgili sorular soracaktım" dedi. "Neler konuşuldu, ben çıkınca?"

"Çok mutluydu herkes. Anladığım kadarıyla, konuşmandan önce seni ulaşılamaz biri gibi görüyorlardı. Konuşmaya başlayınca, onlardan biri olduğunu düşündüler."

"Başka?" dedi Nâzım.

"Çok heyecanlandılar. Gelenlerin çoğu *Resimli Ay*'ı okuyan, kitaplarını almış, plağını dinleyen gençler. 'Onlar için kardeşlerimizi öldürmeyelim, ölmeyelim' dedin ya hani, onu da çok beğendiler."

Hoşuna gitti şairin Leyla'dan duydukları.

***

Üniversitelilerle buluşması üzerine yeterince konuştuktan sonra asıl mevzua dönüldü.

Bugün yine o gündü. *Kızıl İstanbul* günü. Leyla az sonra yazıları alıp yola koyulacaktı.

Yine de, şimdi karşısındaydı şairin.

Nâzım kahvede gerçekleştirdiği konuşmadan hemen sonra kaleme aldığı ve "Arefe" ismini koyduğu şiiri, nedense *Resimli Ay*'ın bu sayısında yayımlamayı uygun görmüştü.

Leyla ve Ömer defalarca okumuşlardı şiiri.

"Dün
ben
şehrin meydanına gidip:
'Onlar için
kardeşlerimizi öldürmiyelim
ölmiyelim!' dedim.
Ve bu gece değilse
yarın
gece
gireceğim kodese..."

Hazır oturmuş konuşuyorlarken, Leyla aklına takılan ve epeydir sormayı planladığı soruyu sordu.

"Neden aradan üç ay geçtikten sonra yayımladın Arefe'yi ağabey?"

Pek de önemsemez bir edayla, "Bilmem..." diye yanıtladı güzel kızın bu sorusunu şair.

Kuşkusuz vardı bir nedeni ama nedense söylemek istememişti Nâzım.

"Sen Piraye'yi nasıl buldun, asıl bana onu söyle. Beğendin mi? Ömer nasıl buldu?"

Nâzım'ın sorusuna şaşırdıysa da belli etmedi güzel kız.

"Çok beğendik. Cana yakın."

"Bu kadar mı?" diye üsteledi şair, sanki Piraye'yle ilgili daha fazla laf duymak istiyor gibi.

"Dediğim ya ağabey, çok güzel bir kadın. Duruşu ve üzgün haliyle ikimizi de çok etkiledi."

Anladığını belirtir gibi başını salladı Nâzım. Sonra biraz dertlenir gibi konuştu.

"İyi tespit etmişsiniz. Gerçekten de üzgün. Dört yıldır bekliyor kocasını. Anladığım kadarıyla usanmış artık. Düşünsenize, ikinci çocuğunu eşi burada yokken doğurmuş. Vedat Örfi'ydi* kocası. Yazdığı hikâyelerden tanıyabilirsin. Tiyatrolarda jön rollerine de çıkardı. Piyanistlikte karar kılmış sonunda. Bir şarkıcı bir de kemancı iki kadın bulmuş, beraber Paris'e gitmişler. Gidiş o gidiş."

---

* Vedat Örfi Bengü 1900-1953 yılları arasında yaşadı. Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın torunu, Mehmet Ali Paşa'nın oğlu. Yazar, eleştirmen Memet Fuat'ın babası. Tiyatro, sinema, öykü, çeviri dallarında eserler verdi.

Sonra, Piraye üzerine konuşmayı bıraktı Nâzım. En alttaki çekmecesinden bir dosya çıkardı ve Leyla'nın önüne koydu.

"*Kızıl İstanbul*'un 6. sayısı. Üzerine 30 Kasım tarihini atalım diyorum. Biraz arasını açtık sayıların. Merkez komitesi olarak, aralık ayında en az üç sayı çıkartma kararı aldık. İşiniz biraz zorlaşacak yine."

Şair Resimli Ay'ın ekim sayısına bakarken, Ömer "Leyla'nın İstanbul'a döndüğü günlerle, senin Piraye'yi ikna etmeye çalıştığın günler üst üste gelmişti diye hatırlıyorum" dedi.

Biraz şaşırarak "Öyleydi değil mi?" diye karşılık verdi arkadaşı.

Ömer başını salladı.

"Hatta, Celile Hanım'ın sergisinde tanıştırmıştın bizi ilk kez. Sonra da piyanolu eve gitmiştik. Leyla ve annen piyano çalmışlardı."

Ömer'in hatırlatmaları üzerine "Hatırlamaz mıyım?" dedi Nâzım. "Annem ne çok beğenmişti Leyla'yı. Bana durmadan, evleneceksem Leyla gibi bir kızla evlenmem gerektiğini, önce Nüzhet'le sonra da Piraye'yle hayatımı berbat ettiğimi kafama kakıp durmuştu."

"Piraye de çok güzel bir kadın" dedi şairin bu sözlerine karşılık Ömer.

"Güzelliğine değil de, iki çocuğunun olmasına takılmıştı bu kez. Halbuki ben, onun çocuklarını kendi çocuklarım gibi seveceğimden emindim."

Ömer gülümsedi ve "Sadece Piraye'ninkileri değil, dünyanın bütün çocuklarını kendi çocukların gibi sevebilirdin. Ama Celile Hanım bilemezdi bunu" dedi.

Nâzım "O gün için sadece anneme değil, dünyaya da anlatılması zor bir meseleydi. Aslında hâlâ da öyle" diyerek içini çekti.

Kısa bir suskunluktan sonra "O güne, yani sergi ve sonrasında piyanolu eve gittiğimize dair fotoğraf olmaması ne yazık" diye dertlendi Nâzım.

Ömer "Öyle" diye cevapladı arkadaşını.

Nâzım Resimli Ay'dan birkaç sayfa daha çevirdi.

"Ve filmin sonu!" dedi, 1 Ocak 1931 tarihli nüshanın kapağına dokunarak arkadaşına.

Hakikaten de öyleydi. Ekimde yayımlanan "Arefe" isimli şiirle birlikte, Nâzım'ın Resimli Ay'la ilişkisi kesilmişti.

YİRMİ YEDİ

1930 Kasım'ı, *Resimli Ay* ve çalışanları açısından zor geçecekti.

Çünkü, "Resimli Ay Limited Şirketi" imzasıyla, yayınevinin öteki ortakları gazetelere bir ilan koymuş, derginin geleceğini belirsiz hale getirmişlerdi.

"Son zamanlarda *Resimli Ay* mecmuası neşriyatında memleket ve okuyucuların hiçbir ihtiyacını tatmin etmeyen köhne mevzulara, faydasız yazılara yer verildiğini gören müessesemiz, başmuharrirlerinin vazifelerine nihayet vermiş ve bu mecmuayı kapatmaya karar vermiştir."

Bu yazının ardından Serteller şirketten ayrılıp Babıâli yokuşunda küçük bir oda kiralamış, çalışmalarına burada devam edeceklerini açıklamışlardı.

***

Şair, yeni gelişmenin ertesinde, iki genç arkadaşına "Leyla bundan böyle *Resimli Ay*'a gelip *Kızıl İstanbul* yazılarını alamayacak, başka yollar bulmamız lazım" dedi.

Onun bu sözleri üzerine Ömer, "Peki iş olarak ne yapacaksın ağabey?" diye sordu.

"Serteller *Resimli Ay*'ı çıkartmayı sürdürmekte kararlılar. Öte yandan, onların başına epey dert olduğumu düşünüyorum. Ne yapacağıma tam karar veremedim. Birkaç oyun üzerinde çalışıyorum. Sinema projelerim de var. Önümü görmeye başlayınca, size bu konuda bilgi vereceğim."

Leyla ve Ömer, Nâzım'ın *Resimli Ay*'dan aldığı maaşla geçinmekte zorluk çektiğinin farkındaydılar.

Epeydir "Para kazanacak başka işler de bulmalıyım" deyip duruyordu şair.

Üstelik, Piraye'yle ilişkilerinde yeni gelişmeler oluyor, bu da ileriye dönük düşünceler üretmesini gerekli kılıyordu.

Başlangıçta çok yüz vermese de, Nâzım'la çıkacağı hayat yolculuğuna giderek sıcak bakmaya başlamıştı iki çocuklu kadın.

Şair "*Resimli Ay*'dan biraz bu nedenle, çok göz önünde olmamak için uzaklaşmak, para kazanacak başka işler bulmak zorundayım" dedi.

Sesi epey dertli çıkmıştı.

İletişimlerinde kopukluk olmasın diye, Nâzım, her hafta aynı gün, akşamüstü, Ömer'in işyerine yakın ama farklı mekânlarda buluşmayı teklif etti. Her defasında bir sonra buluşacakları yeri tespit edecek, gelirken mutlaka arkalarını temizlemiş olacaklardı.

Bu teklif Leyla ve Ömer'in hoşuna gitti.

***

Bir buluşmalarında, Ömer'in işte yükselişini kutladı üç arkadaş.

Ömer'in terfi etmesiyle ilgili konuşurlarken, Nâzım "Kaç senedir çalışıyorsun radyo satma işinde?" diye sordu.

Ömer kafasından bir hesap yaptı ve "*Kızıl İstanbul*'un ilk sayısını 10 Temmuz 1930'da bastık. Birkaç ay önce Cibali'den ayrılıp yeni işime başladığıma göre, nereden baksan sekiz ay olmuştur" dedi.

Şair şaşırmış bir tonlamayla "Sanki daha uzun gibi geldi bana" diye cevapladı arkadaşını.

Leyla araya "Süre kısa olmakla birlikte, yoğun bir zaman dilimiydi. Saymakla bitmeyecek kadar iş yaptık" diyerek girdi.

Doğru söylüyordu.

***

Konuşma bir ara *Resimli Ay*'ın yeni sayısına geldi.

Ömer "Beğendin mi derginin 1 Ocak sayısını ağabey?" diye sordu.

"Beğendim. Suat Derviş, Sabahattin Ali, İlhami Bekir, Sadri Ertem gibi birbirinden değerli ilerici yazarların bulunduğu bir dergi beğenilmez mi? Demokrasi düşmanlarına, emperyalizm ajanlarına karşı bir cephe mecmuası işlevi görüyor. Halkın politik haklarını savunuyor, işçileri dayanışmaya çağırıyor. Bu arada eski ortaklar, isim hakkının kendilerine ait olduğu iddiasıyla dava açmışlar. Umarım *Resimli Ay* bu biçimde devam eder."

Nâzım, içinde bulunmasa da çok hoşnuttu Resimli Ay'ın yeni halinden.

***

Üç arkadaşın bir sonraki buluşmalarında da konu *Resimli Ay*'dı.

Dergi, 15 Ocak tarihli final sayısıyla* yayın hayatından çekilmişti.

* *Resimli Ay* altı yıl sonra, 1936 Mart'ında yeniden yayımlanmaya başladı.

Şair iki gencin yüreklerine az da olsa su serpmek için "Neyse ki Zekeriya, Selim Ragıp, Ali Ekrem, Halil Lütfi Beyler bir araya gelip, *Son Posta* isimli bir gazete çıkartmaya karar vermişler" dedi.

"Sana bir teklifte bulundular mı ağabey?"

Güldü Ömer'in bu sorusu üzerine Nâzım.

"Bırak bana teklifte bulunmayı, öteki ortaklar Sabiha Hanım'ın bile gazetede yazı yazmamasını şart koşmuşlar."

Leyla duydukları üzerine "O zaman, Zekeriya Bey'in istediği gibi davranabileceği bir gazete olmayacak *Son Posta*" diye yüksek sesle düşündü.

Nâzım, "Galiba..." dedi.

"Peki ne yapacak Sabiha Sertel?"

Nâzım, Ömer'in sorusunu tebessüm ederek cevapladı.

"Kautsky'nin* *Sınıf Kavgası* isimli kitabını Türkçeye çevirecek."

* Karl Kautsky 1854-1938 yılları arasında yaşadı. Filozof ve gazeteci. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar Marksizm'i savundu. SSCB'deki uygulamalar üzerine, Lenin ve Troçki'yi eleştirdi ve onlar tarafından "hain" ilan edildi.

YİRMİ SEKİZ

Hem madden hem manen zor bir kış olmuştu.

Yine de kasımda altıncı, aralıkta yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sayıları çıkartmayı başarmışlardı.

1931 yılının ilk günlerinde bir araya geldiklerinde, şair "Çıkartıyoruz çıkartmasına ama, attığımız taş ürküttüğümüz kurbağaya değmiyor" dedi.

Şaşırdı çocuklar.

"Şaşırmayın. Ben ve birkaç arkadaşım yazıyor çiziyoruz, siz de basıyorsunuz ama ulaştığımız insan sayısı çok az. İki merkez komitesi olarak çalışmaya başladığımızdan bu yana, ulaşabildiğimiz insan sayısı çok azaldı."

Leyla ve Ömer'in merak ettikleri bir konuydu bu.

Tek sayfalık bildirileri en fazla birkaç yüz, *Kızıl İstanbul*'u yüzden bile az basıyorlardı. Kaldı ki, hepsinin dağılıp dağılmadığı hakkında bir bilgileri de yoktu.

Nâzım, üzüntüsünü belli ederek "Kendimiz çalıyor, kendimiz oynuyoruz!" diyerek bir de ilavede bulundu.

İki genç, akıllarında yüzlerce soru olsa da meraklarına yenilip sormadılar. Geçen süre zarfında, partiye dair soru sormamak konusunda uzman olmuşlardı.

Öte yandan, sanki o gün Nâzım'ın konuşma günü gibiydi.

"Komintern'in bizi değil de ötekileri muhatap kabul etmesi zaman içinde etkilerini gösterdi. Çevremizi genişletmek şöyle dursun, eski dostlarımız bile vebalıymış gibi uzaklaşmaya başladı..."

Nâzım'a göre, *Kızıl İstanbul*'u yayımlayarak aldıkları sahiden büyük bir riskti. Böyle olunca, karşılığının da olması, bültenin kitlelere ulaştırılabilmesi gerekiyordu. Ama olmuyordu işte.

Sonunda "Durmamız gerekiyor çocuklar" dedi, üzgün bir ses tonuyla şair.

Leyla, derin mavi gözlerini kocaman açarak "Nasıl yani?" dedi.

Ömer "Davamızdan vazgeçmemiz gerektiğini söylemeyeceksin bize herhalde ağabey?" dedi, yüzüne acı çeken insanlara özgü o garip tebessüm ifadesini yerleştirerek.

Nâzım "Kuşkusuz hayır!" dedi ve sözlerine açıklık getirdi.

"Benim ve birkaç arkadaşımın daha, asıl merkez komiteymiş gibi davranmaktan vazgeçmemiz gerekiyor. Geçen süre zarfında, öteki merkez komitede de birkaç kişi değişti. Yine de şu ana kadar eskisinden farklı, gözle görülür bir değişiklik yapmış değiller. Aynı pasif, içedönük, kitleleri etkilemekten uzak politikalarını sürdürüyorlar."

Nâzım biraz daha anlatacaktı belki ama Ömer heyecanla "Bizim gördüğümüz de o ağabey!" diyerek lafına girdi.

Leyla "Daha doğrusu görmediğimiz!" diyerek yetişti sevgilisinin imdadına.

Nâzım anladığını ve hak verdiğini bir baş sallamasıyla ifade etti. Planladığı lafları etmekten vazgeçmek zorunda kaldı.

Ömer kararlı bir ses tonuyla konuşmayı sürdürdü.

"Dünya kadar önemli gelişme oluyor, çıt çıkartmıyorlar. İşçilerin sorunları dağ gibi. Köylülerin ona keza..."

Nâzım elini kaldırdı ve "Bir dakika" diyerek durdurdu Ömer'i.

"Aynı fikirdeyim. Partisiz öğretmenlerin, aydınların, işçi önderlerinin bile sesi, bizimkilerden daha çok çıkıyor. Görüyorum. Görüyoruz. Öte yandan anlatamadık bunu Kominterne. Başaramadık. Bu durumda, en doğrusu bağlantılarımızı onlara devretmek ve mümkün olabilirse muhalefeti içeriden yapmak."

Şairin söylediklerinin pratikte nasıl gerçekleşeceğini anlamak ister gibi "Yani?" dedi Ömer.

Nâzım derin bir nefes aldı.

"Sizin ne işlerle meşgul olduğunuzu ve ne kadar başarılı olduğunuzu onlara anlatacağım. Onlar dediğim insanlar bana uzak değiller. Birbirimizi yıllardır tanırız. Siyaseten anlaşamadıysak da güvene dair bir sorunumuz yok."

Konuşmasının bu noktasında derin bir nefes aldı Nâzım. Son sözlerini zihninde dans eden yüzlerce düşüncenin içinden özenle seçerek söyledi.

"Samimiyetiniz ve adanmış hayatlarınızın kıymetini bileceklerini zannediyorum."

Çocuklar, telaşla birbirlerine baktılar.

"Bir daha seni görmeyecek miyiz?"

Atik davranan Leyla olmuştu.

Ömer de tekrarladı aynı soruyu.

"Tabii ki hayır. Arkadaş kalmamız için, benim mutlaka partili olmam gerekmiyor. Öyle değil mi?"

Sert Günler

YİRMİ DOKUZ

Nisan ayını Rumelihisarı'nın sırtlarında, erguvanlar arasında karşılamayı planlamışlardı.

Ömer evden çıkarken, Leyla'nın hazırladığı sepetin en üstüne SKŞ'yi de koymuştu.

Kendi aralarında konuşurlarken SKŞ diyorlardı Nâzım'ın yeni kitabı *Sesini Kaybeden Şehir*'e.* Çünkü, kapağında kocaman SKŞ harfleri vardı.

Kitabı eline alır almaz "Kapakta Nâzım'ın etkisi var" demişti Ömer.

Leyla "Belki de Abidin tasarlamıştır" diye cevaplamıştı sevgilisini.

Nâzım'ın hakikaten hoş, kasketli bir portresi ile başlıyordu kitap. Abidin sanatını konuşturmuştu yine.

"Sesini Kaybeden Şehir" güzel bir şiirdi ve kitabın beşinci ve yedinci sayfaları arasında, Abidin'in desenleriyle daha da anlamlanıyordu.

Leyla lacivert hırkasının altında omuzlarını açıkta bırakan beyaz bluzu, maviye kaçan dar pantolonu, siyah babetleri ve güneş gözlüğüyle, yine göz dolduruyordu.

Ömer'se daha çok, Tophane Rıhtımı'ndan denize açılacak bir denizci gibi görünüyordu.

---

* *Sesini Kaybeden Şehir* 1931 yılında Remzi Kitaphanesi tarafından, Orhaniye Matbaası'nda basıldı.

İkisi de birbirlerine "Çok şık görünüyorsun" diyerek indiler apartmanın merdivenlerinden.

Leyla bu arada iki kez "Çok mu ağır oldu?" diye sordu Ömer'in taşıdığı sepetle ilgili olarak.

***

Şair Kandilli'den Bebek'e geçmiş, gençleri deniz kenarındaki kahvelerden birine oturup beklemişti.

Leyla ile Ömer Karaköy'den geçen Eminönü-Sarıyer otobüsüne binmiş, Boğaz'ın manzarasını seyretmişlerdi.

Nâzım birer çay da onlar için söyledi.

Çaylar içildikten sonra Aşiyan Mezarlığı'nı sağlarına alıp tepelere doğru tırmanmaya koyuldular.

Şair anlamlı bir soru sordu ötedeki mezar taşlarını göstererek.

"Kim inanır, zamanında bu mezarlıkta Hıristiyan ve Müslümanların bir arada yattıklarına?"

Şaşırdı iki genç.

"Öyle. On beşinci yüzyıla kadar gidiyor Aşiyan Mezarlığı'nın tarihi. Zamanında ölülerimizi ayrımcılık yapmadan gömerken, bugün gelmişiz bu hale."

Leyla üzüldü duyduklarına. Epeydir üzerine düşündüğü bir konuydu bu. Henüz evlenmemiş bile olsalar, Ömer'inden öldükten sonra bile ayrılmayı düşünemiyordu güzel kız.

"Nasıl olacak yani Nâzım Ağabey, ben ve Ömer ayrı mezarlıklarda mı gömüleceğiz öldükten sonra?"

Üzüldüğü her halinden belliydi Leyla'nın.

Şair "Ben sizden sonraya kalmışsam korkma. Bir yolunu bulur, birleştiririm sizi" diyerek içine su serpti güzeller güzeli Leyla'nın.

Birkaç adım attıktan sonra, bu kötü mevzuu değiştirmesi gerektiğini düşündü, denize döndü ve Boğaziçi'nin karşı yakasını kendi rengine boyamış erguvanlara doğru parmağını uzattı, önce "Ne demiş Nedim?" diye sordu.

Sonra sorusunun cevabını derhal kendisi verdi.

"Bu şehri İstanbul ki bi-müsl ü bahadır
*Bir sengine yekpare Acem mülkü fedadır."**

Leyla "Öyledir ama biz bugün senden 'Sesini Kaybeden Şehir'i dinlemek istiyoruz daha çok" dedi karşılık olarak.

Ömer taşımakta olduğu sepetin örtüsünü kaldırdı, şairin yeni kitabını çıkardı ve elinde salladı.

* "İstanbul öylesine eşsiz bir kenttir ki
Bir taşına tüm Acem diyarı fedadır."

OTUZ

Tepede, şiir gibi bir erguvan ağacı seçtiler kendilerine.

"Keşke Piraye de gelseydi" dedi Leyla, özenle hazırladığı sepetten altlarına serecekleri yaygıyı çıkartırken.

Ömer'in itinayla taşıdığı hasır sepet, aniden dipsiz bir ambara dönüştü.

Kuru köfteler, zeytinyağlı sarmalar ve Nâzım'ın "Ne bunlar?" diye sorduğu yumurta dolmaları.

"Babaannemden öğrendim. Yumurtaları iyice haşlıyorsun, kabuklarını çıkarttıktan sonra uzunlamasına ikiye bölüyorsun. Beyaz kısımlarına zarar vermeden sarılarını alıyor, maydanoz ve karabiberle yoğuruyor, yeniden beyazların içine dolduruyorsun. Son olarak da çırpılmış yumurtaya buluyor, unluyor yağda kızartıyorsun."

Şair önce "Bu kadarcık mı?" diye sordu Leyla'nın verdiği tarif üzerine, sonra Ömer'e döndü ve gülerek "Evlensene bu kızla. Bak neler biliyor" dedi.

Genç adam "Parti izin verse evleneceğim" diye cevapladı şairi.

"Sahi, partide işler nasıl gidiyor?"

Epeydir konuşmamışlardı bu konuda. Nâzım partiden ayrıldığı için, bir daha bu konudan hiç söz etmeyeceklerini düşünmüştü gençler. Bu nedenle şaşırdılar.

Kendilerini önce partiye alan, sonra devreden Nâzım gibi bir ağabeyden saklılarının olmaması gerektiğini düşünmüş olsa gerek, Ömer konuşmaya başladı.

"İsmini söylemem doğru olur mu bilmiyorum ama *Kızıl İstanbul*'u, Türkiye'ye Almanya'dan yeni gelmiş, tam senin yaşında bir partili üzerine aldı. Yeni bir formül üzerinde çalıştıklarını söyledi."

Nâzım şöyle bir düşündü.

"Benim yaşımdaysa ve Almanya'dan yeni gelmişse Reşat Fuat'tır."*

Şairin ilk tahmininde tutturması iki gencin birbirlerine bakarak gülümsemesine yol açtı.

Nâzım anlatmayı sürdürdü.

"İstanbul'dan, Moskova'ya haberleri gelirdi Reşat'ın. Çok karizmatik bir genç olduğunu, üniversitelileri toparladığını duyardık. O zaman matematik okuyordu. Sonra bir burs kazandı ve Almanya'ya kimya okumaya gitti. Berlin'de çok başarılı işler yaptı."

Ömer tam da bu noktada böldü Nâzım'ın sözünü.

"Almanya'da efsaneydi. Berlin'deki Türk Talebe Cemiyeti'nin başkanlığını yapıyordu ama kolları Münih'e kadar uzanıyordu. Orada temas kurmam mümkün olmamıştı."

Nâzım "Söz ettin mi neden Türkiye'ye döndüğünden?" diye sordu Ömer'in sözleri üzerine.

"Ettim. Hocam Karl'dan, Cibali Tütün Fabrikası deneyimimden söz edince çok sevindi."

Gülümsedi ve "Doğru insanla birliktesiniz" dedi Nâzım. Başka söyleyecekleri de vardı Reşat Fuat'la ilgili olarak.

---

* Reşat Fuat Baraner 1902-1968 yılları arasında yaşadı. Yazar, çevirmen, siyaset adamı. İstanbul, Berlin ve Moskova'da eğitim gördü. Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın akrabasıdır. 1938-1944 yılları arasında TKP Genel Sekreteri olarak görev yaptı.

"Moskova'ya, ben oradayken geldi. 1928 Şubat'ıydı. Son olarak eylülde Türkiye'ye dönmeye karar verdiğimde konuştuk. Demek şimdi İstanbul'da. Çok sevindim."

"İstanbul il sekreteri olduğunu biliyoruz, hatta biraz daha yukarıda galiba" dedi ve derhal eliyle ağzını kapattı Leyla.

Büyük bir boşboğazlık yaptığını düşünmüştü güzel kız.

Hakikaten öyleydi. Gizli çalışan partileri yok eden, işte tam da böylesi boşboğazlıklar oluyordu.

Yine de güldü güzel kızın bu davranışına Nâzım ve "Ben duymadım, sen de söylemedin" dedi yumurta dolmasına uzanırken.

Ağzındakileri bitirince "Bu arada, kaç sayı çıktı *Kızıl İstanbul* ben bıraktıktan sonra?" diye sordu.

Gençler birbirlerine baktılar. Ömer "Sen söyle" dedi Leyla'ya.

"Yeniden bize verilmeden, ocakta iki sayı çıkmış. Martta da bir tane."*

***

Biraz partiden konuşup birer kadeh de şarap içince sıra geldi şiir faslına.

Leyla kitabı uzattı şaire ve "Okur musun?" diye şakıdı.

Bu arada Ömer sepetin en dibine koyduğu yeni fotoğraf makinesini aldı, kösele kılıfından çıkardı, boynuna taktı.

---

* *Kızıl İstanbul*'un 8 Ocak'ta 12. sayısı, 15 Ocak'ta 13. sayısı yayımlandı. 20 Mart sayısı tarihsizdir. Bültenin 10 ve 11. sayıları hakkında bilgi bulunmuyor. Tarih araştırmacıları, *Kızıl İstanbul* ve *Orak Çekiç*'lerin basımının bir süre, Kerim Sadi ve eşi Semiha Hanım'ın (sonradan Kemal Tahir ile evlendi) evinde yapıldığını bildiriyor. Bir dönem de baskı işleminin Sıdıka Hanım'ın Rumelikavağı Çayır Sokağı'ndaki evinde gerçekleştirildiği ileri sürülüyor.

Nâzım, yazdığı gibi okumaya başladı şiiri. Satırlara, kesmelere, küçük büyük harf ayrımına, tekrarlara özen göstererek.

"Üç adam
Üç adam duruyor:
Birincinin kolunda kırık bir
keman var
ikincinin başında silindir
sırtında frak
üçüncü kıllı bir maymun gibi çıplak..."

Nâzım şiirini okumayı bitirince bir yudum şarap aldı.

Leyla "Ya diğerleri?" diye sordu.

Şairin kıramayacağı ender insanlardandı Leyla.

"Veda", "Kerem Gibi", "Nikbinlik", "İhtilali Kebir", "Arefe", "Belki Ben"i okudu önce sırayla.

"Dört Kişi ve Dört Şişe"ye gelince durdu ve "Bunu okumasam!" dedi.

Leyla ve Ömer merak ettiler, şairin hangi şiiri neden okumak istemediğini.

Nâzım'ın ettiği, Celile Hanım'ın sergisi ve piyanolu evde fotoğraflarının olmamasına ilişkin sözler, Ömer'in kafasına takıldı.

Bu arada arkadaşı, Resimli Ay'a yazdığı son yazıyı işaret edip "Ve filmin sonu!" deyince ayağa kalktı, kütüphaneden bir albüm aldı, geriye döndü.

Albümün ilk sayfasını açtı, "Pek de fotoğrafsız sayılmayız" diyerek Nâzım'ın kucağına, Resimli Ay cildinin üzerine koydu.

Şair albümün ilk sayfasındaki fotoğrafa uzun uzun baktı. Ne diyeceğini bilemedi.

O konuşmayınca, Ömer "Fotoğraf makinesini yeni almıştım" dedi.

Öyleydi. O hafta sonu pikniğe gideceklerini bildiği için, epeydir hayalini kurduğu makineyi almakta acele etmiş, bobini takıp çıkartmayı dükkân sahibiyle birlikte karanlık odaya girip öğrenmişti.

Nâzım fotoğraftan gözünü ayırmadan "Hatırlıyorum. Leica'ydı galiba makine" dedi.

Ömer, arkadaşının bu detayı hatırlamasına şaşırdı.

Fotoğrafın bir yanında elinde "Sesini Kaybeden Şiir" kitabı olmak üzere Nâzım öteki yanında Leyla vardı. Ortada yiyecek tabakları, bardaklar, bir şişe şarap, bir kenarda sepet ve arkada devasa bir erguvan ağacı görünüyordu.

Önce "İnanılır gibi değil" dedi Nâzım. Ardından "Ah canım, sevgili Leyla" diye söylendi.

Dün gibi gözünün önündeydi o gün yaşadıkları.

Bebek'te çay içmeleri, Aşiyan Mezarlığı'nı geçerken farklı dinlerden sevgililerin, eşlerin mezarlarının ayrılmasına dair konuşmaları, çıktıkları tepede Leyla'nın en güzel erguvan ağacını seçmek için çırpınışı...

"Hatta..." dedi Nâzım. "Canımın içinin yaptığı yumurta dolması tarifine kadar, her saniyesi aklımda."

Sonra kuşkuya düşmüş gibi konuştu.

"Ben de ikinizin resmini çekmiştim. O yok mu?"

Derhal albümden bir sayfa çevirdi Ömer. Bir önceki resimde, Nâzım'ın oturduğu yerde bu kez o vardı. İki çocuk şairin yeni çıkan kitabını birlikte tutmuş, kapağını kameraya doğru çevirmişlerdi.

Nâzım başını kaldırıp "Flu ama bu. Neden böyle?" diye sordu.

"Titretmişsin makineyi" dedi Ömer gülerek.

Enikonu üzüldü şair, fotoğrafın net çıkmamasına.

"Sonra da zor günler geldi galiba..." dedi zor zahmet.

Başını salladı Ömer.

OTUZ BİR

Sabahattin Ali'nin yakalandığına dair haberi bir hafta gecikmeyle aldı Nâzım.

Resimli Ay'a yazmasını sağladığı genç arkadaşının başına gelenleri, bir akşam Sertellere ziyarete gittiğinde öğrendi.

Anlatılana göre, yaz tatilinden istifade İstanbul'a gelmişti Sabahattin.

Resimli Ay'ın yerinde yeller estiğini görünce, Zekeriya Bey'i yeni çıkartmakta olduğu gazetede ziyaret etmiş, hatta "Nâzım'a nasıl ulaşırım?" diye de sormuştu.

O zaman öğrenmişti zaten Serteller, Sabahattin'in İstanbul'da olduğunu.

Birkaç gün sonra Aydın'daki yerel muhabirden, gazete için yazılmış o kötü haber gelmişti.

Nâzım haberi alır almaz "Nasıl olmuş?" diye sordu.

"İstanbul'daymış Sabahattin. Ya bana uğradığı gün ya da sonraki birkaç gün içinde... Gece basmışlar kaldığı evi, ayakkabılarını bile bağlatmadan mahkemeye çıkartmış, sonra apar topar Aydın'a sevk etmişler."

Bunları söyledikten sonra, çantasından not defterini alıp geldi Zekeriya Bey.

"Aydın'da, Baha adında bir öğretmen, İzzet adında bir öğrenci, yeni mezun Musa Oğuz, işçi Hüseyin ve makinist Ali Cevat'la birlikte yargılamışlar."

Öğretmen ve öğrencileri değilse de, işçi Hüseyin ve makinist Ali Cevat'ı ismen tanıyordu Nâzım. İsimlerini Sabahattin'e o vermiş, Aydın'da tanışmalarını sağlamıştı.

Aldığı bilgiler üzerine "Neyle suçlamışlar Sabahattin'i?" diye sordu.

"Aydın Erkek Sanat Mektebi'nde, öğrencilerin dolaplarına *Kızıl İstanbul* koymaktan ve komünizm propagandası yapmaktan."

Şair, *Kızıl İstanbul*'un adı geçince telaşlandı. Sabahattin'in başını belaya soktuğunu düşünüp üzüldü. Çünkü her İstanbul'a geldiğinde bültenden belli sayıda alıp, Aydın'a öyle dönüyordu genç arkadaşı. *Kızıl İstanbul*'u edinecek başka bir kanal bulmuş olmalıydı. Ömer ve Leyla olamazdı, çünkü tanıştırmamıştı. Aydın'da yaşayan öteki partililerden almış olmalıydı. Aklına başka kimse gelmedi.

Ne düşündüğünü Sabiha Hanım ve Zekeriya Bey anlamasın diye "Bakalım ne çıkacak yargılamalardan?" diyerek konuyu kapattı.

***

Şair, Sabahattin'e dair kötü haberi verdikten sonra, cebinden bir *Yeni Gün* gazetesi çıkartıp iki gencin arasına koydu.

Parmağının ucuyla "Fenerbahçe ve Galatasaray'a Dair" başlıklı yazıyı işaret etti.

Gülhane Parkı'ndaydılar ve havanın maşallahı vardı.

Bir gölgede, yazıyı sonuna kadar okuduktan sonra, ne var bunda der gibi önce birbirlerine, sonra şaire baktı gençler.

Böyle olunca, Nâzım "Yazarı kim?" diye sordu.

İkisi birden "Orhan Selim" dediler.

Bu kez de "Orhan Selim kim?" diye sordu şair.

Leyla "Bilmem" diye cevapladı soruyu.

"Ben de bilmiyorum" dedi Ömer.

Nâzım işaretparmağını kendine doğru çevirdi ve "Benim!" dedi.

Resimli Ay'dan ayrıldıktan sonra epey iş aramış, adını kullanmamayı ve politik konulara pek girmemeyi kabul ederek, *Yeni Gün*'de parça başı yazmaya başlamıştı.

"Anlamalıydık aslında" diyerek gazeteye uzandı Ömer. Seçtiği paragrafı yüksek sesle okumaya koyuldu.

"Son günlerde kafam biraz Fenerbahçe'ye kayıyor gibi. Galatasaray'ı alt etmişler diye değil alimallah! Bilakis be iki gözüm. Bu işe kızıyorum bile! Demokrasi devrinde her sene Fener'in şampiyon olması doğru mu ya? Hem sonra, efendim mağluba yardım şanımızdandır malum a! Fener'e kanımın kaynamaya başlaması başka sebepten. Son yaptığım içtimai, felsefi, harsi kozmografi tetkikat neticesinde anladım ki, Fener İstanbul Kadıköy filan semtlerinin mümessilidir. Galatasaray, Beyoğlu, Şişli semtlerinden taraftar sahibidir. Fener'in kaptanı Sirkeci'de dükkân açmış. Galatasaray'ınki Beyoğlu'nda. Ben iki gözüm, spordan anlamam ama, şimdi neden Fener'in taraftarları Galatasaray'ın ise balosu müsameresi çoktur bunu anladım işte. Spor da olsa halka dayanalım vatandaşlar! Halka kapılarımızı geniş açalım iki gözüm!"

Ömer yazıyı yüksek sesle okuyunca "Tabii ki anlamalıydık" diye söylendi Leyla.

Nâzım güldü gençlerin haline.

Ardından "Eve üç beş kuruş götüreceğiz diye düştüğümüz duruma bak" diye söylenerek gazeteyi aldı, katladı ve cebine koydu.

Sonra, yüzü önemli bir konudan söz edecekmiş gibi değişti.

***

"*Kızıl İstanbul*'un Sabahattin'de yakalanması önemli. Daha önce de dünya kadar tutuklama oldu bildirilerle ilgili ama bu kez biraz farklı. Sabahattin'e ilk ben verdim bülteni. Bu nedenle benim yayımlamayı sürdürdüğümü zannediyor olabilir. Ayrıca, hâlâ sizin bastığınız bir bültenden söz ediyoruz. Sabahattin ne kadar konuşur bilmem. İşin ucu bana uzarsa, bültenleri Sabahattin'e vermediğimi söyleyeceğim ve bir kelime fazla etmeyeceğim. Kararım bu. Benim tutuklandığımı duyarsanız, bilgisini mutlaka Reşat Fuat'a verin ve kendiniz de ortadan kaybolun."

Nâzım'ın sözleri üzerine, iki genç başlarını salladılar.

Uzunca konuşmasının ardından, şair bir kez de "Aman dikkatli olun, şimdi de 1 Mayıs yaklaşıyor!" diye uyardı Ömer ve Leyla'yı.

Türkiye'de 1 Mayıs'ların hep sorunlu olduğunun farkındaydı ve gençleri bu konuda sıkılamasının yararlı olacağını düşünüyordu.

"Bazen öncesinde harekete geçer, bütün olağan şüphelileri toplar, hiçbir şey yaptırmazlar. Dalgaya düşer atlarlarsa, bu sefer de fabrikalarda, üniversitelerde dağıtılan bildirilerden yine aynı isimleri sorumlu tutar, bu sefer de intikam için zindana atarlar."

Ömer Nâzım'ın sözlerine güldü ve "İşin sonunda zindanın olduğu kesin yani ağabey" dedi gülerek.

Nâzım, genç adamın sesindeki korkusuzluk nedeniyle ürperdi.

OTUZ İKİ

"Zeminin kaygan olmasından korkma ve rejimi güçlendirme isteği."

Nâzım, Ankara'nın alabildiğine sertleşmiş olmasının nedenini bir cümlede böyle özetledi.

Aslında, Leyla ve Ömer'in sorularına bu kadar kısa cevap vermezdi. Böyle olunca, çocuklar onun başka bir konudan söz etmek istediğini düşündüler.

Öyle de oldu.

***

Gülhane Parkı'nda lafın uzayacağı belli olunca "Yemeğe gidelim" demişti Ömer.

Tünel'e kadar yürümüş, İstiklal Caddesi'ne çıkmış, soluğu Yorgo'nun meyhanesinde almışlardı.

Çiçek Pasajı'nın en güzel mekânlarından biriydi Yorgo'nun yeri.

Şair rakısından ilk yudumu, kedinin sirkeyi içtiği gibi içti.

İki çocuk güldüler.

Şair "Alışamadım şu zıkkıma. Sigaraya da öyle" dedi ve lafı bulundukları mekâna getirdi.

"Bulunduğumuz bu pasajın yerinde eskiden ne vardı biliyor musunuz?"

Soru netti. Leyla Ömer'e, Ömer de Leyla'ya baktı.

"Ben Adanalıyım" dedi genç adam.

Güzel kız da teslim olduğunu gösterir biçimde ellerini kaldırdı ve "Ben de İzmirliyim" dedi.

Nâzım her ikisinin haline gülerek "Ben İstanbulluyum" dedi.

"Bir zamanlar bu pasajın yerinde Naum Tiyatrosu varmış. Bina yanmış, arsasını Hristaki Zoğrafos Efendi satın almış ve yerine Cite de Pera* adını verdiği bu yapıyı inşa ettirmiş. Annem hâlâ anlatıp durur buradaki Maison Parret ve Vallaury'nin pastanelerini. Beş ya da altı yaşındayken elimden tutup buraya getirdiğinde 'Bak, şu kapıda titreyen zavallı çiçekçi kadınlar var ya, onlar Rus Devrimi'nden kaçan baronesler' derdi."

Leyla araya girerek "Çiçek Pasajı adı onlardan mı geliyor?" diye sordu.

"Hayır. Bir ara çiçekçilerin mezat çarşısı olarak da hizmet vermiş."

Nâzım hatıralarını araya sokmuş olmanın verdiği rahatlama ile genç arkadaşlarına "Ne konuşuyorduk az önce biz?" diye sordu.

Leyla "Gülhane Parkı'nda, hükümetin neden bu kadar sertleşmiş olduğu üzerine konuşuyorduk ve ben, düşüncelerimizi neden bu kadar rahatsız edici bulduklarını sormuştum" diyerek kaldıkları yeri hatırlattı.

"Hatırladım. Ben de zeminin kaygan olmasından korkma ve rejimi güçlendirme isteğinden söz etmiştim."

Nâzım, kısa ama dört başı mamur bu cevabını örnekler vererek açmaya koyuldu.

***

* Yangın 1870'te gerçekleşti. Yeni yapı, Mimar Cleanthy Zanno tarafından çarşı olarak tasarlandı ve inşa edildi. Hizmete girme tarihi 1876'yı buldu. Yirmi dört dükkân ve on sekiz lüks daireden oluşuyordu. Sonradan mülkiyeti Sadrazam Küçük Sait Paşa'ya geçti ve "Sait Paşa Geçidi" adını aldı.

Bin bir zahmetle, köhnemiş bir imparatorluğun küllerinden genç bir cumhuriyet yaratmayı başarmış olan kurucu önderler tedirgindi. Ülkenin içine ve dışına baktıklarında, üzerine kol kanat gerip, çocukları gibi büyüttükleri vatanı, emniyette hissetmiyorlardı.

Emperyalist ülkeler, Birinci Paylaşım Savaşı'ndan, hevesleri kursaklarında ayrılmışlardı.

Üzerinde binlerce yıldır en kanlı savaşların yaşandığı, bir anlamda bağışıklık kazanmış Anadolu topraklarında istedikleri sonucu alamamış, emellerinden sadece "şimdilik" kaydıyla vazgeçmişlerdi.

Balkanlar, Ege adaları, Kuzey Afrika ve Arabistan Yarımadası'nda istediklerini elde etmiş, kendilerine yardımcı olanlara sözde bağımsızlıklar vermiş, şimdilik de olsa defolup gitmişlerdi.

Öte yandan, Anadolu'da Ermenilere verdikleri sözü henüz tutabilmiş değillerdi.

Ayrıca çıkan arbedede, onlara güvenip savaşa giren Rumlar anavatanlarından olmuş, istemeyerek de olsa Yunanistan'a sığınmak zorunda kalmışlardı.

Yüzyıllardır Osmanlı'nın en muteber toplumlarından biri olan Yahudiler bile, yeni kurulan cumhuriyette, kendilerini ne kadar emniyette hissedebileceklerini bilemez haldeydi.

***

Nâzım söylediklerinde çok haklıydı.

Ülkeyi yönetmekte olan hükümet, haklı olarak, hem dışarıda hem de içeride, her şeye kuşkuyla yaklaşıyordu.

Zeminin kaygan olmasına dair cümlesini tekrarladıktan sonra, derin bir nefes aldı.

"Sarışın Kurt, yanındaki paşalarla birlikte büyük bir kurtuluş savaşı gerçekleştirdi. Kocatepe'den Afyon Ovası'na atladı ve koca bir coğrafyanın makûs talihini değiştirdi. Ama işinin bu kadarla bitmediğinin gayet iyi farkında."

Ömer ve Leyla kulak kesildiler.

"Savaş kazanıp sırtüstü yatılacak topraklarda yaşamıyoruz. Bu coğrafya başkalarına benzemez. Üzerinde soluklanan her uygarlığın bin bir zorlukla elinde tutmaya çalıştığı, tarih boyunca sayısız pusuya tanık olmuş, kelimenin tam anlamıyla bir geçiş noktası. Hükümetin kendini garantiye alma mücadelesini anlayışla karşılamamız lazım."

Ömer, şairin bu sözlerini sanki aynı fikirde değilmiş ve içerlemiş gibi cevapladı.

"Sadece onlar değil ki, biz de seviyoruz ülkemizi. Anlayamadığım, neden bize sanki vatan hainiymişiz gibi yaklaştıkları."

Nâzım, genç arkadaşının bu sözlerine önce tebessüm etti sonra güldü.

"Çünkü sen, içinde yaşadığın topluma, onların sunduklarından başka tür bir çözüm teklif ediyorsun. İktidarı elinde bulunduran hükümet, burjuvazisi de, işçi sınıfı da, köylüsü de olan, bu kuvvetlerin karşılıklı olarak dengelenebileceğini sandığı bir rejim kurmanın peşinde. Oysa sen, içinde yaşadığın topluma proletarya diktatörlüğünü teklif ediyorsun. Bir başka deyişle SSCB'nin, Türkiye'deki bayrağısın. Bu nedenle, Ankara'dakilerle aranızda bir kan uyuşmazlığı var. Öyle mi, değil mi?"

"Öyle ama, sayın hükümetimizin SSCB'yle içtiği su bile ayrı gitmiyor. Onlara gösterdikleri dostluğun onda birini, yüzde birini bize de gösteremezler mi?"

Nâzım da, Leyla da genç adamın neden bahsettiğini gayet iyi anladılar.

***

İçinde bulunulan dönemde, Ankara ve Moskova son derece sıkı bir iletişim içindeydi.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Türkleri destekleyen SSCB, duruşunda o günden bugüne hiçbir değişiklik yapmamıştı.

Sadece ulusal güvenlik, sanayi, ticaret işbirliğinde değil, kültür alanında da iki ülkenin işbirliği mükemmel bir şekilde devam ediyordu.

SSCB Türkiye'ye fabrikaların kurulması için yardımcı oluyor, fabrika bacalarının tütmesini sağlıyordu. Demir, çelik, şeker, bez fabrikalarında makineler çalışmaya, ürünler pazara çıkmaya başlamıştı bile. Sinema, tiyatro, edebiyat gibi konularda da sanatçılar karşılıklı gidip geliyor, iki ülke arasında dostluk rüzgârları estiriyordu.

Böyle olduğu için, Nâzım önce hak verir gibi baktı Ömer'e. Sonra, söyleyeceklerinin önemine vurgu yapar gibi elindeki çatalı ve bıçağı tabağının kenarına koydu, karşısında oturmakta oturan iki gence doğru eğildi ve "Biz buna diplomasi diyoruz canım kardeşim" dedi.

Ömer ve Leyla dikkatle dinlemeye geçtiler.

"Bizimkiler, emperyalist ülkelere SSCB ile birlikte olduğunu gösteriyor. Böylece arkasının kuvvetli olduğu izlenimini

yaratıyor. Kurmak istedikleriyse son derece kendine özgü bir ekonomi düzeni. İzmir İktisat Kongresi'ni* hatırlayın. Ekonomisi karma, sınıfları birbirine yaklaşmış, din yerine bilim ve sanat rüzgârları esen, kadını ve erkeği eşit, laik bir sistem oturtmanın peşindeler. Bu nedenle de dahili ve harici düşmanları çok. Böyle olunca, kendilerini en azından içeride çok sıkı durmak zorunda hissediyorlar. Dersim, Menemen ve İzmir Suikastı meselelerini böyle okumak lazım. İstiklal Mahkemeleri'ne de böyle yaklaşılmalı."

Bu son sözlerinden sonra, kimse bir şey söylemesin diye iki elini havaya kaldırdı Nâzım.

"Neyse, neyse, neyse! Benim sizinle konuşmak istediğim başka şeyler var. İkinci Ağır Ceza'dan tebligat geldi, gittim. Halkı suç işlemeye kışkırtmayla itham ediyorlar."

Nâzım'ın sözleri yemek masasına bir bomba gibi düştü.

* 17 Şubat-4 Mart 1923'te İzmir'de toplanan, açılış konuşması Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılan kongre. Bu kongreye Kâzım Karabekir, Asım ve Fevzi Çakmak Paşalar ile Rus Büyükelçisi Aralof ve Azerbaycan Büyükelçisi İbrahim Abilof da katılmıştı. İzmir İktisat Kongresi'nde yabancı şirketlerin millileştirilmesi, kapitülasyonların kaldırılması, yerli ziraat ve sanayiye ağırlık verilmesi karara bağlanmıştı.

OTUZ ÜÇ

Sultanahmet'te bulunan adliye binasının koridorları hıncahınç doluydu. Kalabalık dışarılara taşıyordu.

Nâzım adliyeye, takım elbisesini giymiş, kravatını takmış, fötr şapkası başında geldi.

Yargılanacağı salonun yanı başına konulmuş tahta sırada, avukatı İrfan Emin Kösemihaloğlu ile ona yer açıldı.

Az sonra mübaşirin tok sesi duyuldu.

"Hikmet oğlu Nâzım, Hikmet oğlu Nâzım!"

Nâzım ile avukatı, salona girdiler, onları bir insan seli izledi.

Mahkemeyi izlemeye gelenlerin çoğu salonun dışında kalmış olsalar da adliye binasını terk etmediler.

Takvimler 6 Mayıs 1931'i gösteriyordu ve İstanbul İkinci Ceza Mahkemesi'nde gerçekleşecek duruşmaya dakikalar kalmıştı.

Az sonra, iddianame okunmaya başlandı. Beklendiği gibi, dava 311 ve 312. maddelerden açılmıştı.

"Muhtelif halk tabakalarını birbirinin aleyhine tahrik ve komünistlik yapmaktan..."

Nâzım ve avukatı İrfan Emin Bey, gözleri başkan Hamit Bey ve yardımcısı Muhlis Bey'de olmak üzere, okunan iddianameyi dikkatle dinlediler.

Şair, daha önce de yargılanıp berat ettiği *Sesini Kaybeden Şehir*, yanı sıra *1+1*, *835 Satır*, *Jokond ile Si-Ya-U*, *Varan 3*'te yazdıkları öne sürülerek suçlanıyordu.

İddianame okunduktan sonra, heyet başkanı Hamit Bey "Siz ne düşünüyorsunuz, hakkınızda söylenenlerle ilgili Nâzım Bey?" diye sordu.

İyi hazırlanmıştı Nâzım. Niyeti, suçlu zannıyla çıkartıldığı mahkemeyi propaganda platformuna çevirmekti. Kelimesi kelimesine şunları söyledi:

"Efendim, benim komünist olduğumu ilan etmekliğim suç sayılmaktadır. Evet, ben komünistim, bu muhakkaktır... Teşkilat-ı Esasiye Kanunu mucibince ben komünist şair olmakla cürüm işlemiş olmam. Komünistlik bir tarz-ı telakkidir. Diğer iktisadi ve siyasi meslekler nasıl cürüm değilse, komünist mefkûresi de cürüm değildir. Benim bir sınıf halkı diğeri aleyhine tahrik ettiğim iddiası söz konusu değildir..."

Nâzım'dan sonra, yargı makamı sözü Avukat İrfan Emin Bey'e verdi. O da ağırlığını Türkiye'nin emperyalizme karşı savaşına verdiği, heyecan dozu yüksek ve uzun bir konuşma yaptı.

Savcının mütalaası da "suç unsuru olmadığı" yönünde olunca, salonda bulunan herkes, Nâzım'ın beraat edeceğini düşündü.

Beklenen olmadı. Mahkeme başkanı, dosyaları incelemek üzere duruşmayı 10 Mayıs Pazar gününe* erteledi.

***

7 Mayıs sabahı Leyla'yla kahvaltılarını ederlerken, Ömer "Pazar gününe ertelendiğine göre ve o gün dış ilişkiler olmadığından, bu sefer ben de gideceğim duruşmaya" dedi.

* O tarihte henüz pazar değil cuma günleri tatil yapılıyordu. 27 Mayıs 1935'te çıkartılan kanunla, cumartesi günü öğleden sonradan pazar akşamına kadar tatil yapılması kararı alındı. Böylece, medeni dünyayla yaşanan kopukluğun önüne geçilmiş oldu.

Güzel kız ilk yargılamada tabii ki salondaydı ve Nâzım'ın yaptığı konuşmayı ballandırarak anlatmıştı sevgilisine.

Dinleyince, Ömer'in çok hoşuna gitmişti şair ağabeyinin yaptığı savunma.

Duruşmaya geleceğini söyledikten sonra, davaya dair kendi düşüncesini de dile getirdi genç adam.

"*Sesini Kaybeden Şehir* daha önce de takibat konusu olmuştu. Ondan bir ceza vereceklerini zannetmiyorum. Savcı da ötekilerle ilgili bir ceza unsuru bulamamış zaten, bakalım hâkimler ne diyecekler?"

Leyla da tıpkı sevgilisi gibi düşünüyordu.

OTUZ DÖRT

"Daha önce yargılandığı ve beraat ettiği şiiriyle ilgili yeniden karara ihtiyaç duyulmamaktadır. Öteki şiirler de, şairin kasdı cürmisi görülmemiş, yazıları eşhası cürüm ikaına tahrik mahiyetinde olmadığı ve anasırı cürmiyenin de mevcut bulunmadığı esbabı mucibesiyle hakkında ittifakla beraat kararı verilmiştir."

Hâkim heyetinin buram buram hukuk kokan bu açıklamasına, salonda bulunanlar alkışlarla karşılık verdiler.

Alkışlayanlar arasında Leyla ve Ömer de vardı.

***

Daha yolda yürürlerken Ömer "Büyük bir tutuklama furyası sürüyor. Reşat Fuat tutuklandı" dedi Nâzım'ın kulağına.

Şair irkildi. Genç adam bildiklerini anlatmaya devam etti.

"Tam da senin dediğin gibi, arkadaşlarımızı Adana'da ve Samsun'da, dağıtılan 1 Mayıs bildirilerinin üzerine toplamışlar."

Nâzım "Sakin bir yerde oturalım da anlatın" diyerek, Ömer'in sözünü kesti.

Partinin dışında kalmışsa da, yakalananlar büyük ihtimalle kendisinin de tanıdığı, en azından isimlerini bildiği kimseler olmalıydı.

Sultanahmet'ten, kendilerini Piyerloti Yokuşu'na çıkartacak sokağa saptılar. Az sonra, pembeli beyazlı açmış yüksek

yabani kestane ağaçlarının gölgesinde aşağıya doğru inmeye koyuldular.

Her biri sırayla, bazen ayakkabılarının çözülmüş bağını bağlama, bazen de yerden bir yabani kestaneyi alma bahanesiyle arkalarını kolladılar.

Kontrollerini, sağ taraflarında bacasından duman, kubbesinden buharlar çıkan tarihi Osmanlı hamamı kalıncaya kadar sürdürdüler.

Düze inince, sağlarına içinde kör ve eski bir çeşme bulunan parkı alıp Kumkapı istikametinde yürümeye koyuldular.

Gedikpaşa Yokuşu'na köşe yapan Aya Kiryoki Kilisesi'nin altındaki taş fırından simit aldılar. Sonra yönlerini tarihi çeşmeye çevirip tezgâhlarını iki taraflı kurmuş balıkçıların arasından geçtiler.

Nâzım, Leyla ve Ömer, simitleriyle dalgakıranın büyük kayalarının üzerine oturdular.

Leyla "İyi oldu buraya gelmemiz. Konuşmamız bitince evime uğrar, ev sahiplerimle biraz ahbaplık ederim. Epey ihmal ettim" dedi.

Nâzım, güzel kızın vaktinin çoğunu Ömer'in evinde geçirdiğini düşündü ve "Neyse ne!" dedi kendi kendine.

Konuşulacak dünya kadar mesele vardı.

Etrafa kuşkucu gözlerle bir kez daha baktılar.

Nâzım, dinlenmiyor olmanın verdiği rahatlıkla "Haydi, anlatın bakalım neler oluyor!" dedi.

Çocukların anlattıklarını dinledikten sonra, durumu yorumladı.

"Genel Sekreter Hasan Ali* zaten içeride, şimdi onun yanına bir başka ağır top olan Reşat Fuat'ı da koydular. Zor toparlanır parti."

***

Nâzım ertesi gün Cağaloğlu'na giderken, çocuklardan aldığı haberi bu kez de gazetede gördü. 11 Mayıs tarihli *Son Posta*, tutuklamaları birinci sayfadan girmişti.

"Adana'da ilk tahkikatı biten komünistlik maznunları adliyeye verildiler. Makinist Mustafa Galip, Kitapçı Tevfik, Terzi Topal Ali Fehim, Potok Ahmet..."

Anlaşılan o ki, adı geçenler, partinin 1 Mayıs bildirilerinin dağıtımından şüpheli olarak önce nezarete alınmış, sonra mahkemeye çıkartılmışlardı.

Nâzım iki gün sonra, yani 13 Mayıs'ta yayımlanan *Son Posta*'dan da Samsun'da olup bitenleri öğrendi.

"Samsun'da lise muallimlerinden Kenan, Cenap Muhittin, müskirat (alkollü içecek) müfettişlerinden Muammer Beyler komünist tahrikatı yapmaktan zanlı olarak bir haftadır mevkuflar (tutuklular)..."

***

* Hasan Ali Ediz 1905-1972 yılları arasında yaşadı. 1923 yılında, siyasi faaliyetleri nedeniyle Askeri Tıbbiye'den uzaklaştırıldı. Moskova'da ekonomi ve sosyoloji okudu. Yazar, çevirmen ve gazeteci olarak görev yaptı.

Günler baskı ve zulüm haberleriyle dolu olarak geliyordu.

Birkaç gün önce Cibali Tütün Fabrikası'ndan işçiler tutuklanmıştı.

Ömer'e ulaşan bilgilere göre fena işkence yapmışlardı gözaltına alınanlara. Neyse ki hiçbiri konuşmamış, bildirileri kimlerden, nerelerde aldıklarını söylememişlerdi.

Söylemeyeceklerini bildiği için, Ömer ve Leyla'ya, bildirilerin dağıtımında görev alıp almadıklarını sormadı Nâzım.

Parti yönetiminin gizliliğe ne kadar önem verdiği hakkında da hiçbir bilgisi kalmamıştı.

Çocukların başına ya bir şey gelirse diye, içi içini yiyordu şairin.

***

Bir Babıâli ziyaretinde, *Yeni Gün* gazetesine uğradığında, Samsun ve Adana tutuklamalarının partinin merkez komitesine kadar uzandığını öğrendi ve karalar bağladı.

Uzun uzun "Acaba işin içinde ben olsaydım da olur muydu bu tutuklamalar?" diye düşündü.

Partinin, hükümetin baskıcı tavrını göz önünde bulundurup, yüz kat daha dikkatli davranılmasını sağlaması gerekiyordu.

Bir punduna getirip bu düşüncelerini Ömer ve Leyla'ya anlatmaya karar verdi. Pozisyonları ne olursa olsun, genç arkadaşlarını uyarmaktan kendini sorumlu tuttu.

OTUZ BEŞ

Nâzım çocuklarla konuşamadan, ağustos tutuklamaları geldi.

Babıâli'de bütün gazeteler ve herkes, mayıs ve ağustos aylarında gerçekleşen büyük çaplı komünist tutuklamalarından söz ediyordu.

Yazılarından birini *Yeni Gün*'e götürdüğü gün, gazetenin acar polis muhabirlerine "Komünistlerden içeride kimler var?" diye sordu Nâzım.

Sanki biraz da oh olsun der gibi "Kimler yok ki, hepsi içeride" dedi bıçkın bir muhabir.

Lafın uzaması halinde adamın üzerine atlayacağını bildiği için "Anlaşıldı" diyerek kısa kesti şair. En iyi bilgiyi Zekeriya Bey'den alacağını düşünerek, *Son Posta*'ya uğramaya karar verdi.

Deneyimli gazeteci, eski mesai arkadaşını sevinçle karşıladı ve neler yaptığını sordu.

Anlattı şair önündeki işleri. Ardından, Sabiha Hanım'ın sağlığını ve nelerle uğraştığını sordu.

Epey hoşbeş ettikten sonra, Nâzım sesini iyice alçaltarak "Size bir şey sormak istiyorum" dedi.

Zekeriya Bey "Sor tabii" deyince, dinlenme ihtimaline karşı masanın üzerinde bulunan bir kalemi alıp, bir parça kâğıdın üzerine iki cümle çiziktirdi.

"TKP'den tutuklananların arasında Leyla ve Ömer isimli iki genç var mı? Öğrenebilir miyiz?"

Zekeriya Bey, genç arkadaşının yazdıklarını okudu ve bir kalemle önündeki masa takvimine "Leyla-Ömer" yazdı. Sonra kâğıdı Nâzım'a iade ederken, en babacan haliyle "Araştırırım" dedi.

Nâzım izin isteyip ayağa kalkarken de güven veren bir ses tonuyla "Birkaç gün sonra uğra, ben de baktırmış olayım" dedi.

***

Zekeriya Bey'den kötü haberi alınca çok üzüldü şair.

Tam da düşündüğü gibi olmuş, Leyla ve Ömer tutuklanmışlardı. Sorguları Sansaryan Han'da* sürüyordu.

Siyasi şubeyi de içine alan bu binanın şöhretini gayet iyi biliyordu Nâzım.

Özellikle de "K Masası" olarak bilinen bölümünkini en iyi bilen birkaç kişiden biriydi. Birkaç kez kendisinin de yolu düştüğü için, çocuklarla ilgili canı çok ama çok sıkıldı.

Özellikle de Leyla için üzüldü şair. Ömer idare edebilirdi de, güzeller güzeli Leyla solar giderdi siyasi şubenin elinde.

Aldığı bilgi için Zekeriya Bey'e teşekkür etti.

Sevgi dolu adam "Bir şey yapabilir miyim?" diye sorunca, gözleri doldu şairin.

"Hayır" dedi, ayrıldı.

***

* Asıl adı Sanasaryan Han'dır. 1895 yılında, Erzurumlu tüccar Mıgırdiç Sanasaryan tarafından mimar Hovsep Anzavur'a yaptırıldı. Binaya 1915'te devlet el koydu. 1990'lı yıllara kadar İstanbul Emniyet Müdürlüğü olarak kullanıldı. 2013'te kiraya verildi.

Nâzım, evine gitmek için seçtiği baş üstünde, berbat ağustos sıcağına rağmen soluklanabileceğini düşündü ama olmadı. Leyla ve siyasi şubeyi birlikte düşündükçe vapurda ne esinti kaldı ne ferahlık.

Yol boyu, güzel kızın gözleri bağlı olarak Sansaryan Han'ın kapısından sokulduğunu, hoyrat polisler tarafından doksan dokuz merdiven çıkartıldığını, bir metreye iki metre ve penceresiz bir hücreye tıkıldığını hayal etti. Yüreği kaldırmadı.

Vapurdan inerken de "Ömer üstesinden gelir ama Leyla solar" dedi kendi kendine.

"Ne yapabilirim? Ne yapabilirim? Ne yapabilirim?"

Eve ulaşana kadar bu soruyu tekrarlayıp durdu kendi kendine.

Partili avukatlar davayı takip etmeye başlamış olmalıydılar. Hep böyle olurdu.

Acaba kendi davasına bakan İrfan Emin Bey'den destek istemeli miydi?

İşleri daha çok karıştıracağından korktu. Vazgeçti.

Partili eski tanıdıkları geçti aklından. Herhangi birine uğrayıp bilgi almayı düşündü. Uygun kaçmazdı. Kendi başını derde sokmak şöyle dursun, tutuklananlar arasında yoklarsa, onların başına da dert getirebilirdi.

Acaba nasıl olmuştu da yakayı elevermişti iki genç arkadaşı?

Ve nasıl bir suçla yargılanacak, ne kadar ceza alacaklardı?

Şairin aklına birden, genç kızın İzmir'de bir babaannesinin olduğu geldi. Sonra, Gedikpaşa Caddesi'ne açılan sokağı hatırladı. Kumkapı'da yedikleri yemekten dönerlerken, Ömer'le birlikte, kızın evine girmesini bekledikleri köşe geldi gözünün önüne.

Acaba, Leyla'nın yakını olduğunu söyleyerek ev sahiplerinden bilgi almalı mıydı?

Kızı gözaltına aldıklarına göre, evini de mutlaka aramış olmalıydılar.

Bir de kendisinin gitmesi ev sahiplerinin iyice telaşlanmalarına, kızın eşyalarını kapının önüne koymalarına yol açabilirdi.

Düşünmeliydi. Bir şey yapmadan evvel, mutlaka iyice düşünmeliydi.

OTUZ ALTI

Leyla Nâzım'a "Beni çok dövmediler" dedi.

Üç hafta kadar Sansaryan Han'da tutulmuş, her gün sorgulanmış, sonunda tehditlerle kapı dışarı edilmiş güzel kız.

Süzülmüştü. Gözlerinin altı çökmüş, cildi ve saçlarının rengi parlaklığını yitirmişti.

Yine de, kendisinin durumundan çok Ömer'e üzülüyordu. Her cümlesinin sonunda başa dönüyor, "Beni çok dövmediler ama Ömer'i perişan ettiler. Hâlâ da içeride. Öldürecekler onu" diyordu.

Nâzım da her defasında "Ömer dayanır" diyerek Leyla'nın yüreğine su serpmeye çalışıyordu. Uzun konuşmalardan sonra, güzel kızı birkaç haftalığına da olsa İzmir'e dönmeye ikna etti.

"Bana adresini ver, Ömer çıkar çıkmaz sana telgraf çekeceğim. Dinlenmiş olarak gelirsin. İçeriden yıpranmış olarak çıkacak, ona daha çok faydan olur."

Nâzım'ın son sözleri Leyla'ya ikna edici geldi. Zor zahmet de olsa, şairi "Peki" diye cevapladı.

***

Eylülün ortalarına doğru partilileri salıvermeye başlamışlardı.

Bizzat görmese de, sağdan soldan arkadaşlarının haberlerini alıyordu Nâzım.

Tam da düşündüğü gibi, 1 Mayıs ve 1 Ağustos bildirilerinden alınmışlardı içeriye.

Bir süre işkence edildikten sonra, mahkemeye çıkartılmışlar, başta Hasan Ali ve Reşat Fuat olmak üzere ağır cezalara çarptırılmışlardı.

Hasan Ali tutuklama furyası sürerken zaten hapisteydi ama cezası uzatılmıştı. Reşat Fuat ise dört yıla çarptırılmıştı.

***

Ömer'le Nâzım, gözyaşları içinde kucaklaştılar.

Genç adam Meserret Pastanesi'nin penceresinde, şairin *Yeni Gün*'e yazı vereceği günün sabahından itibaren beklemeye başladı. Nâzım geçerken dışarıya çıktı ve boynuna sarıldı.

Şair cebindeki yazıyı unutmuş "Gel, bir yerde oturup konuşalım" demişti genç arkadaşına.

Kol kola Sultanahmet Meydanı'na çıktılar.

Ömer bir ara gülerek "Böyle benimle kol kola yürümen senin için iyi olmaz ağabey" diyerek takıldı şaire.

Nâzım, kendisinden bir hayli genç arkadaşına sözde ters ters baktı ve "Boynuz kulağı geçti mi diyorsun?" diye sordu.

Ömer "Estağfurullah ağabey. Ama K Masası'nda artık benim de bir dosyam var. Arayı kapatıyorum diyelim" dedi gülerek.

"Senin o 'K' dediğinin açılımı 'komünist' benim güzel kardeşim. Bu memleketin sözlüğünde karşılığı 'dövülmek, hapse atılmak, itilmek, kakılmak, horlanmak' olarak kayıtlı. Sakın oyun oynadığını zannetme."

Nâzım daha sonra Ömer'i kurtaranın Reşat Fuat'ın verdiği ifade olduğunu öğrendi. Genel Sekreter, *Kızıl İstanbul*'un ve öteki bültenlerin Ömer ve Leyla tarafından basıldığını söylememiş, her şeyi üzerine almıştı.

Yeni aldığı bu bilgiler üzerine, şair genç arkadaşına "Kim vermiş senin ismini peki?" diye sordu.

"Leyla ve benim yakalanmama, Cibali Tütün Fabrikası'ndaki işçilerin manasız konuşmaları yol açmış. Leyla'nın hukukta okuduğunu biliyorlardı, onu elleriyle koymuş gibi bulmuşlar. Bana da onu izleyerek ulaşmışlar. Neyse ki tutuklama furyası başlarken, ben evdeki her şeyi yok etmiştim."

"Nasıl yani?" diye sordu aldığı bu bilgi üzerine Nâzım.

"Samsun ve Adana tutuklamalarından sonra, olacakları hissetmiş ki, Reşat Fuat baskı makinesini benden aldırdı. Leyla ve bana evlerimizi temizlememizi, normal hayatımıza devam etmemizi söyledi. Bir de, hangi koşulda olursa olsun, baskı işleriyle ilgili hiçbir suçlamayı, kesinlikle kabul etmememizi tembihledi. Biz de tam öyle yaptık."

Nâzım "Reşat belli ki, daha o zaman kararını vermiş sizden söz etmemeye ve sorumluluğu üzerine almaya" dedi genç dostunun sırtını sıvazlayarak.

Ömer "Ben de öyle anladım ağabey" diye cevapladı Nâzım'ı.

"Peki iş güç durumları ne âlemde?"

"İşten kovuldum. Polisler patronuma, benim gibi bir komünisti nereden bulduğunu sormuşlar. Çok korkmuş adam. İşimden çok memnun olduğunu ama benimle çalışamayacağını söyledi."

Nâzım "Hep böyle olur. Şimdi nerede bir iş bulsan peşinden gelecek, patronuna senin komünist olduğunu, iş vermemesi gerektiğini söyleyecekler" dedi.

Ömer de düşünmüştü bu konuyu.

"Biliyorum. Artık buna göre bir plan yapmam lazım."

"Nasıl bir plan?"

"Leyla'nın okulunu bitirmesi gerekiyor. Biraz daha var. O da ben de açığa çıktığımıza göre, birlikte oturmamızın önünde bir engel kalmadı. Böylece iki ev kirası vermekten de kurtuluruz..."

Albümden bir sayfa daha çevirince, dördünün bir arada olduğu başka bir resme ulaştı Nâzım.

Leyla ve Ömer'in evlilik fotoğrafı vardı şimdi de karşısında. Leyla gelinlik giymemiş, beyaz bir döpiyes giymişti. Ömer siyah takım elbiseli ve kravatlıydı haliyle.

Leyla'nın İzmir'deki babaannesine ve Ömer'in Adana'daki ailesine haber vermemişlerdi tabiatıyla.

Önce evlendirme dairesinde resmi nikâh kıymış, ardından piyanolu eve gidip eğlenmişlerdi.

Nâzım fotoğrafta Piraye'yi gösterip "Güzel bir gün olmuştu" dedi.

Biraz düşündükten sonra "Öncesini de hatırladım şimdi, kendinizle ilgili gelişmeleri ve planlarınızı Kandilli'de bir kahvede anlatmıştınız" diye eklemede bulundu.

Ömer güldü. Albümü birkaç sayfa çevirdi. Nâzım'ın sözünü ettiği günün fotoğrafı karşılarındaydı.

Arkada yanan soba, masanın üzerinde bir semaver.

Dördü de vardı fotoğraf karesinde.

"Kahvecinin çırağına çektirmiştim. Deveye hendek atlatmak gibi bir durumdu. Çocuk ilk kez bir fotoğraf makinesi görüyordu. Vizörden bakıp da dördümüzü görünce 'Şeytan icadı!' diye seslenmişti ustasına."

***

Nâzım, kır kahvesinde çekilmiş fotoğrafı kendisine doğru yaklaştırarak bir süre inceledi.

"Sansaryan Han'dan salıverilince, gidip Leyla'yı İzmir'den almıştın diye hatırlıyorum."

"Öyle. Babaannesiyle de o zaman tanışmıştım. Bir dolu gaf yapmıştım. Şimdi bile yüzüm kızarıyor. Leyla tarafından yaşlı kadının karşısına oturtulmuştum. Sanıyorum ellerim dizlerimdeydi. Fakülteyi bitirince benimle evleneceğini söylemişti. Yapmam gereken işlerin tümünü o yapmıştı anlayacağın. Yerin dibine geçtiğimi hatırlıyorum. Sanki kız istemeye gitmişim gibi bir durum oluşmuştu."

"Niyetin Leyla'yı babaannesinden istemekti zaten. Yanlış mı hatırlıyorum?"

"Aslında konuşmuştuk bunu daha önce Leyla'yla. Onca yıl uzak kaldıktan, mektup dahi yazmayıp bir bayramda bile ziyaretlerine gitmedikten sonra, ailemden bir istekte bulunmak zor gelmişti. Hele ki kız istetmek. Babamın ve annemin kapılarını çalamayacağımı, yüzümün tutmayacağını söylemiş, evlenme işini nasıl becereceğimizi sormuştum. O da bana, kendisini babaannesinden bizzat isteyebileceğimi söylemişti."

Ömer'in Leyla'yı nasıl istediğine dair hikâyeyi ilk kez dinlemiyordu Nâzım.

OTUZ YEDİ

Aralık ayının en soğuk günlerinden biriydi...

Palto, manto ve atkılarını sandalyelerinin arkalarına asmış olarak, Kandilli'de bir sahil kahvesinde, gürül gürül yanan odun sobasının hemen yanındaydı dördü.

Ömer, garsonun az önce getirdiği semaverin üzerindeki demliğin kapağını açıtı ve "Biraz daha var olmasına" dedi.

Nâzım merak içinde bekliyordu, çocukların anlatacağı hikâyeyi.

"Oturunca anlatırız" diyerek verdikleri sözü, bu kez de Ömer kendisini çay demleme işine verince ertelemişlerdi.

Nâzım "Anlatsanıza" dedi, meraktan öldüğünü belli edercesine.

Ömer yüzünde bir gülümsemeyle oturdu sandalyesine.

"Elimdeki adresle Leyla'nın evini buldum ve kapıyı çaldım. Yaşlı bir kadın açtı. Leyla'nın babaannesi sandım ve öpmek için eline sarıldım..."

Leyla, Ömer'in bu sözleri üzerine kahkahayı bastı.

Cildinin ve saçlarının parıltısı geri gelmişti. Sansaryan Han'dan salıverildiği günlerde yüzünü teslim almış endişeden eser kalmamıştı.

Nâzım, Ömer' ve Leyla'da gördüğü normalleşmeye çok sevinmişti.

Leyla kahkaha atıp da Ömer konuşmasına ara verince, Piraye "Kimmiş peki?" diye sordu.

Leyla onun bu sorusunu, gülümsemeyi sürdürerek cevapladı.

"Komşu. Şaşırmış kadıncağız da. Ömer onu kapıda tam evden çıkacakken yakalamış. Arkasından babaannem başını uzatmış, kimi aradığını sormuş."

"Aynen böyle oldu ağabey. Sen olsan ne derdin bu durumda?"

Nâzım delikanlıyı "Bilmem" diyerek cevapladı.

Leyla "Torununuzun nişanlısıyım demiş" diye atıldı şairin sözü üzerine.

Nâzım yüksek perdeden bir kahkaha attı.

Piraye korku içinde "Hay Allah. Aslında bırakın nişanlanmayı, evlenmiştiniz bile bu arada. İyi ki kulağına bir şey gitmemiş kadıncağızın" dedi.

Ömer ve Leyla aynı anda "Evet!" dediler.

Ömer ayrıca "Biz kendi aramızda nişanlandık, İstanbul'a dönünce evlilik hazırlıklarına başlayacağız diyecektik. Öyle karar almıştık Leyla'yla" diye ilavede bulundu.

Piraye merak içinde "Ne dedi peki Leyla'nın babaannesi, sen nişanlısı olduğunu söyleyince?" diye sordu.

"Karıştırmış olmalısınız çocuğum. Benim nişanlı torunum yok dedi."

Ömer oturduğu masada ayaklarını ileriye doğru uzattı, kollarını bitkin bir biçimde karnının üzerinde birleştirdi. Sanki o anı yaşıyor gibiydi.

Herkesin kendisine baktığını görünce konuşmaya başladı.

"Bir çuval inciri berbat etmiştim. Sahiden çok berbat bir başlangıç olmuştu. Yaşlı komşu bana bakıyor, Leyla'nın babaannesi de neyle karşı karşıya olduğunu anlamaya çalışıyordu. Epey sustuk karşılıklı. Sonra aklıma 'Burası Leyla Hanım'ın evi değil mi?' diye sormak geldi."

Leyla gülerek devraldı anlatma işini Ömer'den.

"Ben yukarıda, odamda kitap okuyordum. Kapıda böyle bir dram yaşanmakta olduğunun farkında değildim. Aşağıdan babaannemin 'Leyla!' diye bağırdığını duydum."

"Sonra?" dedi heyecan içinde Nâzım.

"Merdivenlerin başından aşağıya baktım. Ömer kapıda süt dökmüş kedi gibi duruyor. Bizimkiler çevirmişler başlarını bana bakıyorlar. Bu arada babaannem bana doğru seslenip 'Bu genç, nişanlısı Leyla'yı arıyormuş!' demez mi? Eyvah ki ne eyvah."

Piraye, Leyla'nın bu sözleri üzerine, merak ve heyecan içinde "Ne yaptın peki?" diye sordu.

"Koşarak aşağıya indim. İki yaşlı hanım ve Ömer'i içeriye aldım, girişte bulunan koltuklara oturmalarını sağladım."

Leyla nefes almak için ara verince, Nâzım "Çatlayacağım şimdi meraktan" dedi.

"Ne yapayım? 'Babaanne, bu genç adamla biz İstanbul'da görüşüyoruz. Adı Ömer. Beni senden istemeye geldi' deyiverdim."

"Ne dedi babaannen?"

Soru Nâzım'dan gelmişti.

"Önce kafası karıştı. 'Ama o nişanlısını arıyor. Sen nişanlı değilsin ki' filan gibi laflar etti. Sonra aklı başına gelince 'Sen benim haberim olmadan nişanlandın mı yoksa?' diye sordu."

Piraye "Bittin tabii sen" dedi Leyla'nın bu sözleri üzerine.

"Bittim."

Nâzım "Peki sonra?" dedi Leyla'nın Piraye'ye verdiği tek kelimelik cevap üzerine.

"Sonra araya ben girdim ve bunun aslında Leyla'yla aramızda bir espri olduğunu, ev sahibemle karşı karşıya geldiklerinde söylediğim bir yalan olduğunu anlatmaya çalıştım..."

Şair "İyice batırdın işi yani" dedi Ömer'in bu sözleri üzerine.

"Evet" dedi genç adam ve çayın olup olmadığını anlamak için yeniden demliğe uzandı.

Olmuştu. Çayları doldurdu. Sonra Leyla'nın çantasına uzandı ve yanından hiç ayırmadığı fotoğraf makinesini çıkardı. Kahvenin öteki müşterilerinin bakışlarına aldırmadan bir köşeye geçti ve dördünü de görebilecek şekilde makineyi ayarladı. Sonra kahveci çırağını çağırdı yanına.

OTUZ SEKİZ

Mayıs ve ağustos tutuklamaları partinin üzerinden bir buldozer gibi geçmiş, yöneticilerin bir kısmı ağır sayılabilecek cezalarla hapsedilmişti.

Tutuklamalar esnasında Nâzım da gözaltına alınmış, sonra hemen bırakılmıştı. Bunun iki nedeni vardı.

Birincisi çok göz önündeydi, geçen birkaç yıl içinde ülkede adını bilmeyen kimse kalmamıştı. Yukarılardan birileri, eğer yargılanacaksa illegal bildirilerden değil, basılmış yazılarından ve kitaplarından yargılanması gerektiğini söylemiş olmalıydı.

Öte yandan şair, elinde olmayan nedenlerle de olsa, partiyle ilişkisini epeydir kesmek zorunda kalmıştı. Anlaşılan, siyasi şube bu durumun da farkındaydı.

Leyla ile Ömer'in tutuklanıp ceza almadan serbest bırakılmasının arkasında yatan nedense, öncelikle Reşat Fuat'ın onların adını söylemeyip tüm sorumluluğu üstlenmesiydi.

Öte yandan, iki genç partilinin "K Masası"nda henüz bir dosyaları da yoktu. Birkaç tütün işçisinin gevezeliği nedeniyle "şüpheli" duruma düşmüşlerdi, o kadar.

Ömer ve Leyla'nın hapse atılmalarına yol açacak bir kanıt ya da şahit henüz yoktu.

***

O tarihten itibaren, olağan şüphelilerin arasına Leyla ve Ömer'in isimleri de eklenmişti.

Siyasi şubede adlarına açılmış birer dosyaları olduğu için, bundan sonra atacakları her adıma, geçmiştekinden çok daha fazla dikkat etmeleri gerekiyordu.

Kandilli'deki kahveden yürüyüş yapmak için çıktıklarında "Parti bunun farkında değil mi?" diye sordu Nâzım.

Ömer etrafa şöyle bir bakındı ve "Farkında ağabey" dedi.

Birkaç adım attıktan sonra sözlerine açıklık getirmeye çalıştı.

"1930'da Hasan Ali, bu yıl da Reşat Fuat gitti. Bunun böyle devam edemeyeceğinin farkındalar. Şu anda yoğun bir kargaşa var. Anladığım kadarıyla epeydir süren bir durum bu."

Nâzım Ömer'in lafları üzerine başını salladı ve araya girdi.

"İki merkez komiteden, ötekiler lehinde feragat etmemizin ardındaki asıl neden bu. Kargaşanın durması lazımdı. Komintern'in tercihi de onlardan yana olunca, ben ve birkaç kişi daha ayaklarımızın uçlarına basarak uzaklaştık. Bize bağlı çalışan herkese devreden çıktığımızı, doğrudan onlara bağlanmaları gerektiğini söyledik. Bu da yetmiyor tabii..."

Nâzım konuşmasının tam bu noktasında, bilinçli olarak durdu. Bundan sonra ne olacağına, partinin yönetimini sırtında taşıyanlar karar verecekti.

Ömer "Bir kongre yapılacak anladığım kadarıyla" dedi.

"Öyle olmalı" diye söylendi Nâzım.

***

Ömer ve Nâzım'ın beklediği gibi olmuştu.

Partinin kurmayları, 1932 Şubat'ında partinin dördüncü kongresini gerçekleştirmeye karar verdiler. Toplantı, Defterdar'da yapılacaktı.

Bu toplantıda, ülkenin ve dünyanın durumu göz önünde bulundurularak parti masaya yatırılacaktı. Tabiatıyla yeni bir program ve tüzük oluşturulacak, uygulamak üzere de yeni bir merkez komite seçilecekti.

Nâzım partinin içinde neler olduğunu biliyordu. Kongreye katılanlar arasında arkadaşları vardı. Mehmet'in* merkez komiteye girdiğini, Emin'in** genel sekreterliğe getirildiğini onlardan öğrendi.

Dördüncü kongre çok önemli bir karara daha imza atmış, Vedat Nedim*** ve Şevket Süreyya'nın**** partiden kovulmalarını karara bağlamıştı.

***

Ömer bir karşılaşmalarında Nâzım'a "Ne diyorsun Vedat ve Şevket Beylerle ilgili karara ağabey?" diye sordu.

Derin bir oh çekti şair. Belli ki eskiden alarak söyleyecekti sözlerini.

"Ben, Vâ-Nû ve Şevket, Moskova'da birlikte eğitim gördük. Dönmeden önce, diplomalarımızı yakmaya ve devletten iş istememeye söz verdik. Türkiye'ye dönünce, Şevket orada söylediklerinden farklı davranmaya başladı. Önce yasal çalışmadığı gerekçesiyle bizim partiye katılmadı, yasal kurulu Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nı tercih etti. Sonra fikir değiştirip bize yanaştı. Üçüncü kongrede, Nedim'le birlikte partinin icra

* Mehmet Bozışık

** Emin Sekun

*** Vedat Nedim Tör

**** Şevket Süreyya Aydemir 1897-1976 yılları arasında yaşadı.

komitesine seçildi. Aynı yıl gerçekleşen tutuklama furyasında, Nedim gözaltına alınır alınmaz herkesi ispiyonladı. Partinin bütün belgelerini polise teslim etti. Şevket biraz gecikmeyle, on yıl ceza alır almaz aynısını yaptı. Bildiği her şeyi sayıp döktü. 1926'da afla hapisten çıktı. Sonrasını biliyorsun."

Biliyordu Ömer. Şevket Süreyya 27 Tevkifatı'nda yeniden tutuklanmış, sonra sözde aklanmıştı. Neticede, muteber bir bürokrattı artık.

Düşünürken Ömer'in aklına Nâzım'ın Vedat Nedim'le ilgili yazdığı şiiri geldi. Aklında kalan dörtlüğü okudu.

"Bu adam
sattı arkadaşını
sattı altın bir tepside arkadaşının
kanlı, kesik başını..."

"Vedat Nedim neyse, Şevket Süreyya odur" dedi kestirmeden Nâzım. Başka söyleyecekleri de vardı.

"Bana soracak olursan, akıllanmış bizimkiler. Nedim ile Şevket'in kovulma kararı iyi olmuş. Karar metninde aşağılayıcı ifadelerin olması da hoşuma gitti. Çoktan hak etmişlerdi bunu."

Ömer'le Nâzım'ın muhabbetleri, kimi zaman Leyla'ya ve Piraye'ye de uzayarak epey sürdü.

OTUZ DOKUZ

Nâzım babasının ölümüne çok üzülmüştü.
Piraye gibi, Ömer ve Leyla da yalnız bırakmadılar şairi.

***

Büyük bir tatsızlık olmuş, 1932'nin soğuk geçen bir mart gününde evin minik köpeği Hikmet Bey'i ısırmıştı. Her ihtimale karşı doktorlar kuduz aşısı yapmışlardı.

Hikmet Bey o aralar Süreyya Operası'nın müdürlüğünü yapıyordu ve hastaneden çıkar çıkmaz işi için yola koyulmuştu. Bu kez de üzerine doğru gelen bir otomobilden kendini korumak için sendelemiş duvara çarpmıştı.

Talihsiz adam yeniden hastaneye kaldırılmış, bu kez de ne olur ne olmaz diye düşünülerek tetanos iğnesi yapılmıştı.

Nâzım babasının hasta yatağının başında durmaksızın "Nereden bilebilirdik ki iki iğnenin tepkime yapacağını" deyip duruyordu.

Öyle olmuştu. Doktorlar daha önce bir aşı olup olmadığını sormamışlar, Hikmet Bey'in aklına da söylemek gelmemişti.

Yaşlı adam evde ölümle pençeleşirken kapı çalınmış, elinde hesap defteriyle Süreyya Paşa* çıkagelmişti.

---

* Süreyya İlmen Paşa 1874-1955 yılları arasında yaşadı. Serasker (Genelkurmay Başkanı) Rıza Paşa'nın oğludur. Çok genç yaşta general oldu. 1. Dünya Savaşı sonrasında askerlikten ayrıldı, siyaset ve işadamlığına yöneldi. Milletvekili oldu. Kızılay'ın başkanlığını yaptı. Kadıköy'deki ünlü Süreyya Operası'nı (sonradan Kadıköy Belediyesi'ne bağışladı) ve Maltepe'deki Süreyya Plajı'nı inşa ettirdi (sonradan Maltepe Belediyesi'ne bağışladı). SSK'ya hibe ettiği Narlıdere Çiftliği'nin üzerinde Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Hastanesi kuruldu.

Para mevzularına önem veren insanlardan hayatı boyunca nefret etmişti şair.

Süreyya Paşa'nın ateşler içinde kıvranan babasına durmaksızın çeşitli rakamları soruyor olmasını hazmedememişti.

***

Nâzım cenaze töreninde koluna girmiş olarak yürüyen Ömer'e "Ben de bu adamı rezil rüsva etmezsem bana da Nâzım demesinler" demişti.

Şair dediğini tutacak ve Süreyya Paşa'ya en iyi bildiği yolla, şiirle* yüklenecekti.

Ondan önce, bulunduğu her yerde, Paşa'ya dair bildiklerini, duyduklarını anlatmaktan da imtina etmeyecekti.

Bir konuşmalarında, Ömer ve Leyla'ya da uzun uzun Süreyya Paşa'nın babasını anlattı Nâzım.

"Babası, İkinci Abdülhamit'in hırsızlığıyla namlı seraskeri. Ordu Yemen Çölü'nde savaşırken, askerin ekmeğinden, suyundan çalmış bir adam. Askerinin sırtından bırak yüzde onu, yirmiyi, yüzde yüz komisyon almış, o paralarla İstanbul'da hanlar, apartmanlar yaptırmış bir adamın oğlundan ne beklenir?"

Bir başka konuşmalarında da, iki genç dostuna, baş düşmanı haline getirdiği Süreyya Paşa'dan dem vurdu şair.

"Bu adam var ya bu adam, bütün şöhretini lanetle dolu bir yüke borçlu. Sağa sola yaptığı bağışlar da bu yükün çuval darası."

---

* Nâzım Hikmet, Süreyya Paşa'ya olan kızgınlığını 1933 yılında yazacağı "Hiciv Vadisinde Bir Tecrübe-i Kalemiye" ile ifade etti. Bu şiir nedeniyle başı büyük derde girdi.

İki genç, Nâzım'ın öfkesinin geçmek şöyle dursun her geçen gün biriktiğinin farkındaydılar.

Leyla "Fena, çok fena bir şiir geliyor Nâzım'dan" dedi Ömer'e.

Ömer de onu "Süreyya Paşa'nın yerinde olmak istemezdim" diye cevapladı.

KIRK

"Yok artık!" dedi Nâzım *Cumhuriyet*'in başlığını görünce.

Gazete o gün, sekiz sütuna manşet "Türk Milletinden Dost Rus Milletine Selam" diye çıkmıştı.

Cumhuriyet'in yöneticileri bununla da yetinmemiş, Dışişleri Bakanı Molotov ile Başbakan İsmet Paşa'nın resimlerini, kamuoyuna orak çekiç ve ay yıldızla bezeyerek sunmuşlardı.

Başbakan kalabalık bir heyetle, 24 Nisan 1932'de, on beş günlüğüne Moskova'ya doğru yola çıkmıştı.

İsmet Paşa'yı Moskova'ya, altı ay önce Türkiye'yi ziyaret eden Litvinov davet etmişti, Yolculuk, davete icabet anlamına geliyordu.

***

Nâzım, *Cumhuriyet*'in haberi veriş tarzına tepkisini "Sovyetler Birliği'ne gösterdikleri şefkatin yüzde birini, onlarla aynı paralelde düşünen bizlere de gösterseler olmazdı" diyerek dillendirdi.

Zekeriya Bey'in odasındaydı şair.

Yazısını *Akşam* gazetesine götürmüş, *Resimli Ay* günlerinden itibaren değer verdiği dostuna biraz hatır sormak, biraz da yârenlik etmek için uğramıştı.

Zekeriya Bey, Nâzım'ın *Cumhuriyet* gazetesiyle ilgili yaptığı eleştiri üzerine "İflah olmaz hastalığımız, abartma huyumuz" dedi.

Deneyimli gazeteci, biraz da konunun uzamasını istemediği için olsa gerek "Sen neler yapıyorsun?" diye sordu genç arkadaşına.

Nâzım heyecan içinde başladı anlatmaya.

"Ertuğrul Muhsin'le görüştüm geçen gün. Darülbedayi'de oyun eksikliği olduğundan dert yandı. Neden yazmadığımı sordu. Bazı denemelerim olmuştu önceden. Hatırlar mısınız bilmem, *Ocak Başında* diye bir oyun yazmıştım ve 1927'de *Güneş*'te tefrika edilmişti. Sonra *Yolcu* diye bir denemem daha oldu. Çok önce, 1921'de, Vâ-Nû ile *Taşyürek* adında bir oyun yazmıştık. Bunlardan haberdar Muhsin."

"Yazacak mısın peki?" diye sordu araya girip Zekeriya Bey.

Nâzım "Başladım bile" diye cevapladı soruyu.

Sevinci yüzüne yansıdı Zekeriya Bey'in.

"Konusu ne?"

Nâzım tereddütsüz "Kapitalizm" dedi ve yazacağı oyunu anlatmaya koyuldu.

"Adını Dalbanezo koyduğum bir doktor, veremin serumunu keşfeder. Mevzu Dolaryan adını koyduğum ülkede geçecektir. Toplum düşmanı, bencil kimseler, çıkarları doğrultusunda davranıp, kendi çocuklarının iyileşmesine bile izin vermeyeceklerdir..."

Nâzım lafı uzatmayıp, işte böyle der gibi baktı dostunun yüzüne.

Zekeriya Bey tebessüm etti ve "Başını yine belaya sokacağını anladım" dedi.

Güldü Nâzım. Yorumu yapış tarzından, demokrat adamın yanında durduğunu hissetti.

Zekeriya Bey "Ne zaman oynanacak, Sabiha Hanım'la biz de gelelim" dedi, Nâzım çıkmak için hareketlenince.

"Sonuna geldim. Provaları ne kadar sürer bilmiyorum. Ama size mutlaka davetiye getiririm."

***

Leyla ve Ömer, Nâzımlara davetliydiler.

O aralar şair ile eşi, kız kardeşi Samiye ve eşiyle ortaklaşa kiraladıkları, Erenköy'deki konakta oturuyorlardı.

Nâzım, *Kafatası*'nın aksayan yerlerini görebilmek arzusundaydı. Bu nedenle, arkadaşlarını, oyunu hep birlikte de bir kere okumak için davet etmişti.

Çocuklar kapıdan girince "Programa alındı. Yarın götürüp teslim edeceğim oyunu. Hemen provalara başlayacaklar" diyerek verdi güzel haberi.

Piraye'nin demlediği çay ve hazırladığı kekten biraz yenildikten sonra, Nâzım iki kopya metnin birini arkadaşlarına verdi, ötekini Piraye ve kendisinin arasına yerleştirdi.

Ömer ve Leyla, oyunun başlarından itibaren kendilerini oyuna kaptırdılar.

Nâzım dört ana karakterin dışında kalanları da okuyor, arada bir arkadaşlarını durdurup, çeşitli notlar alıyordu.

Metin sonuna kadar okunup bitince, Leyla Nâzım'ı alkışlamaya başladı.

Az sonra ona Ömer de katıldı.

Piraye "Ben okumuştum ve çok beğendiğimi söylemiştim" diyerek arkadaşlarının heyecanını paylaştı.

Nâzım arkadaşlarına teşekkür ettikten sonra "Dilimiz damağımıza yapıştı" diyerek çayı tazelemek için mutfağa gitti.

Albümün bir sonraki sayfasında yer alan fotoğraf, Kafatası'nın prömiyerinin yapıldığı gece çekilmişti.

Nâzım fotoğrafı köşebentlerinden çıkartıp arkasına göz atarken, Ömer yerinden kalkıp kitapların arasından birini çekip aldı.

Suhulet Kütüphanesi'nden basılmış kitabı getirdi, Nâzım'a uzattı. Şair fotoğrafı albümün üzerine koyup, bu kez eline kitabı aldı.

Semih Lütfü Bey'in sahibi olduğu yayınevi, oyunun sahnelendiği yıl yayımlamıştı Kafatası'nı.

*Facia'ydı * ve üç kısım, on beş baptan oluşuyordu.*

Nâzım elindeki kitap ve albümün üstünde bulunan fotoğrafa bakmayı sürdürürken "Ne diyeceğimi bilemiyorum" diye söylendi.

Ömer'in evi adeta bir Nâzım Hikmet Müzesi gibiydi. Neresine dokunulsa, oradan kendisine ait bir şey çıkıyordu.

Kaldı ki yıllar sonra gördüğü bu fotoğraflardan, plaklardan, kitaplardan, dergilerden kendisinde bile yoktu.

Nâzım tam arkadaşına teşekkür edecekti ki kapı çaldı.

Ömer oturduğu yerden kalkarken "Ümit geldi!" dedi.

Sözler ağzından sevinçle çıktı ama derhal üzüntüye dönüştü.

Şüphesiz, arkadaşını kızıyla paylaşacak olmaktan kaynaklanan bir üzüntü değildi bu.

Tam unutmuşlarken, Nâzım'la aynı noktaya döneceklerdi şimdi.

---

* "Dram" yerine o yıllarda "facia" kelimesi kullanılıyordu.

Ümit kapıdan içeriye babasını öperek girdi.

Girer girmez de "Nâzım Amca bir yere gitmedi değil mi?" diye sordu.

"Hayır" dedi babası ve kızının yolundan çekildi.

Ümit heyecan içinde girdi salona. Koştu, tıpkı çıkarken yaptığı gibi yanağını şaire uzattı.

Bir de üstelik "Teşekkür ederim gitmediğin için" dedi.

Nâzım "Verdiğin ültimatomdan sonra nasıl giderdim ki?" diye cevapladı kızı. Okulunu kastederek "Nasıl geçti?" diye sordu.

Ümit "Çok iyi" diye cevapladı şairi ve odasına doğru koştu.

Ardında "Şimdi geliyorum. Anlatırım" diye bir nida bıraktı.

KIRK BİR

Kafatası'nın ilk gecesinde, Darülbedayi'nin Tepebaşı Sahnesi tıka basa dolmuştu.

İlk sıra oyuncuların ve Nâzım'ın yakınlarına ayrılmıştı. Kimler yoktu ki şairin davetlileri arasında!

Annesi Celile Hanım en önde ve tam ortada oturuyordu. Onun sağ yanında oğlu Nâzım ve Piraye sol yanında ise kızı Samiye ve eşi vardı. Zekeriya Bey ile Sabiha Hanım ve Leyla ile Ömer de ilk sıradaydılar.

Ve perde açıldı.

***

Gazetecilerin sahnenin arkasından gelen "Alo!" nidalarından sonra, "Ben Dolaryan'da post müteahhit gazeteler tröstü *Fayf Oklok* gazetesi tahrir müdürü Con. Dinliyorum" diye başlamıştı oyun.

Muhteşem bir kapitalizm eleştirisi yazmıştı Nâzım.

1927'den itibaren kafasında evirip çevirdiği bir oyundu.

Uzunca bir süredir, bu tür bir çalışmanın simgeler üzerine kurulması gerektiğini düşünüyordu.

Kapitalizmin insanlığa dair bütün değerleri yıprattığına, içlerini boşalttığına, ayaklar altına aldığına izleyicileri inandırmalıydı.

Aslında zaten öyleydi.

Şaire düşen, insanların fark etmekte zorluk çektikleri gerçekleri ortaya çıkartmaktı, o kadar!

Nâzım oyununda, izleyiciyi en hassas olduğu noktadan, sağlık meselesinden vurmayı planlamış, öyle de yapmıştı.

Kapitalizm, çıkarlarına denk düşmediğinde, kendi veremli kızının kurtarılmasına bile izin vermeyecek kadar aşağılık bir düzendi.

Şair oyunun her kelimesini yazarken, kalemini, izleyicide bu duygunun oluşmasını sağlamak üzere oynatmıştı.

Oyun boyunca, seyirci Dolaryan'ın kurduğu düzene karşı uyarılmış, nasıl bir dünyanın içinde yaşamakta olduğunu hissetmesi sağlanmıştı.

Ertuğrul Muhsin, Doktor Dalbanezo rolünde sahnede devleşmişti.

Öteki oyuncular da, *Kafatası*'na kattıkları ruhla, izleyicileri adeta büyülemişlerdi.

Oyun sona ererken, izleyen herkes, kapitalizmin sadece malları değil, aşk, sanat, ilim gibi ürünleri de ticaret konusu yaptığına ikna olmuştu.

Nâzım, *Kafatası* vasıtasıyla halka sadece kapitalizmi anlatmamış, ülkenin henüz yabancısı olan tröst, borsa gibi kavramlarla tanışmasını da sağlamıştı.

Şair bir anlamda "Bakın, ABD, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde böyle, yarın bizim ülkemizde de böyle olacak" demeye getirmişti.

***

Sonunda oyun bitti ve izleyiciler oyuncuları ayakta ve dakikalarca alkışladı.

Yönetmen ve başrol oyuncusu Ertuğrul Muhsin, oyunun yazarı Nâzım'ı sahneye davet etti.

Sıralardan kopup gelen izleyiciler, şairi oyuncuların yanına ellerinin üzerine alarak çıkarttılar.

Ömer de o izleyicilerin arasındaydı.

***

Üç gün kapalı gişe oynandı *Kafatası*. Her defasında seyirciden büyük alkış aldı.

Kimi lehte olsa da, ne hikmetse gazetelerin büyük çoğunluğu aleyhte yazıyordu.

Yorumcular *Kafatası*'nı, tabii ki arkasında Nâzım olduğu için yerden yere vuruyordu.

Ankaralı kodamanlar da, bu haberleri okudukça hop oturup hop kalkıyorlardı.

Oyun bir punduna getirilip yasaklanmalıydı.

Kafatası'nın bir yerinde, Doktor Dalbazeno "baytar olmadığını" söylüyordu.

Öyleyse, pekâlâ baytarlar oyundan rahatsız olmuş, Nâzım'ı şikâyet etmiş, *Kafatası*'nın durdurulmasını istemiş olabilirlerdi.

Öyle de yapıldı.

Aylarca, hatta tüm tiyatro sezonu boyunca oynanma potansiyeline sahip *Kafatası*, sahnede ancak üç gün kalabildi.

Yasaklandı!

***

Ertuğurul Muhsin "Yazık oldu" dedi, oyunun durdurulmasına dair gelen ihtarnameyi Nâzım'a uzatırken.

"Yenisini yazarım" dedi buna karşılık şair.

Nâzım, Muhsin Bey'in "Yaz ama..." diye başladığı cümleyi ağzından aldı.

"Bu sefer kapitalizmin eleştirisini yapmayacağım. Kapitalizm nedeniyle çöken ahlaki değerler üzerine çalışacağım."

***

Şairin üzerinde çalıştığı oyunu tarif ederken söylediği sözler üzerine "Kapitalizm nedeniyle çöken ahlaki değerler" diye yüksek sesle düşündü Leyla.

Ömer, bir önlem olmak üzere "Acaba adını koymasan mı bu kez oyuna?" dedi.

Gençler, Nâzım zorda kalacak diye çok endişeleniyorlardı.

Ömer'in sorusunu "Düşündük onu da Muhsin'le. Sadece Hikmet diyeceğiz bu sefer" diye cevapladı Nâzım.

***

Oyun yasaklandıktan sonra, Nâzım nereye gitse aynı laf edilmişti.

"Acaba oyunu yazan Nâzım Hikmet olmasa, gazete yorumcuları ve Ankara aynı tepkiyi gösterir miydi?"

Şair "Belki daha geç farkına varırlardı ama mutlaka gösterirlerdi" diyordu bu tür konuşmalar yapıldığında.

Resimli Ay'da "putları yıkarken" yazar çizer kısmından çok düşman edinmişti Nâzım.

Öte yandan kapitalizmin savunucuları, kim yazmış olursa olsun, mevcudiyetlerini borçlu oldukları sistemi savunmak, bu yolda gazeteleri ve gazetecileri kullanmak durumundaydılar.

Nâzım'a göre, kendisi nasıl bir düşünceden yanaysa, ötekiler de bir başka düşünceden yanaydı ve yaşananlara düşünceler arası bir savaş olarak bakmak gerekiyordu.

Nâzım sadece edebiyat üzerinden yürümediğine, cüretli bir sistem eleştirisi getirdiğine göre, karşılığını da sert bir sistem savunması olarak alacaktı.

KIRK İKİ

Ömer'in verdiği *Bolşevik* isimli yayına bayıldı Nâzım.

"Bu artık bülten değil, dergi olmuş" dedi.

Her zamanki gibi, tenha olduğu için Gülhane Parkı'nda buluşmuşlardı.

Derginin isminin sol yanında "Bütün Dünyanın Proleterleri Birleşiniz" yazıyordu.

Nâzım tarih ve sayı kısmına bakınca "Neden No. 38 yazdınız?" diye sordu.

Ömer biraz da eski günleri hatırlayarak "*Kızıl İstanbul*'un devamı olduğu için" dedi.

Şair "*Kızıl İstanbul* otuz yedi sayı çıktı yani" diye yüksek sesle düşündü. Enikonu sevindi.

Derginin üzerindeki "On beş günde bir çıkar" ibaresine gözü takılınca "Bu da çıkabilse keşke!" diye söylendi.

Sayfaları çevirirken "Yeni bir makine almışsınız" dedi sevinerek.

Ömer, ağabeyinin, içinde olmasa da partiye dostluk duyuyor olmasına epeydir şaşırıyordu. Bu haliyle, sıra dışı bir insan portresi çiziyordu Nâzım.

Kim olursa olsun, ayrılmak zorunda kaldığı herhangi bir yapıya yürek burukluğu içinde yaklaşır, ürünlerinde övülecek taraflar aramazdı. Nâzım böyle biri değildi.

Ömer düşüncelere dalınca, Nâzım sorusunu yeniden sordu.

Bu kez "Evet. Yeni makine ağabey" dedi karşılık olarak.

Bu kez de "Çok sayfa ve on beş günde bir. İşiniz çok zorlaşmış" diye söylendi ve birinin dikkatini çeker diye korkarak dergiyi katladı, cebine koydu.

Ardından "Yine ikiniz beceriyorsunuz bu işi değil mi?" diye sordu Leyla'yı kastederek.

"Evet ağabey. Bu arada Leyla finallerine hazırlanıyor, ben de çalışıyorum."

Parti, bir çeviri bürosunda iş bulmuştu Ömer'e. Hem adresinin belli olması, hem de para kazanabilmesi için şarttı bu.

Nâzım "Eviniz açığa çıktığına göre, yeni bir yere taşınmışsınızdır herhalde" dedi biraz çekinerek.

Ömer cevap vermeyince "Sakın!" dedi ve aynı kelimeyi bir kez daha tekrarlayarak sözlerine devam etti.

"Sakın, bilinen bir yerde yapmayın bu işi. Her an izlendiğinizi unutmayın. İkiniz için de geçerli bu. Artık 'K Masası'nda bir dosyanız var ve bu da sizi olağan şüpheli yapar!"

Yine hiçbir şey söylemedi Ömer.

Nâzım da üstelemedi zaten.

Sonuç olarak yasadışı bir parti adına çalışıyorlardı ve zaten bu da tehlikenin öteki adıydı.

Şair, iki gencin ve yukarıdakilerin, geçmiş deneyimlerin ışığında, güvenlik meselesini eskisinden de fazla önemsemiş olmalarını umut etti.

Nâzım, konuşma boyunca genç adamın bir şey söylemiyor olmasını ketumiyete yordu. Ömer'in iyi yetişmiş bir partili olmasına sevindi. Şüphesiz, çorbada kendisinin de epey tuzu vardı.

***

Nâzım "Leyla nasıl?" diye sordu, vapur iskelesine doğru yürürlerken.

"İyi. Çok çalışıyor. Bir an önce mezun olup mesleğine başlamak istiyor. Benim çeviri bürosunda kazandığım parayla bir evi döndürmemiz mümkün değil. Evlendiğimizi öğrendiğinden bu yana, babaannesi biraz daha fazla para gönderiyor ama hayat hakikaten zor. Her şey çok pahalı."

Nâzım duyduklarına sevinsin mi üzülsün mü bilemedi.

Biri Heidelberg'de eğitim görmüş, Karun gibi zengin bir adamın oğlu, öteki zamanında İzmir'in en seçkin ailelerinden birinin kızı, bir davanın peşinde koşturuyorlardı.

Kendi durumu farklı mıydı sanki?

İki büyükbabası da paşa olan, annesi ve babası, bugün değilse de düne kadar burunlarına kadar servetin içinde yaşamış bir ailenin çocuğuydu. Paraya, pula müdanası olsa, yoksulluktan kurtulmanın bir yolunu bulurdu kuşkusuz.

Bütün bunlar aklından geçince "Öteki türlüsü yakışmazdı ne bu çocuklara ne de bana" diye düşündü.

Bir yandan yoksulların haklarını savun, öteki tarafta kendin paranın içinde yüz, olacak iş değildi!

Kaldı ki, zenginlik içinde yaşar halini düşünemiyordu bile Nâzım.

Döndü Ömer'e bir baktı. Ömer için de geçerliydi aynı durum.

***

Genç adam Kadıköy vapuruna bırakacaktı Nâzım'ı.

Ayrılırken sıkı sıkı sarıldılar birbirlerine.

"Epey muhabbet ettik. Seni gördüğüme sevindim. Sadece kendin için değil, Leyla için de dikkatli ol. Başınıza nelerin geldiğini yaşayarak gördün. Şunu unutma: Bir kez daha içeriye düşerse, önceki gibi davranmazlar Leyla'ya."

Ömer "Sen de dikkat et kendine" dedi ağabeyinin bu sözleri üzerine.

Genç adam, Nâzım'ın üzerinde çalıştığı yeni oyunun en az *Kafatası* kadar ses getireceğini, böyle olunca da başını derde sokacağını hissediyordu.

Ömer'in sözleri üzerine elini başına doğru götürerek ve gülümseyerek, "Olur..." dedi şair.

KIRK ÜÇ

Zekeriya Bey *Bir Ölü Evi*'ni kastederek "Nasıl gidiyor yeni oyun?" diye sordu.

Nâzım eski patronuna "Savaş çıkmadan sahneye koyarız diye düşünüyorum" dedi.

Elinde, gazeteden çıkarken aldığı *Akşam* vardı. Gazeteyi Zekeriya Bey'in çalışma masasının üzerine yaydı ve manşeti yüksek sesle okudu.

"Faşistler 229, sosyalistler 133, komünistler 89..."*

Şair okumayı burada kesti ve Zekeriya Bey'e dikkatle baktı.

Deneyimli gazeteci *Akşam*'ın başlığını görünce "Bütün gazeteler aşağı yukarı aynı manşeti attı" dedi.

Nâzım başını salladı ve sözlerine devam etti.

"Bu demektir ki, yakında Avrupa'da bir büyük savaş daha çıkacak. Faşistler bu kadar güçlendikten sonra, üstelik siyasi rakipleri darmadağınıkken bu işin peşini bırakmazlar. Sonra gelsin kara günler."

Zekeriya Bey genç arkadaşını "Biz de yazıişleri toplantısında aynı tespitte bulunduk. Bay Hitler'in önü açık görünüyor. Almanya'nın savaş sonrasında ağır yaptırımlara uğramasına karşılık, onun hırçın, sert davranışları halkı etkiliyor" diye cevapladı.

Dünyada neler olduğunu yakından takip eden iki aydının konuşmaları epey sürdü.

---

* Almanya'da gerçekleşen seçimlerin ertesi günü, 1 Ağustos 1932, *Akşam* gazetesi.

Sonra laf Nâzım'ın neler yaptığına geldi.

Şair "*Kafatası*'ndan sonra bakalım *Bir Ölü Evi* ne kadar sahnede kalabilecek?" diye dertlendi.

Üzgün çıktı sesi.

Zekeriya Bey genç arkadaşının konuşmaya devam etmesini bekledi.

"Birkaç kuruş için, ismimi ve tam manasıyla düşüncelerimi koyamadan gazetelere yazılar karalıyor olmak çok canımı sıkıyor. Öte yandan attığım her adımı izliyorlar. Nereye gitsem peşimde bir sivil polis oluyor..."

Nâzım vaziyetiyle ilgili, *Resimli Ay* günlerinden itibaren dostluk gördüğü Zekeriya Bey'e uzun uzun dert yandı.

Kendisi de dünya kadar zorluğa katlanmakta olan görmüş geçirmiş adam, genç dostuna "Başka çıkış yolları arasan" diye tavsiyede bulundu.

"Ben de öyle düşündüm. Muhsin bir film çalışmasına başlayacakmış. Senaryosunu, bizim Deli Nizam* yazmış. *Bir Millet Uyanıyor* olacakmış ismi. Bana reji asistanlığı teklif etti. Çok seviyorum sinemayı. Kabul ettim. Hem para kazanır, hem de biraz nefes alırım diye düşündüm."

Zekeriya Bey aldığı habere sevindi. Zamanında *Resimli Ay*'da da yazmış, tıpkı Nâzım gibi, delidolu bir gazeteciydi Nizam.

Yeri gelmişken "Kara Davut macerasını biliyor musun?" diye sordu Nâzım'a.

Şair "Burada değildim. Kısmen sözünü ettiler" deyince, gülerek anlatmaya başladı.

* Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu 1901-1970 yılları arasında yaşadı. Gazeteci, romancı. Kendisi gibi ünlü bir gazeteci ve romancı olan Suat Derviş ile bir süre evli kaldı.

"Kara Davut'u yazmış bizimki. İlk olarak *Vakit* gazetesinde tefrika edilmeye başlandı. İnsanlar bayıldılar yazdıklarına. O kadar ki, İstanbullular tükenmeden almak için sabahın erken saatlerinde *Vakit*'in önünde toplanıyorlardı."

Bu noktada, gülümsemesi kahkahaya dönüştü Zekeriya Bey'in.

"Deli Nizam bu ya, hızını alamıyor ve Kara Davut'a, İstanbul'un fethi esnasında, Fatih Sultan Mehmet'i tokatlatıyor..."

Nâzım kahkahalar atarak "Anlatmıştı bunu kendi bir ara" dedi araya girip.

Zekeriya Bey yine de devam etti.

"Gerici çevreler ayaklandılar bunun üzerine. Bizim Deli de, gazetenin önünde toplanan kızgın kalabalıktan özür dilemek zorunda kaldı."

Nâzım, bildiği halde çok güldü Zekeriya Bey'in anlattıklarına. Sonra lafı yine *Bir Millet Uyanıyor*'a getirdi.

"Muhsin'in dediğine göre, Nizam'ın senaryosu çok oturaklı olmuş."

Zekeriya Bey sevindiğini söyleyince kaldığı yerden devam etti.

"Delidir filan ama, kalemi kuvvetlidir Nizam'ın. Tabiatıyla ilk değil, en önemli ikinci meziyetidir kaleminin kuvveti."

Zekeriya Bey meraklanıp "İlki ne?" diye sordu.

"Kadınları fena âşık eder kendine."

"Öyleymiş. Görmedim ama kadınları gazete merdivenlerinden kovaladığı bile olmuş Deli'nin."

Nâzım birden "Yahu benim randevum vardı! Ali Süavi'yle buluşacaktık. Kitabımın kapağını getirecekti" diyerek ayağa fırladı ve rüzgâr gibi çıkıp gitti Zekeriya Bey'in ofisinden.

KIRK DÖRT

Çok oturaklı olmuştu Nâzım'ın son kitabı.

Tabiatıyla ilk övgüyü Leyla'dan aldı.

"Bitirme sınavları için üniversiteye gidiyorum ya, neredeyse herkesin elinde senin kitabın var ağabey."

Ömer'le Leyla kitabı çıkar çıkmaz almışlar, defalarca okumuşlardı.

"Şu 'Delikanlım!' diye başlayan bölüm var ya, sana bir şey söyleyeyim mi ağabey, dünya döndükçe okunacak ve söylenecek..."

Ömer'in son kelimeleri, dudaklarından alabildiğine duygu yüklü döküldü.

"Tıpkı..." dedi buna karşılık Nâzım. "Senin duygulandığın gibi duygulandım yazarken."

Araya biraz zaman girdi ve Leyla "Kitap boyunca 'roman' diyorsun ama kısmen şiir, biraz mektup hatta röportaj gibi" diyerek kafasına takılan bir konudan söz etti.

Nâzım, söyleyecek bir şey yok ki der gibi yaptı. Güzel kız da üstelemedi zaten.

Şair yeni kitabında Hindistan'ın kurtuluşu için savaşan ihtilalcileri anlatıyordu ki Benerci de onlardan biriydi.

"Kalküta şehrinin ufkunda güneş
yükseliyordu.
Atları ışıktan, miğferleri ateş
bir ordu

bozgun karanlığı katmış önüne
geliyordu.
Güneş yükseliyordu..."

***

Nâzım'ın çok ses getirecek yeni kitabının kapağını Ali Süavi yapmıştı.

"Beğendiniz mi kapağı?" diye sordu hazır yakalamışken çocuklara.

Ömer "Beğenmek ne kelime, bayıldım" diye cevapladı ağabeyinin sorusunu.

Leyla ise Fikret Mualla'nın kitap için yaptığı resimleri çok sevmişti.

"İlk resim var ya hani, bir zenci sırtında kocaman 'Made in France' yazan çok ağır bir yük taşıyor, hakikaten çok güzel. Ötekiler de ona keza."

Nâzım güldü ve "Çocuklar, ben ne yazsam beğeniyorsunuz" dedi.

Leyla "Ne yapalım, sen de güzel yazma" dedi, kızar gibi yaparak.

Ömer kitabı eline aldı ve kitabın sonunu, "Matem Marşı" başlıklı bölümü okudu.

"Çan
çalmıyoruz.
Çan
çalmıyoruz.
Yok
sala
veren!

Giden
o
biten
bir
şarkı değildir...

O
büyük
bir
ışık
gibi
döğüştü.
Kasketli
bir güneş
halinde düştü.

Çan
çalmıyoruz.
Çan
çalmıyoruz.
Yok
sala
veren!
Giden
o
biten
bir
şarkı değildir..."

KIRK BEŞ

O gün, Leyla'nın mezuniyetini kutlayacaklardı.

Bu nedenle, Muallim Halit Kitaphanesi'nden alelacele çıkmıştı Nâzım.

İki adımda Cağaloğlu Yokuşu'nu inmiş, bir sıçrayışta Tünel'e ulaşmıştı.

Ötekilerden önce gitmesi lazımdı Rejans'a, lokantanın sahibiyle konuşması gereken meseleler vardı.

Olivio Geçidi'ni kalp çarpıntıları içinde geride bırakıp lokantaya girdiğinde, henüz Ömer ve Leyla'nın gelmediğini gördü, rahatladı.

Ömer'le uzun konuşmalardan sonra Rejans'a karar vermelerinin nedeni, mekânın piyanosunun olmasıydı.

Yemek biraz ilerleyince, Rus piyanistten müsaade istenecek, yerini Leyla'nın doldurması sağlanacaktı.

Nâzım, şahane bir gurme ve işletmeci olan Mihail Mihaloviç'e "Olur mu acaba?" diye sordu.

Yaşlı adam "Neden olmasın!" diye cevapladı müşterisini.

Nâzım'ın içi rahatladı.

Beğendiği masaya oturunca, devrimden kaçmış ama iyi bir adam diye düşündü lokantacıyla ilgili.

Sonra düşüncesini, devrimden kaçandan iyi adam olmaza çevirdi.

Arada bir böyle ikilemde kaldığı oluyor, Moskova'da aldığı eğitimin süzgecini kullanıp, düşüncelerini sonunda illa ki "doğru devrimci tavır"a ulaştırıyordu.

Nâzım'a göre iyi insan devrimci olandı, devrimden kaçanlardan iyi insan çıkmazdı.

Duymuştu bir yerlerden, Bay Mihaloviç'in kaçıp geldiği Rusya'da da lokantacılık yaptığını.

Etrafa baktığında, lokantada hizmet verenlerin neredeyse tümünün Ekim Devrimi'nden kaçan, zamanında servet içinde yüzmüş Ruslar olduğunu anladı.

Önce içi burkuldu, sonra bütün bu olup bitenlerin bir arınma meselesi olduğuna karar verdi.

Moskova'da, sınıfsız bir topluma ulaşabilmek için eski rejim artığı yüksek sınıf mensuplarının tasfiye edilmesi gerektiğini, ders olarak okumuştu.

Yeni egemenler, tam da bu nedenle sürmüşlerdi dünya kadar aristokratı Sibirya'ya. Yeni rejimle yıldızı barışmayacak aydınların da kaderi aynı olmuştu. Kaçabilenler kaçmış, kaçamayanlardan suçlu bulunanlar yok edilmiş, ötekiler de ölümlerini kolaylaştıracak çalışma kamplarına taş kırmaya gönderilmişti.

Yepyeni bir rejim kurulurken, eskisinden artakalanların ayakaltında dolaşıp maraza çıkartmalarına izin verilemezdi.

Kazanan proletarya, kaybeden çarlık olmuştu, ona bakardı şair.

İçini iyice rahatlatmak için, bugün Rejans'ta garson, temizlikçi, aşçı, piyanist olarak çalışanları, zamanında altınlar, pırlantalar içinde yüzerken hayal etti.

***

Sadece beş yıl arayla gerçekleşmiş ama nitelikte çok farklı iki devrimdi Türkiye'de ve Rusya'da gerçekleşen.

Biri sadece Saray efradını yurtdışına çıkartmakla yetinmiş, öteki bir sınıfın kökünü olabilecek en sert şekilde kazımıştı.

Rus devrimciler imparatorluğun çanına ot tıkarken, son aristokrata kadar eskinin tüm egemenlerini yok etmiş, yerine adına "İşçi Sınıfı Diktatörlüğü" dedikleri yeni bir baskıcı rejim getirmişlerdi.

Buna karşılık Türk devrimcileri, hedef tahtasına bir sınıfı oturtmak yerine padişahı yurtdışına sürmekle yetinmiş, zaman içinde Batılı anlamda bir demokrasiye dönüşecek bir dizi devrime imza atmanın hayalini kurmuşlardı.

Gazi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, dün olduğu gibi bugün de, bu büyük hayalin peşinde koşuyordu.

Nâzım'ın gönlü Rusya'da gerçekleşenden yanaydı. Türkiye'de olanaysa yarım kalmış, böyle sürmesi halinde sonuç alınamayacak bir devrim olarak bakıyordu.

***

Nâzım derinlere dalmışken, Bay Mihail şaire gümüş bir tepsinin üzerinde bir shut limonayya getirdi ve bir de açıklamada bulundu.

"Bu votka burada yapılıyor. İstanbul'a Rusya'dan göçen Smirnoff Ailesi'nin yetiştirdiği bir usta, onların Galata'da kurdukları imalathanede üretime devam ediyor. Limon kabuklarını şişelere kendim koyuyorum. Bakalım beğenecek misiniz?"

Nâzım kadehi eline alırken, bu kez de Smirnofflarla ilgili olarak "Başka bir aile ve başka bir dram daha" diye düşündü.

Uzunca kokladı limonayyayı, sonra küçük bir yudum aldı.

"Çok güzel. Alıcısı var mı peki votkanın İstanbul'da?"

Şairin sorusu üzerine, Bay Mihail'in yüzünü acı kapladı.

"Azizim, 1907 ile 1922 arasında, İstanbul'a iki yüz bin civarında Rus göçmen geldi. Zaman içinde çoğu Smirnoff Ailesi gibi başka ülkelere gitti. Geriye iki bin civarında Rus kaldı. Onlar ne kadar içiyorlarsa, o kadar işte."

Nâzım, hüzünlü adamın konuşmasını dinlerken, kadehte kalan son damlayı da tüketti, kadehi masanın üzerinde duran tepsiye koydu, Rusça teşekkür etti.

KIRK ALTI

Leyla ile Ömer Rejans'ın kapısından neşe içinde girdiler.

Güzel kızın elinde, Ömer tarafından alındığı belli bir buket çiçek vardı.

Bay Mihaloviç kapıda karşıladı iki genci, Leyla'nın elindeki çiçeği aldı ve yanında biten garsona bir vazoya konulmak üzere verdi.

Selamlaşma faslı tamamlanıp herkes yerini alınca, Ömer "Neden kimse yok ağabey?" diye sordu.

Şair "Erken geldik. Birazdan kalabalıklaşmaya başlar" diye cevapladı arkadaşını ve sözlerini "Size çok güzel bir haberim var" diye bağladı.

Bu arada elini gömleğinin cebine soktu ve dörde katlanmış bir kâğıt çıkardı.

"Bu ne biliyor musunuz?"

Merakla "Ne?" diye sordu iki genç.

Bu arada şair kâğıdı açtı, Ömer ile Leyla'nın ortasına koydu ve aynı anda "Bir sözleşme" dedi.

İki genç sözleşmeyi birlikte okumaya başladılar.

"7 Ağustos 1932, Şair Nâzım Hikmet Bey'le Muallim Halit Kitaphanesi arasında berveçhi ati mukavele akdedilmiştir..."

Ömer ve Leyla, başından sonuna kadar dikkatle okudular sözleşmeyi. Nâzım bazı şiirleri hazır olan, kimileriyse yazılmayı bekleyen dört kitabını sözü geçen yayınevine satmıştı.

"*Gece Gelen Telgraf*'ı biliyoruz. Peki bu *Simavna Kadısı Oğlu Bedreddin*'den yazılmış bir şeyler var mı?"

Leyla'nın sorusunu derin mavi gözlerini kocaman açarak sorması, Nâzım'ın hoşuna gitti.

"Biraz çalıştım. Kafamda sonuna kadar görebiliyorum."

Ömer "Peki küçük hikâyeler?" diye araya girdi.

"Onlar da aynı şekilde. Yazılmış bölümler de var, yazılacaklar da."

Gençlerin soruları hep içeriğe dair olunca "Yahu, neden hiç para kısmına bakmıyorsunuz işin" dedi gülerek Nâzım.

Ömer "Doğru" dedi.

Leyla kızar gibi yaptı.

Sonra ikisi birden kâğıdı dikkatle okudular. Sözcülüğü Ömer yaptı.

"Hepsi forma başına hesaplanmış. Manzum eserlerin fiyatı yirmi beş, manzum mensur karışık olanların on beş, hikâyelerin on üç, piyes için de on lira."

Asıl mevzua bir türlü gelinememesine içerledi Nâzım "Orada peşinen diye de bir bölüm var" dedi.

Ömer sözleşmenin en dibinde yazan "Peşinen, Nâzım Bey yirmi beş lira almıştır!" cümlesini heyecan dozu yüksek bir biçimde okudu.

İstenen noktaya gecikerek de olsa gelinmesi Nâzım'ı sevindirdi.

"O yirmi beş lira, şu anda cebimde. Bir memurun ayda otuz kırk lira kazandığını düşünecek olursak, zengin sayılırım."

Leyla ve Ömer güldüler şairin bu sözleri üzerine.

Güzel kız "Tam da benim mezuniyet günümde" diye cıvıldadı.

"Evet" dedi Nâzım. "Ve müsaadenizle, bugün yiyeceğiniz yemekleri ben seçeceğim."

Geçen süre zarfında masaya yanaşmamış ama gözünü de Nâzım'dan hiç ayırmamış olan Bay Mihaloviç, o başını kaldırıp kendisine bakar bakmaz seri adımlarla müşterisine yaklaştı.

Bu arada Nâzım arkadaşlarına tavuğu mu yoksa danayı mı tercih ettiklerini sordu. Beklediği gibi Leyla tavuk yemek istemişti. Şair Rus dilini iyi konuşuyor olmanın getirdiği rahatlıkla siparişi verdi.

"İkişer tane piroşki. Üçümüz de borş çorbası içeceğiz. Sonra ikimiz dana strogonoff, birimiz Kievsky tavuk yiyeceğiz. Votka içeriz tabiatıyla"

Bay Mihaloviç şık bir reveransla masayı terk edince Ömer, şairin saydığı yemek isimlerini kastederek "Adana ve Almanya civarlarından kopup gelmiş şu fakire bir izahat lütfen" dedi.

Nâzım, delikanlının istediği bilgiyi ağzı sulanarak verdi.

"Borş çorbasını pancarla yapıyorlar. Kırmızı rengine mest olacaksın. Et ya da tavuk suyuyla, lahana, havuç, kereviz katarak pişiriyorlar. Piroşki, Rusların poğaçası. Kıyma ya da et parçalarıyla yapıyorlar. Dana ve tavuğu anlatmayayım. Gelince görürsün. Yemeğin sonunda çikolatalı mereng söyleyeceğim. Yumurta beyazı kar haline getirilip pişiriliyor. Biraz bizim bezeye benziyor. Üzerine çikolata sosu ekleniyor."

Ümit kıyafetini değiştirmek için odasına gidince, şair albümden bir sayfa daha çevirdi.

"Bu fotoğrafın çekildiği günü hatırlıyorum. Leyla mezun olmuştu ve ben de Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi'ne bir kısmı hazır dört kitap satmıştım."

Karede üçü de vardı. Bu durumda fotoğrafı Bay Mihaloviç çekmiş olmalıydı.

Nâzım Rus lokantacıyı kastederek "Ne şahane bir karakterdi" dedi.

Ömer onun düşüncesine "Öyleydi" diyerek katıldı.

Kısa bir suskunluktan sonra, "Çok sekterdim" dedi Nâzım.

Ömer, arkadaşının bu kadar yürekten "Çok sekterdim" demesine şaşırdı.

Nâzım onun şaşırdığını görünce konuşmasına "O gün, Rejans'ta, o Rusların haline hiç üzülmemiştim. Devrimden kaçmışlardı ve cehenneme kadar yolları vardı..." diyerek devam etti.

Durdu konuşmasının bu noktasında. Ömer de ses çıkartmadı bir süre.

Sonra, günah çıkartır gibi bir ses tonuyla konuşmasını sürdürdü şair.

"Siyahlar ve beyazlardan ibaret bir dünya kurmuştum kendime. Çünkü doktrin bunu emrediyordu. Ekim Devrimi gerçekleştiğinde ben on beş yaşındaydım. Moskova'ya ulaşıp üniversite eğitimime başladığımda on dokuzuma yeni basmıştım. Yıl 1921'di ve devrim dört yaşındaydı. Henüz emekleme aşamasındaydı. Her devrim iyiye de gidebilir, kötüye de."

Sustu Nâzım.

Ömer, 1929'dan 1945'e kadar dip dibe yaşadığı Nâzım'la bugünkü Nâzım arasında büyük bir fark olduğunu düşünmeye başladı.

"İyiye mi gitti, kötüye mi?"

Çok kestirmeden bir soruydu sorduğu. Kendisi de biliyordu bunu. Bir şeyi daha biliyordu Ömer: Kendisi ve belki çok yakını birkaç kişinin dışında hiç kimse, bu soruyu Nâzım'a bu kadar dolaysız soramazdı.

Derin bir soluk aldı şair.

"Bugün bir kanepede oturup, o gün olup bitenleri, sanki bir filmden söz ediyormuş gibi yorumlamak o kadar da kolay olmasa gerek."

Ömer, arkadaşına kuvvet vermesi gerektiğini düşündü.

"1961 yılında ve nisan ayındayız. Üzerinden kırk dört yıl geçmiş bir devrimden söz ediyoruz. Belki etkilerini kırk dört yıl daha sürdürecek irilikte bir toplumsal altüst oluş. Ve sen, başından bugüne kadar tam ortasındaydın bu muazzam altüst oluşun. Türkiye'de, Rusya'da ve Doğu Bloku'nda. Hiç kopmadan yaşadın, gördün, iliklerinde, kemiklerinde hissettin."

Arkadaşının ne demek istediğini anladı Nâzım. Ömer, sen bir yargıda bulunmazsan ya da bulunamazsan hiç kimse bulunamaz demeye getiriyordu. Aslında haklıydı.

"Putları yıkarken yerden yere vurduklarım, sonra Vedat Nedim ve Şevket Süreyya için söylediklerim, Rejans'ta yuvalanmış Ruslara dair aklımdan geçenler... Söylediğim gibi, çok sekterdim Ömer. Bugün olsa, putları o kadar hoyratça yıkmaya kalkmazdım mesela. Yerden yere vurduğum insanlar, ellerinden geldiğince ülkelerine hizmet etmeye çalışmış kimselerdi."

***

Nâzım konuşmasını tam sonlandırıyor ve Ömer de tam ona "Çok kolayına kaçtın be usta!" demeye hazırlanıyordu ki, Ümit saçlarını arkadan toplamış olarak salonun kapısında göründü.

Genç kız üzerindeki giysileri değiştirmiş, dar bir pantolon ile askılı bluz giymişti.

Nâzım'ın öteki yanına geçti ve "Evet yaşlı baylar, ne yapıyordunuz bakalım ben yokken?" diye sordu. Ardından annesi, babası ve Nâzım'ın Rejans'ta çekilmiş fotoğrafının üzerine parmağıyla dokunup "Eski günleri konuştunuz hep değil mi?" dedi.

Nâzım kızın önce fotoğrafı işaret eden parmağına, sonra tırnağının şekline ve nihayetinde dönüp saçlarından açığa çıkmış kulaklarına baktı, derin bir nefes alması gerektiğini düşündü. Ayağa kalkıp "Şu pencereyi biraz aralayabilir miyim?" demeye çalıştıysa da beceremedi.

Ümit onun sarsakça hamlesi üzerine "Ben aralarım" dedi. Şairin yanından, pencereyi açmak üzere, tüy gibi hafif kalktı.

Ömer arkadaşının tedirginliğinin nedenini tabiatıyla anladı. Ümit'in kim olduğunu anladığı andan itibaren, Nâzım'ın düştüğü hal gün gibi ortadaydı.

Ev sahibi ve kafasında dünya kadar soru olan biri olarak, bilmem kaçıncı kez, şairle ne zaman ve hangi koşullarda yüzleşeceklerini düşündü. O an geldiğinde, Ümit'in yanlarında olmamasını diledi.

KIRK YEDİ

Leyla ve Ömer, polisin, partinin illegal yayın organı *Bolşevik*'in 10 Ağustos sayısının peşine amansızca düşmesi üzerine, kısa bir süreliğine de olsa ortadan kaybolmak zorunda kalmışlardı.

İki genç ilk iş olarak evlerindeki baskı makinesini bir partiliye aktarmış, hemen ardından ev sahibi Nigâr Hanım'a kira borçlarını ödemiş, yaşamaya Ankara'da devam edeceklerini söyleyip evden ayrılmışlardı.

Orta yaşlı alımlı kadın, üzüntüsünü daha çok Ömer'e bakarak ifade etmişti.

Leyla ve Ömer, eşyalarını bir kamyonete doldurmuş, uygun fiyata buldukları bir depoya nakletmişlerdi.

***

İki gencin ayrıldıkları sadece Galata değil, aynı zamanda yaşamaya başladıkları andan itibaren âşık oldukları İstanbul olmuştu.

Sular durulana kadar İzmir'de, Leyla'nın babaannesinin yanında yaşayacaklardı.

Nâzım'la vedalaşırken "Babaanneme, evlendik, balayı için sana geldik diyeceğiz" demişti Leyla.

Ne de olsa üniversite mezunu, mesleğine başlamak üzere bir genç kızdı artık.

***

Leyla ve Ömer, ekimin son haftasında, ortalığın yatıştığını haber alınca geriye dönmüşlerdi.

Birkaç gün sağda solda misafir olmuşlar, Leyla bu zaman zarfında partili bir avukatın yanında staja başlamıştı. Ömer de çeviri bürosunda bulduğu işi bıraktığı yerden devralmıştı.

İki genç, tek bir kişi tarafından bile bilinmemesi gereken yeni evlerini, işlerine de yakın olsun diye Aksaray'dan seçmişlerdi.

Depodan aldıkları eşyalarını bir oda ve bir sofadan ibaret küçük apartman dairesine taşırlarken, Leyla "Bu kaçıncı ev?" diye dertlenmişti.

Ömer eşinin bu serzenişine üzülmüş "Ben Cibali'de ve Galata'da oturdum. Senin Kumkapı'daki evini de sayarsak üç" demişti.

Leyla başka bir açıdan yaklaşmıştı ev meselesine.

"İlkinde Galata'nın açığa çıkmamasından ve daha önce şüpheli kaydımız olmadığı için kurtardık paçayı. İkinci kurtuluşumuzu, iletişim halinde olduğumuz partilinin zamanında alandan çekilmiş ve Reşat Fuat'ın baskı işini üstlenmiş olmasına borçluyuz. Böyle olunca, polis bize de baskı makinesine de ulaşamadı. Bakalım üçüncüsünde bu kadar şanslı olabilecek miyiz?"

Ömer, güzel eşinin karamsar yaklaşımına kızar gibi yapmış ve "Belki üçüncüsü olmaz!" demişti.

Sonra kendisi de gülmüştü söylediklerine.

İstanbul'a döndüklerinde, kendilerinden sorumlu merkez komite üyesiyle sadece bir kereliğine buluşmuşlardı.

Güler yüzlü, sempatik adam baskı makinesinin Ömer'e nerede teslim edileceğini, yazıların Leyla'ya nasıl aktarılacağını ve basılmış dergi, bülten gibi yayınların dağıtım kanalına nasıl ulaştırılacağını ayrıntılarıyla anlatmış ve sırra kadem basmıştı.

Gizlilik konusunda en küçük bir hata bile yapılmamasının hayati bir mesele olduğu zaten herkesin malumuydu.

***

Leyla ve Ömer'in ilk bastıkları bildiri "Kasım 1932 Mahkûmiyetlerini Protesto" üzerine olandı.

Partinin İstanbul Vilayet Komitesi tarafından kaleme alınan bildiri "Bütün Dünya Zahmetkeşleri Birleşiniz" genel başlığının altında, "Yoldaşlar" diye başlıyordu.

Ömer, eşinin yazdığı mumlu kâğıttan, ilk birkaç satırı bir kez daha okudu.

*"Teşrinisani Salı günü Türk burjuva adaleti yine kan emici vahşi bir hayvan gibi o meşum çehresini zahmetkeşlere gösterdi. Bizim bütün hakkımızı müdafaaya çalışan 11 amele yoldaşımız, dörder sene ağır hapse mahkûm edildiler..."**

Bildiriyi tekrar okurken, "Dörder sene ceza" lafı Ömer'e yine gereğinden fazla geldi.

Yüksek sesle "Bu kadar ağır ceza alacak ne yaptılar ki?" diye söylendi.

Leyla "Sayayım mı sana neler yaptıklarını?" diye sordu, üzüldüğü her halinden belli olan eşine.

Genç adam eşinin yüzüne dinlediğini ifade eder gibi bakınca, konuşmaya başladı.

"*Kızıl İstanbul*'ları çıkarttılar, üç yüz imzalı bir dilekçeyle işsiz kalmış tütün işçilerini savunmak üzere valiliğe ve

* Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar*, 1925-1936, sayfa 325

hükümete başvurdular, şoför Halit ve tütüncü İsmail, Süleymaniye Camii'ne 'Kahrolsun Açlık ve Sefalet' yazılı bir pankart astı. Yetmez mi?"

Ömer başını, yeter de artar manasında salladı.

Kimler yoktu ki tutuklananlar arasında!

"Kahrolsun Açlık ve Sefalet" pankartını asıp da tutuklanan iki tütüncüyü bizzat tanıyordu genç adam. Zamanında kendisinin de çalıştığı Cibali Tütün Fabrikası'nda çalışıyorlardı.

Tornacı Emin, merkez komitesinde olduğu için yedi yıla mahkûm olmuştu.

İki de tayyareci vardı hüküm giyenler arasında.

Öğretmen, memur, makinist, marangoz, hapis cezası alanların hepsi, emekçi ve sınıflarının haklarını savunan aslan gibi mücadele insanlarıydı.

Leyla "Biz de içlerinde olacaktık az daha. Ucundan sıyırdık" dedi.

Ömer elindeki mumlu kâğıdı makineye takarken "Bir dahaki sefere, nasipse" dedi ve güldü.

Eşinin ettiği bu laflar Sansaryan Han'ı hatırlatınca, Leyla "Neyse, neyse..." diye söylendi.

Ömer sevgilisinin derin mavi gözlerinde hüznü okudu.

Üzerine basan gerginliğe engel olmak için "Acele edelim, akşama Nâzım'ın oyununa gideceğiz. Ondan evvel bildirileri teslim etmem lazım" dedi.

KIRK SEKİZ

İkisi de çok şıktı.

Tiyatroya ulaştıklarında, Nâzım'ın kapıda arkadaşlarını karşıladığını gördüler. Heyecan içinde olduğu her halinden belliydi.

Leyla ve Ömer'i yanaklarından öptükten sonra "Bir iki provaya katıldım ama hiç kostümlü görmedim. Benim için de ilk olacak" dedi.

Her zaman olduğu gibi, Leyla'nın yine parladığını ve Ömer'in de onun yanına çok yakıştığını düşündü.

Kendisi de Piraye'yle iyiydi aslında.

Tam da şairin onu düşündüğü an, Leyla "Piraye nerede?" diye sordu.

"İçeride. Mehmet'i de* getirdik. Altı yaşında malumunuz. Böyle olunca annesini hep yanında istiyor."

Leyla en sevecen haliyle güldü ve "İster tabii" dedi.

Ömer eşinin söz ve davranışından, keşke bizim de olsa der gibi bir izlenim edindi.

***

İki genç *Bir Ölü Evi*'ne** dair, sadece üç perdelik bir komedi olduğunu ve Nâzım'ın önceki oyunu *Kafatası*'nda aldığı tepki nedeniyle bu kez Hikmet ismini kullandığını biliyorlardı, o kadar.

---

* Mehmet Fuat Bengü 1926-2002 yılları arasında yaşadı. Piraye'nin önceki eşinden oğlu.

** 1 Kasım 1932 Salı günü, Darülbedayi'de sahnelendi.

Salona girerlerken, Ömer üzerinde *Darülbedayi* yazan dergiyi satın aldı. Yerlerine oturur oturmaz Leyla'ya, şairin, Hikmet adıyla, kendi oyunu üzerine yazdığı değerlendirmeyi* gösterdi. İkisi birden, süratle okudular.

Yazıda, oyunun bir facia olduğundan, gerçekçi bir yaklaşımla arada bir melodrama kaçtığından, komedi unsurları da içerdiğinden söz edilmişti. Yazar, seyircinin ayrıca, izleyeceği eserin bir kahramanın etrafında geliştirilmediğini de bilmesini istemişti.

Leyla ve Ömer okudukları yazıda en çok "Tezini ufki ve genişlemesine değil bir burgunun açtığı delik gibi derinlemesine" sözlerine takılmışlardı.

Nâzım'ın şu sözleri de bir hayli dikkatlerini çekmişti.

"Muharrir, şunu açıkça itiraf eder ki, *Bir Ölü Evi*'nin malum tabirle tutabileceğinden emin değildir... Hatta bir hafta afiş tutabileceğini bile zannetmiyor."

Leyla "Eyvah ki ne eyvah!" dedi okuduğu yazıdan başını kaldırıp eşine.

Şairin yine sert bir oyun çıkarttığı, daha seyretmeden belli olmuştu.

Ömer "Kim bilir, belki rejisör ve oyuncular yumuşatmışlardır Nâzım'ın yazdıklarını" dedi.

Leyla "Umarım" diye cevapladı.

***

Sahne açılmış ama hiç de Leyla'nın umut ettiği gibi olmamıştı. Ertuğrul Muhsin bir rejisör olarak oyunu tam da Nâzım'ın kastına uygun bir biçimde yorumlamıştı.

* *Bir Ölü Evi*, "Darülbedayi" No. 33, 1 Kasım 1932, sayfa 4

Leyla oyun süresince sık sık "Muhsin Bey'in de Nâzım'dan farkı yok ki" diye düşündü.

Ömer de "İki sosyalistin kafa kafaya vererek çıkartacağı işte ayar olmaz" diye akıl yürüttü.

Oyun bir cenaze töreni ile başlamış, ama daha cenaze töreninin ortasında, vârisler miras kavgasına tutuşmuşlardı. Kavga sürerken, toplumun geleneksel değerleri en gerçekçi şekilde ortaya dökülmeye başlamıştı. Aslında birer ahlak abidesi gibi duran bu değerler, her sahnede yerle yeksan ediliyordu. Nâzım bu oyununda, sadece kendini düşünen, başkalarının ne olacağını aklından bile geçirmeyen bireylerden oluşmuş, insanlıktan uzak bir toplum eleştirisi yapmıştı.

Ve başarılı da olmuştu!

Perde kapanırken "Bir tokat gibi" dedi Leyla.

Ömer eşini "*Kafatası*'ndan da ağır" diye cevapladı.

İki gencin dikkatini, seyircilerin oyunu fazla alkışlamamaları da çekti.

Ömer ve Leyla dışarıya çıkarlarken, bazılarının oyunu "ahlaka aykırı" bulduğunu, kimilerinin "Mukaddesat ayaklar altına alınmış" dediğini, daha sert olanlarınsa tepkilerini "Rezalet!" diye gösterdiklerini kulaklarıyla işitmişlerdi.

"Bütün mesele..." dedi Leyla sokağa çıktığında. "Bunu Nâzım'a nasıl anlatacağımız."

Ömer eşini "Anlatamayacağız" diye cevapladı. "Hatta, sana insanların söylediklerini aktardığımızda ne cevap vereceğini de söyleyeyim. İstediğinin olduğunu, oyunun amacına ulaştığını söyleyecek."

KIRK DOKUZ

"Neden anlamıyorsunuz çocuklar, önceki oyun sistem eleştirisiydi, bu oyun toplum eleştirisi."

Leyla tam, "Ama..." diyecek oldu ki Nâzım sözlerine devam etti.

"Bir ülkenin nasıl yönetildiği devletin meselesidir. Ülkede yaşayanlar bunu üzerlerine alınmayabilirler. Nihayetinde hataları yapanlar kendileri değildir. Buna karşılık toplumsal bir mesele, bizzat kendilerinin meselesidir. Düşünsenize, 'hırsızlık rejimi' demekle 'Hırsızsınız!' demek arasındaki farkı."

Leyla, sen de bir şey söylesene der gibi Ömer'e bakınca, genç adam önce salonda olanları anlattı, sonra bir de soru sordu.

"Kendine düşman ettiğin insanlarla toplumu değiştirebilir misin?"

Nâzım genç arkadaşının sözleri üzerine güldü.

"Onlarla değiştirmeyeceğiz ki Ömer. İşçi sınıfı ile değiştireceğiz!"

Leyla bu kez biraz da kızarak girdi Ömer'le Nâzım'ın konuşmasının arasına.

"İyi de, oyunu seyreden insanların içinde hiç mi iyi kalpli, yozlaşmamış insan yok?"

Nâzım önce, nasıl oluyor da anlamıyorsunuz der gibi baktı. Ardından cevabını verdi.

"Varsa, mutlaka anlamıştır beni. Homurdananlar, bilin ki *Bir Ölü Evi*'nde soysuzca davranan, çürümüş toplumun bireyleridir."

Nâzım'ın son söylediklerinden sonra, Leyla ve Ömer birbirlerine baktılar. İkisi de aynı anda, lafı uzatmalarının hiçbir işe yaramayacağına karar verip sustular.

Onlar susunca "Kaldırıldı zaten oyun" dedi Nâzım.

İki arkadaşının çok şaşırdıklarını görünce kaldığı yerden devam etti.

"Sadece dört gün oynanabildi. Tam da tahmin ettiğim gibi, insanlar eleştirilmeye gelemiyorlar."

Şair, Leyla ve Ömer'in suskunluğunu, üzülmelerine ve kendisi için endişelenmelerine verdi. Biraz da onları canlandırmak için "Cevdet Kudret'le* konuştum dün. Oyunla ilgili bir yazı kaleme alıyormuş"** dedi.

Leyla merakla "Ne düşünüyor?" diye sordu.

"O ne sizin gibi, ne de benim gibi düşünüyor. Seyircinin ciddi, iyi, kafaya hitap eden eserlere gelmediği kanaatinde. Komediyi faciaya tercih ettiğini düşünüyor. On yıl önce bile böyle olmadığını söyledi. En ağır oyunların bile dikkatle izlendiğine tanık olmuş."

Ömer "Oyunun metni için böyle söyledi. Oyunculuklar için ne düşünüyor?" diye sordu.

"Galip Bey'in filitin karşısında hakiki bir böcek gibi bükülmesine bayılmış. Temsil ettiği şahsiyetin bütün ruh çirkinliğini kalıbına da aksettirdiğini, para ihtirasını vücuduyla ifade edebildiğini söyledi. Aslında, bütün oyuncuları çok beğenmiş."

Duydukları Leyla'nın hoşuna gitti. "Bu söylediklerini keşke Muhsin Bey'e de söylese" dedi.

---

* Süleyman Cevdet Kudret Solok 1907-1992 yılları arasında yaşadı. Edebiyat araştırmacısı, şair ve yazar.

** "Darülbedayi", 1 Aralık 1932

Nâzım başını sallayarak "Söylemek ne kelime, yazacak dergi için. Konuşmuş zaten Muhsin'le" diye cevapladı Leyla'yı.

"Peki başka bir oyun istedi mi Muhsin Bey? Oyun az oynandığı için istemediyse şaşırmam."

Nâzım güzel kadının kendisi için üzüldüğünün farkındaydı. Bir yönüyle şair ve oyun yazarıydı ama evini geçindirmesi de gerekiyordu. Belli ki en çok da bu nedenle, işleri iyi gitsin istiyordu Leyla.

Arkadaşının içine su serpmek için "Muhsin'le dostluğumuz Moskova'ya dayanır. Derhal, elimde yeni bir şey olup olmadığını sordu" dedi en inançlı ses tonuyla.

Ömer, Nâzım'ın bu sözleri üzerine, merak içinde "Var mı?" diye sordu.

"Var. Muhsin oynasın diye yazdığım bir oyun var. Adı *Unutulan Adam*."

Şaşırdı biraz Leyla.

"Başkası oynasa olmuyor mu yani?"

"Olmuyor."

Leyla şairin bu tek kelimelik cevabı üzerine "Merakımdan öldüm şimdi. Okuyabilecek miyiz bitince metni?" diyerek didiklemeye başladı.

"Daha yarısındayım. Son noktayı koyunca okursun."

ELLİ

Şair, Sirkeci Garı'nın barında, arkası kapıya dönük, birasını yudumluyordu.

Az sonra Ömer yüzü bir karış asık geldi ve "Sana *Kızıl İstanbul** getirdim ama burada veremem" dedi.

"Neler var bu sayıda?"

"İçinde, iktisadi buhrana dair bir yazı var. Yazar adı olarak sadece 'R' harfi konulmuş. Reşat Fuat mı yazdı acaba diye düşündüm."

"Vapura doğru yürürken verirsin, evde okurum."

Birasını söyledikten sonra, bankonun üzerine kapaklı bir dosya koydu Ömer.

Nâzım merak edip açtı. İçinde Fransızca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca gazetelerden ve dergilerden kesilmiş kupürler vardı. Hepsi de SSCB'nin Ukrayna'da uyguladığı "holodomor"dan** bahsediyordu.

Şair Ömer'in yüzüne dikkatle bakıp "Ne bunlar?" diye sordu.

"Çeviri bürosundayız ya, yabancı gazeteleri, dergileri de alıyoruz. Son aylarda holodomor meselesi iyice boyut kazandı. Ben de geriye dönük olarak kupürleri kestim. Yazılanların binde biri bile doğruysa çok rahatsız edici."

---

* 19 Kasım 1932'de yayımlanan 41. sayı.

** 1932-1933 yılları arasında Sovyet Ukrayna'da yedi buçuk milyon insan aç bırakılarak öldürüldü.

Nâzım Fransızcalara göz atarken ötekileri işaret etti ve "Ne diyorlar?" diye sordu.

"Ukrayna'da halkın toprağını devlete vermeye yanaşmadığını, bu bölgeye ambargo uyguladığını, böyle olunca, insanların kitleler halinde açlıktan öldüğünü yazıyorlar."

Nâzım kızar gibi "Kimden alıyorlar bu bilgileri? Kaynak ne?" diye sordu.

"Kaçmayı başaranlar ve Moskova'yı ziyaret eden yabancı ülke temsilcilerinin, diplomatların yazdıkları raporları kanıt olarak gösteriyorlar."

Çok kızdı duyduklarına şair.

"SSCB'yi yıpratmaya çalışıyorlar. Kaçanlar zaten rejimle sorunu olan insanlar. Ötekiler de doğrunun peşinde değil. Kapitalist ülkelerin gazeteleri, devrim kendi ülkelerinde de gerçekleşmesin diye korku yayıyor. Anlaşılmayacak bir şey yok bunda."

Ömer, ağabeyinin önüne koyduğu dosyayı derhal topladı. Kendisinden daha deneyimli olduğunun farkındaydı. Ekim Devrimi'nin etkileri sürerken Moskova'ya gitmiş, olup bitenleri yerinde incelemişti. Yine de kafası karışıktı genç adamın.

Üzgün bir ses tonuyla "Umarım haklısındır. Sana hak vermeyi o kadar istiyorum ki" dedi.

Nâzım, genç arkadaşıyla bir kez de bir sene kadar önce Troçki konusunda tartıştıklarını hatırladı. Ünlü devrimcinin Büyükada'ya sürgün olarak geldiği günlerdi. Ömer, TKP'nin ona neden vebalı gibi davrandığını anlamadığını söylemişti.

Troçki 1927'de partiden atılmış, 1928'de Kazakistan'a sürülmüştü. Çok geçmeden kızı Nina'nın öldüğü haberi gelmişti. Genç kızın ölümü son derece şaibeliydi. 1929'da,

Troçki, karşıdevrimcilik suçlamasıyla ülkesinden kovulmuş, Türkiye'ye sığınmıştı.

Ünlü devrimcinin Türkiye'ye gelip Büyükada'ya yerleştiğini duyunca "Ne yapmış olabilir ki bu kadar?" demişti Ömer. Üzülmüş, hatta kızmıştı.

Nâzım o zaman "Devrime ihanet etmiş işte!" diye cevaplamıştı arkadaşını.

Bugün de gayet iyi hatırlıyordu, o gün söylediklerini şair.

Ömer'i ikna edemediğini düşünerek "Bize düşen partinin merkez komitesine inanmak" demişti ayrıca.

Ömer şairin bu sözlerini de yadırgamış, "Merkez komitesindekiler yanlış yapamazlar mı?" diye üstelemişti.

Kesin olmuştu Nâzım'ın cevabı.

"Yapmazlar!"

İşte bugün, yine aynı kuşkucu haliyle karşısındaydı genç arkadaşı.

Bu sefer de, SSCB'yi yönetenlerin Ukrayna'daki uygulamalarına kuşkuyla yaklaşıyordu.

Uyarılmalıydı!

"Sakın ama sakın bu tür lafları parti çalışmaları esnasında dile getirme. Senden beklenen, partinin verdiği kararları tartışmak değil onları uygulamak."

Ömer şairin son sözlerine sinirlenip, "Böyle konuları partidekilerle konuşmuyorum. Seninle konuşmaya çalışmamda ne mahzur olabilir?" diye üsteledi.

Nâzım iyice kızdı.

"Görmüyor musun? Parti beni resmen kovdu. Kapının önüne koydu. Yine de ona ihanet etmiyorum. Ancak partinin en üst kademesine gelebilirsen her şeyin bilgisine ulaşabilirsin. En

doğru kararlar, en çok bilgiyle verilir. Mademki bu noktada değiliz, merkez komitelerinin kararlarına uyumlu davranmamız, onların yaptıklarını savunmamız gerekir."

Ağabeyinin bu sözleri de yeterince ikna edici gelmedi Ömer'e.

Aynı azarı, bir kez de Troçki üzerine konuşurlarken işittiğini hatırladı.

Ümit "Babamla Türk usulü yemek hazırlamıştık, onları masaya koyacağım" deyip mutfağa gitti.

Ömer bir punduna getirip, konuşmayı yalnızken bıraktıkları yere geri çevirdi ve "Sana imreniyorum Nâzım. Hâlâ sadıksın SSCB'ye ve onun tarif ettiği biçimiyle sosyalizme" dedi.

Nâzım gülerek "Bu lafları neden ettiğini biliyorum" diye cevapladı can arkadaşını.

"Neden ettim?"

"Sekterdik dedim ya onun için. Bugün olsa, putları o kadar hoyratça yıkmaya kalkmazdım dedim ya o nedenle."

Başını salladı Ömer. Bu baş sallayışıyla, biraz konuşalım bu konuları demeye getirmişti.

Sıra Nâzım'daydı.

Ömer, ya şimdi konuşur ya da sonsuza kadar susar diye geçirdi içinden.

Şair derin bir nefes çekerek başladı konuşmaya.

"Bir öncesi, bir de sonrası var nereden başlayayım?" diye sordu.

Ömer karşılık olarak "Önceden ve sonradan neyi kastettiğini bilmiyorum ki" dedi.

"Türkiye'den bir daha dönmemek üzere yola çıktığım dönem öncesi ve Doğu Bloku ile Moskova'yı mesken edindiğim yıllar sonrası."

Durdu bu noktada Nâzım. Üzerine konuşmaya başladığı o kadar zor bir konuydu ki, doğal olarak ses tonuna da yansıdı.

"Bu ağırlığı kaldırabilir miyim, taşıyabilir miyim bilmiyorum Ömer. Öte yandan, az önce senin de dediğin gibi,

kırk dört yıl süren, belki bir o kadar daha sürecek büyüklükte bir altüst oluş... Önce SSCB'de, sonra Türkiye'de, sonra hem SSCB'de hem de Doğu Bloku'nda... Bunun tam orta yerinde oldum. Hiç kopmadan. Ben konuşmazsam kim konuşacak? Hele ki, neyi nerede söylemesi, ne zaman susması gerektiğini bilen senin gibi bir can yoldaşımla dertleşmeyeceksem..."

Sözleri eriyip gitti tam bu noktada Nâzım'ın.

Tek laf etmedi Ömer. Belliydi, Nâzım geçmişle hesaplaşacaktı. Aslında, çok sekter olduğunu söylediği an başlamıştı içini dökmeye. Ümit o anda gelmese, belki devam da edecekti.

Susmayı sürdürdü Ömer. Az sonra, Nâzım kaldığı yerden devam etti.

"O zamanlar beni Troçki'nin başına gelenlerle ve Ukrayna'da yaşananlarla ilgili olarak uyarmıştın. O günlerde, senin adına korkmuştum. Bugün sen ve Ümit için korkacak bir şey kalmadı ama benim için hâlâ sürüyor Ömer."

Nâzım'dan duydukları Ömer'i şaşırttı. Endişelenerek "Bir terslik mi var?" diye sordu.

Güldü Nâzım.

"Yok ama, dikkatli olmazsam olabilir" diye geçiştirdi arkadaşının sorusunu. Esasa gelmiş gibi yeniden başladı.

"Sovyet Cumhuriyetleri, sıkı bir rejim kurulmadan yönetilemeyecek büyüklüğe ve nüfusa ulaşmıştı. Çoğunluk eğitimsiz insanlardan oluşuyordu. Marx'ın teorisi, işçi sınıfı üzerine bina edilmişti, oysa devrim, beklendiği gibi Avrupa'da değil, köylülüğün ezici çoğunlukta olduğu Rusya'da başlamıştı. Marx'ın kastının ne olduğunu çok iyi anlayan Lenin tarafından yönetilmesine karşın, daha ilk birkaç adımdan itibaren teori filan kalmadı. Kaçınılmazdı böyle olması. Sonrası bilgi,

beceri, yetenek ve onların yanına konulmuş iyi ya da kötü niyet, ego gibi kavramların kontrolünde gelişecekti."

Durdu konuşmasının bu noktasında Nâzım. Arkadaşına, anlatabilip anlatamadığını sorgularcasına baktı.

Ömer, devam et manasında başını salladı.

"Bugün böyle konuştuğuma bakma. Otuzlu yılların başlarında şimdi söylediklerimi gördüğümü söylesem, yalan olur. Senin Troçki ve Ukrayna örneklerinde görüp, bana da göstermeye çalıştığın aksaklıkları, açık söyleyeyim göremedim. Her şeyin doğasına uygun bir biçimde yürüdüğünü düşünüyordum."

Araya girdi Ömer.

"Çünkü aşırı duygusaldın. İnsanların çok iyi bir dünyada yaşamalarını istiyordun. Sosyalizm bu yolda sarılabileceğin yegâne öğretiydi."

Nâzım arkadaşının bu sözleri üzerine "Teşekkür ederim. Bu sözlere ihtiyacım vardı" dedi.

Şair tam açılacakken, Ümit salona bir fırtına gibi girdi.

"Baylar, sizi yemek odasına almak istiyorum lütfen."

ELLİ BİR

Leyla ve Ömer *Bir Millet Uyanıyor*'un setine, Nâzım'ı ziyarete gitmişlerdi.

Birkaç gün önce karşılaştıklarında, şair "Çok yoğun çalışıyoruz, muhabbet edecek vaktimiz olmaz ama size çay ısmarlarım" demişti.

Muhsin Bey o gün Beyazıt Meydanı'nda, simitçi sahnesini çekecekti. Nâzım da ona yardımcı oluyordu.

Şair gayet iyi izlemişti Türkiye'de filmciliğin gelişimini. Ülkede, 1914'ten bu yana, yani yaklaşık yirmi yıldır film çekiliyordu.*

Muhsin Bey Türkiye'de ilk sesli filmi çeken yönetmendi. 1931'de *İstanbul Sokaklarında*'yı** çekmiş ve çok sükse yapmıştı. Filmde iki kardeş aynı kadına âşık oluyordu. Nâzım abartılı, yer yer saçma bulmakla birlikte, ilk deneme olarak çok etkilenmişti Muhsin Bey'in ortaya koyduğu çalışmadan ve "Ben de bu işin içinde olmak istiyorum" demişti.

Ve işte şimdi burada, Muhsin Bey'in hemen yanındaydı.

***

Leyla ve Ömer ilk kez bir film setinde bulunmanın heyecanını yaşıyorlardı.

---

* İlk film 1914 yılında çekilen *Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı*'ydı. Sonra 1917'de, ilk konulu Türk filmi olan *Pençe ve Casus* geldi. Onu 1919'da "sansürlenen ilk Türk filmi" özelliğini taşıyan *Mürebbiye* izledi. 1921'de *Bican Efendi ve Vekilharç* çekildi.

** İlk Türk-Yunan ortak yapımı film.

Senaryosunu Nizamettin Nazif'in yazdığı film, Kurtuluş Savaşı'nın ne zor koşullarda, ne büyük fedakârlıklarla gerçekleştiğini anlatıyordu.

Leyla iki sahne arasında "Kimler rol alıyor filmde?" diye sordu.

Nâzım genç arkadaşının sorusunu "Atıf Bey,* Ercüment Behzat, Ferdi Tayfur, Naşit" diye cevapladı.

Konuşmayı kısa tutmuştu. Çünkü Muhsin Bey "simitçi sahnesi"ni tekrarlamak istemişti.

Simit alma bahanesiyle tezgâha yaklaşan adam, simitçiye, kimseye hissettirmeden bir pusula verecekti.

Çekim tekrarlanmadan önce, Muhsin Bey kameramana, simitçiye ve pusulayı getiren adama nasıl davranmaları gerektiğini ayrıntılı olarak bir daha anlattı.

Etraf, bir çekim ekibini ilk kez gören insanlarla doluydu ve Leyla ile Ömer de onlardan ikisiydi.

***

Aslında bir Kuvvacı olan simitçi, önüne gelen adama bir simit satmış, bu arada onun verdiği pusulayı alıp cebine koymuştu. Şimdi tezgâhını toplayacak, aldığı kâğıdı Milli Kuvvetler'in gizlenme yerine götürecekti.

Simitçinin etrafı kontrol etmek için sağa sola bakışı, sonunda Muhsin Bey'den olur aldı.

Beyazıt Meydanı'nda iş tamamlanmış, çekimi izleyenler dağılmaya başlamıştı.

---

* Atıf Kaptan 1908-1977 yılları arasında yaşadı. *Bir Millet Uyanıyor*'da oynadığı Yahya Kaptan rolüyle büyük beğeni topladı. Soyadı Kanunu çıkınca kendisine "Kaptan"ı seçti.

Ömer "Biz de gidiyoruz ağabey. Seni daha fazla işgal etmeyelim" demek için şaire yanaştı.

"Ben de şimdi, seslendirme için İpek Film Stüdyosu'na gideceğim. İsterseniz akşama Cumhuriyet'te buluşalım, biraz ahbaplık ederiz."

***

Cumhuriyet Meyhanesi'nin üst katında buluşmuşlardı yine.

"İkinci gelişimiz buraya değil mi?" diye sordu Nâzım.

Leyla "Evet. Bir kere de Ömer'in radyo ithalatı işinde aldığı ilk maaşı harcamıştık burada" dedi.

Nâzım gülerek "Şimdi de benim İpek Film'den aldığım maaşı harcarız" diye cevapladı güzel kadını.

Şaşırdı Ömer ve Leyla.

"*Bir Millet Uyanıyor*'da reji asistanlığının yanı sıra, şirketin seslendirme yönetmenliğini de yapıyorum. İpek Film* bir seslendirme stüdyosu kurdu ve beni başına geçirdi."

Genç arkadaşlarının ilgiyle dinlediklerini görünce, Nâzım devam etti.

"Türkiye'ye gelen yabancı filmlere dublaj yapmaya başlıyoruz."

Sonra uzun uzun anlattı Nâzım dublaj işinin nasıl yapıldığını ve sözlerini "Bir gün gelin seyredin" diye bağladı.

Dublaj konusu kapanınca, Leyla "Muhsin Bey'i anladım, siyasi görüşleriniz yakın, peki İpekçi Kardeşler hiç mi takılmıyor senin başının dertten kurtulmamasına?" diye sordu.

* Fahir ve İhsan İpekçi kardeşler tarafından kuruldu. İpekçiler sinemacılık işine film ithalatçısı olarak girdiler, ardından kendi filmlerini çekmeye başladılar. İlk çektikleri filmler *Ankara Postası*, *İstanbul Sokaklarında* ve *Bir Millet Uyanıyor* oldu. Üç filmi de Muhsin Ertuğrul yönetti. İpekçi ailesi pek çok ünlü sinema salonunun da sahibiydi.

"Özellikle İhsan* son derece ileri görüşlü bir adamdır. Aynı dönemde Galatasaray'da okuduk. Sonra o eğitim için Berlin'e gitti. Dönüşte, ipek ticaretiyle uğraşan ailesini sinemacılık yapmaya ikna etti. İkimiz de Selanik'te doğduk ama İstanbul'un ekmeğini yiyip suyunu içerek büyüdük. Aslında *Bir Millet Uyanıyor* da onun projesi. Bu arada filmciliğe ısınmam için benden de birkaç kısa metrajlı film yapmamı istedi."**

***

Nâzım aradaki boşluğu değerlendirmiş, kadehinden bir yudum rakı almıştı.

Filmcilik, seslendirme gibi konuları bitirince, Ömer "Ne düşündün *Kızıl İstanbul*'un 41. sayısında 'Muhalefetin İçyüzü' ile ilgili yazıyı okuyunca?" diye sordu. Bu konuyu epeydir konuşmak istiyordu.

Nâzım, Ömer'in bu sorusu üzerine güldü.

"Polis ajanlığıyla suçlamışlar muhalefeti. Kastettikleri 'Nâzım muhalefeti' ise, kim inanır buna? Yazarımız her kimse 'Polis ajanları kimlerdir?' diye sormuş. 'Bunlar kendilerine muhalefet süsü veren satılmış insanlardır' diye cevap vermiş. Kim inanır buna? Ne isim var, ne yer var, ne tarih var, ne vaka var. Laf olsun torba dolsun diye yazılmış bir yazı."

Nâzım sözlerini tamamlayınca, Leyla "Kızmadın mı peki hiç?" diye sordu.

---

* İhsan İpekçi 1901-1966 yılları arasında yaşadı. Sinemacılığın yanında yazarlık da yaptı. Başlarda yazdığı kitaplarda İhsan Koza imzasını kullandı. *Affet Beni*, *Aradığım Kadın*, *Senede Bir Gün*, *Zümrüt*, *Sen İstemeyinceye Kadar* Koza soyadı ile imzaladığı kitaplardır. Sonradan İpekçi soyadı ile de kitaplar yazdı.

** Nâzım Hikmet 1933'te *Düğün Gecesi* (Kanlı Nigâr) ve *Yeni Karagöz* ile 1934'te *İstanbul Senfonisi* ve *Bursa Senfonisi* isimli dört kısa metrajlı film çekti.

"Kızdım. Değersiz bir yazı kaleme aldıkları için kızdım. Sığ, neye hizmet ettiği belli olmayan, kitleleri parti içi muhalefete karşı sözde uyarmaya çalışan ama hiçbir amaca hizmet etmeyen bir yazı yazdıkları için kızdım."

"Bu durumda..." dedi ürkek bir ses tonuyla Ömer. "Bizim bu dergi için, hatta parti için çalışmaya devam etmemiz konusunda ne düşünüyorsun?"

Derin bir nefes aldı Nâzım. Uzun konuşacağı belli olmuştu.

"Bakın çocuklar, parti başka bir şeydir, kifayetsiz yöneticiler ya da kadrolar başka bir şey. Bizler, arada bir değişen yöneticilerin kara kaşlarına, kara gözlerine âşık olduğumuz için partili değiliz. Toplumu değiştirme gücünü elinde bulunduran biricik araç olduğu için bu çatının altında toplanırız. Siyasi partiler bazen iyi, bazen kötü yönetilir. Bugün içinde değilim ama yarın yine içinde olacağım. Çünkü toplumsal mücadelenin yöneticilere kızılarak yapılmayacağını biliyorum..."

Nâzım konuşurken, Leyla ve Ömer hep birbirlerine baktılar.

1929'un ortalarından 1931'in başlarına kadar, yaklaşık bir buçuk yıl kendisine bağlı olarak çalıştıkları, partisi için yaşadığından yüzde yüz emin oldukları ağabeyleri Nâzım, tam olarak işte buydu.

İki çocuk, Komintern'in desteği olmadan partiyi yönetemeyeceğini anladığında, koca adamın partisine zarar vermeden uzaklaşmasına bizzat şahit olmuşlardı.

Şair, hakkında edilmiş ve edilmekte olan onca olumsuz sözü bugün de sineye çekiyor, kendisine arkasını dönmüş olan partisini, davası uğruna korumaya çalışıyordu.

Nâzım, bir siyasi partinin ne anlama geldiğini uzun uzun anlattı iki genç arkadaşına.

Leyla ve Ömer, aradıkları sorunun cevabını bularak rahatladılar.

ELLİ İKİ

Nâzım'ın gözaltına alındığını önce Leyla öğrendi. Çalıştığı hukuk bürosuna bomba gibi düşmüştü haber. Şair, evinden alınıp Sansaryan Han'a götürülmüştü.

Sonra Ömer'in çalıştığı çeviri bürosu da aynı haberle sarsıldı.

Nâzım yakın zamana kadar partili olduğu için, partiyi yakından ilgilendiriyordu bu tutuklama. Ayrıca, partiye sıçrayabileceği de düşünülüyordu.

***

Leyla ve Ömer, sözleştikleri gibi öğle yemeği için Sultanahmet Köftecisi'nde buluştuklarında, birbirlerine kötü haberi, "Duydun mu?" diyerek verdiler.

Leyla "Hemen müdahil olduk davaya" dedi.

Bunu duyan Ömer "Neden tutukladıkları belli oldu mu?" diye sordu.

"*Gece Gelen Telgraf* kitabında yayımladığı iki şiirden. Biri kitaba ismini veren şiir, ötekisi de Süreyya Paşa için yazdığı hiciv."

Yayınevinden almıştı bu bilgileri Leyla ve arkadaşları.

Genç adam *Gece Gelen Telgraf*'ı hatırlayarak "Bu durumda savcı davayı yine komünizm propagandası yapmaktan açacak" dedi.

Ardından "Herhalde şu bölüme takılmışlardır" dedi ve şiirin aklına gelen bir parçasını ezberinden okudu.

"Bakıyorum gece gelen telgrafa.
O mükemmel bir kafa
mükemmel bir yürek
yumruklarıyla erkek
gözleriyle çocuktu.
Hudutsuz ve Allahsız bir baştı o.
*Yoldaştı o..."**

Ömer'i dinleyince acı içinde "Öyle olmalı" diye söylendi Leyla.

Ayrıca, şairin Süreyya Paşa için yazdıkları da yenilir yutulur cinsten değildi.

Babasının acısını "Hiciv Vadisinde Bir Tecrübe-i Kalemiye" ile gidermeye çalışmıştı şair.

Leyla "Süreyya Paşa davayı hakarete uğramaktan açacaktır. Kazanma ihtimali yüksek" diye söylendi.

***

Gelişmeler beklendiği gibi oldu.

5 Mart itibariyle *Gece Gelen Telgraf* isimli kitap toplatılıp Nâzım tutuklanmış, birkaç gün sonra da İstanbul Cumhuriyet Savcılığı davayı "halkı rejim aleyhine kışkırtmak"tan açmıştı.

Nâzım bu süre zarfında Sansaryan Han'da sorgulanmıştı.

* Nâzım Hikmet'in bu şiirini, hapishanede öldürüldüğünü sandığı arkadaşı Laz İsmail için yazdığı söylenir.

Süreci izleyen Leyla eşine durmaksızın "Aslında yargılamıyor, cezalandırıyorlar" diyordu.

Kendi başlarından da geçtiği için, Sansaryan Han'da Nâzım'ın başına nelerin gelebileceğini ikisi de gayet iyi biliyordu.

***

Nâzım'ın İstanbul Adliyesi'nde görülen davası, ilk günden itibaren mitinge dönüştü.

Yargılamalar sürerken, izleyiciler savcının ve hâkimin her sözüne yüksek sesle karşı çıktı, Nâzım'ın ettiği her lafı alkışladı.

Böyle olunca, mahkeme, izleyicilere ve basın mensuplarına davaları izleme yasağı getirdi.

Tam Süreyya Paşa'nın davasının açılması beklenirken bir gelişme daha oldu.

Nâzım, gizli örgüt kurmak, İstanbul, Bursa ve Adana'da duvarlara devrim bildirileri yapıştırmak ve kitapçıklar dağıtarak komünizm propagandası yapmaktan, 22 Mart itibariyle sorgulanmaya başlandı.

Leyla ve Ömer, öteki iki dava yetmezmiş gibi şimdi de bu dava nedeniyle "Kim bilir neler soruyorlardır şimdi Nâzım'a?" diye dertlenmeye başladılar.

Bir biri, bir öteki "Partiden ayrılmış olduğunu söylese de inanmazlar ki!" deyip duruyordu.

***

Sürmekte olanlara, 9 Mayıs itibariyle Süreyya Paşa'nın açtığı dava da eklendi.

Paşa tam da beklendiği gibi davayı, kendisine ve babasına hakaret edildiğini öne sürerek açmıştı.

1 Haziran'da, İstanbul'da komünizm propagandası ile ilgili açılan davaya, örgütle ilgili olan da eklendiğinden, Bursa'da devam edilmesi kararı verildi. Şair Bursa Cezaevi'ne nakledildi.

Leyla kararlıydı, her davasında arkadaşının yanında olacaktı.

Çiçeği burnunda avukat, bir Bursa dönüşünde "Savcı idam istedi" dedi Ömer'e.

Derin mavi gözleri ağlamaktan kıpkırmızı olmuş, gözkapakları şişmiş ve davul derisi gibi gerilmişti.

***

Sonuçlanan ilk dava Süreyya Paşa'nınki oldu.

Nâzım "Süreyya Paşa'nın babası Rıza Paşa'ya hakaretten" bir yıl hapis ve toplamda yedi yüz lira tazminatla cezalandırılmıştı.

Leyla her Bursa dönüşünde "Asıl önemli olan öteki dava" diyordu.

Ömer böyle zamanlarda "Ya mecliste konuşulmaya başlanan şu af çıkarsa?" diye soruyordu eşine.

O da "O zaman her şey değişir" diye cevaplıyordu kocasını.

1923'ün üzerinden on yıl geçtiği için, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir süredir, "onuncu yıl affı" üzerine konuşuluyordu.

Leyla bu konudaki konuşmalarında hep "Çıkacaksa, mutlaka 29 Ekim'den önceye denk getirilecektir"* diyordu.

---

* 26 Ekim 1934'te, Cumhuriyet'in onuncu yılı münasebetiyle genel bir af yasası çıkartıldı. Beş yılı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkûm olanlar hakkında takibat yapılmaması karara bağlandı.

Nâzım'ın da, arkadaşlarının da, sevenlerinin de gözü meclise çevrilmişti.

***

Çıkması planlanan yasaya göre, beş yılı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırıldığı, temyize gidince cezasının bir yılı silindiği için, Nâzım aftan yararlanabilecekti.

Çıkan kanun, Nâzım'a verilen dört yıllık cezanın üç yılını da sildi. Geriye çekmesi gereken bir yıllık cezası kalmıştı. Oysa şair bir buçuk yıldır tutukluydu. Böyle olunca, 26 Ekim 1934'te serbest bırakıldı.

Derhal evine, arkadaşlarına ve İpek Film'de kendisini bekleyen işinin başına döndü.

Karşılaştığı herkese "Altı ay alacaklıyım devletten" diyordu Nâzım.

Bu sözleri Leyla ve Ömer'e de söyledi.

Leyla "Anlaşıldı, hakkını yedirmeyeceksin devlete" dedi, gülerek.

Ömer'e göre de, alacağını tahsil etmeden yaşamak Nâzım'a yakışmazdı.

ELLİ ÜÇ

Nâzım, hapisteyken ziyaretine gelen patronu ve arkadaşı İhsan Bey'e "Para kazanmam gerekiyor" demişti.

Böyle olunca hapisteyken de çalışmış, *Karım Beni Aldatırsa** ismini verdiği senaryoyu, müstear Mümtaz Osman imzasıyla yazmıştı.

Piraye'ye *Cici Berber*** ve *Fena Yol* (O Kakos Dhromos)*** için de para göndermişti şirket. Senaryolarını Nâzım'ın yazdığı bu iki filmin ikisi de çekilmişti.

Muhsin "Bir de *Naşit Dolandırıcı* diye bir film çekmek istiyoruz" demişti aynı ziyarette.

Çok sevinmişti Nâzım. Yeni senaryolar, yeni paralar anlamına geliyordu.

Kız kardeşinin ailesiyle ortak kullandıkları Mithat Paşa Konağı'nın kira borcu epey birikmişti. Piraye ve Mehmet için kıyafet ve okul parası da lazımdı.

Hapishane koşulları filan dinlememiş, gece gündüz çalışmıştı Nâzım.

***

---

* Feriha Tevfik, Halide Pişkin, Hazım Körmükçü, Vasfi Rıza Zobu, Muammer Karaca, İ. Galip Arcan rol aldı.

** Şevkiye May, İ. Galip Arcan ve Ferdi Tayfur rol aldı.

*** N. Mahfi Ayral, Marika Katopuli, Georges Papas rol aldı. Bu film ikinci Türk-Yunan ortak yapımıdır. Zante Adası'nda çekildi.

Önceliği *Karım Beni Aldatırsa*'ya vermişti.

Sinopsisi şöyleydi filmin:

"Salih Kaptan, Moda'da bir deniz sporları dershanesi açacak. Çok da güzel bir eşi var. Dershaneye mutlaka çok yakışıklı bir kürek hocası lazım. Orhan bulunacak. Bu adam hakikaten yakışıklı. Böyle olunca bütün kadınları bir kürek merakıdır sarıyor. Hatta, Salih Kaptan'ın eşi Selma da âşık oluyor adama... Bir gün Şadan Bey diye bir adamın nişanlısı olan Fatoş mektebe gelecek. Dershaneye amcası Avni tarafından yazdırılmıştır. Fatoş da âşık olur Orhan'a. Ders esnasında, genç kız küreği denize atar ve ikili Hayırsızada'ya doğru sürüklenmeye başlarlar. Burada şahane bir aşk gecesi geçireceklerdir..."

Film şirketinde, Nâzım'ın gönderdiği sinopsis çok beğenilmişti.

İhsan ve Muhsin Beyler "Sen hemen yazmaya başla, biz de oyuncu düşünelim" diye bir not iletmişlerdi, hapisteki Nâzım'a.

Nâzım senaryo üzerinde çalışırken, bir gün ikisi birden gelmişti Bursa'ya. Hapishane müdürünün odasında söyleşmişlerdi.

İhsan ve Muhsin Beyler "Bedia, Feriha, Vasfi, iki Behzat, Muammer, Refik ve Galip'i düşündük" demişlerdi filme oyuncu olarak.

Muhsin Bey, uzun uzun hangi oyuncunun hangi rolde oynayacağını anlatmıştı.

Ünlü sanatçı son olarak "En önemlisini en sona bıraktım" demişti.

Nâzım merak içinde "Nedir o?" diye sormuştu.

"Filmin müziklerini Muhlis Sebahattin Bey'e* özel olarak yaptıracağız."

Bayılmıştı bu fikre Nâzım.

Duyduklarının heyecanıyla, sanki hapis damında değilmiş gibi "Haydi gidin de bitireyim senaryoyu" demişti arkadaşlarına.

***

Şimdi Nişantaşı'nda, İpek Film'in stüdyosunda kendisi hapisteyken çekilmiş olan *Karım Beni Aldatırsa*'yı izliyordu işte.

İpek Film tarafından çekilmiş bütün filmleri o gece sabaha kadar izleyecek, sonra da yazacağı yeni senaryolar için çalışmaya başlayacaktı.

* Muhlis Sebahattin Ezgi 1889-1947 yılları arasında yaşadı. Osmanlı'nın siyasi muhalifi ve gazeteci. Avrupa'da Batı müziğine yöneldi. 1930'lu yıllarda "Muhlis'in Çocukları"nı kurdu. Sonra bu topluluk "Süreyya Opereti" adını aldı. Sahibinin Sesi ve Columbia şirketlerinin bastığı plaklar sayesinde büyük şöhret kazandı. Çok çabuk beste yapması önemli bir özelliğiydi. Yirmiyi aşkın operet ve revü besteledi. Türk müziğinde de çok sayıda ürün verdi.

ELLİ DÖRT

Ömer ve Leyla, *Karım Beni Aldatırsa*'yı Nâzım hapisteyken seyretmiş, çok beğenmişlerdi. Hapisten çıkınca da buluşmuş, şairin Mümtaz Osman imzalı filmleri üzerine laflamışlardı.

Gayet neşeliydi Nâzım. Piraye de yanındaydı, o da çok mutlu görünüyordu.

Leyla "Şu sıralar ne yapıyorsun?" diye sordu.

Şair gülerek "Hiç, çalışıyorum" dedi kahkahayla.

Piraye araya girip "Ben şahidim" dedi.

Eşinin şahitliğinden sonra, şair sözlerine açıklık getirdi.

"*Karım Beni Aldatırsa*, *Naşit Dolandırıcı* ve *Söz Bir Allah Bir*'i ben hapisteyken çektiler. Dışarıdayken yazacağım senaryolarımın da film olmasını istiyorum."

Nâzım'ın sözleri Leyla ve Ömer'in hoşuna gitti.

Leyla "Yeni filmlerin konuları neler olacak?" diye sordu bu kez de merak içinde.

Şair keyfini çıkartarak "Şimdi anlatmayayım, sinemada izlerken alacağınız zevke engel olmuş olurum" dedi ve muzip bir edayla güldü.

Leyla ve Ömer, Nâzım'ın yazdığı senaryolardan çekilen filmleri ilerleyen günlerde zevkle seyredeceklerdi.

Leyla bilet alırlarken hep "Bakalım bu nasıl oldu?" diyerek ifade edecekti merakını Ömer'e.

O da her defasında eşini "Nâzım'ın elini sürdüğü herhangi bir işin kötü olduğuna rastladın mı?" diye cevaplayacaktı.

***

Leyla Darülbedayi sahnesinde *Unutulan Adam*'ı seyredince "Ama en iyisi bu!" demişti.

Epeydir çalışıyordu bu oyun üzerinde Nâzım. Ömer ve Leyla onun bu oyunu ne kadar ciddiye aldığını çok iyi biliyorlardı.

Şair bu oyun için çalışmaya başlamış, bitiremeden hapse girmiş, araya bir dolu senaryo koymuş ama geçen süre zarfında hep çalışmıştı oyun için.

Nâzım'ın *Darülbedayi* dergisine oyunla ilgili yazdıklarını okuyunca, Leyla'nın kulağına hiç de yeni gelmedi. Daha önce bu sözleri, şairin bizzat kendisinden de duymuştu.

"Tek bir sözle: *Unutulan Adam*'ı Muhsin oynasın diye yazdım... Bu sefer, yalnız bir kişi için bir iş yaptım, yalnız bir kişi oynasın diye bir piyes yazdım, yalnız bir kişi beğensin diye zorladım kendimi."*

Sahiden de öyle olmuştu. "Unutulan Adam" karakteri Muhsin Ertuğrul'un üzerine, üç prova yapılarak dikilmiş ısmarlama bir takım elbise gibi oturmuştu.

Unutulan Adam, şairin *Kafatası* ve *Bir Ölü Evi* adlı oyunlarından sonra, Darülbedayi'de oynanan üçüncü oyunu olmuştu.

Oyunda Muhsin'in eşi Neyyire'nin yanı sıra Cahide ve daha pek çok ünlü oyuncu** rol almıştı.

***

* "Darülbedayi", 11 Kasım 1934

** Neyyire Neyir Ertuğrul, Cahide Sonku, Talat Artemel, Avni Dilligil, Neşet Berküren, Emin Beliğbelli, İ. Galip Arcan, Necdet Mahfi Ayral, Sami Ayanoğlu, Müfit Kiper, Saim Kerim, Samiye Hün, İffet Ferih Egemen, Necmiye Oy, Nezahat Tanyeri, Hakkı Necip, Kâni Kıpçak

Bir konuşmalarında, Nâzım "İstanbul Belediyesi oyun için yetmiş beş lira seksen beş kuruş verdi. Serteller de Resimli Ay Matbaası'nda bu paraya oyunun kitabını basmayı kabul ettiler. Çok sevindim" demişti arkadaşlarına.

Ne yazık ki yine uzun süre sahnede kalamamıştı oyun.

Gişesi iyi olmuş, beğenilmişti ama tiyatro çevrelerinden ve yazın dünyasından gerekli desteği bulamadığı için sahneden çabucak kaldırılmıştı.

***

İki genç, ilerleyen günlerde bir dergide *Unutulan Adam*'ın 1935 yılının 27 Mart-1 Nisan tarihleri arasında toplam yedi yüz elli lira gişe yaptığını okudular.

Akıllarında kalan rakamla karşılaştırdıklarında, Nâzım'a ödenen telif hakkının toplam hasılatın yüzde onu olduğunu buldular.

Ömer ve Leyla, Nâzım'ın bu eserinden kazandığı paranın tamamını *Unutulan Adam*'ın kitabını bastırmaya harcadığını hatırlayınca dertlendiler.

Leyla "Cebine bir kuruş bile kalmadan verilen dünya kadar emek" dedi üzüntü içinde.

Ömer "Öyle" diyerek karşılık verdi eşine.

ELLİ BEŞ

"Hitler'in Nazi Partisi, yaklaşık bir yıldır, Almanya'da rakipsiz bir güç durumunda."

Üç kafadar, Nâzım'ın seslendirme yönetmenliğini yaptığı bir filmi daha izlemek üzere, Taksim'den İstiklal Caddesi'ne doğru yürüyordu.

İki genç, şairin az önceki lafları tekrar etmesinin nedenini, daha önce de defalarca konuştukları için gayet iyi biliyordu.

Avrupa'da yükselen milliyetçilik, son zamanlarda en çok konuştukları mevzuydu.

Hitler, 1934 Ağustos'unda oyların yüzde seksen sekizini kazanarak, hem başkanlık ve hem de şansölyelik yetkisini "Reichsführer" unvanıyla ele geçirmişti.

İstiklal Caddesi'nin girişinde, "Şimdi bu yetkiyle..." diye devam etti Nâzım. "Önce Almanya'da, sonra Avrupa'da ve gücü yeterse bütün dünyada kendi ideolojisini dayatacak. Bu yolda şiddete başvuracak."

Leyla şairin bu sözleri üzerine biraz mahcup bir edayla "Parti de seninle aynı fikirde" dedi.

Nâzım güzel kadını "Aklın yolu birdir" diye cevapladı.

Sonra derin bir nefes aldı ve merak ettiğini enikonu belli ederek "Ne tür önlemler geliştirmeyi düşünüyorlar peki?" diye sordu.

Ömer önce Leyla'ya, sonra Nâzım'a bakarak "Komintern yeni bir strateji geliştirmiş anladığım kadarıyla" dedi.

Genç adam, yeni stratejinin ne olduğunu söylemekle söylememek arasında gidip geldi.

Nâzım "Söyleme" dedi.

Leyla ve Ömer suskunlaşınca yeniden konuşmaya başladı.

"Yeniden partiye başvuracağım. Özür dileyip geri alınmamı isteyeceğim. Yaklaşmakta olan zor dönemde partinin dışında kalmam doğru olmaz. Sonuç olarak, bireylerin kurumlara göre daha esnek olmaları gerekiyor. Sizler için Marat* olan benim Laz'ıma bir mektup göndereceğim ve lisanı münasiple geri alınmam gerektiğini anlatacağım."

Ömer ve Leyla sevinç içinde birbirlerine baktılar.

Ömer, İstiklal Caddesi'nde yürüyor olmalarına aldırmadan, önce Nâzım'ın boynuna sarıldı, ardından "Sana da bu yakışırdı ağabey!" dedi.

Leyla da çok sevindiğini ifade etti. Derin mavi gözleri sevinç dolmuştu.

Nâzım gençlerin bu halini görünce gülerek "Durun bakalım. Önce bir kabul etsinler. Sonra sevinirsiniz" dedi.

***

Sessizce yürümeyi sürdürürlerken, şair, Laz İsmail'le Moskova günlerini hatırladı.

* İsmail Bilen (Laz İsmail) takma isim olarak Fransız Devrimi'nde radikal tavrıyla öne çıkan Jean Paul Marat'ın (1743-1793) adını kullandı. Marat Jakoben Kulübü devrimcilerindendi. Türkçeye *Halkın Dostu* olarak çevrilen *L'ami du Peuple* isimli gazeteyi yayımlamıştı. Gözü kara, atılgan bir karaktere sahipti.

Laz İsmail, Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde eğitimini tamamlamış, 1926'da Viyana'da yapılan konferans sonrasında Adana'ya il sekreteri olarak gönderilmişti.

Cevval bir çocuktu. Daha yirmi beş yaşındayken Adana'da demiryolu işçilerinin grev yapmasını sağlamıştı.

1927 Tevkifatı'nda merkez komitenin çoğunluğu hapse atılınca, Şefik Hüsnü'nün* önerisiyle merkez komite üyesi olmuştu.

Nâzım'ın aklına onunla birlikte 1928'de yurda kaçak girmeye çalışırlarken yakalanıp hapse atıldıkları geldi. Severdi İsmail'i şair. Laz'ın da kendisini sevdiğini bilirdi.

Diyarbakır Cezaevi'nde tutuklu olmasa, Zeki gibi o da gelirdi mutlaka Pavli Adası'nda yaptıkları toplantıya. Kim bilir, belki de Zeki gibi sonradan yan çizmez, şimdi tıpkı kendisi gibi partinin dışında kalmış olurdu.

Hapislik konusunda, ilerleyen zamanlarda bir kez daha aynı kaderi paylaşmıştı Laz ve Nâzım.

O da tıpkı kendisi gibi onuncu yıl affından yararlanarak çıkmış, ardından soluğu Moskova'da almıştı.

Laz İsmail geçen yıl, yani 1934'te, partinin merkez komite toplantısında genel sekreterliğe getirilmişti. Epeydir de "Marat" takma adını kullanıyordu.

Nâzım epeydir düşünüyordu, eski dostuna yeniden partiye alınması konusunda yazmayı. Dostluklarının sürdüğünden ve onun da kendisine güvendiğinden emindi.

Aklına, Laz İsmail için ve öldürüldüğünü düşünerek yazdığı şiir geldi. Duygulandı.

---

* Şefik Hüsnü Değmer 1887-1959 yılları arasında yaşadı. Doktor. 1925'te merkez komitesi üyesi oldu. 1927 Tevkifatı'nda tutuklandı. 1925-1935 yılları arasında Komintern Yürütme Kurulu üyeliği yaptı.

Neyse ki yanı sıra yürüyen Ömer ve Leyla, gözlerinin dolduğunu fark etmemişti.

***

Nâzım, kararını tam olarak, adımını sinemanın kapısından içeriye atarken verdi.

Az önce iki genç arkadaşıyla konuşurken bile kararsız olduğu partiye geri dönme fikrini, derhal hayata geçirecekti.

ELLİ ALTI

31 Ocak itibariyle, Piraye'yle evlenmiş olduğu için havalarda uçuyordu Nâzım.

Mutluluğu uzun sürmedi. Tam da beklediği ve daha önce Ömer ile Leyla'ya da söylediği gibi, 28 Nisan 1935'te pek çok partiliyle birlikte yeniden tutuklandı.

Aslında o tarihte partiye yeniden başvurusu kabul edilmiş de değildi ama nereden bilsindi bu kadarını "K Masası"ndakiler.

Şair genç arkadaşlarına "Bu kez siz de hazır tutun çantalarınızı" demişse de, Ömer ve Leyla, 1935 yılının 1 Mayıs'ının tutuklamalarında es geçilmişlerdi.

Öteki olağan şüpheliler, her zaman olduğu gibi 28 Nisan ile 2 Mayıs arasını Sansaryan Han'da geçirmişlerdi.

Oysa artık evli ve iki çocukluydu Nâzım. Hayatındaki bu tür dalgalanmaların sadece kendisini değil ona gönül bağıyla bağlı insanları da üzdüğünün gayet iyi farkındaydı.

Ne yazık ki, elinden bir şey gelmiyordu.

***

Nâzım, bir akşamüstü Ömer'in çalıştığı çeviri bürosuna uğramış ve "Gel birer çay içelim istasyonda" demişti.

Ömer, Peyami Safa'nın ve Orhan Selim adı altında yazan Nâzım'ın yazılarını okumuş olarak "Ne olacak şimdi?" diye sormuştu yürürlerken ağabeyine.

Genç adam, Peyami Safa'nın "Sürü Adamı" başlığı altında kaleme aldığı yazıyı kastetmişti.

"Provokasyon yapıyorlar. Birinci amaçları beni işimden etmek, ikincisiyse tirajlarını yükseltmek."

"Peki onlara bu imkânı verecek misin?"

Şair, Ömer'in bu sorusu üzerine derin bir nefes aldı.

"Böyle bir kapana düşmemem lazım. Kavgayı burada bitirmem gerekiyor. Öte yandan beni biliyorsun."

Ömer'in gördüğü kadarıyla, Nâzım, 11 Ocak'ta *Akşam* gazetesinde yayımlanan yazısıyla aynı noktada bulunuyordu.

O gün *Akşam*'da "Benim sıska, benim cılız, benim toy oğlum Orhan Selim" diye başlayan bir şiir yazmış, kendisine çatan, arkasından vurmaya çalışanlara dönük "Böyle bir kapana düşme, bu kavgayı bitir yoksa yazdığın ve beğendiğin o atalar sözünü (it ürür kervan yürür) anlamamış olursun" demişti.

Öte yandan, Ömer gayet iyi biliyordu Nâzım'ı. Sonunda çenesini tutamayacağının, kaleminin ayarını kaçıracağının gayet iyi farkındaydı.

***

İki arkadaş, Sirkeci İstasyonu'ndaki lokalde söyleşmeye, çayları gelir gelmez başladılar.

Ömer, bir çeviri bürosunda çalışıyor olmanın getirdiği kolaylıkla, izleme imkânı bulabildiği yayınlardan edindiği bilgileri ağabeyiyle paylaşmaya koyuldu.

"Bana kalırsa en ilginç örnek Fransa. Çünkü en güçlü faşist örgüt orada. Croix de Feu'nün üç yüz bin silahlı üyesi olduğu söyleniyor. Bunların çelik çekirdeği altmış bin yedek subaydan

oluşuyormuş. Ayrıca polis, jandarma, kara ve hava kuvvetlerinde de çok güçlüymüşler."

Genç arkadaşının söyledikleri, Nâzım'ın karalar bağlamasına yol açtı.

"Peki, nasıl oluyor da geçtiğimiz günlerde ülke tarihinin en büyük parlamenter zaferi kazanıldı bu ülkede?"

"Çünkü Halk Cephesi olarak girildi seçimlere. En çok oyu İşçi Enternasyonali aldı. İki milyon kişi oy verdi. Önderliği üstlenen Blum'un hem sosyalist hem de Yahudi olması bunda önemli bir faktör."

Nâzım arkadaşının söylediklerinden etkilendi.

"Peki, Fransız Komünist Partisi ne kadar oy aldı?"

"Bir buçuk milyona yakın."

Nâzım başını sallayarak "Şimdi anlıyorum Komintern'in Halk Cephesi kavramı üzerinde neden bu kadar durduğunu" dedi.

Hakikaten de öyleydi. Fransa örneğinden devam edilecek olursa, üç yüz bine yakın silahlı militanın karşısına, sayıları bir buçuk milyon da olsa, işçilerle çıkmak mümkün olamazdı.

Nâzım Komintern'i kastederek "Peki Türkiye için neler düşünülüyor?" diye sordu.

"2 Ağustos'ta bir Bulgar olan Georgi Dimitrov'un Komintern'e rapor sunması bekleniyor. Anladığım kadarıyla, ülkelerde faşizmin iktidara gelmesinin önüne nasıl geçilebileceğini ve gelmeleri halinde nasıl devrilebileceklerini analiz eden bir çalışma olacak."

Nâzım başını salladı yine.

"Benim yaptığım konuşmalardan anladığım da o. Partinin içinde sanki ağız birliği yapılmış gibi, Birleşik Cephe kurma

üzerine konuşuluyor. Sadece partililere dayanmayan daha geniş bir oluşuma gidilecek anladığım kadarıyla."

Nâzım'ın bu sözleri üzerine "Öyle" dedi Ömer.

Laf lafı açıp saat iyice ilerleyince, Ömer "İstersen gidip Sultanahmet'ten Leyla'yı da alalım. Kumkapı'ya gider, biraz da birlikte laflarız. İkide bir seni özlediğini söyleyip duruyor" dedi.

Nâzım'ın hoşuna gitti genç arkadaşının teklifi.

Ümit, karnıyarık dahil olmak üzere, şahane Türk yemeklerini elleriyle servis ettikten sonra, bulaşığı da üzerine alıp erkekleri salona gönderdi.

Aslında, hem Ömer'in hem de Nâzım'ın ihtiyacı vardı buna.

Ümit'in yanında konuşmalarının hiçbir sakıncası yoksa da, kızın kafasını karıştırmayı ikisi de istemezdi.

Daha yerlerine otururlarken, Ömer yemek öncesinde başlattığı konuşmaya geri döndü.

"Aslında, mesele sadece Troçki'ye karşı girişilen operasyon, yeni rejime boyun eğmeyen aydınlara karşı sürdürülen yok etme çalışması ya da Ukraynalıların açlığa mahkûm edilerek öldürülmesi değildi."

Nâzım, arkadaşının böyle düşünüyor olduğunu tahmin ediyordu. Derin bir soluk aldı ve verdi. Sonra gözlerini Ömer'in parıldayan yeşil gözlerine dikti ve az önce onun söylediklerine kuvvetli bir tasdik olmak üzere "Değildi!" dedi.

Böyle söylese bile, Ömer'in kaldığı yerden devam edeceğinin de farkındaydı. Tam da beklediği gibi oldu.

"Mesela, şu bizimkilerin 'Separat Kararı' da ucube bir yaklaşımdı. Dimitrov ortaya 'Faşizme Karşı Halk Cephesi' diye bir laf attı, altını çizerek söylüyorum, Stalin de bunu tüm dünyadaki komünist partilere zorla kabul ettirdi. Oldu bitti!"

Olup bitmemişti tabii!

Nâzım tedirginlik içinde "O zaman doğru görünmüştü bu karar hepimize!" dedi.

Lafları ağzından inanarak çıkartmışsa da, içinin rahat etmediği her halinden belliydi. Bu nedenle, birkaç saniye sonra, dostunun yüzüne kuşkuyla baktı.

Ömer güldü ve "Partinin bir yerlerinde Bay Dimitrov'un önerisinin doğru mu yanlış mı olduğu tartışıldı da benim haberim olmadı mı acaba?" diye sordu Nâzım'a.

Son derece yerinde bir soruydu bu.

Nâzım zor zahmet "Haklısın" diye cevapladı arkadaşını.

Ömer arkadaşını çok da üzmemek için "Haklı olmanın değil, seni anlamanın peşindeyim" dedi, yumuşak bir tonlamayla.

Nâzım "Biliyorum" diye söylendi.

Ömer kızdı bu sefer. Aslında bir şey bilmiyorsun der gibi "Marat'la hâlâ dostsun ama" dedi.

Sustu Nâzım.

Ömer de bozmadı uzun süre sessizliği.

Sonra dayanamadı, "Bugün bile hazmedebilmiş değilim, Marat gibi ciğeri beş para etmeyen bir köpeğe seni affetmesi için mektup yazmış olmanı" dedi.

Ömer, Nâzım'ın, 1935 yılında partiye dönmek için Marat'a başvurmuş olduğuna vurgu yapmıştı.

Alındı Nâzım. Can arkadaşının yüzüne, bu nasıl konuşma böyle der gibi baktı.

Sonra, dünyanın en dürüst, sosyalizm için en çok savaşmış ve hiç kimsenin ödemediği kadar büyük bedeller ödemiş devrimcilerinden birinin karşısında olduğunu düşündü.

Bırakmalıydı artık bu savunma halini. Aklından nasıl geçiyorsa öyle konuşmalıydı canının içiyle.

Kalbinin derinliklerinden geldiğini belli ederek "Başka çarem yoktu Ömer!" dedi.

Ömer, parlaklığından hiçbir şey yitirmemiş yeşil gözleriyle, arkadaşının gözlerinin tam içine, ettiği bu sözleri açmasını ister gibi baktı.

"Tamam belki vardı ama aldığımız parti terbiyesi öyle davranmamızı gerektiriyordu. Öğrenimimiz böyleydi..."

Laflar eridi Nâzım'ın ağzında.

"Peki aradan bunca zaman geçtikten sonra, Marat denilen o çoban köpeği, ya da şöyle söyleyeyim, Stalin'in köpeği hâlâ yoldaş mı sana?"

Çok zor bir soru sormuştu Ömer. Nâzım bocaladı.

Ömer yerinden kalktı ve bir şiir defteri alıp geldi, Nâzım'ın yanına oturdu.

Şair, arkadaşının mühendislere özgü o inci gibi yazısını tanıdı.

Ömer önce "21 Temmuz 1957" dedi, sonra okuyacağı şiirin adını söyledi.

"Son Otobüs."

Nâzım gülümsedi.

Ömer şiirden bir parça okudu.

"Artık şaşırtmıyor beni dostun kahpeliği
elimi sıkarken sapladığı bıçak..."

Defterden başını kaldırıp, "Ben..." diye devam etti Ömer. "Bu şiiri okuduğum günden şu dakikaya kadar, seninle oturup bu meseleler hakkında söyleşme hayaliyle yaşadım Nâzım."

İlk kez "Nâzım" demişti, konuşmasının son kısmında Ömer.

Geçen otuz küsur yıl zarfında arkadaş, yoldaş, dost, ağabey ve daha onlarca şekilde seslenmişti ama adını başına ya da sonuna bir saygı ifadesi koymadan hiç telaffuz etmemişti.

Kuşkusuz bugün, tam da bu anda, en yalın biçimde "Nâzım" demesinin önemli, çok özel bir anlamı vardı.

Şimdi de tıpkı ilk karşılaşmalarında olduğu gibi "Sen çağırdın biz de geldik!" demeye çalışıyordu sevgili Ömer.

"Sen..." diyerek, karşılaştıkları ilk gün olduğu gibi "Güneşi İçenlerin Türküsü"yle sesleniyordu kendisine, canının içi.

"Sen de çıkar
göğsünün kafesinden yüreğini
şu güneşten
düşen
ateşe fırlat
yüreğini yüreklerimizin yanına at!"

***

Uzunca bir suskunluktan sonra "Bana bir bardak su getirebilir misin?" diye sordu Nâzım.

Ömer, arkadaşının önemli bir şey söylemek için zaman kazanmaya çalıştığını düşündü. Kalktı.

Az sonra geldiğinde, Nâzım'ı hazır buldu.

Şair, dostunun uzattığı bardağı aldı, suyu kana kana içti, elinin tersiyle dudaklarını sildi ve gaipten gelir gibi bir sesle konuşmaya başladı. Bir şiir okur gibiydi.

"taştandı tunçtandı kâğıttandı iki santimden yedi metreye kadar

taştan tunçtan alçıdan ve kâğıttan çizmeleri dibindeydik şehrin bütün meydanlarında

taştan tunçtan kâğıttan bıyıkları lokantalarda içindeydi çorbamızın."

Durdu sonra Nâzım ve "Olmadı tam daha" dedi.

Ömer "İyi gidiyordu" diye yüreklendirmeye çalıştı Nâzım'ı.

Şair umutsuzca "Gitmiyor!" dedi.

ELLİ YEDİ

Leyla kitabın kapağına bayıldı ve eline alır almaz Ömer'e "Kapağı Ali Süavi yapmış" dedi.

Taranta Babu'ya Mektuplar dört formalık şahane bir kitap olmuştu.

Akşam buluştuklarında, ilk iş olarak "Neden Henri Barbusse'ün hatırasına?" diye sordu Ömer şaire.

"Çünkü geçtiğimiz günlerde öldü ve önemli bir semboldür Barbusse. İyi bir şair, romancı ve gazeteciydi. *Le Feu*'ye* bayılmıştım okuyunca. Tamamlayamamış da olsa, Stalin'le ilgili bir kitap bıraktı ayrıca geride."

Arkadaşının bu sözleri üzerine "Vefalı bir davranış" dedi Ömer.

Nâzım en ciddi halini takındı ve önce "Sana bir şey söyleyeyim mi?" diye sordu, sonra anlatmaya koyuldu.

"Barbusse'ün *Ateş*'ini okumayan bir işçinin, bir emekçinin ve bir hakiki münevverin kafası bir parça yarımdır. Ve bu kitabı çevirerek kütüphanesine sokmayan bir dil, insan kafası ve yüreğinin en büyük değerlerinden mahrum kalmış demektir."

Şairin heyecanla söylediği bu sözler üzerine "Çok haklısın. Almancasından okumuştum ve çok beğenmiştim" dedi Ömer.

Leyla da "Ben de İngilizcesini okumuştum. Hakikaten çok iyi bir kitap" diye destekledi eşini.

Barbusse meselesini halledince, Nâzım "Okuyabildiniz mi *Taranta Babu'ya Mektuplar*'ı?" diye sordu.

---

* Türkçeye Suat Derviş tarafından *Ateş* adı verilerek çevrildi.

Ömer "Vapurda okuyabildiğimiz kadarıyla. Babıâli'den biraz önce aldık" diye cevapladı Nâzım'ı.

Şair buna karşılık "Aslında ben de ilk kez dün gördüm basılmış halini" diye söylendi.

Leyla kitabı Nâzım'ın önüne koydu, bir de kalem uzattı imzalasın diye.

Uzun uzun düşündü ne yazacağını şair.

Sonunda "Sevgiyle" yazdı imzaladı. Bir de açıklamada bulundu.

"Aklıma bir sürü şey gelince, hiçbir şey yazamıyorum."

***

Nâzımlardaydılar.

Önce Piraye'nin yaptığı kek yenip çay içilecek, ardından *Taranta Babu'ya Mektuplar* üzerine konuşacaklardı, sonra da çıkıp biraz hava alacaklardı çoluk çocuk.

Giriş olarak "Bu türü ben icat etmedim" dedi Nâzım.

Doğruydu. Şairin de açıklayacağı gibi, "mektup roman" türü on sekizinci yüzyılda, özellikle İngiliz ve Fransız yazarlar tarafından sıkça kullanılmıştı.

Nâzım bunu "mektup şiir"e dönüştürmüştü.

Giriş manası taşıyan mektubu okuyarak, kitabı okunsun diye, kendisi başlangıç yaptı.

"Kendi ülkesinde kendi dilini istediği gibi kullanamadığı için, Asya ve Afrika dillerine merak saran bir İtalyan arkadaştan, geçenlerde bir paketle bir mektup aldım. Arkadaşın adını yazmak istemiyorum. Başı belaya girer. Fakat mektubunu olduğu gibi aşağıya geçiriyorum. Roma, 5 Ağustos 1935. Kardeş..."

Nâzım giriş anlamına gelen bu mektubunda, yoksulluk ve zenginlik açısından Roma'yı değerlendiriyor, buna faşizmin etkilerini ilave ediyordu.

O bitirince, Leyla "Birinci Mektup"u okudu.

"Babasının yirmi beşinci kızı
benim üçüncü karım
Gözlerim, dudaklarım
TARANTA-BABU
Sana bu
mektubu
içine yüreğimden başka bir şey komadan
yolluyorum
Roma'dan..."

On üç mektuptan oluşan kitabı, her mektupta el değiştirerek biri okudu.

En çok "Son Mektup" vurdu gönüllerini.

"Taranta-Babu'm! Bu belki sana son mektubumdur. Belki birbirimizi bir daha görmeyeceğiz. Belki ilkönce beni kurşuna dizen namlular, sonra gelip senin memelerinde kırmızı delikler açacak..."

***

Mektupları okuma faslı bitince, hiçbirinde dışarıya çıkıp dolaşacak hal kalmamıştı.

ELLİ SEKİZ

"Yazıyor! İspanya'da içsavaşın başladığını yazıyor! Yazıyor!"

Ömer gazeteci çocuktan bir gazete aldı ve adımlarına hız verip yokuşu uçarcasına inmeye başladı.

Leyla'yla Aksaray'daki evlerinden birlikte çıkmış, Babıâli yokuşunun başında ayrılmışlardı.

Genç adam 18 Temmuz tarihli gazeteyi masasının üzerine koyarken, arkadaşlarının da aynı gazeteyi okuduklarını gördü ve "Sonunda adı konuldu galiba!" dedi, yüksek sesle.

Öteki masalardan "Evet!" sesleri yükseldi.

İspanya'da nelerin olacağı, epeydir konuştukları bir konuydu.

Arkadaşlarından biri "Bütün mesele, İtalya ve Almanya ile SSCB'nin ne yapacağında" dedi.

Bu da bilinen bir durumdu.

Hitler ve Mussolini milliyetçilerin yanında yer alırsa, cumhuriyetçilerin işi bir hayli zorlaşacaktı. İki kere ikinin dört ettiği kadar açıktı bu. Dengeyi SSCB faktörü bozabilirdi tabii.

Ömer, gazetede yazan "Generaller Mola, Goded ve Franco'nun isyanı"na dair haberi okurken, seçimle işbaşına gelmiş Cumhuriyetçi Halk Cephesi'ne karşı gerçekleşen bu ayaklanmanın büyük bir haksızlık olduğunu düşündü.

Tam da beklendiği gibi, milliyetçiler ayaklanmaya kırsal bölgelerde başlamışlardı. Bu yolla, isyanı daha kolay yayabileceklerini düşünmüşlerdi.

Ömer duvardaki haritayla gazetedeki haberleri bir araya getirip düşününce, ilk düşecek kentin Sevilla olacağını tahmin etti.

Cumhuriyetçiler önce Fransa, ardından İngiltere'den yardım istemiş ama olumsuz cevap almışlardı. Son olarak Sovyetlerin desteğini almaya çalışmış, cevap bekliyorlardı.

***

Ertesi gün, Ömer Nâzım'la buluşmaya aklında dünya kadar soruyla gitti.

Her zamanki gibi Meserret'te buluşmuşlardı.

Genç adam daha masaya otururken "Ne diyorsun, ne yapacak bizimkiler?" diye sordu.

Nâzım arkadaşının ne sormaya çalıştığını derhal anladı. Sesine güven yükleyerek "Stalin öncelikle silah yardımında bulunur ve sonra gerekirse asker de gönderir" diye cevapladı soruyu.

İçi biraz rahatlayarak "Umarım" dedi genç adam. Sonra sesi yine buruklaştı.

"Büyük ölçüde sivillere karşı, büyük ölçüde askerler. Silah dengesi de savaş bilgisi de açık ara milliyetçilerin lehinde görünüyor."

Nâzım arkadaşının bu yorumu üzerine başını salladı.

"Beklediğimiz gibi oluyor. Avrupa'da kartlar yeniden karılmaya başlandı. Almanya ve İtalya iki faşist ülke. Bana soracak olursan, Sovyetler Birliği, İspanya'nın bu faşist ülkelerin arasına üçüncü olarak katılmasına asla izin vermez."

Ömer Nâzım'ın bu sözlerine cevap vermedi. Onun yerine başka bir konuya dikkat çekti.

"İspanya Dışişleri Bakanı Alvarez de Vayo, ülkesinin birliğini ve politik bağımsızlığını korumak için Milletler Cemiyeti'nden silah istemiş. Şu dakikaya kadar Cemiyet'ten bir cevap çıkmış değil. Öyle ya da böyle, örgüt sonunda iki şıktan birini tercih edecek. Ya içsavaş gibi konuların ülkelerin kendi içişleri olduğundan hareket edip silah vermeyecek ve Avrupa'da milliyetçilik kazanmaya başlayacak, ya da İspanya'da cumhuriyetçileri silahlandıracak ve eski kıtada yeni bir dünya savaşının fitilini ateşlemiş olacak."

Nâzım, Ömer'in yaptığı yorumu dört başı mamur buldu. Onun da söyleyecekleri vardı.

"Almanya ve İtalya bu savaşta doğrudan doğruya taraflar. Göreceksin, İspanya'ya hem silah hem de asker gönderecekler. Bu duruma SSCB'nin sessiz kalmayacağını düşünüyorum. Hatta eminim. Stalin durumu koklamayı biraz daha sürdürecek, sonra müdahale edecek."

Ömer "Umarım senin söylediğin gibi olur" diye cevapladı Nâzım'ı.

Sonra sesini biraz daha alçaltıp "Ne oldu, partiye yeniden katılmanla ilgili arayan soran var mı seni?" diye sordu.

"Henüz bir haber çıkmadı. Yakın zamanda çıkacağını da beklemiyorum. Dilekçem buradan Marat'a gidecek. Orada tartışılacak ve bir karara varılacak. Sonra bir cevap gelecek. Uzun işler bunlar."

Kahvesini bitirirken "Bir de başımda taşınma işi var şimdi" dedi Nâzım.

Ömer şaşırdı "İyiydiniz Samiyelerle" dedi.

"İyiyiz ama benim işe biraz yakın olmam lazım. İpek Film ile Kadıköy'ün arası çok açık. Çocukların okul durumlarında da değişiklik olacak. Onları da düşünmemiz lazım."

"Buldunuz mu peki ev?"

"Piraye'nin annesi Cavide Hanım Cihangir'de oturuyor biliyorsun. Onun oturduğu Mühürdaroğlu Apartmanı'nda bir daire var. Piraye'yle gidip baktık, hoşumuza gitti."

Ömer, arkadaşının yardıma ihtiyacı olacağını düşünerek "Ne zaman taşınıyorsunuz, gelelim Leyla'yla yardıma" dedi.

Nâzım sevindi.

"Kadıköy'den ayrılmamız sorun olmayacak. Orada kayınbiraderim ve birkaç kişi daha var eşyaları kamyona yükleyecek ama Cihangir'de faydanız olur."

Ömer cebinden çıkardığı kalemi arkadaşına uzattı, garsondan da bir parça kâğıt istedi.

Nâzım adresi tam olarak yazdı, sonra, "Güneşli Sokak'ta Mühürdaroğlu Apartmanı. Bizden erken giderseniz Cavide Hanım'ın kapısını çalın, bizi orada bekleyin" dedi.

ELLİ DOKUZ

Leyla, basılmak üzere ulaştırılan *Orak Çekiç* yazılarının arasında, "Kovulanlar" listesinde Nâzım Hikmet'in ismini görünce karalar bağladı.

Akşamleyin yazıları Ömer'in önüne koyarken "Bakar mısın şu listeye!" dedi kırık bir ses tonuyla.

Ömer listeyi okumaya koyuldu.

"1- Müddei Umumi Ziya, 2- Tayyareci Cemal 3-..."

Liste uzayıp gidiyordu. Sonunda yirmi dördüncü sırada, genç adamın karşısına Nâzım Hikmet'in de adı çıktı. Orada durdu. Derin bir biçimde içini çekti ve "Listede kırk beş kişinin ismi var" dedi.

Leyla "Gazeteyi basınca bir tane de Nâzım'a vereceğiz ve o da görecek ismini ve çok üzülecek" diye dertlendi.

Ömer sıkkın bir tavırla başını salladı.

***

Soğuk bir gündü. Sıkı da yağmur yağıyordu.

Ömer, Sirkeci İstasyonu'ndaki kahveye, şemsiyesini iyice silkeledikten sonra girdi.

Nâzım her zaman oturdukları masaya oturmuş bir şeyler çiziktiriyordu.

Birkaç hoşbeşten sonra "Keyfim hiç yerinde değil" dedi genç adam.

Nâzım merak içinde "Bir aksilik mi var?" diye sordu.

"Var. *Orak Çekiç*'in yeni sayısını bastık."

Şair yine merak içinde "Ne oldu yakalananlar mı var?" diye sordu.

"Hayır. Daha bu sabah teslim ettik dağıtım kanalına. Yazılardan birinde senin de adın geçiyor, ona sıkıldık Leyla'yla."

Nâzım, adının hangi bağlamda geçmiş olduğunu merak etti.

"Biliyorsun, arada bir 'kara liste' ya da 'kovulanlar' listesi yayımlıyoruz. Bu sayının listesinde, senin kovulduğun yazılı."

Nâzım'ın yüzünde acı bir tebessüm oluştu.

Ömer durumu hafifletmek için "Kara listede de Vedat Nedim ve Şevket Süreyya'nın isimleri de var ama..." demeye çalıştı.

Nâzım önce "Üzülecek bir durum yok" dedi. Ardından, uzun uzun bunun standart bir prosedür olduğunu anlattı.

Sonra, "Geç bunları da..." dedi. "Söyle bakalım yeni sayıda başka neler var?"

"Yazı Komitesi 'Başlarken' diye bir yazı kaleme almış. Derginin 1925'ten bu yana geçirdiği evreleri anlatmış. İş Kanunu üzerine bir yazı var. Teşkilatçı Köşesi'nde Orak Çekiç Sevenler Grupları'nın nasıl kurulacağına dair bir yazı var. Adnan Vapuru'nda gerçekleşen greve ve sekiz saatlik işgününe dair çalışmalar var."

Konuşmasının bu noktasında durdu Ömer. Az önce olduğu gibi sıkkın geldi sözlerinin devamı.

"Kerim Sadi'yle ilgili, eleştiri dozu bir hayli yüksek bir yazı var: Marksizm 'Müdafii' Kerim Sadi. Kısaca söyleyecek olursam 'Kendisine şöhret ve kazanç arayan bir küçük burjuva' demeye getirilmiş."

Nâzım Ömer'in bu sözleri üzerine de "Nedense hiç şaşırmadım" dedi.

"Neden?" diye sordu genç adam.

Şair "Bu konuda konuşmamam en doğrusu" diye kestirip attı.

Konuşsa partiden yana mı yoksa Kerim Sadi'den yana mı tavır alacağını hiç belli etmedi.

Biraz suskunluk oldu masada. Nâzım fırsattan istifade gözleriyle garsonu aradı, buldu ve çağırdı.

"Ben salep içeceğim, sen de içer misin?" diye sordu Ömer'e.

"Olur" dedi genç adam.

Garson gidince "Hasılı kelam, 20 Aralık 1935 tarihli *Orak Çekiç*'in durumu böyle" diyerek başka konulara geçebileceklerinin işaretini verdi Nâzım.

ALTMIŞ

Leyla da yanında olmak üzere, buluşma yerine alı al moru mor geldi Ömer.

Nâzım "Var bunlarda bir iş!" diye düşündüyse de "Hoş geldiniz" diye açtı konuşmayı.

"Hoş filan gelmedik" dedi Ömer.

Nâzım Leyla'ya baktı ve "Ne oluyor?" diye sordu.

"Bugün *Orak Çekiç*'in yeni sayısının* yazılarını verdiler. Dizgi işine başlarken seninle ilgili bir makale olduğunu gördük."

Nâzım "Ben olmadan dergiyi çıkartamıyorlar anlaşılan. Ne kadar popülermişim de haberim yokmuş" diyerek gösterdi tepkisini.

Leyla biraz kızdı şairin umursamaz tavrına.

"Komiklik yapmanın zamanı değil. Görüyorsun ikimiz de sinir içindeyiz. Yazıyı okuyunca işi durdurduk. Bu yeni durum üzerine öncelikle seninle konuşmamız gerektiğine karar verdik."

Leyla'nın sözleri üzerine yine gülerek "Anlaşıldı" dedi Nâzım.

Ömer cebinden dörde katlanmış iki sayfa yazıyı çıkarırken "Anlaşılmadı tam olarak" dedi.

Yazıyı Nâzım'ın önüne koyarken de "Önce bunu oku sonra gül" diyerek uyarıda bulundu.

---

* TKP'nin yayın organı *Orak Çekiç*'in 07.01.1936 tarihli 9/2 sayısında "Kalleş ve Dönek Nâzım Hikmet", 25.02.1937 tarihli 13/4 sayısındaysa "Muhalefetin Yeni Manevrası: Partiyle Birleşmek İstiyorlarmış" başlıklı iki yazı yayımlandı. Her iki yazıda da Nâzım Hikmet ve onunla birlikte partide muhalefet yapmış isimlere ağır bir biçimde saldırıldı.

Nâzım etrafı kontrol ederek okumaya başladı.

O okurken Leyla ve Ömer hem birbirlerine hem de Nâzım'a baktılar.

Nâzım'ın yüzü daha yazının başlığını okurken değişti. "Kalleş ve Dönek Nâzım Hikmet" diye başlayan yazıda, şair yerden yere vuruluyordu.

Şair yazıyı okurken, çocuklar da onun yüzünü okumaya çalışıyorlardı.

Nâzım'ın yüzü özellikle son paragrafı okurken darmadağın oldu.

"Ameleler, emekçi köylüler, inkılapçı münevverler, amele ve köylü inkılabını düşünen mektepliler: Nâzım Hikmet satılmıştır. Parolanız şu olsun, Nâzım Hikmet geliyor, pataklayın, kovun, içinize sokmayın onu, her şeyini protesto edin! O kalleş ve dönektir." (Z.V.)

Başını yazıdan kaldırırken de "Kim acaba bu Z.V.?" diye yüksek sesle düşündü şair.

Ömer de Leyla da bilmediklerini söylediler.

Biraz düşündükten sonra "Aldırmayın çocuklar" dedi Nâzım. Sonra derin bir biçimde içini çekti. Belli ki başka söyleyecekleri de vardı.

"Bu yüksek politika gerektiren bir mesele. Nâzım'la partinin yollarının nerede kesişeceği nerede uzaklaşacağı, kim olduğu belirsiz şu Z.V. gibi zevzeklerin, hatta *Orak Çekiç*'in yazı kurulunun boyunu aşar. Bu nedenle, beni koruma derdine düşüp ufak insanlarla aranızı açmayın. Siz lazımsınız bu partiye. Şunu unutmayın: Asıl, sizin gibi insanları çoğaltmamız gerekiyor.

Benim gibileri bir çırpıda yok etmeye çalışanların önü, ancak sizin gibi okuması yazması olan, iyi yetişmiş insanlarla kapanır. Aklınızdan, partiden ayrılmayı düşünüyorsanız derhal çıkartın. Tersine, daha yüksek sorumluluklar almaya çalışın."

Ömer "Ama bu kadarı çok fazla değil mi?" diyecek oldu ki, Nâzım "Bence de fazla" dedi. Elindeki yazıyı dörde katlanmış olarak Ömer'e iade ederken sözlerini sürdürdü.

"Partiler büyük gemilere benzer. Makineyi stop edince gemi şıp diye durmaz. İleriye doğru gitmeyi epeyce sürdürür. Dilerim en kısa zamanda Marat'tan bir cevap gelsin ve bu dedikodu rüzgârı sona ersin."

Gençlerin dikkatini, Nâzım'ın, partiye döneceğine dair hiçbir kuşkusunun olmaması çekti.

Leyla dergiye yazılan yazıya başka bir açıdan daha yaklaşmaya çalıştı.

"*Orak Çekiç* partililere dağıtıldığı gibi, henüz partili olmayan işçi ve öğrencilere de ulaşıyor. Bu yazı eğer yayımlanırsa, hem partililer hem de partiye sempati duyanlar nezdinde senin küçük düşmene yol açacak."

Nâzım güldü güzel kızın söylediklerine.

"Korkma Leyla. Bu insanlar beni eğer gerçekten seviyorlarsa, böyle bir iki manasız çiziktirmeyle buruşturup kenara atmazlar."

Çocuklar birbirlerine baktılar.

Leyla "Oysa biz buraya, partiden ayrılmak üzere senden izin istemek için gelmiştik" dedi en üzgün ses tonuyla.

Ömer konuşamadı bile. Sadece başını sallayabildi.

Birinin derin mavi, ötekinin parlak yeşil gözleri içeriye çökmüş, matlaşmıştı.

Nâzım'ın aklına önce "Üzülmeyin ama" demekten başka sözcük gelmediyse de kısa sürede kendini toparladı.

"Parti meseleleri böyledir. Sanki dostlar, arkadaşlar, yoldaşlar arasında gibisinizdir. Öte yandan, adice sahneye konulan son derece iğrenç bir oyundur partili olmak. Neden böyledir bilmem. Belki doğasında var."

ALTMIŞ BİR

Harıl harıl çalışıyordu Nâzım.

SSCB'de büyük bir değişiklik gerçekleşmiş, anayasa yeniden yazılmıştı.

Nâzım, Türkiye'de bu değişikliğin iyi anlaşılması için büyük bir çaba gösterilmesi gerektiğini düşünüyordu.

Bu nedenle *Yeni Ana Kanun Dolayısıyla, Sovyet Demokrasisi* isminde bir kitapçık kaleme almaya başladı. Kitap Selâmet Basımevi tarafından yayımlanacaktı.

Şair, sosyalizm düşmanlarının, Sovyetler Birliği'nde yaşanan bu değişikliği "sosyalizmden dönüş" olarak nitelemek üzere alesta beklediklerinden emindi.

Dişini tırnağına takmış çalışıyor olmasının biricik nedeni de buydu!

Aşağı yukarı aynı zamanda, Kader Yayınevi'nden başka bir kitabı daha çıkacaktı.

Nâzım bu kitabında, T. Balk'ın *Races Myte et Verite*, E. Henri'nin *Hitler over Europe*, B. M. Bernardiener'in *Filosofia nice Fasiszm* adlı çalışmalarını derlemişti.

Yayınevinin sahibiyle yaptıkları uzun sohbet esnasında, doksan altı sayfalık bu çalışmasına *Alman Faşizmi ve Irkçılığı* ismini koymaya karar vermişlerdi.

Şairin masasının üzerinde duran SSCB'nin yeni anayasasını inceleyen çalışması, bu kitabın hemen ardından yayımlanacaktı.

Partisinden uzak da olsa, bu iki çalışma, Nâzım'ın Türkiye'nin önemli siyaset yapıcılarından biri olmaya devam ettiğini göstermek açısından önem taşıyordu.

***

Ömer ve Leyla ağabeylerinin kaleminden çıkacak çalışmaları, özellikle de SSCB'nin yeni anayasasına dair olanı soluklarını tutmuş bekliyorlardı.

Bir ara bu çalışmasından partinin haberinin olup olmadığını sormuşlar, Nâzım sorularını geçiştirince fazla kurcalamamaları gerektiğini anlamışlardı.

Çalışmanın son halini görmek için Nâzım'ın evine doğru giderlerken, Leyla bilmem kaçıncı kez "Bence kesin partinin bilgisi dahilinde yapıyor bu çalışmayı" dedi.

Ömer onu "Olabilir. Ama konuşmayalım bu konuyu onunla. Hatırlıyorsun, geçen defa sorduğumuzda cevap vermedi" diye uyardı.

Çocuklar, Nâzım'ın yeni taşındığı Cihangir'deki evine gitmek için, Eminönü'nden gelip Aksaray'dan geçen Taksim otobüsüne bindiler.

Taksim'de inince üşenmeyecek, İstiklal Caddesi'ne uğrayıp İnci Pastanesi'nden profiterol de alacaklardı.

***

Üzerinde kocaman "İnci" yazan kutuyu görmek en çok çocukların hoşuna gitti.

Nâzım, iki genç arkadaşını çalışma odasında karşıladı ve masanın üzerinde daktilo edilmiş halde duran yazıları sayfa numaralarına göre sıralayıp Ömer'in eline tutuşturdu.

"Okudukça Leyla'ya ver. Aranızda konuşacaksanız, salona geçin. Son sayfayı yazmaya çalışıyorum. Siz bitirmeden benim işim bitmiş olacak. İsterseniz yanınıza kalem kâğıt da alın, not almanız gereken yerleri bir kenara yazın."

Nâzım'ın tempolu havası Ömer ve Leyla'yı harekete geçirdi.

Salondaki masaya oturdular ve Nâzım'ın yazdığı broşürün metnini okumaya koyuldular.

İki genç, çayları ve profiterolleri gelene kadar çıtlarını çıkartmadan ve arada bir notlar alarak ilk sayfasında "Sovyetlerin Yeni Ana Kanun Projesi Dolayısıyla Sovyet Demokrasisi" yazılı metni okudular.

ALTMIŞ İKİ

Nâzım'ın yazdığı, Leyla ile Ömer'in basılmadan önceki halini görüp tartışmak fırsatını buldukları broşür, hem basın yayın çevrelerinde hem de Ankara'da ses getirdi.

Lenin, Marx, Engels ve Stalin'in çeşitli zamanlarda yazdıklarından da yararlanan Nâzım, Sovyetler Birliği'nde değişmekte olanın ne olduğuna ve neden yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulduğuna açıklık getirmeye çalışmıştı.

Eğer mesele SSCB'de gerçekleşen değişikliği savunmaksa, çok başarılı bir çalışmaya imza attığı rahatlıkla söylenebilirdi.

Broşürde, devrimin üzerinden geçen yirmi yıllık süre zarfında, SSCB'de burjuvazinin tümüyle tasfiye edildiğinden, sağlam bir işçi sınıfının oluştuğundan dem vuruluyor, kulak* sınıfının tümüyle yok edildiğine dikkat çekiliyordu. Nâzım'a göre, bu sınıf yerini kolhoz** sistemine bırakmıştı.

Ve tabii, şair bütün bu olup bitenleri, tüm dünyaya "örnek bir toplum modeli" olarak da takdim ediyordu.

Broşür Nâzım gibi düşünenler tarafından mutlulukla karşılanacaksa da, yeni Türk Devrimi'ni tutturmaya çalışan, içte ve dışta sayısız düşmanla mücadeleyi sürdüren Ankara Hükümeti'ni çok ama çok tedirgin edecekti.

Nâzım bu çalışmasıyla bir anlamda Türkiye toplumuna seslenmiş ve "Bakın, onlar becerdiler! Biz de becerebiliriz!" demişti.

Bu sözler, başlangıçta devletçi politikalar uygulasa da zaman içinde gerçek demokrasiye geçmeyi planlayan ama önüne

* Çiftlik sahipleri. Ağalık.

** Tarım üretim kooperatifi

sınıfları tasfiye etmeyi asla koymamış kurucu önderleri alabildiğine rahatsız etmişti.

Nâzım bir siyasi parti adına konuşmuyor, partisiyle de arası açık görünüyordu belki ama bütün yazdıkları çizdikleriyle bir siyasi duruş sergiliyor, Türkiye toplumunu sosyalizme davet ediyordu.

Aslına bakılacak olursa, Nâzım Hikmet bu çalışmasıyla şairliğin, yazarlığın, düşünce insanı olmanın ötesine geçmişti.

Hatta, SSCB'nin Türkiye'deki temsilcisi TKP'nin bile, SSCB'yi onun kadar iyi savunduğu söylenemezdi.

Üstelik şair bunu, ustalıkla kullandığı dil nedeniyle, toplum nezdinde son derece sempatik kılarak yapmıştı.

***

Ömer ve Leyla, Nâzım'ın kitabına hükümet katından büyük bir tepki gelmemesine şaşırdılar.

Bunun nedenini Cihangir'deki evine ziyarete gittiklerinde Nâzım'a sordular.

Şaire göre, Sovyetler Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti, tarihleri boyunca yaşadıkları en parlak dönemden geçiyordu.

Hakikaten de öyleydi.

Türkiye, Boğazlar Sözleşmesi konusunda Sovyetler Birliği'nin desteğini sağlamıştı.*

Türk ressamlar Moskova'da sergi açmışlardı.

Hükümetin resmi yayını gibi davranan *Cumhuriyet* gazetesi Kızıl Ordu'nun on sekizinci yaşına girmesini kutluyor,

* 20 Temmuz 1936'da Boğazların Türkiye egemenliğine geçişini sağlayan Montrö Sözleşmesi imzalandı.

başyazarı Yunus Nadi Moskova'ya gidip "Sovyet Rusya'dan Röportajlar" yayımlıyordu.

Mart ayında "Türk-Rus Dostluğunun 15. Yılı" kutlanıyordu.

Tıp, mühendislik, sanayi gibi alanlarda, SSCB ile Türkiye çeşitli anlaşmalara imzalar atıyor, Türkçe ve Rusça dillerinde bilimsel bir derginin hazırlıkları yapılıyordu.

Karşılıklı olarak müzik toplulukları gidip geliyor, sivil havacılık konularında işbirliği yapılıyor, hatta Türkiye'de 1 Mayıs bayram olarak kutlanmaya başlanıyordu.

Bütün bu olup bitenleri teker teker saydıktan sonra şair ayağa kalktı, masasının üzerinde duran bir dosyanın içinden bir gazete kesiği aldı, getirip arkadaşlarına uzattı ve "Lütfen yüksek sesle okuyun" dedi.

Kupürü Leyla okudu.

*"Karada ve denizde büyük komşumuz Sovyet Rusya ile aramızdaki on beş seneden beri her türlü tecrübeden geçmiş olan dostluğun ilk gündeki kuvvet ve samimiyetini tamamıyla muhafaza ederek, tabii inkişafında devam ettiğini beyan etmekle de ayrıca memnuniyet duyarım."**

Leyla'nın okuması bitince Nâzım kendisine ilişilmemesiyle ilgili düşüncesini seslendirmeyi şöyle sürdürdü.

"Bu sözleri söyleyen Gazi'nin bizzat kendisi. Hasılı kelam, şu aralar hükümetimizin Nâzım'la uğraşması için uygun zaman değil. Daha uygun bir durum için saat çalışıyor. Tik, tok."

***

* 1 Kasım 1936'da, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün TBMM'yi açış konuşmasından.

Öte yandan dünya süratle yeni bir büyük savaşa doğru sürükleniyordu.

İspanya'da içsavaş bütün hızıyla devam ediyordu.

24 Haziran 1936'da, İspanya hükümeti bütün dünyaya seslenmiş ve yardım istemişti.

Dünya, İspanya'da yaşananlara gözlerini kapatmış gibiydi.

Nâzım, Orhan Selim takma adıyla yazdığı *Akşam*'da, İspanya'ya dair iç parçalayan duruma dikkat çekti.

> *"İspanya'da irtica, çoluk çocuk, kadın erkek, şehir ve köy bütün bir emekçi İspanyol halkını kan ve ateş içinde ezmeye çalışırken..."**

Burhan Belge, Sadri Ertem ve Nâzım gibi birkaç aydın kalemin** dışında, İspanya'da olup bitenlere kimsenin başını çevirip baktığı bile yoktu.

19 Ağustos tarihinde, ünlü İspanyol yazar Lorca'nın,*** milliyetçiler tarafından mahkeme edilmeye lüzum görülmeden Granada'da kurşuna dizilmesi de Nâzım ve arkadaşları dışında kimsenin umurunda olmadı.

---

* 26 Temmuz 1936, *Akşam*

** Burhan Belge, *Ulus* gazetesinde 9 Ağustos'ta "İspanya Faciası", 11 Kasım'da "Madrid Önünde" başlıklı yazıları kaleme aldı. Sadri Ertem ise Kurun'da 1 Ekim'de "Madrid Düşerse"yi yazdı.

*** Federico García Lorca 1898 - 1936 yılları arasında yaşadı. Şair, oyun yazarı, ressam, piyanist ve bestecidir.

ALTMIŞ ÜÇ

Sıcak bir ağustos günüydü ve üç arkadaş İstanbul'un ağır sıcağına balkonda daha kolay tahammül edebileceklerini düşünmüşlerdi.

İstanbullular sadece ağustos sıcağı üzerine dertlenedursun, onlar İspanya için de karalar bağlıyordu.

Nâzım'ın matbaada basılmakta olan *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı* üzerine de laflıyorlardı tabii.

İki genç Nâzım'ın bu çalışmasını parçalar halinde okumuşlardı ama bütüncül olarak gözlerinde canlandırmakta zorlanıyorlardı.

Leyla merak içinde "Kapağı kim yapacak bu kez?" diye sordu.

"Ali Süavi yaptı. Ben beğendim. Lacivert ve mavi kullanmış. Yazıları elle yazmış."

Ömer "Ben yaptığı işleri çok beğeniyorum. Eminim iyi olmuştur" diye dahil oldu konuşmaya.

***

Sonra laf lafı açtı ve konu Nâzım'ın o aralar denediği yeni yazım tarzına geldi.

Leyla "Serbest nazım gibi yürüyorsun artık anladığım" dedi.

Şair bu tarzı neden seçtiğini, yazarken ne tür zorluklarla karşılaştığını, bunları aşmak için hangi yolları denediğini anlattı.

"Size bir şey söyleyeyim mi?" dedi bir ara. "Böyle karşılıklı konuşuyoruz ya hani, bana çok iyi geliyor. Böylece ne yapmaya çalıştığımı yerli yerine oturtmuş, gerekçelendirmiş gibi hissediyorum."

Nâzım'ın sunduğu bu fırsattan yararlanan Ömer, şairin şiiri kullanış, değerlendiriş tarzını anlamaya dönük birkaç laf daha edecekti.

Çünkü, şair yazarken bir yandan propaganda, ajitasyon gibi politik metotlar kullanıyor, öte yandan tarih, felsefe, sosyal bilimler gibi konulara giriyordu. Yolu şiirdi belki ama bu yolda birer yazın türü olarak mektup, tartışma, anı ve daha ne varsa kullanıyordu.

Ömer önce teferruatlı olarak ne düşündüğünü anlattı, sonra sorusunu net bir biçimde sordu.

"Çok zor olmuyor mu dünya kadar ölçüyü, tartıyı, metodu, disiplini göz önünde bulundurarak yazmak?"

Şair arkadaşının sorusuna bayıldı. Leyla'yı ve Ömer'i işte tam da bunun için çok seviyordu. Şiirlerini, kitaplarını, yazılarını sadece okumakla kalmıyor, akıl ve bilgi süzgeçlerinden de geçiriyorlardı.

Nâzım genç arkadaşına sorusu için teşekkür etti. Biraz düşündü ve cevaplamaya girişti.

"Bırak yazmayı, şiir anlamak için de önce tarih okumak gerekiyor Ömer. Felsefe bilmeden, sanattan anlamadan, psikoloji ile dans etmeden şiir anlamak mümkün değil. Tıpkı *Şeyh Bedreddin Destanı*'nda olduğu gibi."

"Evet!" diye gösterdi heyecanını Ömer. "Mesela dinler tarihi bilmeden nasıl anlayacaksın *Şeyh Bedreddin Destanı*'nı?"

Nâzım başını salladı. Belli ki, az önce bıraktığı yerden devam etmek istiyordu.

"Ben Şeyh Bedreddin'in katlini önce Mehmet Şerafettin Efendi'nin bir risalesinde okudum. Ardından araştırmam sürdü. *Âşıkpaşazade Tarihi*'ni, İbni Arapşah'ı, Neşri'yi, İdirisi Bitlisi'yi okumasam, bu kitabı yazamazdım."

Nâzım duraklayınca, Leyla "Konu bu kadar kapsamlı olunca, şiirin yanına düzyazıyı da eklemen gerekti, değil mi?" diye sordu.

"Evet. Kitaba da zaten bunun için düzyazı ile girdim. Bu nedenle, önce sekiz sayfa civarında derdimi anlattım. Ondan sonra üç bölümü düzyazı, bir bölümü şiir ve yazı, öteki bölümleri de şiir olarak kaleme aldım. Yetinmedim, sayfa altlarına dipnotlar koydum ve hatta bunlardan birinde Marx tartışmasına girdim."

***

Nâzım ile Piraye'nin Cihangir'deki minik balkonunda önce şairin SSCB'nin yeni düzeni üzerine yazdığı broşür, ardından İspanya'da sürmekte olan içsavaş ve son olarak da birkaç gün içinde kitabevlerine dağıtılacak *Şeyh Bedreddin Destanı* üzerine uzun uzun konuşuldu.

İki genç çıkmak üzere hazırlanırlarken Nâzım "Bilmiyorsunuz, kitabın yanında sizin okumadığınız bir de zeyil* var" dedi.

Çocuklar merak edince Nâzım zeyil konusuna açıklık getirdi.

"Yayınevi kitapla birlikte *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyil-Milli Gurur* adlı beş sayfalık bir de kitapçık verecek. Kitap elli dört sayfa ve yüz kuruş. Bu kitapçık ise sadece beş kuruşa satılacak."

"Ne var zeyil olarak?"

Güldü Nâzım Leyla'nın bu sorusu üzerine ve "Söylemem. Merak eden alır, okur"** dedi.

---

* Zeyl, Divan Edebiyatı'nda başvurulan, bir yapıtı tamamlayıcı nitelikte yazıdır.

** Nâzım Hikmet, Şeyh Bedreddin'i var eden milletin bir çocuğu olmaktan gurur duyuyordu. Duygularını destanına yansıtmıştı. Sonradan, özellikle de TKP tarafından "milliyetçilik"le suçlanabileceğini akıl etti. Şeyh Bedreddin'e neden sahip çıkılması gerektiğini ek bir metinle açıkladı. Bu metnin başlığı "Milli Gurur"du.

Ömer, elindeki şiir defterini kapatmış ve önlerinde duran sehpanın üzerine koymuştu.

Defteri kapatmadan önce okuduğu son satır "Artık şaşırtmıyor beni dostun kahpeliği, elimi sıkarken sapladığı bıçak..." olmuştu.

Bu satırlar üzerine biraz laflamış, ardından Nâzım, Stalin için tasarladığı bir şiiri ezberinden okumuştu.

Ömer, Nâzım gibi bir şairin tasarladığını yazamamasına ve "Olmadı daha!" bahanesinin arkasına saklanmasına üzülmüştü.

Şair de anlamıştı bunu.

***

Her ikisi de uzunca sustuktan sonra, Nâzım yüksek sesle düşünmeye çalıştı.

1961 Nisan'ından 1902 Ocak'ını çıkarttı. Tam elli dokuz yıl ve üç ay yaşamıştı.

Neredeyse bütün iç organları iflas etmişti. Başta karaciğeri ve kalbi olmak üzere, vücudunun her bir santimetrekaresi, bitmek üzere olan bir pil gibi arada bir sönüyor, sonra tekrar yanıyor, yandığı zamanlarda da etrafa son derece ölgün bir ışık saçıyordu.

Bu istisnalardan biri, tam da o an gerçekleşmek üzereydi.

Ömer'i kitapçı dükkânında karşısında gördüğünde ya da otomobilde Ümit'in Leyla'nın kızı olduğunu anladığında nasıl hızlı çarpmıştı kalbi.

Çok insan girip çıkmıştı Nâzım'ın hayatına. Sevmiş ve sevilmiş bir adamdı. Ama Leyla'nın ve Ömer'in yerleri çok farklıydı. Şimdi mesela biri çıksa karşısına "Kendini en zor zamanında kime emanet edersin?" diye sorsa, gençliğinde olduğu gibi bir an tereddüt etmeden "Ömer'e!" derdi koca adam.

Peki neden çıkıp gitmişti hayatından canının içi?

Tamam, kendisinden beş yıl önce bir daha geri dönmemek üzere Fransa'ya göçmüştü Ömer ama bu hayatından çıkmasını gerektirmezdi ki.

Zaten beş yıl sonra da Nâzım kaçmak zorunda kalmıştı sevgili ülkesinden.

Neden vatanlarından uzakta geçen on iki yıl içinde sadece iki kez görüşmüşlerdi?

Nâzım, Ömer'in on iki yıllık suskunluğunun nedenini gayet iyi biliyordu.

Derin bir nefes aldı ve başını kaldırıp "Sen haklıydın" dedi bitkin bir ses tonuyla Ömer'e.

Ömer şaşırdı. Önce, diyeceğin bundan ibaret mi der gibi baktı, ardından "Hadi canım sen de!" dedi yüzünü asarak.

Nâzım bu "Hadi canım sen de!" cümlesinin ne kadar ağır olduğunun gayet iyi farkındaydı.

***

Ağır misafir, Ümit'in salonun kapısını itip elinde kahve fincanlarıyla içeriye girmesine bir can simidi gibi sarıldı.

Kızının tam da o anda odaya girmesi, Ömer'in hiç hoşuna gitmedi.

Ömer, Ümit'in ilk kahve fincanını uzatmasıyla birlikte Nâzım'ı incelemeye aldı.

Emindi. Kadim dostu kızının ellerini yine dikkatle inceleyecek, gözlerinin içine yine anlamak ister gibi bakacaktı.

"Bol köpüklü olan senin şair amca" diyerek şakıdı Ümit. "Biliyor musun..." dedi ardından. "Şimdiye kadar hiç köpüklü kahve içmedim, çünkü hepsini babama ikram ettim."

Ardından güldü ve bu kez babasının kahvesini uzattı. Aynı anda "Çünkü ben yapmasam, babam bir kez bile Türk kahvesi yapmaz. Varsa yoksa çay" dedi.

Şaşırdı Ömer ve "Senin köpüklü kahve sevdiğini bilmiyordum ki!" dedi kızına. Biraz durdu ve konuşmasına devam etti.

"Bundan sonra, her gün bol köpüklü kahve yapacağım senin için."

ALTMIŞ DÖRT

Nâzım, Doktor Hikmet ve dokuz komünist daha...

Leyla öğrendiklerini, kapıdan içeriye girer girmez anlattı.

"Arada bir uğradığımız, yazar ve tiyatrocuların da gelip gittiği bir kahve var ya Taksim'de, onun kapısının önünde yakalamışlar Nâzım'ı."

Ömer "Yanında kimse yok muymuş?" diye sordu eşinin çıkardığı mantoyu asarken.

Leyla eşinin bu sorusunu, ayakkabılarını çıkarıp terliklerini giyerken cevapladı.

"Yalnızmış. Tutuklananların sayısı on birmiş. Bir arkadaşımız, avukatları sıfatıyla Sansaryan Han'a gitti ve tam sayıyı öğrendi."

"Neden? Tutuklandıklarına dair bir gerekçe söylenmiş mi?"

"Hayır. Şimdilik yok. Mahkemeye çıkartıldıklarında anlarız."

Tatsız bir haberdi Leyla'nın getirdiği.

Evlerinin içini kastederek "Etrafa bir göz atalım" dedi Ömer.

Böyle durumlarda, tutuklamaların kendilerine ulaşabileceğini düşünmeleri gayet anlaşılır bir durumdu.

Leyla eşini "Bir şey yok evde. Ben daha dün bir kez daha baktım sağa sola" diye cevapladı.

Epeydir evlerinde suç aleti sayılıyor diye kitap bile bulundurmuyorlardı. Kitapçı vitrinlerinde sergilenen, tezgâhlarında açıktan açığa satılan yayınlar, evlerde bulununca, suç unsuru olarak işlem görüyordu.

Öte yandan, partinin yayınlarını basmayı sürdürüyordu Ömer ve Leyla. Neyse ki, ellerindeki matbaa makinesini hiç kimse tarafından bilinmeyen başka bir adrese nakletmiş, evlerinde rahat uyumaya başlamışlardı.

***

Nâzım'ın gözaltına alındığı 27 Aralık tarihinin üzerinden altı gün geçtikten sonra işin rengi anlaşıldı.

Şairin yanı sıra Doktor Hikmet, Tornacı Emin ve on mimli komünist daha "Endüstri Dokuma Cemiyeti"ni kurma suçlamasıyla gözaltına alınmışlardı.

Sultanahmet'te görülen ilk duruşmaya tutukluların avukatı sıfatıyla katılan Leyla'nın getirdiği haber çok güldürmüştü Ömer'i.

Genç adam eşinin anlattıklarının üzerine "Nâzım'ın ne işi var ötekilerle? Ya 'K Masası' sahiden Nâzım'ın partili olmadığının farkında değil, ya da fırsattan istifade ona da vurmak istiyorlar" dedi.

Başka anlatacakları da vardı Leyla'nın.

"Neymiş, birbirlerine kibritlerinin olup olmadığını sorarak parola veriyorlarmış, şapkalarını çıkarıp masanın üzerine koyuyor, sonra onun üzerine de gazete koyarak haberleşiyorlarmış. Bir sürü, çocukları bile güldürecek ıvır zıvır anlattı savcı. Yine de hâkim, sonunda tutukluları Sultanahmet Hapishanesi'ne göndermekte tereddüt etmedi."

Ömer "Bakalım kaç ay yargılanacaklar bu kez?" diye söylendi.

"Öte yandan..." dedi Leyla. "Tutuklulardan biri, Endüstri Dokumacılar Cemiyeti'ni kurmak istediklerini, bunun için

para topladıklarını, vilayete resmen başvuruda bulunduklarını da söyledi."

Şaşırdı Ömer. Kendisinin haberi olmasa da bu partinin bir girişimi olmalıydı.

"Nâzım yoktur herhalde bu çalışmada."

Leyla başını olumsuz anlamda salladı.

"Dokuma işçisi yaptıklarının yasal olduğunu anlatırken Nâzım'ı izledim. Belliydi bu tür bir yapılanmanın içinde olmadığı. Senin az önce dediğin gibi, ya hakikaten bilmiyorlar Nâzım'ın partiyle bir ilişkisinin kalmadığını ya da geçerken onu da susturmaya çalışıyorlar."

"Bence ikincisi" dedi Ömer.

Öyleydi. Şair, Ankara'nın ağır toplarını bu kez de *Sovyet Demokrasisi* isimli kitabıyla çok kızdırmıştı.

ALTMIŞ BEŞ

Nâzım, soğuk bir şubat günü, cezaevinin kapısından elinde küçük bir çantayla çıktı.

Leyla şairin bırakılacağını haber almıştı. Başta Celile Hanım olmak üzere tüm aile üyelerine de müjdeyi o vermişti zaten.

Hep birlikte hapishanenin kapısında bekliyorlardı şairi.

Partiden, Ömer ve Leyla dışında kimse yoktu.

Yorgun görünüyordu Nâzım. Yine de herkesle tek tek kucaklaştı. Bu esnada Ömer'in kulağına "Bana bir hafta izin verin. Haftaya bugün, akşam yemeğini Hristaki'de* yiyelim" dedi.

Leyla ve Ömer, Nâzım ve ailesini vapura kadar götürüp, arkalarından el salladılar.

Şair 1925, 1927, 1928, 1931, 1933, 1934, 1936 yıllarında hapse girmiş, bir başka deyişle on yılın sadece üçünü kazasız geçirmişti.

Yargılandığı yıllarda aylarca hapiste yatmış, çoğunda birden fazla şehirde yargılanmıştı.

Nâzım'ı götüren vapur iskeleden ayrılırken, Ömer "Bir insanın üzerinde ancak bu kadar tepinilebilir" diye söylendi.

Leyla "Öyle" diye mırıldandı ve eşinin elini yakaladı, sevgiyle sıktı.

***

* Bugüne ulaşamamış meyhanelerdendir. 1880'li yıllardan itibaren, el değiştirerek 1900'lerin ortalarına kadar gelmeyi başardı. Bir ara Alman subay Gustave Zowe tarafından, yabancı gazeteler de bulunduran bir birahane olarak çalıştırıldı. Genç Mustafa Kemal ve Ali Fuat'ın müdavimlerinden olduğu biliniyor.

Nâzım, Hristaki'yi özlemiş olarak dirseklerini masaya koyarken "Neyse ki patronum anlayışlı adam. Bıkmadı benim savrulmalarımdan" dedi içtenlikle.

İki gitar ve bir akordeondan oluşan trio ara verince, fona çatal bıçak ve muhabbet eden akşamcıların sesleri hâkim oldu.

İstiklal Caddesi'ne açılan Postacılar Sokağı'nda, kapısı köşeyi döner dönmez sağda, yarı bodrum Hristaki'nin meyhanesinde bir araya gelmek üçünü de mutlu etmişti.

Hristaki'nin kendi elleriyle yaptığı mezeler hakikaten çok lezzetliydi. Midesi hapishane yemeğinden epeyce mustarip olmuş şair, önüne konulan her şeyin keyfini çıkartıyordu.

Leyla merak içinde "Şimdi ne yapacaksın?" diye sordu.

"Her zaman olduğu gibi para kazanmam gerekiyor. Hapisteyken *Güneşe Doğru** diye bir filmin senaryosunu yazmıştım. Piraye bu çalışmamı şirkete ulaştırmıştı. Patronuma, hem yazıp hem yönetmek istediğimi söyledim. Kabul etti."

Ömer ve Leyla, Nâzım'ın verdiği habere çok sevindiler.

Leyla "Biraz anlatır mısın nasıl bir film olacağını?" dedi.

Nâzım onu "Önce kimleri oynatmayı düşündüğümü söyleyeyim istersen" diye cevapladı.

Leyla "Olur" deyince saydı şair.

"Ferdi Tayfur, Mediha ve Arif Dino başrolleri paylaşacaklar. Safiye Ayla, Nergis, Fahire ve Refik'in de sesleri olacak. Şimdi sıkı durun!"

---

* Maalesef Nâzım Hikmet'in bu filmi Mimar Sinan Üniversitesi Sinema ve Televizyon Merkezi de dahil olmak üzere hiçbir arşivde bulunmuyor. Filmin vizyona gireceği tarihlerde yayımlanan gazetelerde ilanlar var. Filmin setinde çekilmiş fotoğraflar da mevcut. Agâh Özgüç, Alim Şerif Onaran ve Nijan Özön'ün çalışmalarında bu filmden söz ediliyor. Ayrıca, sonradan Milli Eğitim Bakanı olacak Hasan Âli Yücel de *Güneşe Doğru*'yla ilgili olarak 9 Aralık 1937 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde uzunca bir değerlendirme yazmış.

Leyla ve Ömer'in bütün dikkatlerini üzerine topladıktan sonra "Filmde, Neyzen Tevfik de ney çalacak!" dedi Nâzım. Ardından unutmuş gibi "Dekorları Abidin'e yaptıracağım" diye ilavede bulundu.

Ömer az önce Leyla'nın sorduğu soruyu tekrarladı.

"Konusu ne olacak?"

Nâzım derin bir nefes aldı.

"Mütareke döneminde belleğini yitiren genç bir adam, on yedi yıl boyunca kendisini hep eskide yaşıyormuş sanıyor. Sonra geçirdiği ameliyatla iyileşiyor ve birdenbire Cumhuriyet Türkiyesi ile karşılaşıyor. Böylece iki dönem arasındaki farkları ortaya çıkartmış olacağım."

Biraz sustu şair. Leyla ve Ömer de filmi zihinlerinde yerli yerine oturtmaya çalıştılar. Az sonra Nâzım kaldığı yerden devam etti.

"Tabii ancak iyi anlatılınca, oynanınca, musiki yerli yerine oturunca sonuç alınabilecek bir konu. Dekorların, kostümlerin iyi yapılması lazım."

Şair anlatmayı sürdürürken, Ömer ve Leyla, geçen bir haftanın ona çok iyi gelmiş olduğunu düşündüler.

Belliydi, Nâzım hapishanenin ağır, kasvetli havasından sıyrılıp, gündelik hayatına yeniden geri dönmüştü.

ALTMIŞ ALTI

Nâzım'ın da içlerinde bulunduğu on üç komünistin davası altı ay sürmüştü. Sonunda beklenen olmuş, bütün sanıklar aklanmıştı.

Oysa şair, sadece bu dava nedeniyle *Akşam* gazetesinde yazdığı yazılara ara vermek zorunda kalmıştı. Serbest bırakıldıktan sonra gazeteye uğramış, kendisine istenmediği hissettirilmişti.

Neyse ki Zekeriya Bey *Tan* gazetesini çıkartıyordu ve *Resimli Ay*'dan itibaren takip ettiği Nâzım'a, önce "Adsız" sonra da "Adsız Yazıcı" imzasıyla bir sütun açtı.

Şair gibi, Peyami Safa da yazıyordu aynı gazetede.

Çok geçmeden beklenen oldu. İki eski dost, düşüncede ayrı düştükleri için, boğaz boğaza geldiler.

Nâzım'ın *Tan* macerası ancak üç ay sürdü.

***

Leyla ve Ömer, müdavimi oldukları *Yedigün** dergisinin son sayısını** aldıklarında, gözlerine inanamadılar.

"Okuyucularımıza, tahrir ailemize Şair Nâzım Hikmet'in de dahil olduğunu memnuniyetle bildirmek isteriz. Şair Nâzım Hikmet şimdiden sonra 'Nâzım Hikmet' imzası ile yazacağı bütün yazıları yalnız *Yedigün*'de neşredecektir... Gelecek hafta yeni şiiri: Yolculuk!"

---

* *Yedigün* dergisi yayın hayatına 1933 yılında atıldı. Sahibi Sedat Simavi'ydi. On sekiz yıl süreyle yayımlandı ve 16 Mart 1950'de yayınına son verildi.

** 28 Nisan 1937

Epeydir görüşememiş, Nâzım'ın *Yedigün*'le anlaştığını bizzat kendisinden öğrenememişlerdi.

Ömer ve Leyla, bir hafta süreyle, Nâzım'ın *Yedigün*'e ne tür yazılar, şiirler yazacağı üzerine kafa yordular.

Nihayet beklenen gün geldi. Leyla, tıpkı *Resimli Ay* günlerinde olduğu gibi, sabah ilk işi olarak evinin yakınındaki gazete bayiine gidip bir *Yedigün* ile yolunun üzerindeki börekçiden iki poğaça aldı.

Ömer, eşi kahvaltıyı hazırlarken kalktı ve masanın üzerinde duran *Yedigün*'e adeta saldırdı. Bu arada "Okudun mu?" diye de sordu.

Leyla "Okudum. Çok beğendim" dedi.

Böyle olunca, Ömer yüzünü yıkamayı, dişlerini fırçalamayı erteledi. Masaya oturdu ve canı ağabeyi Nâzım'ın şiirinin bulunduğu sayfayı açtı.

Birkaç kez içinden okuduktan sonra en sevdiği birkaç satırı Leyla için seslendirdi.

"Adriyatik.
Bir balıkçı gemisine rampa ettik
Haber sorduk İtalya'dan.
Çeşit çeşit ayırırken güvertede kımıldanan balıkları
Ankonalı bir ihtiyar:*
'İtalya bildiğin gibi
*kaçak Negüs** ve muzaffer Duçe bahtiyar' dedi..."*

* Ankona (Anacona), İtalya'nın Marche bölgesinde, Adriyatik kıyısında bir il.

** "Habeşistan hükümdarı" demek. Kızıldeniz kıyısında bulunan Habeşistan, İtalya tarafından 1936 yılında işgal edildi.

Çayları bardaklara koyarken "İlk fırsatta arayalım Nâzım'ı" dedi Leyla.

Ömer de aynı fikirdeydi ama son birkaç haftadır, partinin verdiği çok önemli bir görevi yerine getirmeye çalışıyordu.

"Biliyorsun birkaç günlük daha işim var" dedi eşinin sözleri üzerine.

SSCB'nin İstanbul Başkonsolosluğu'na bağlı ajanlar, TKP tarafından görevlendirilen Ömer'e, telsiz haberleşmesi eğitimi veriyorlardı.

Türkiye'nin Naziler tarafından işgal edilmesi ihtimaline karşılık, oluşumu süren anti faşist cephe mensupları, birbirlerinden bu telsizler vasıtasıyla haber alacaklardı.

Çok güvenilen bir ev olduğu ve kullanılması başkalarına Ömer tarafından öğretileceği için, telsiz de partinin matbaa makinesinin bulunduğu yere aktarılmıştı.

Ömer telsizciliği öğrenmek için birkaç kez SSCB'nin Sarıyer'de bulunan yazlık sarayına gitmiş, uzmanlar tarafından eğitilmişti.

Ömer'in birkaç gün daha Nâzım'ı arayamayacağını söylemesi üzerine, Leyla "Anti faşist cephenin oluşturulması nasıl gidiyor?" diye sordu.

Genç adamın sesi yorgun çıktı.

"Bilmiyorum. Epeydir partinin de Komintern'in de ne yapmaya çalıştığını anlayamıyorum. Esasen, şu anda parti diye bir şey de yok. Biliyorsun, Komintern temsilcisi, partinin merkez komitesi üyelerinin yüzüne karşı 'Şu anda Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetenler SSCB yanlısı. Bu nedenle ne dış politika ne de işçi hakları gibi konularda hükümeti zorlamayın!' demiş. Bu durumda neyin peşinden, nasıl gideceğiz bilmek, kavramak zor."

Leyla, eşinin sözlerinin ne anlama geldiğinin gayet iyi farkındaydı.

Komintern son toplantısında Türkiye'yi merkezden ayırmış, bunun adını da "desantralizasyon" koymuştu.

Bu sözlerden ne anlaşılması gerektiği, sonradan parti tarafından şöyle açıklanmıştı: Partililer legale çıkacak, CHP başta olmak üzere, yasal olarak çalışan bütün organizasyonlarda açık bir biçimde yer alacaklar.

Komintern'in yedinci kongresinde alınan bu karara göre, bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de anti faşist halk cephesinin organize edilmesi gerekiyordu. Partililerin bu konuya ağırlık vermeleri şarttı.

Uzun bir suskunluktan sonra, Leyla eşinin kaygılarını gidermek için "Şu öngörüyü anlıyorum..." diyerek başladı konuşmaya.

"Belli ki yakın vadede faşizm yanlıları Türkiye'de de harekete geçecek. Bunun örneklerini Çanakkale, Edirne gibi illerde görmeye başladık bile. Yükselecek bir faşist dalgayı kendi başımıza değil de, başka toplumsal kesimlerle birlikte göğüslersek daha iyi olur."

Doğruydu. Komintern'in de, partinin de kastı tam olarak buydu.

Ömer'in anlayamadığı, SSCB'nin nasıl olup da, anti faşistlik konusunda CHP'ye bu kadar güvendiğiydi. Üstelik parti mensupları durmadan tutuklanıp, hapis köşelerinde çürütülürken.

ALTMIŞ YEDİ

Nâzım'a da, Leyla'ya söylediklerinin aynısını tekrarladı Ömer.

Şair, genç arkadaşının son karara aklının yatmadığını görünce "Ne var bunda anlaşılmayacak?" diye sordu.

Ömer tepkisini "Ne mi var?" diyerek gösterdi. Sonra aklına yatmayanların neler olduğunu bir bir açıklamaya koyuldu.

"Anlıyorum, adı SSCB olan, üzerine titrememiz gereken bir ülke var. Öte yandan bize ait bir ülke, Türkiye de var. CHP'nin dış politika açısından SSCB'nin çıkarlarına aykırı hareket etmemesi, Türkiye'de yaşayan işçiye, köylüye, esnafa ve öteki yoksul kesimlere iyi davranıyor olduğu anlamına gelmiyor. Zavallı işçiler haklarını alıyorlar da benim haberim mi olmuyor acaba? Ya da sen, düşüncelerin tehlikeli bulunduğu için değil de acaba sahiden bir vatan haini olduğun için mi tıkıldın hapse?"

Ömer'in sözleri bir gülle kadar ağır geldi Nâzım'a.

"Ama bu Komintern..." diyecek oldu ki, Ömer şairin lafını ağzına tıktı.

"Bir başka deyişle, sosyalizmin anavatanının değnekçisi!"

Nâzım kızdı. Onun kızdığını hissedince, baştan bu yana konuşmayı ilgiyle dinleyen Leyla endişelendi. Ses çıkartmadı, Nâzım'ın ne cevap vereceğine odaklandı.

"Bunları sakın benim dışımda kimseye söyleme Ömer. Tabii ki SSCB korunacak. Bana soracak olursan Komintern'in yedinci kongresiyle birlikte Türkiye'de yaşayan komünistlerin önüne yeni bir hedef konulmuş oldu."

Bu sefer de Ömer kızdı.

"Nedir o? Bütün yaptıklarında, hükümeti körü körüne desteklemek mi?"

Nâzım ne diyeceğini şaşırdı. Düşüncesini biraz da kekeleyerek ifade etmeye çalıştı.

"Tekrarlıyorum Ömer. Başını yakma. Hani o bastığın *Orak Çekiç* dergileri var ya, onlardan birinde, önce partiden kovulanlar sütununda, sonra da kara listede buluverirsin kendini."

Ömer ağabeyi gibi sevdiği ve nazının geçeceğinden emin olduğu Nâzım'a çok kızdı.

"Senin gibi mi?" diye sordu.

Sirkeci Garı'nın kafeteryasında uzun bir sessizlik oldu.

Leyla içten geldiği her halinden belli olan ses tonuyla "Partiyi partiden kovulmuş, hakkında edilmemiş laf bırakılmamış biri koruyor, partide meteor hızıyla yükselmekte olan bir başkası da yeriyor ve her ikisi de bu masada" dedi. Sözleri masada sükûnetin hâkim olmasına yardımcı oldu.

Nâzım "Kendi aramızda yaptığımız konuşmalar tabiatıyla farklı" diyerek Leyla'nın sunduğu yumuşama ortamına katkıda bulundu.

Sonra, az önce birbirlerine seslerini yükseltmemişler gibi Ömer'e döndü ve "Biraz yabancı yayınlardan söz etsene. Neler oluyor Avrupa'da?" diyerek havada asılı duran son gerginlik halini de yok etti.

Ömer şöyle bir düşündü ve "Galiba en önemlisi, Japonya'nın Çin'i işgal ederek, İkinci Dünya Savaşı'nı Pasifik'te de başlatmış olması" dedi.

Doğruydu. Avrupa'da sürmekte olan savaştan önce Japonlar Çin'i işgal etmiş, sonra 13 Ağustos'ta Çin ordusu Şanghay'a

Çinlileri korumak için girmişti. Bu da çok daha büyük bir savaşın başlaması anlamına geliyordu.

Ömer'in Avrupa'dan ve Amerika'dan gelen gazete ve dergilerden öğrendiği kadarıyla, Japonya'nın, güç gösterisini sürdüreceği belliydi.

Genç adam biraz düşündükten sonra, ağır ağır anlatmaya koyuldu.

"Bana soracak olursan, Japonya, Çin'in zengin bölgelerine doğru hareketliliğini sürdürecek. Sonra da sıra büyük bir ihtimalle Hollanda Hindistanı,* Pasifik adaları, Fransız Çin Hindi, Burma ve Hindistan'a gelecek."

Uzun uzun anlattı Pasifik'te nelerin olabileceğini Ömer.

Leyla ve Nâzım genç adamı dikkatle dinlediler.

* Endonezya

ALTMIŞ SEKİZ

Ömer Guernica'da olanları, Leyla ve Nâzım'dan ayrılıp ofise ulaştığında radyodan öğrendi.

Beş bin civarında İspanyol'un yaşadığı kasabanın en azından üçte birinin öldürüldüğünü* duyunca içi acıdı. Duvarda asılı duran büyük dünya haritasından, İspanya'nın kuzeyinde bulunan kasabayı bulmaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Kitaplıktan atlası aldı. İspanya'yı gösteren sayfada, denize ve Fransa sınırına yakın bir yerde Guernica'nın ismini okudu. Parmağını kasabanın üzerine koydu, "Ne büyük acı!" diye düşündü.

Gelecek yabancı gazeteleri beklerken, cehennemi yaşayan Guernica'da neler olduğunu anlamak için kulağını BBC'den ayırmıyordu Ömer.

Aldığı haberlere göre, saldırı Alman ve İtalyan Hava Kuvvetleri tarafından, General Franco'nun isteği üzerine gerçekleşmişti. Bombardıman esnasında başlayan yangın halen sürüyordu.

Ne kadar dinlerse dinlesin, genç adamın aklı bir türlü kasaba pazarında alışveriş yapmakta olan insanların üzerine bombalar yağdırılmasını, kaçmaya çalışanların da taranarak öldürülmelerini almıyordu.

İlerleyen günlerde Leyla'ya durmaksızın "Elinde silah olmayan, işinde aşında insanların üzerine saldırılmasını nasıl bir vicdan ve ahlak emredebilir?" diye sordu.

---

* Hava saldırısı 26 Nisan 1937'de gerçekleşti. Enkaz kaldırıldığında, Guernica'da ölü sayısının 1654, yaralı sayısının ise 889 olduğu anlaşıldı.

Arada bir de "Böyle bir emri, kendisine insanım diyen bir yaratık nasıl verebilir? Verdi diyelim, hangi katil bunu uygulamaya koyabilir?" diye dertlendi.

***

İspanya'da açıktan süren savaşın, Almanya'dan başlayarak kısa sürede tüm Avrupa'yı saracağı anlaşılıyordu.

Berlin'de gerçekleştirilen 1936 Kış ve Yaz Olimpiyat Oyunları nedeniyle ara verilmiş olan Yahudi karşıtı davranışlara, 1937'de yeniden girişildi. Yahudilerin mal varlıklarına el konulmaya başlandı, doktorların ve avukatların lisansları ellerinden alındı.

Aklı ve biraz okuma yazması olan herkes, Almanya'nın çok kötü günlere gebe olduğunu fark ediyordu.

İngiltere başta olmak üzere, öteki bazı Avrupa ülkeleri olumsuz gelişmeleri görüyorlarsa da çaresizlik içinde izlemekle yetiniyorlardı.

***

Guernica'da olanlar, nihayet Türkiye'ye ulaşan gazetelere de yansımaya başladı. Ömer'in bu konuda eline geçen ilk kaynak, olaydan iki gün sonra yayımlanan *The Times* oldu.

İspanya'da sürmekte olan içsavaşı *The Times* adına savaş alanında gazeteci George Steer* izliyordu ve Ömer ondan aldığı haberlerin gerçekçi olduğunu düşünüyordu.

* George Steer'in Guernica'dan gönderdiği yazı dizisi *The Times*'ta bir hafta süreyle yayımlandı. Ünlü gazeteci bir yıl sonra konuyla ilgili olarak *The Tree of Gernika: a Field Study of Modern War* isimli kitabını yayımladı.

Steer'in *The Times*'a gönderdiği yazı daha çok bir röportaj havasındaydı.

Gazeteci çalışmasında, Almanların bu saldırıdaki rolünü belirgin bir biçimde öne çıkartmıştı. Steer özellikle de üzerinde Alman imparatorluk kartalı bulunan üç bomba kasası üzerinde durmuş ve böylelikle, bu ülkenin İspanya'da süren içsavaş karşısında tarafsız kalmak üzere imzaladığı antlaşmaya uymadığını gözler önüne sermişti.

Ömer, Steer'in yazdıklarının öteki gazeteleri de etkileyeceğini düşünmüştü ki öyle oldu.

The Times'tan sonra eline ulaşan *The New York Post*'ta da konu "Hitler'in Kutsal Guernica Şehrini Bombalaması" olarak ele alınmıştı.*

Gazetede ayrıca, Hitler'i ölü sivillerden oluşan bir tümseğin tepesinde kılıcını sallarken gösteren bir karikatür de yer aldı. Karikatürün altına "Hava Saldırıları" yazılmıştı.

İlerleyen günlerde George Steer'in yazdıkları bir rapor halini aldı ve öteki gazetelerde de yayımlandı.

***

Ömer Guernica meselesiyle ilgili aldığı bilgileri paylaştığı eşine ve Nâzım'a haklı olarak "Bu konu dünyada öfke uyandırdı" dedi.

Nâzım meseleye başka bir açıdan bakmayı tercih etti.

"İyi ama, aynı zamanda korkuya da yol açtı."

* İlerleyen günlerde, ABD'de Kongre kayıtlarına Guernica saldırısında zehirli gaz kullanıldığı da dahil edildi. İngiliz Parlamentosu'nda da konu "hiçbir askeri hedefi içermeyen, açık bir şehrin bombalanması" olarak tartışıldı.

ALTMIŞ DOKUZ

Nâzım Cihangir'de eşi ve iki çocuğuyla yaşıyor, evinin geçimini sağlamak için gecesini gündüzüne katmayı sürdürüyordu.

Gününün büyük bir çoğunluğunu seslendirme stüdyosu ile sinemalar arasında mekik dokuyarak geçiriyor, böylelikle, kendisine her koşulda destek olan arkadaşı ve patronu İhsan İpekçi'ye gönül borcunu da ödemiş oluyordu.

Bu arada, *Güneşe Doğru* adını verdiği filmiyle ilgili geriye sayım da sürüyordu. Patronu filmin en geç kasım, olmadı aralık ayının başında vizyona girmesini istiyordu.

Şair, yaşayabileceği en küçük tatsızlığın, pamuk ipliği ile bağladığı hayatını berbat edeceğinin gayet iyi farkındaydı. Yeni evinin zar zor denkleştirdiği kirası, çocukların mektep paraları ve evde kaynatmak zorunda olduğu tencereyi düşünmek zorundaydı.

***

Sıcak bir ağustos günü, kan ter içinde İpek Sineması'nın* koridorunda koştururken, yanına resmi kıyafetli bir askeri okul öğrencisi yaklaştı ve "Geçmiş olsun" dedi.

---

* İpek Sineması, içine Emek ve Rüya Sineması'nı da alan, Beyoğlu'nun en önemli mimari miraslarından Cercle D'orient'de (Doğu'nun Çemberi) bulunuyordu. Önce, 1924'te Opera Sineması olarak açıldı. Bir ara Şehir Tiyatroları'nın Komedi Sahnesi olarak çalıştırıldı. 1932-1955 yılları arasında İpek Sineması adıyla sinemaseverlere hizmet vermeyi sürdürdü.

Nâzım şaşırdı ve teşekkür etti. Sonra işkillendi. Bu hali yüzüne de yansımış olmalı ki genç "Nâzım Bey, ben polis filan değilim" dedi ve bu kez hiç durmadan devam etti.

"Sizin fikirlerinizi beğeniyorum, daha etraflı öğrenmek istiyorum. İspanya'daki içsavaş ve Sovyetler Birliği'nde olup bitenlerle ilgili sormak istediklerim var."

Gencin ettiği her laf, Nâzım'a tehlikeli görünmeye başladı. Yeni hapisten çıkmış, geçen on yıl zarfında davalardan ve hapislerden başını kurtaramamış, ailesini ilk günden itibaren ihmal etmiş biri olarak, bu yaklaşımda tuzak kokusu aldı.

Genç bahriyelinin yanından ayrılır ayrılmaz, soluğu sinemanın müdüriyetinde aldı. Rehberden Emniyet Müdürlüğü'nün telefonunu buldu ve derhal siyasi şubeyi bağlamalarını istedi.

Karşısına Başkomiser Salih Tanyeri çıktı.

"Benim her şeyim ortada. Nerede oturduğum, nerede çalıştığım, ne yazdığım, kimlerle konuştuğum..."

Sonra ayrıntılara da girdi Nâzım ve "Asker kılığında polisler gönderip beni rahatsız etmeyin!" diyerek konuşmasını tamamladı.

***

Başından geçen bu ilginç olayı Ömer ve Leyla'ya da anlattı Nâzım.

Leyla biraz korkarak "Peki sen bunları anlatınca başkomiser ne dedi?" diye sordu.

"O böyle bir şey yapmadıklarını, ben de onlara inanmadığımı söyledim ve telefonu öfkeyle kapattım."

Gencin üzerinde bahriyeli üniforması olduğu halde Nâzım'la temas kurmaya çalışması Leyla ve Ömer'in de garibine gitti.

Leyla "Seni değilse bile kendisini düşünmesi gerekmez mi?" diye söylendi.

Ömer de aynı fikirdeydi.

"Sonuç olarak, Nâzım gibi bilinen, belki de takip edilen bir insanla, asker üniforması giymiş olarak temas kuruyorsun. Nereden bakarsan bak kuşku uyandırıcı."

Konuşacak o kadar çok meseleleri vardı ki, ötekilere atladılar. Çok geçmeden de Nâzım'ın başından geçen bu tatsız olayı unuttular.

Leyla uzun uzun kimlerin davalarına girip çıktığından, hangilerinin ne tür cezalar aldığından söz etti.

Şair, adı geçenlerin büyük bir çoğunluğunu şahsen tanıyordu.

Ömer üstü çok kapalı olarak anti faşist halk cephesindeki gelişmelerden söz etti.

Nâzım çekmekte olduğu filmde hangi safhaya geldiğini anlattı.

Gözleri parlayarak "Epey ilerledik" dedi.

Dış mekânlarda gerçekleşmesi gereken çekimlerin neredeyse tümünü bitirmiş, Neyzen'in kayıtlarını yapmıştı.

"Ne zaman izleyeceğiz?" diye sordu heyecan içinde Leyla.

"Patronlara kalsa, hemen!"

Biraz daha lafladıktan sonra, Nâzım kalkması gerektiğini söyledi. Babıâli'ye çıkıp birkaç gazeteci arkadaşına merhaba diyecekti. Bu arada, *Yedigün* için yazdığı şiiri de teslim edecekti.

"Bir dakika" dedi Nâzım'ın bu sözleri üzerine Leyla. "Çabucak okuyalım şiiri, sonra kalk."

Güzel kadın isteğini o kadar içten dile getirmişti ki, Nâzım kalkmak üzere olduğu sandalyeye adeta çakıldı. Katlı olarak cebinde duran şiir yazılı sayfayı çıkardı, usulca Leyla'nın önüne bıraktı.

Ömer ve Leyla şiiri yan yana okudular.
"Yaşamak Kasideleri"nin birincisini yazmıştı şair.

***

Nâzım kalktıktan sonra Leyla eşine "İnsan özelini bu kadar açık, ama bu kadar rahatsız etmeden kaleme alabilir mi?" diye sordu.

Ömer'in kendisini dikkatle dinlediğini görünce, düşüncelerini biraz daha derinleştirdi.

"Toplumcu bir yazar ama duygularını ve düşüncelerini bireyselliğinin en derinlerinde besliyor, damıtıyor, süzüyor..."

Ömer Leyla'nın yorumunu hayranlıkla dinledi ve "Nâzım farkı işte" diyerek katkıda bulundu.

***

"Çıplak etin tüylü bir yemiş kabuğu gibi elimin altında.
Ne bir yürek türküsü, ne aklıselim
ağaçların, kuşların, böceklerin önünde
karımın eti üstünde
düşünüyor elim..."

Nâzım dörde katlayıp tekrar cebine koyduğu şiiriyle, *Yedigün*'ün kapısından içeriye girdi.

YETMİŞ

Leyla ve Ömer, Nâzım ile ailesini, yeni taşındıkları Nişantaşı'ndaki dairelerinde görmeye gittiler.

Geçici olarak oturdukları Cihangir'deki daireden taşınmak Piraye ve Nâzım'a iyi gelmişti.

Ömer'i yakalamışken, Nâzım, İspanya'da neler olup bittiğini anlamaya çalıştı. Eline kalem ve kâğıt alarak gelişigüzel bir İspanya haritası çizdi, arkadaşının önüne koydu ve konuşmayı bir soruyla başlattı.

"Cumhuriyetçiler geriliyor galiba. Hiç mi destek gelmiyor öteki ülkelerden?"

Ömer, Nâzım'ın önüne koyduğu haritayı kendine doğru çevirdi ve anlatmaya başladı.

"Cumhuriyetçileri destekleyen devletler de var ama bir türlü karar alıp harekete geçemiyorlar!"

Öyleydi. Almanya, İtalya ve Portekiz'in, İspanya'da sürmekte olan savaşta milliyetçileri açıktan açığa desteklemesine karşın, öteki Batılı ülkeler de SSCB de, cumhuriyetçilere layıkıyla destek göndermiyordu. Kaldı ki, cumhuriyetçiler bir ittifaktı ve her bir parçası, mücadelenin kendilerinin tarif ettiği şekilde yapılmasını istiyordu.

Ömer sözlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için, elindeki kalemle önündeki haritanın yanına önce ittifakın taraflarını tek tek yazdı ve ardından açıklamalarda bulundu.

"Anarşistler her şeyin kendiliğinden yoluna gireceğini düşünüyor, anarko sendikalistler sendikaların önderliğini savunuyor, komünistler savunmada kalmayı, sosyalistlerse karşı savaşı öneriyor. Goşist gerillalar ve Troçkistler 1917 ruhundan yana. Böyle olunca her kafadan bir ses çıkıyor. Bütün bu grupların tek ortak yanı, faşizme karşı olmaları."

Nâzım, genç arkadaşını dikkatle dinliyordu. Ömer elindeki kalemle haritanın üzerine bölgelerin ve şehirlerin isimlerini de yazarak anlatmayı sürdürdü.

"Savaş bütün İspanya'ya yayılmış durumda. Galiçya ve Bask bölgesi tümüyle düştü."

Nâzım "Bir dakika, bir dakika" diye durdurdu Ömer'in konuşmasını. Önemli olduğunu düşündüğü bir sorusu vardı.

"Tamam hükümetlerden destek gelmiyor ama bireysel olarak gelip cumhuriyetçilerin yanında savaşanlar yok mu?"

"Var. Toplamda otuz beş bin Alman, İtalyan ve Orta Avrupalı, ülkelerini bırakıp İspanya'ya geldiler ve cumhuriyetçilerin yanında savaşıyorlar. Ama bu insanlar askeri eğitim görmüş kimseler değil. Silahları da yok denilecek kadar az."

Karalar bağladı Nâzım. Yüzü düştü, keyfi kaçtı.

Ömer devam edeyim mi anlatmaya der gibi bakınca şair "Devam et!" dedi.

"Böyle giderse cumhuriyetçi hükümet çok geçmeden teslim olacaktır. Zaten şu aralar Barselona ve Madrid arasında sıkışıp kalmış durumda."

Sözlerinin bu noktasında, Ömer içini derin bir şekilde çekti. Sıra, meselenin en zor yanını anlatmaya gelmişti.

"SSCB'den gerektiği gibi silah yardımı gitmiyor. Az sayıda, birinci harpten kalma, çakaralmaz tüfek göndermişler. Buna karşılık milliyetçiler topla, makineli tüfekle ve hatta uçakla savaşıyor."

Uzunca bir süre sustu Ömer. Sonra, Nâzım'ın çizdiği haritayı, üzerine notlar yazılmış olarak ileriye itti ve "Bence eli kulağında, çok yakında teslim olacak hükümet"* dedi.

Nâzım da, Ömer'i dinlemekte olan Leyla ve Piraye de sustular.

Az sonra Piraye "Bir film mi izlesek acaba?" diye sordu.

Hepsi, üzerlerine çöken ağırlığı gidermek üzere bu fikre sarıldılar.

***

Sinemadan çıktıklarında kar yağmaya başlamıştı.

Ömer İnci'de profiterol yemeyi teklif etti. Herkes bayıldı bu teklife.

Sokağa çıktıklarında karın hızlandığını gördüler.

Piraye ve Nâzım, Leyla ve Ömer'i, Taksim Meydanı'ndan otobüse bindirirken, Nâzım "Karanlıkta kar yağıyor, sen Madrid kapısındasın" diye söylendi. Sonra, yol boyu, hiç konuşmadı Piraye'yle.

Eve vardıklarında masasına oturdu ve önüne boş bir sayfa koyup en başına "Karanlıkta Kar Yağıyor"** yazdı.

***

* 17 Temmuz 1936'da başlayan İspanya İçsavaşı 1 Nisan 1939'da, milliyetçilerin cumhuriyetçileri yenmesiyle sonuçlandı. İktidarı ele geçiren General Franco, öldüğü tarih olan 1975 yılına kadar İspanya'yı diktatörlükle yönetti.

** Nâzım Hikmet, İspanya'daki Madrid direnişini anlattığı şiirini 25 Aralık 1937'de kaleme aldı.

Leyla, Nâzım'ın İspanya'da yaşanan içsavaşı anlattığı şiirini okuyunca çok ağladı.

"Kar yağıyor.
Ve belki bu akşam
ıslak ayakların üşüyordur.
Kar yağıyor
ve ben şimdi düşünürken seni
şurana bir kurşun saplanabilir
ve artık bir daha
ne kar, ne rüzgâr, ne gece...
Kar yağıyor
ve sen böyle 'No pasaran' deyip
Madrid kapısına dikilmeden önce
herhalde vardın.
Kimdin, nereden geldin, ne yapardın?..."

Güzel kadın şiiri defalarca, hem içinden hem de yüksek sesle, istisnasız her seferinde ağlayarak okudu.

İlk karşılaştıklarında Ömer'e verdi.

"Sana okuyamayacağım sevgilim" dedi gözleri nemlenerek. Ardından "Sen de bana okuma" diye inledi.

Genç adam sevgilisinin ne demek istediğini, şiiri okurken anladı.

O da tekrar tekrar, ağlayarak okudu şiiri.

Ümit boşalan kahve fincanlarıyla salonu terk edince, Ömer konuşmayı bıraktıkları yeri hiç unutmamış gibi "Cevabını mutlaka almak istediğim birkaç önemli konu var" dedi.

Nâzım arkadaşının yüzüne merak içinde baktı.

"İlki, İspanya İçsavaşı'nda SSCB'nin aldığı tavır üzerine. İkincisi buna çok bağlı. 1939 yazında, Almanya Dışişleri Bakanı Ribbentop'u taşıyan uçağın Moskova Havaalanı'na inmesi üzerine yaptığımız tartışma hakkında. Hatırlıyor musun?"

Gayet iyi hatırlıyordu Nâzım. Başını önüne eğdi.

Nâzım cevap vermese de Ömer konuşmasını sürdürdü.

"Hatırlıyor musun, sana Kızıl Ordu bandosunun 'Deutschland Deutschland über alles' diye yeri göğü inletmesinin seni rahatsız edip etmediğini sormuştum. Ne cevap vermiştin bana?"*

Nâzım gayet iyi hatırlıyordu 1939 yılının 22 Ağustos'unda neler olduğunu ve ağzından hangi lafların çıktığını.

Stalin'in pek de zarif olmayan bir çalımla Yahudi asıllı Dışişleri Bakanı Litvinov'u devre dışı bırakıp, Almanların karşısına Molotov'u çıkarttığını dün gibi hatırlıyordu. Yutkundu. Sonra, cümlelerini inanç dozu bir hayli düşük bir tonlama ile kurdu.

---

* Alman Milli Marşı'nın sözlerini 1841 yılında August Heinrich Hoffman von Fallersleben yazdı. Beste Joseph Haydn tarafından 1796-1797 yıllarında yapıldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Nazi dönemini hatırlattığı için tartışmalara yol açtı. 1952 yılında, ırkçılık kokan bölümleri çıkartıldı. O günden bugüne, kimileri marşı ilk haliyle okumak istiyor, kimileriyse tümden kaldırılmasından yana. Alman Milli Marşı, halledilememiş bir sorun olarak Almanya'nın siyasi gündemini işgal etmeyi sürdürüyor.

"Devletler arası ilişkiler demiştim. Ama sen de unutma ki, Stalin başta İngiltere olmak üzere tüm Batılılara, Hitler ve Nazizm konusunda önceden uyarıda bulunmuştu."

Parıl parıl yeşil gözlerinden ateş fışkırdı Ömer'in.

"Sonra Hitler Polonya'ya girdi. Ardından Çekoslovakya ve Avusturya saldırıları geldi. Aynı zamanda Stalin Finlandiya'da başarısız oldu. Hemen ardından, Nazi-Sovyet Paktı başköşeye oturdu. O pakt nedeniyle İspanya yenildi. Bugün de faşizmin boyunduruğunda inim inim inliyor. Doğu Bloku toplumları da tıpkı İspanya gibi kan ağlıyor. Tam da o lanet olası Nazi-Sovyet paktı nedeniyle."

Salona derin bir suskunluk hâkim oldu.

Sonra Nâzım biraz kızar gibi "Henüz turpun en büyüğünü heybeden çıkartmadın değil mi?" dedi.

Ömer'in yüzünde acı bir tebessüm belirdi ve arkadaşını kızgınlıkla "Turpların diyelim istersen!" diye cevapladı.

Salonda uzunca bir suskunluk daha oldu. Ardından, Ömer bu kez de biraz kendisiyle hesaplaşır gibi başladı konuşmaya.

"Separat kararı, bir başka deyişle desantralizasyon..."

Nâzım rahatsız olmuş gibi "Galiba asıl konuya geldik" dedi.

Karşılaştığı alaycı tavır Ömer'i üzdü.

"Asıl derken, İspanya İçsavaşı üzerine yazdığın ve Leyla'nın da benim de ağlamaktan gözlerimizi kan çanağına çeviren 'Karanlıkta Kar Yağıyor' isimli şiirini mi kastediyorsun?"

Şair, arkadaşının kendisini, çok hassas bir yerinden vurduğunu düşündü. Biraz kekeleyerek "Ben de biliyorum

Stalin'in ülkesini korumak amacıyla öteki ülkelerin halklarına kötülük yaptığını" dedi.

Ömer "İyi" dedi küçümser bir edayla.

Sonra sesinin tonunu değiştirdi "Savunacak iler tutar yeri yok ki zaten" diye söylendi ve yeniden sevecen Ömer oluverdi.

"Biraz dinlenmek istersen, sana yatacak yer göstereyim. Sonra devam ederiz konuşmamıza."

YETMİŞ BİR

Bahriye öğrencisi Ömer'i tekrar karşısında görünce, Nâzım'ın canı çok sıkıldı.

Genç adamı, Piraye ile birlikte eve döndüklerinde, salonda masaya kurulmuş kendisine not yazarken bulmuştu.

Evdekiler Ömer Deniz'i içeriye, not yazabilmesi için nezaketen almışlardı. Yine de, genç adamın bu yaptığı kabul edilebilir bir durum değildi şaire göre.

Bahriye öğrencisi gülerek ayağa kalktı ve elini "Merhaba" diyerek Nâzım'a uzattı.

İpek Sineması'na geri gitti şair. Genç adamın o gün de pat diye "Ben ve arkadaşlarım sizinle aynı düşüncedeyiz. Kendimizi size bağlı hissediyoruz" dediğini hatırladı. Tıpkı o gün yaptığı gibi, kızgınlığını yüzüne yansıttı.

Delikanlının evine selamsız sabahsız gelmesi, bununla da yetinmeyip salonuna kadar girmesi hazmedilebilecek bir durum değildi.

Nâzım, tıpkı sinemada olduğu gibi şu anda da gencin polis olduğunu düşünüyordu.

Ayrıca, bu kez evine kadar da girilmişti. En soğuk halini takındı ve sordu.

"Ne istiyorsunuz?"

Şaşırdı genç. Belli ki böyle bir soruyla karşılaşacağını hiç düşünmemişti.

"Marx, Engels..."

Nâzım, genç adamın patavatsızca edilmiş cümlesini yarıda kesti.

"Bunları herhangi bir ansiklopedide bulabilirsiniz."

Nâzım tarafından terslenince, özel olsun diye Ömer Deniz'in aklına "Subay çıkınca erata ne öğretelim?" diye sormak geldi.

Nâzım, bahriye öğrencisinin sorduğu bu soruyu da saçma buldu.

"Anayasadaki altı umdeyi öğretirsiniz. Atatürk milliyetçiliğinin dışına çıkmayın."

Ardından "Şimdi ben size bir soru sorayım" dedi, kayınvalidesi Cavidan Hanım'la Piraye'nin şaşkın bakışları arasında ve bu kez iyice sert konuştu.

"Nişantaşı'nda, Valikonağı Caddesi'nde, Selçuk Apartmanı'nın üç numaralı dairesinde oturduğumu kimden öğrendin?"

Gözlerinden ateş fışkırıyordu şairin. Genç adamın bir bahriye öğrencisi olduğuna kesinlikle inanmamıştı. Polis tarafından gönderilmiş bir ajanla karşı karşıya olduğundan yüzde yüz emindi.

Adının Ömer Deniz olduğunu söyleyen genç adama kapıyı gösterdi ve "Haydi bakalım, şimdi işimiz var" dedi. Delikanlı adımını daireden dışarıya atar atmaz kapıyı sert bir biçimde kapattı.

Cavidan Hanım da Piraye de şaşkınlık içindeydi.

Eşi, neden çocuğu bu kadar kötü azarladığını sordu. Nâzım kestirmeden gitti.

"Çocuk filan değil o karıcığım. Polis. Bir provokatör."

Aslında provokatör değil, usul erkân bilmeyen heyecan dolu bir gençti Ömer Deniz. Abdülkadir Meriçboyu,* Orhan Akkaya, Sadi Alkılıç gibi arkadaşlarıyla bir grup kurmuş, Nâzım'ın yazdığı kitapları okuyorlardı.

Nâzım'a da, sosyalizme dair daha fazla bilgilenmek hatta mümkünse örgütlü çalışabilmek için yaklaşmaya çalışmıştı.

Aslında yaptığının Leyla ve Ömer'in on yıl kadar önce yaptığından bir farkı yoktu. Tıpkı onlar gibi, en göz önünde olan kimse olduğu için aramış Nâzım'ı bulmuş ama onun etrafına en kuşkuyla baktığı zamana rast geldiği için püskürtülmüştü.

***

Ömer Deniz'in Nâzım'ın evine geldiği gün takvimler 3 Aralık 1937'yi gösteriyordu.

Şeker Bayramı'nın arifesindeydiler ve zaten bu nedenle çıkmışlardı Piraye ile Nâzım alışverişe.

Önleri bayramdı ama hem insanlık hem de Nâzım için son derece zor günler yıldırım hızıyla yaklaşıyordu.

* A. Kadir olarak bilinir. 1917-1985 yılları arasında yaşadı. Şiir ve çevirileriyle tanındı. 1939'da Ankara'da Harp Okulu son sınıf öğrencisiyken Nâzım Hikmet'in de yargılandığı davaya dahil edildi. On ay hüküm giydi.

YETMİŞ İKİ

Bir yıl kadar önce, yani 25 Kasım 1936'da, Japonya ve Almanya antikomintern paktı imzalamıştı. 6 Kasım 1937'de bu pakta İtalya da katılmıştı. 1938'in başına gelindiğinde Macaristan da onların yanında yer alacaktı. Çok geçmeden İspanya'da içsavaş bitecek, bu ülke de uygun adım milliyetçi ülkelerin safına yürüyecekti.

Aklı başında herkesin, nefesini tutup, dünyanın nereye doğru savrulmakta olduğunu anlamaya çalıştığı günlerden geçiliyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nı yaşamış, henüz o dönemin yaralarını sarmaya çalışan hükümet, ne kadar süreceği belli olmayan, "zor ötesi" bir dönemin yaklaştığını hissediyordu. Ülkenin savrulmalardan uzak tutulması gereken günler kapıya dayanmıştı.

SSCB'yle ilişkilerin mutlaka iyi sürdürülmesi, öte yandan Hitler önderliğindeki Almanya'nın, yaptığı ittifaklar ve yüzünü çevirdiği coğrafyalar da göz önünde bulundurularak, dikkatle izlenmesi gerekiyordu.

Ankara kendisini ayrıca, dış politikalarını etkilemeye dönük olarak yurtiçinde gelişecek her şeye, olağanın ötesinde dikkat göstermek zorunda da hissediyordu.

Türkiye'de yaşayan sosyalistlerin ülkeyi SSCB ekseninde görmek istemeleri, milliyetçilerin ise Almanya'nın çekim alanını tercih etmeleri anlaşılır bir durumdu.

Oysa, ülkeyi yönetmekte olanlar beladan uzak durmayı tercih ediyor, başka şanslarının olmadığını hesaplıyorlardı.

Ülkenin son derece dengeli bir politika izlemesi gerektiği gün gibi açıktı.

Türkiye, iki başlı süreceği belli olmuş bu savaştan mümkün olduğu kadar uzak durmalı, bu dönemi en az hasarla arkada bırakmak için çaba göstermeliydi.

Bir başka şekilde söylenecek olursa, hükümetin isteği dışında, ülkeyi gamalı haç ya da orak çekice doğru çekme çabalarına karşı gereğinden fazla hassasiyet gösterilecek günler gelmiş, kapıya dayanmıştı.

***

Hilmi Ziya* ve Celalettin** Beyler, çıkartacakları ve "hümanist bir kültür projesi" olarak değerlendirdikleri *İnsan**** isimli dergiye katkısı olsun diye, toplantıya Nâzım'ı da çağırmışlardı.

Takvimlerin 17 Ocak 1938'i gösterdiği gece, Celalettin Bey'in kapısına şiddetle vuruldu.

Gelenlerin niyeti Nâzım'ı götürmekti.

Evde bulunanların huzurunu kaçırmamak için, şair "Neden?" diye bile sormadı.

---

* Hilmi Ziya Ülken 1901-1974 yılları arasında yaşadı. İslam felsefesi, sosyoloji gibi konularda ders verdi. Ordinaryüs profesörlüğe kadar yükseldi. Deneme, roman, inceleme, çeviri çok sayıda kitabı yayımlandı. Dergiler çıkarttı.

** Celalettin Ezine 1901-1972 yılları arasında yaşadı. Nâzım Hikmet'in halasının oğludur. Almanca yazdığı şiir ve oyunlar Almanca yayımlandı ve sahnelendi. 1935 yılına kadar yabancı şirketlerde çalıştı. Sonra *Gün*, *Tasviri Efkâr*, *Cumhuriyet*, *Hürses* gazetelerinde çalıştı. Edebiyat ve tiyatro eleştirileri yazdı. Oyun ve gezi kitapları vardır.

*** *İnsan* dergisi 1938-1943 yılları arasında, yirmi beş sayı yayımlandı. Dergide, Hilmi Ziya Ülken'in yanı sıra Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüpoğlu'nun da etkileri görülür. Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rıfat (Garip Akımı) gibi isimlerin gelişiminde önemli bir rol oynadı.

İçine atıldığı cip Galata Köprüsü'nün üzerinde durunca, Nâzım bu kez Sansaryan Han'a götürülmediğini anladı.

Yaka paça, Kadıköy vapurlarının kalktığı iskeleye yanaştırılmış bir motora konulmuş, gecenin karanlığına doğru ve sonunun ne olacağını bilmediği bir yolculuğa çıkartılmıştı.

Nâzım bata çıka yol yapan askeri motorda, soğuk ocak ayının ayazını derinden hissetti. Adalar'ın açığında bekleyen ve adının "Erkin" olduğunu sonradan öğreneceği gemiye nakledilirken de, başının bu kez öncekilerden çok daha büyük bir dertte olduğunu düşündü.

Gemide kendisini karşılayan komutana "Neden?" diye sorduysa da cevap alamadı.

Önce geminin tuvaletlerinden birine tıkıldı, sonra sintine ambarına kapatıldı.

Şair, lombozu kapalı bir tuvalette insan dışkısının ne kadar feci kokabileceğini, eski bir gemi sintinesinde de ocak soğuğunun ne kadar kesici olabileceğini yaşayarak öğrendi.

***

Tutuklanmış askerler ve Nâzım'ın ilk sorguları, Harp Filosu'nun askeri yargıçlarından Teğmen Haluk Şehsuvaroğlu tarafından yapıldı.

Hukuk Fakültesi'nden yeni mezun olmuş asker teğmene göre, yargılamayı gerektirecek bir durum yoktu. Kayda da böyle geçti.

Önce sevindi bu karara Nâzım. Sonra, askeriyenin içinde başlayan bir soruşturmanın bu kadar kolay sona eremeyeceğini akıl etti.

Tam da beklediği gibi oldu.

Donanma Askeri Mahkemesi tarafından gerçekleştirilecek yargılama, Nâzım gözaltına alındıktan sekiz ay kadar sonra, "Erkin" gemisinde başladı.

Yaklaşmakta olan savaşa zapturapt altına alınmış bir orduyla girmek isteyen siyasi otorite ve Genelkurmay, işe Kara Harp Okulu'nu sıkı bir şekilde ele alarak başlamış, sonra Donanma'ya da uzanmıştı.

Gözaltına alınanlar arasında, Deniz Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz ve arkadaşları da vardı.

"K Masası'nın" gözü açık başkomiseri Salih Tanyeri belli ki bir kenara Nâzım'ın kendisini aradığını ve "Bahriyeli kılığında polisler gönderip beni rahatsız etmeyin..." dediğini kaydetmişti.

Tarihe "Donanma Davası" olarak geçecek yargılama süreci başladığında, bu bilgi notu Nâzım'ın dosyasından çıkartılıp hem Deniz Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz'in hem de Nâzım'ın önüne konulacaktı.

***

Leyla, sürmekte olan yargılama sürecini bu kez uzaktan izlemek zorunda kaldı.

Mahkeme onun çalıştığı hukuk bürosunun avukatlarını kabul etmeyince, Nâzım'a başka avukatlar* bulunması gerekmişti.

Böyle olunca, Ömer'in sorularını kolaylıkla yanıtlayamıyordu güzel kadın.

* Donanma Davası sürecinde Nâzım Hikmet'i savunan avukatlar Fuat Ömer Keskinoğlu ve Saffet Nezihi Bölükbaşı'ydı.

Yine de arada bir "En önemlisi, Nâzım'ın ilk kez askeri mahkemede yargılanıyor olması" diyordu.

Leyla ayrıca "Nedeni donanma askerlerini kitap okumaya sevk etmek gibi görünse de, arkasında mutlaka örgüt bağlantıları aranacaktır" diyerek umutsuzluğunu da ifade ediyordu.

Donanma Davası süreci, Nâzım'ın o güne kadar yaşadığı en sancılı süreç olacaktı.

Sözgelimi, Piraye'ye ilk mektubunu gözaltına alındıktan ancak yedi ay sonra temmuz ayında yazabilecek, yakınlarıyla ilk kez, ağustos ayında "Erkin" gemisinde görüşebilecekti.

YETMİŞ ÜÇ

Leyla gözyaşları içinde "Artık Nâzım hayatımızda yok" dedi.

Güzel kadın, kendisine bu cümleyi kurduran gelişmenin arkasında, savcının "Biz bu davada delil arayacak kadar saf değiliz" demesinin yattığını da ilave edince, Ömer duyduklarını yerli yerine oturttu.

Leyla'ya göre, hâkimler de savcının görüşüne uygun davranış içindeydiler.

Sonunda, Nâzım Hikmet'e Donanma Davası'ndan yirmi yıl hapis cezası verildi. Bu sürenin üzerine on beş sene de Harp Okulu Davası için ilave edildi. Şair otuz beş sene daha hapis yatacaktı.

Geçen süre ve başka nedenler düşüldüğünde, şairin toplamda yirmi sekiz yıl dört ay hapis yatacağı kesinleşti.*

Ömer ve Leyla, çok sevdikleri ağabeyleriyle ilgili olarak, çok uzun bir süre görüşemeyecekleri için karalar bağlamışlardı.

Ömer ikide bir "Yaklaşık on yıldır bize ağabeylik ediyordu" diyordu Leyla'ya.

Haklıydı. Sosyalizm yolunda deli birer fişek gibi geçirdikleri on yıl zarfında çok şey öğrenmişlerdi ondan.

Böyle zamanlarda, Leyla "Bana soracak olursan, o olmasaydı, çoktan yitip gitmiştik bu yolda" diye karşılık veriyordu sevgilisine.

---

* Aynı davadan, Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir de on beşer yıl ceza aldılar.

İki güzel çocuk, geçen on yıl içinde, Nâzım ağabeylerinin sayesinde neredeyse hiç acemilik çekmemiş, başlarını önemli sayılabilecek büyüklükte bir derde sokmamışlardı.

Şimdi bir kat daha fazla dikkatli olmaları gerekiyordu!

Çünkü, geçen on yıldan daha çetin geçecek bir döneme girdiklerinin her ikisi de farkındaydı.

***

Ömer, separat kararına rağmen partinin en ağır topu olmayı sürdüren Reşat Fuat'ın çok yakınındaydı. Onun yönlendirmesiyle anti faşist cephe için canını dişine takmış çalışıyordu. Bu çabasında en büyük desteği Leyla'dan alıyordu. Trakya'da meydana gelen olaylar dışında, Nazizm yanlıları henüz Türkiye'de çok aktif sayılmazdı.

Hitler'in milliyetçi tezlerine yakınlık duyan kuşkusuz epey sayıda insan vardı ama onlar da tıpkı sosyalistler gibi devletin ağır baskısı altındaydılar.

Üniversitelerde, gazetelerde ve askerin içinde küçük de olsa örgütlenmeye sahip olan milliyetçileri dengede tutmak için, sosyalistler tarafından oluşturulan "anti faşist halk cephesi" büyük önem taşıyordu.

Bu kamplaşma, ayak sesleri giderek yükselen büyük savaşla birlikte ivme kazanıyordu.

Eşiyle yaptığı konuşmalarda, Ömer bazen "Almanların Türkiye'ye de saldırması halinde, hangi köprülerin kimler tarafından imha edileceği bugünden bilinmeli" diyordu.

Ya da "Savaş kapıyı çaldığında anti faşistlerin kendi aralarında haberleşmelerini sağlayamazsak kaybederiz" diyerek çok önemli bir noktaya dikkat çekiyordu.

Veya "Savaş esnasında dağıtılacak bildiriler, broşürler vasıtasıyla halkı bilgilendirmeye şimdiden hazır olmalıyız" şeklinde öngörülerde bulunuyordu.

Leyla neler yaptığını tam olarak bilmese de, genç adam, bütün bu düşüncelerin hayata geçirilebilmesi için büyük bir çaba içindeydi.

Öte yandan yabancı basını aralıksız tarıyor, başta Almanların radyosu olmak üzere haber bültenlerini mümkün olduğunca kaçırmamaya çalışıyordu.

Ömer, edindiği bilgilerin tamamını, anti faşist cepheyi yönetmekte olan Reşat Fuat'la olduğu gibi Leyla'yla da paylaşıyordu.

***

Böyle bir curcuna, kıyamet ortasında bir gün, Leyla alı al moru mor geldi eşinin ofisine ve "Bir dakika bakar mısın?" diyerek Ömer'i dışarıya çıkarttı.

Ömer heyecan içinde sordu "Ne var? Ne oluyor?" diye.

"Nâzım'ı hasta olduğu için altı ay süreyle izne çıkartmışlar. Daha uygun olacağını düşünmüş ve bana bir haberci göndermiş. Seninle konuşması lazımmış."

Ömer derhal "Nerede? Nasıl?" diye sordu eşine.

Leyla, habercinin anlattıklarını net ifadelerle aktardı.

YETMİŞ DÖRT

Nâzım delikanlıyı İpek Sineması'na çağırmıştı.

Ömer yeri ve saati öğrenince "Akıllıca bir düşünce" demişti.

Gişeden bir bilet aldı ve fuayeye girdi. Nâzım ileride oturuyordu.

Uzun bir süredir görmediği için koşup sarılmak geldi içinden ama duygularına hâkim oldu.

Nâzım da onu gördü. Hiçbir tepki vermedi.

İzleyicisi çok olmayan seans için kapı açıldığında, genç adam Nâzım'ın yerine oturmasını bekledi. Sonra gidip yanına oturdu.

Şair "Çok sevindim seni gördüğüme" dedi Ömer'e.

Genç adam uzanıp ağabeyinin elini yakaladı ve "Ben de" diye cevap verdi.

"Beni çok iyi dinle" dedi Nâzım ve ekledi. "Sonra ara olunca çık ve git."

Uzun uzun anlattı genç adama, kendisi için ne yapılması gerektiğini. Konuşması bitince "Kafana takılan bir yer var mı?" diye sordu.

"Yok" dedi Ömer.

***

Akşam olup da eve gelince, Leyla, eşine Nâzım'la buluşmasının nasıl gittiğini merak içinde sordu.

Ömer eşinin sorusunu "İyi" diyerek geçiştirdi. Konuyu daha çok sağlık ve birlikte film izlemelerinin etrafında dolaştırdı.

Leyla, eşinin Nâzım'la konuştuğu konunun sır olarak tutulması gerektiğini anladı ve üstelemedi.

Sonraki günlerde, Ömer'in Nâzım için epey çalışması gerekecekti. Bu vesileyle, çok az ve en önemli konularda bir araya geldiği Reşat Fuat'ı da görecekti.

Ömer, şairi kastederek "Size çok güveniyor" demişti o yıllarda partinin bir numaralı ismi olan Reşat Fuat'a.

Ömer'in getirdiği mesaja ilişkin olarak "Başka kimlerle konuşmuş bu konuyu?" demişti otoriter adam.

"Bir de Nail Vahdeti Bey'le görüşmüş. Size bundan da söz etmemi istedi. Biliyorsunuz Yeni Kitapçı diye bir yayınevi var. Orada ziyaret etmiş kendisini ve Türkiye'den çıkmak istediğini hissettirmeye çalışmış. Açık konuşmamış. Sizinle buluşmasını sağlasın diye, ondan yardım istemiş."

Reşat Fuat, bildiğini ifade eder gibi başını salladı. Sonra "Benim de sana söylemek istediklerim vardı" diyerek başka konulara geçti.

Ömer, sonraki günlerde Nâzım'la Reşat Fuat'ın bir araya gelip gelmedikleri üzerine hiçbir şey duymadı.

Hem parti çalışmalarına, hem de Nâzım'a zarar vermemek için, konuyu uzaktan takip etmesinin en doğrusu olacağını düşündü.

***

Ne Ömer'den ne de Nail'den bir haber çıkmış, Reşat Fuat başka bir yolla da kendisine ulaşmamıştı.

Nâzım, birkaç hafta süreyle partinin kendisini dışarıya çıkartmasına umut bağladıysa da sonunda vazgeçti. Anlaşılan, yazdığı çizdiği onca şiire, broşüre, kitaba ve dilediği özre rağmen parti kendisini yok saymaya, belki de "muhalif" olarak görmeye devam ediyordu.

Böyle olunca, annesinin de etkisiyle Ankara'ya, büyük dayısı Ali Fuat Paşa'yı* görmeye gitti.

* Ali Fuat Cebesoy 1882-1968 yılları arasında yaşadı. Mustafa Kemal Atatürk'ün sınıf arkadaşıydı. Kurtuluş Savaşı'nın her aşamasında görev yaptı. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucularındandır. İzmir Suikastı sanığı olarak yargılandı. 1931'de siyasete döndü. TBMM Başkanı, Bayındırlık Bakanı ve Ulaştırma Bakanı oldu. 1948'de Demokrat Parti'ye katıldı. Yassıada'da yargılandı.

YETMİŞ BEŞ

Şair, Ankara'ya gitmesinin riskli olduğunun farkındaydı.

Hiç alakası yokken, adı Donanma ve Harp Okulu Davası gibi iki büyük davaya karıştırılmıştı. Kuşkusuz bunun önemli bir nedeni olmalıydı. Kendisine sorulacak olursa, özellikle de savaşın kapıyı çaldığı bu zor günlerde, devleti yönetenler onu dışarıda, ayakaltında dolaşır görmek istemiyorlardı.

Ali Fuat Paşa elinden geleni yapacağına söz vermiş, girişimlerde de bulunmuştu.

Buna karşılık anti Nâzım mekanizma da derhal faaliyete geçmiş, onun dışarıda olma haline son vermenin yollarını aramaya koyulmuştu.

İlk iş olarak, verem olduğu kanaatiyle ve istirahat etsin diye verilmiş raporun doğruluğu tetkik edildi.

Derhal, Nâzım'ın verem olmadığını gösterecek şekilde, yeni bir rapor düzenlendi.

Şair İstanbul'a döner dönmez derdest edildi ve Sultanahmet'te bulunan hapishaneye tıkıldı.

***

Ömer'in canı, Nâzım'ın yeniden hapse atıldığını öğrenince çok sıkıldı.

Bu konuyu bir tek eşiyle konuşabilirdi. Bu nedenle, çalışma saatlerine filan aldırmadı, gidip Leyla'yı buldu. Birlikte Sultanahmet Meydanı'na çıkıp bir banka oturdular.

Genç adam önce aldığı haberle ilgili bilgi verdi, sonra kafasını bir matkap gibi oyan soruyu sordu.

"Söyler misin Leyla, uğruna hayatını verdiğin partin sana böyle muamele etse, vefasızlığa uğradığını düşünmez misin?"

Leyla cevabını uzunca bir suskunluktan sonra verdi.

"Belki de, parti Nâzım'ı kaçırma koşullarını sağlayamamıştır. Kaldı ki Reşat Fuat'ın onunla buluşup buluşmadığını bile bilmiyorsun."

Hakkı vardı Leyla'nın. Nâzım ve Reşat Fuat'ın bir araya geldiklerine ya da gelmediklerine dair bir bilgisi yoktu.

Leyla, eşinin bir çılgınlık yapmasından korkarak "Bırak Reşat Fuat'a bu konuda soru sormayı, ima bile edemezsin" dedi.

Ömer, eşinin beynini okuyabildiğini bir kez daha anladı.

Doğru söylüyordu Leyla. Gizlilik ilkesini en çok yerine getirmesi gereken Reşat Fuat gibi birinden, sadece kendi merakını gidermek için ihlalde bulunmasını istemek, özellikle de dünya kadar sırrı itinayla taşıyan, taşıdığı düşünülen Ömer gibi birine hiç mi hiç yakışmazdı.

Epey düşündükten sonra, Ömer kolunu eşinin omzuna attı ve "Belki günün birinde bu konuyu Nâzım'la konuşabilir, aslında nelerin olduğunu ya da olmadığını öğrenebilirim ama kim bilir ne zaman..." dedi.

Leyla'dan ofisinin bulunduğu iş hanının kapısında ayrılan Ömer, ara yollardan Sirkeci'ye indi.

Çeviri bürosunun kapısından içeriye girene kadar hep aynı konuyu düşünmüş, partinin Nâzım'ı neden yurtdışına kaçırmadığını, zihninin bir kenarında tuttuğu "ölmeden cevabı öğrenilecek sorular" listesine koyu harflerle kaydetmişti.

***

Ömer 1 Eylül 1939 gecesi evinin kapısından "Korkunç bir şey oldu" diyerek girdi.

Leyla merak ve korku içinde yüzüne bakınca, anlatmaya koyuldu.

"Hitler Polonya'ya saldırdı. Almanların motorize kuvvetlerine karşı Polonyalı süvarilerin hiçbir şansı olmayacak."

Genç adam, dokunulsa ağlayacak gibiydi.

Düşüncelerine, atlarının üzerinden yerlere yuvarlanan Polonyalı askerler hâkim olunca, Leyla gözyaşlarına hâkim olamadı.

İngiltere ve Fransa 3 Eylül'de Almanya'ya savaş ilan etmişlerdi ama savaş ilan etmekle savaşmak arasında büyük fark vardı.

Kaldı ki, daha 8 Eylül olmadan, Almanlar Varşova sınırlarına ulaşmıştı.

***

"Yazıyor! Sovyetler Birliği'nin Varşova'ya girdiğini yazıyor!"

Leyla, Sultanahmet'teki ofisine giderken aldığı gazeteyi yolda okumaya koyuldu.

"İşte..." diye düşündü. "Dünyanın güvencesi olan SSCB, tam da kendisine yakışır biçimde Polonya'da faşizme karşı savaşmaya başladı."

17 Eylül günü geçmek bilmedi Leyla için. Ömer'le bir an önce bu önemli konuyu konuşmak istiyordu.

Neyse ki Ömer ondan önce gelmiş, sofrayı hazırlamıştı.

Leyla kapıdan girer girmez "Biliyor musun ne olduğunu?" demişti gözleri ışıldayarak yakışıklı adam.

Biliyordu Leyla. Kızıl Ordu Varşova'ya girmişti.

Kutlamalıydılar bu güzel haberi.

Nâzım kısa ama güzel uyumuştu.

Onun kalktığını görünce, Ömer kızına göz kırptı ve "Biz çıkıp biraz hava alacağız" dedi.

Ümit babasını "Anladım, şair amcamla özel konuşacaksın" diye cevapladı.

İki eski dost, Montparnasse'ın inci taneleri gibi sıralanmış kafelerinden birine oturdular.

Ömer ev sahibi olarak "Birer kadeh kırmızı şarap içelim mi?" diye sordu can dostuna.

Sevindi Nâzım.

***

Daha ortada garson bile yokken Ömer arkadaşına "Veremli raporuyla hapisten çıktığın dönemi hatırlıyor musun?" diye sordu.

Uyku mahmurluğu süren Nâzım önce biraz düşündü, sonra "Hatırlamaz mıyım?" diye cevapladı arkadaşını.

Ömer devam etti.

"Benimle sinemada buluşmuş, Reşat Fuat'la görüşmemi, partinin seni yurtdışına çıkartmasını istemiştin..."

Neyse ki garson yetişti Nâzım'ın imdadına.

Ömer iki kadeh kırmızı şarap, biraz da peynir istedi ve soran gözlerini arkadaşına çevirerek konuya geri döndü.

Şair yüzüne, az önceki laflarını hatırladığı halde ne var bunda der gibi bakınca, Ömer kaldığı yerden devam etti.

"Konuşmuştum Reşat Fuat'la. Sonra senin palas pandıras Ankara'ya gittiğini öğrendim. Neden?"

Nâzım'ın yüzü kızardı.

Garson, şairin imdadına bu kez de iki kadeh kırmızı şarap ve bir tabağa konulmuş peynir çeşitleriyle yetişti.

Öte yandan, Nâzım da biliyordu bugünün o gün olduğunu. Yüzleşeceklerdi. Birbirleriyle, kendileriyle ve her şeyle.

Nâzım önce garsonun bıraktığı şarap kadehlerinden kendine yakın olanı aldı, çalkaladı, kokladı ve kallavi bir yudum aldı. Sonra, ölüyormuş gibi "Sattı beni parti! İlgilenmedi bile isteğimle" dedi.

Ömer "Ben de öyle düşünmüştüm" diye cevapladı arkadaşını. Uzun süren bir suskunluktan sonra da "Sovyetlerin Yeni Anayasa'sı üzerine yazdığın övücü, göklere çıkartıcı broşüre rağmen, muhalif olarak görüyorlardı seni" dedi.

Nâzım cevap vermedi.

"Bir de ne düşünüyorum biliyor musun?"

Nâzım merakla kaldırdı başını.

"Yoksa, senin gibi parlak bir rakibi, itinayla tasfiye mi ediyorlardı?"

Nâzım şaşırdı ve "Olabilir mi?" diye sordu.

Ömer, canı gibi sevdiği Nâzım'ın kendisine biraz saf, hatta aptal gibi bakması üzerine içtenlikle güldü.

"İstersen bu konuyu ileride konuşalım. Marat'tan bahsedeceğiz ya hani o zaman. İstersen sorduğum soruyu unut, sonra cevap verirsin. Namı diğer Laz İsmail, senin en kadim dostun. 1920'lerin başından 1960'ların başına kadar... Kırk yıl... Dile kolay. Şiirler yazdın can yoldaşın için. Mesela 1948'de, şöyle seslendin zat-ı muhtereme..."

Ömer o şiiri okudu dostuna:

"İşte böyle Laz İsmail
mesele esir düşmekte değil
teslim olmamakta bütün mesele!"

Şaşkınlıkla baktı dostunun yüzüne şair.

Ömer sesini sertleştirdi böyle olunca.

"Oysa sen teslim oldun. Hâlâ da teslim olmuş durumdasın."

Ömer'in bu kesin, biraz da aşağılayıcı yargısından rahatsızlık duyduysa da cevap vermedi Nâzım.

***

İkinci kadehleri de istediler.

"Savaşın başlaması, senin Donanma Davası'ndan hapse girdiğin günlere rastladı."

Az önce duyduklarının şaşkınlığıyla başını salladı şair. Çok merak ediyordu, bu kez Ömer'in nereden vuracağını.

"Dört duvar arasındaydın ama dünyada nelerin olduğunu takip edebiliyordun. Sahi, Kızıl Ordu'nun Varşova'yı işgal etmesi üzerine ne düşündün mesela?"

Soruyu duyar duymaz canı sıkıldı Nâzım'ın. Ömer'in lafı nereye getireceğini anlamıştı.

Biraz kızarak "Sevinmiştim. Çok sevinmiştim" diye cevapladı arkadaşını.

Şairin "miştim"lerine fena halde takıldı Ömer.

Varşova'nın Kızıl Ordu tarafından işgali, Nâzım gibi derinliklere sahip ve tarihte rolü olmuş bir adamın "miştim" diyerek geçiştiremeyeceği kadar önemli bir meseleydi.

Nâzım, beyninin içini okuyordu arkadaşının. Bu sayede, stratejisini savunmadan atağa geçerek kurmaya karar verdi.

"Sen sevinmemiş miydin?"

Dostunun toparlamasına imkân vermeden bir atak daha yaptı şair.

"Sen ve Leyla o akşam neler konuştunuz mesela? Ben hapishane arkadaşlarımla kutlama yaptım o gece. Bak, açık yüreklilikle söylüyorum. Sabaha kadar Kızıl Ordu'nun kahramanlığından dem vurduğumuzu hatırlıyorum. Sahi, siz ne yaptınız?"

Acı acı güldü Ömer.

Az önce yaptığı eleştiri bir bumerang gibi kendisine dönmüştü.

Zar zor "Kutlama yaptık!" diyebildi.

Biraz durdu, önünde duran kadehi aldı, kaldırdı, şaire doğru uzattı.

"Günahsız Polonya halkının katledilmesinin şerefine, kutlama yapmıştık."

Sonra, büyük bir iç acısıyla "Nasıl göremedik olanları Nâzım?" diye sordu.

Nâzım, can arkadaşının bu sorusunda, aslında "Neden hâlâ göremiyorsun?" sorusunun da gizli olduğunu düşündü. Sustu.

Ömer bırakmadı konunun peşini.

"Nazi-Sovyet Paktı kurulduğunda anlamalıydık bunu. Bütün dünyaya, orak çekiç ile gamalı haçın yan yana gelme ihtimali olmayan semboller olduğunu haykırmalıydık. Cehennemin dibini boylayacaksak da, ki öyle oldu, bu nedenle boylamalıydık."

Nâzım "Rahatsızlık duyduk ama gerçekleşenin devletler arası politika olduğunu düşündük" dedi, canhıraş bir çığlık gibi.

Kurduğu cümle hayli inançsız ve iç burkucuydu.

Ömer, canı gibi sevdiği Nâzım'ı boğulmaya terk edemeyeceğini düşündü. Destekleyecek birkaç laf etmesi gerekiyordu.

"Paktın bir de gizli protokolünün olduğunu bilemezdik tabii. Bu protokolün ikinci maddesinde, Polonya'nın faşistler ve komünistler tarafından paylaşıldığının yazılı olduğunu o zaman hiç kimse söylemedi bize..."

Sesi düştü Ömer'in.

Yüzüne, sadece kandırılmışlık değil, aynı zamanda kendi kendini kandıran insanlara özgü çaresizlik ifadesi yerleşti.

Sonra, derin yeşil gözlerine hâkim olan çaresizliği sildi, bu kez de kızgınlığı yerleştirdi.

"Polonyalılara en büyük darbe, hiç beklemedikleri doğu sınırından geldi. Bu cepheye asker bile koymamıştı zavallılar..."

Biraz sustu. Gözünde Kızıl Ordu tanklarının Varşova'ya doğru ilerleyişini, bu arada karşılarına çıkan her şeyi ve herkesi ezip geçtiklerini canlandırdı.

"Zavallılar boşuna Fransızların Almanya'ya saldıracağını düşündüler. Böyle olursa, en azından Nazi baskısından kurtulacaklarının hayalini kurdular."

Çaresiz Polonya halkı, dünyanın en büyük iki savaş makinesinin birleşmesi anlamına gelen Nazi-Sovyet Paktı'na karşı direnemezdi.

Bu güzel ülkenin güzel insanları, 28 Eylül 1939'da, gözyaşları içinde, ülkelerinin SSCB ve Almanya arasında paylaşıldığına tanık oldular.

YETMİŞ ALTI

İki savaş makinesi işbaşındaydı.

Birbirleriyle anlaşmış olmanın verdiği rahatlıkla, SSCB yüzünü Baltık ülkelerine, Almanya ise Danimarka, Norveç, Belçika ve Hollanda'ya çevirdi.

Esmekte olan savaş rüzgârları giderek fırtınaya dönüşüyor, Nâzım tam da o günlerde, hapishanede İpek Film için *Tosun Paşa*'nın* senaryosunu yazıyordu.

Tabii ki kendi adını koyamazdı senaryoya. Eskiden olduğu gibi Mümtaz Osman mahlasını kullanacaktı.

Hapiste olduğu için, filmi Muhsin Ertuğrul çekecekti. Oysa öğrenmişti yönetmenliği Nâzım.

Bir görüş gününde, Ömer ve Leyla'ya "Yönetmen bakışı da kazandığım için senaryolar artık daha oturaklı oluyor" demişti.

Nâzım'ın bu sözlerinden hareketle, genç çift yol boyu, onun kendi kendini ayakta tutmakta ne kadar başarılı olduğu üzerine konuşmuştu.

Aslında, hapishanede koşullara teslim olmak ve eylemsiz hale düşüvermek pekâlâ mümkündü.

"Belki..." demişti laf bu noktaya gelince Ömer. "Piraye ve çocukların varlığı da ayakta durmasına katkıda bulunuyordur."

---

* *Bichon* isimli oyun J. de Lêtraz tarafından kaleme alındı, Türkçeye S. Moray tarafından çevrildi. Oyun *Tosun* adıyla 1937-1938 sezonunda Darülbedayi'de oynandı. Yönetmenliğini Muhsin Ertuğrul yapmıştı. Nâzım Hikmet, aynı oyunun sinema uyarlamasını *Tosun Paşa* adıyla gerçekleştirdi. Aynı isimle sonraki yıllarda da filmler çekildi. Onların bu senaryo ile ilgileri yoktur.

Epey konuştuktan sonra, bu ruh halinin sadece Nâzım'a değil, sosyalistlerin direnme kültürüne dair çok özel bir durum olduğunda karar kılmışlardı. Aslında ötekiler de aynı Nâzım gibi davranıyor, dışarıyla irtibatlarını kesmiyor, içeride de olsalar üretime devam etmenin yollarını arıyorlardı.

***

Leyla ve Ömer, *Tosun Paşa*'yı vizyona girdiği gün, kahkahalarla seyrettiler.

Demir Bey, bir bisiklet fabrikasının sahibiydi. Otoriter biri gibi davranmaya çalışmakta ama abartıya kaçtığı için komik olmaktaydı. Otoritesi yüzünden baldızı Şahende ile araları açıktı. Şahende de zengindi, inatçıydı ve kıskançtı.

İkili, film boyunca birbirlerine takılmış, iğnelemiş ve izleyicinin kahkahalar atmasına yol açmışlardı.

Bu arada Demir Bey'in bir ortağı ve bir de kâtibi vardı.

Demir Bey'in kızı Feriha, gönlünü kâtibe kaptırmıştı. Oysa aile, kızlarının varlıklı bir adam olan ortağa daha uygun olduğunu düşünüyordu.

Film bu minval üzere sürüyordu.

Nâzım'ın kaleminden şahane bir gülmece çıkmıştı ortaya.

Film gösterilirken, Ömer ve Leyla etrafı da izlediler. İnsanların ağız dolusu kahkahalar atıyor olmasından çok etkilendiler. Nâzım'ın sayesinde, savaş kapıda da olsa insanlar gülüyordu.

Şair, dört duvarın arasında acı çekerken bile, sevgi elini ülkesinin insanlarına uzatmayı başarıyordu.

Nâzım'ın senaryosu, Muhsin Ertuğrul'un muhteşem yönetmenliği ve oyuncuların* çıkarttığı şahane işle, *Tosun Paşa* sadece Leyla ve Ömer'den değil, öteki izleyenlerden de tam not almıştı.

Ömer ve Leyla, daha sinemadan çıkmadan, gördüklerini ve hissettiklerini Nâzım'a yazmaları gerektiğini düşündüler.

***

İstiklal Caddesi boyunca yürürlerken, bir kitapçı vitrininde siyah ve iki cilt bir kitap gördüler canları sıkıldı.

Kitabın kapağında *Kavgam*** yazıyordu.

Kitabevine girip kitabı incelediklerinde, Hüseyin Cahit Yalçın'ın çevirisi olduğunu anladılar.

Ömer kızdığını belli ederek "Nedense hiç şaşırmadım" dedi.

Aşağılayıcı bir tonlamayla "Ben de" diye cevapladı eşini Leyla.

Diktatör Hitler'in kitabını basma işini nedense Muallim Ahmet Halit Kitabevi üstlenmişti.

İki genç ellerindeki kitabı aldıkları tezgâha bırakıp, kitabevinden sinir içinde çıktılar.

---

* *Tosun Paşa*'da Hazım Körmükçü, Vasfi Rıza Zobu, Mahmut Moralı, Feriha Tevfik, Halide Pişkin, Necla Sertel, Suavi Tedü ve Şevkiye May rol aldılar. Filmin müziklerini Muhlis Sabahaddin Ezgi yaptı. Görüntü yönetmeni ise Cezmi Ar'dı.

** Siyasal tarih açısından, yirminci yüzyılın en önemli kitaplarından biri sayılan *Kavgam*, Hitler tarafından 1925 yılında kaleme alındı.

YETMİŞ YEDİ

Öğle yemeği için Sultanahmet Köftecisi'nde buluştuklarında, Leyla "Nâzım'ı Çankırı Hapishanesi'ne göndermişler" dedi.

Ortalarına yaklaşmış olsalar da, 1940 Şubat'ının soğuk geçen günlerinden birindeydiler.

Ömer "İstanbul bile böyleyken, Çankırı donuyordur" diye söylendi.

Leyla'nın içi acıdı. Biraz da eşinin sözlerinden etkilenmiş olarak "Yarın gidip Piraye'yi göreyim. Bir şeye ihtiyacı olup olmadığını sorayım" dedi.

Ömer, elden başka ne gelir ki der gibi "İyi olur" diye destekledi Leyla'yı.

Bir Sultanahmet Köftecisi klasiği olan irmik helvalarını yerken, çift bu kez de rotalarını dünyada olup bitenlere çevirdi.

"Kızıl Ordu, Finlandiya'nın güneyinde bulunan Mannerheim Hattı'nı aşmış. Biliyorsun kırk kilometrelik bir cephe oluşmuş, SSCB her kilometrekareye elli ile yetmiş arasında top yerleştirmişti. Anlaşılan bunun yararını gördüler."

Konuşmasına biraz ara verdikten sonra, önceki günlerde de konuştukları bir konuya temas etti Ömer.

"Öte yandan kuzeyde durum böyle değil. Binlerce Kızıl Ordu askeri Finlilerce sarılmış durumda. Soğuk ve açlıktan kırıldıkları söyleniyor."

Eşinin bu sözleri üzerine, Leyla önündeki irmik helvası tabağını ileriye doğru itti. Ömer'in soğuk ve açlığa dair

söyledikleri canını sıkmış, iştahını kaçırmıştı. "Berbat bir durum" diye söylendi.

Aynı durumun, Almanya'yla sınırı olan birçok ülkede yaşanıyor olduğunun da tabii ki farkındaydılar.

Leyla "Peki ne olacak? Büyükler küçükleri yutacak ve bu arada İngiltere, Fransa ve Amerika seyir mi edecekler?" diye sorunca, "Aslında öyle değil" dedi Ömer.

"İngiltere ve Fransa, küçük ülkeleri kontrolüne aldıktan sonra Almanya'nın kendilerine döneceğinin gayet iyi farkındalar. Bu nedenle SSCB'ye yaklaşmaya çalışıyor, muhtemel bir savaşta Türkiye'yi yanlarında görmek için de çaba sarf ediyorlar. Bana soracak olursan, savaş henüz başlamadı bile. Sanıyorum birkaç yıl içinde, bugünkünden de beter bir dünyada nefes alıyor olacağız."

Leyla eşinin söylediklerini üzüntüyle dinledi. Sonra, konuşmaya yerli gazetelerden okuduklarıyla katkıda bulundu.

"Baksana, Almanya'da artık Yahudiler gazeteci, mühendis, öğretmen, doktor, avukat olarak görev yapamıyorlarmış. Paris'te şeker, yağ, sabun ve yiyecek sıkıntısı varmış. İngiltere'de, sağda solda kimler tarafından konulduğu belli olmayan bombalar patlamaya başlamış. İngiltere hükümeti, bir buçuk milyona yakın çocuğun kırsal alanlara gönderilmesini sağlamış. Bunların üçte biri okula gidemiyormuş. Polonya'da Yahudiler, Aryan ırktan ayrılsınlar diye gettolara sürülmeye başlanmış."

Leyla'nın anlattıklarını dikkatle dinledikten sonra, Ömer, "Görüyorsun değil mi, öğle yemeği mi yoksa zehir mi yedik belli değil" dedi.

***

Leyla, Nâzım'ın eşine yazdığı 2, 12 ve 18 Mart tarihli mektupları gözyaşları içinde okudu.

Şair, çektiği zorlukları anlatırken aşırıya kaçmamıştı. Anlaşılan, Piraye'nin zaten bozuk olan ruh durumunu daha da aşağıya çekmek istememişti. Öte yandan yazdıklarından hem eşini hem de çocuklarını çok merak ettiği belli oluyordu. Bu nedenle olsa gerek, durmaksızın, kendilerine dikkat etmelerini tembihliyordu.

Nâzım hapiste olduğu için, Piraye ve çocuklar hem maddi hem de manevi olarak çok zorluk çekiyordu. Mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla, şair kendisini bu nedenle de suçluyor, onlara para yetiştirebilmek için deli gibi çırpınıyordu.

"Çok zor" dedi okuduğu mektupları masanın üzerine bırakırken Leyla. Ömer'in ve kendisinin, ellerinden ne geliyorsa yapmaya hazır olduklarını söyledi. Sonra faydasının olacağını düşünerek "Hiç olmazsa yanında Doktor Hikmet* ve Kemal Bey** var" diye ilave etti.

Piraye "Hiç de değil" diye cevapladı Leyla'yı.

Uzun uzun üçünün hiç anlaşamadıklarını anlattı.

"O kadar anlaşamıyorlarmış ki, sabahlara kadar birbirlerine bağırıp çağırdıkları için yan koğuşta yatan jandarmalar gelip, okumuş insanlar olduklarını hatırlatmak zorunda

---

* Hikmet Kıvılcımlı 1902-1971 yılları arasında yaşadı. Kuvayı Milliye'ye gönüllü olarak katıldı. İstanbul Tıp Fakültesi'nden doktor olarak mezun oldu. 1925'te TKP'nin gençlikten sorumlu merkez komitesi üyesi seçildi. Yirmi iki buçuk yıl hapis yattı. 1954 yılında Vatan Partisi'ni kurdu. Türkiye solunun ayakları kendi toprağına en çok basan, en verimli ve özgün liderlerinin başında gelir.

** Kemal Tahir 1910-1973 yılları arasında yaşadı. Nâzım Hikmet'le Donanma Davası'ndan yargılandı, on beş yıl hapis cezası aldı. Son derece üretken bir romancıdır. *Yorgun Savaşçı*, *Devlet Ana*, *Kurt Kanunu*, *Esir Şehrin İnsanları* gibi birbirinden önemli romanlara imza attı.

kalıyorlarmış. Efendi adamlar olduklarından dem vuruyor, uyumaya çalışanlar için yavaş olmalarını istiyorlarmış."

Leyla çok da şaşırmadı duyduklarına. Nâzım ile Doktor Hikmet'in siyaseten anlaşamadıklarını biliyordu. Kemal Tahir'le karşılıklı durumuna dair ise hiçbir fikri yoktu.

Öte yandan Nâzım'ı tanıyordu. Bağırıp çağırmayı ona asla yakıştıramazdı. Ne düşünüyorsa, aynısını şairin eşine de söyledi.

Piraye anlayışla salladı başını.

"Hapisteki Nâzım, bizim tanıdığımız Nâzım değil. Çok çalışkandır mesela. Durmadan yazmak, çizmek ister. Bu kavgalar nedeniyle artık yazamıyormuş. Bu nedenle benden dayısına gitmemi, Bursa Hapishanesi'ne naklini sağlamamı istedi."

YETMİŞ SEKİZ

"Epeydir 'Kuvayı Milliye'* adını verdiğim, uzunca bir şiir üzerine çalışıyorum. Nereye gidecek, nasıl gidecek bilmiyorum. Tanıdığım bir dolu insan bu konuda yazmamı istiyordu. Geçen sene İstanbul Tevkifhanesi'nde başlamıştım yazmaya, Çankırı'da devam etmiştim. Şimdi de Bursa'da yazıyorum. Anadolu var içinde, bir de gerçek bir kahramanlık destanı olan Kurtuluş Savaşı'mız..."

Ömer, Nâzım'dan gelen mektubu okuyordu Leyla'ya. Nâzım'ın anlatımından ikisi de heyecanlanmışlardı.

"Galiba..." dedi Ömer. "Şiir boyutunu aşan bir çalışma olacak."

Leyla eşini "Öyle görünüyor" diye cevapladı.

***

Bir büyük harp geride kalıp üzerinden otuz yıl bile geçmemişken, ikincisi ilkini de aratacak şekilde gelişiyordu.

Mayıs ile haziran arasında gamalı haç bayrakları Hollanda, Belçika, Lüksemburg'a dikilmişti.

---

* *Kuvayı Milliye Destanı*, Bilgi Yayınevi'nden, bir "destan" olduğu belirtilerek, ilk kez 1987 yılında yayımlandı. Eser için Cevdet Kudret önsöz yazdı, Abidin Dino resimler çizdi. Bu eser De Yayınevi tarafından ilk kez 1966'da yayımlanan *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın içine de yerleştirilmişti. *Kuvayı Milliye Destanı* esasen, altmış altı bin satırlık dev bir eserdi. Nâzım Hikmet, kaybolma endişesine kapılarak, tek kopya olarak daktilo ettiği satırları yurtdışına çıkarken yanına almadı. Çalışmasını parçalara ayırdı ve dostları arasında dağıttı. İlerleyen yıllarda, bu büyük çalışmasının sadece on yedi bin satırını bir araya getirebilecekti.

"Yazıyor! Almanların Paris'i bombaladığını yazıyor!"

Ömer ve Leyla, 4 Haziran 1940 tarihli gazeteyi işlerine ulaşmak için Aksaray'dan Beyazıt'a doğru yürürken aldılar.

Gazete "Almanlar Paris'i Bombardıman Etti" başlıklı haberi sekiz sütuna yaymıştı.

Dünyanın en güzel şehirlerinden biri olan Paris'e üç yüz uçak tarafından bin beş yüz bomba atılmıştı. Yüzlerce ölü ve yaralı olduğuna dikkat çekiliyordu.

Aynı haberin altında, İngiliz-Fransız filolarının Ren sahilindeki Alman şehirlerine akınlar yaparak otuz ton bomba döktükleri de yer alıyordu.

Leyla gazetenin sayfalarını çevirirken "Amerika'nın tazyikinin arttığına dair de bir haber var" dedi.

Bu haberin altında da ABD'nin müttefiklere büyük hava filoları ve sayısız mühimmat gönderdiğinden söz ediliyordu.

***

Leyla ve Ömer, sonraki günlerde de, tüm gazeteleri sabahın erken saatlerinde aldılar.

9 Haziran'da gazeteler "Muazzam Bir Alman Taarruzu" başlığı altında, Kuzey Fransa'da Seine Nehri'nin kollarından biri olan Oise Nehri boyunda, dört bin tank ve bir milyon askerle gerçekleşen büyük hücumu anlatmışlardı.

Aynı gün gazeteler, Amerika'nın müttefiklere altı bin tayyare daha verdiğini yazmışlardı.

10 Haziran'da manşetlere "Almanların Müthiş Zayiatı" çekilmişti. Nazi ordusu beş günlük taarruzda dört yüz bin asker,

bin tank kayıp vermişti. Gazeteler, buna rağmen Alman askerlerinin iki noktadan nehri geçmeyi başardığını yazmıştı.

12 Haziran'da bütün gazeteler, söz birliği etmiş gibi "Akdeniz ve Afrika'da Harp Başladı" başlığıyla yayımlanmıştı. Trablusgarp'la Habeşistan'daki bütün İtalyan üsleri bombalanmış, İtalya sahillerine mayın dökülmüştü.

O günün gazetelerindeki en dikkat çeken haberlerden biri de "Paris Tahliye Ediliyor" başlıklı olandı.

13 Haziran'da gazeteler "Paris'in müdafaasına başlandığından" söz ediyordu.

Haberlerde yer alan haritaları inceleyen okuyucular, Almanların nerelerden saldırdığını ve Paris'in düşmesinin an meselesi olduğunu gayet iyi anlıyorlardı.

15 Haziran günü çıkan gazeteler "Alman Ordusu Dün Paris'e Girdi" demişti.

Fransızlar, direnmeleri halinde atılacak bombalar nedeniyle kentin harap olacağını düşünüp mukavemet etmemiş, güneye, yeni mevzilere çekilmişlerdi.

Gazetelere göre, İngilizler, Fransa'ya yeniden asker ve teçhizat göndermeye başlamıştı.

YETMİŞ DOKUZ

Ömer 22 Haziran günü ofise ulaşınca gazetesini açtı ve derhal "Buyurun cenaze namazına" diye söylendi.

Gazete "Hitler Fransızları 1918'deki vagonda* kabul etti, sulh mukaddemesi General Keitel tarafından okundu" diye yazmıştı.

En özet biçimiyle söylenecek olursa, bu toplantıda Fransızlara "1-Mücadelenin yeniden başlamasına mâni ol, 2-İngiltere'yle işbirliği yapma, 3-Barışın koşullarını yarat" denilmişti.

Ömer okuduklarını "cenaze namazı" olarak nitelemekte haklıydı. Bütün bu söylenilenleri yaparsa, Fransa'nın çok kısa bir süre zarfında tarihten silinip gideceği aşikârdı.

Gazetesini okurken arada bir de saatini kontrol etti Ömer. Az sonra Reşat Fuat'la buluşacaktı.

***

Reşat Fuat daha ilk cümlesiyle, genç arkadaşının düşüncelerini altüst etti.

"Fransız hükümetinin teslim olması Fransa'nın teslim olduğu anlamına gelmez."

Genç adam düşününce partinin bir numarasına hak verdi. Reşat Fuat'ın başka söyleyecekleri de vardı.

---

* 11 Kasım 1918'de, müttefik devletler yenik Alman komutanları Compiegne Ormanı'nda bir vagonda kabul etmişlerdi. Fransız Mareşali Ferdinand Foch, Almanlara antlaşmayı imzalattıktan sonra "Artık gidebilirsiniz!" diyerek vagonun kapısını göstermişti. Almanlar için tarihi önem taşıyan bu vagon, ilerleyen günlerde tam da bu işte kullanılmak üzere Berlin'de bir müzeye konulup saklanmıştı. Söz konusu vagon, 1945 yılında SS'ler tarafından Münih'e götürüldü, parçalandı.

"Belli ki Almanya kendine bağlı, kukla bir hükümet kuracak. Buna hazır unsurlarla yakınlık kurmaya başlamıştır. Öte yandan, çeşitli görüşlerden vatansever Fransızların ülkenin güneyine geçtiklerine dair haberler geliyor. Koca bir ülkeden söz ediyoruz..."

Ömer, Reşat Fuat'la yaptığı toplantıdan moral depolamış olarak çıktı. Bir kez daha, aslında partinin hâlâ var olduğuna kanaat getirdi. Yoksul halkın, köylülerin, işçilerin ve aydınların partisi yaşıyor ve savaşıyordu.

Ancak geçmiş dönemden farklı bir çalışma içindeydiler ve Reşat Fuat Bey özellikle de her seferinde bunun altını çiziyordu.

Artık parti illegal yayıncılık yapmıyor, onun yerine meşru olarak çıkan yayınlarda yer bulmaya çalışıyordu.

Parti mensubu olan ya da görüşlerine sempati duyan yazarlar, çevirmenler, kendi adlarını koyarak kitaplar, broşürler ve dergileri yayımlıyor, halka ulaşmasını sağlıyordu.

Öte yandan, Fransa'nın yaşadıkları bir gün Türkiye'nin başına gelecek olursa, faşizme karşı direnişi ilk başlatacak olan da kendileriydi.

Bu nedenle, kimlerin nerelerde bulunduğu, teknik imkânlarının neler olduğu, bulunulan yerlerdeki dostların ve düşmanların gerçek güçlerinin ne olduğu büyük önem taşıyordu.

Ömer'den beklenen, anti faşist halk cephesinin nefes alışını izlemek, Reşat Fuat'tan gelecek bilgiler doğrultusunda genişlemesini sağlamak, mümkün olduğunca koordineli halde tutmak ve muhtemel bir faşist saldırıya karşı hazır hale getirmekti.

Partinin bir numarasının sıklıkla söylediği gibi, "yangında ilk kurtarılacak" olan kimse ise kendisiydi.

Bu buluşmalarında da "Çok şey biliyorsun" demişti Reşat Fuat Bey Ömer'e. Şöyle devam etmişti.

"Hatta, benden bile daha fazlasını biliyorsun. İsimler, adresler, haberleşme bilgileri, koordinatlar, kısacası anti faşist direnişe karşı her şey, senin beyninde kayıtlı. Anlıyorsun değil mi ne demek istediğimi?"

Ömer başını sallayarak cevaplamıştı, bir numarayı.

Ardından da büyük bir korkuyla "Yazmıyor, ezberliyorsun değil mi?" diye sordu Reşat Fuat.

Kendinden emin bir tavırla başını sallamıştı Ömer.

Biliyordu ki, kendisi ortadan kalkarsa, cephe zarar görmezdi. Bu nedenle, mümkünse yakalanmamalı, yakalanırsa da konuşmamalıydı.

Epeydir düşünüp durduğu bir konuydu, ölse de konuşmamak!

Reşat Fuat'la yaptığı konuşmanın sonlarına doğru "Leyla'yla şu ana kadar hiçbir bilgiyi paylaşmadım ama onunla olan ilişkimi nasıl düzenlemeliyim?" diye de sormuştu Ömer.

Reşat Fuat derince içini çekmiş, Ömer'e uzun konuşacağını düşündürse de, kestirmeden gitmişti.

"Bildiği her şey ona fazladan yük olur. Senin gibi adamları sevgilisiz, eşsiz, çocuksuz olanlardan seçmemiz lazım. Ama olmuyor, akıllı adamlar seviyor, seviliyor. Ve Leyla var. Bu durumda, en iyisi hiçbir şey bilmemesi."

Sonra çalışmakta olduğu çeviri bürosu ve Leyla'nın görev yaptığı avukatlık ofisinden de söz etmişlerdi biraz. Reşat Fuat Bey bu konuda da uyarılarda bulunmuştu.

"Çeviri bürosunda çalışman seni kamufle ediyor. Yine de çekmecelerinde, dolaplarında filan partiye dair hiçbir şey bulundurma. Partiyle ilgili hiçbir telefon konuşmanı ofisten yapma. Leyla'nın çalışıyor olması da iyi. Dışarıya karşı güvenilir bir imaj sağlamış oluyorsun. Tek dezavantajınız, siyasi şubedeki sicil dosyanız."

SEKSEN

Arada bir Nâzım'ın da Danyal Ateşkan mahlasıyla yazacağını bildiği *Yeni Edebiyat** dergisi Leyla'nın hoşuna gitti.

Ömer ilk sayıyı eşine uzatırken "Al sana partinin yayın organı" demişti. Ardından da "Bakalım sen de benim gibi düşünecek misin?" diye sormuştu.

Sonra oturmuş *Yeni Edebiyat*'ın birinci sayısını uzun uzun birlikte incelemişlerdi.

Bir ara "Seninle *Resimli Ay*'ı da böyle okurduk" demişti, derin mavi gözleriyle eşinin birer zümrüt tanesi gibi parıldayan gözlerine bakarak Leyla.

Böyle olunca, on yıl kadar önceden başlamak üzere, hayatlarına dair ve içinde Nâzım'ın da önemli bir rol oynadığı filmi, birkaç saniye içinde gözlerinin önünden geçirmişlerdi.

***

Dergiyi baştan sona okuduktan sonra, güzel kadın eşine "Sanki iki dergi iç içe gibi geldi bana" dedi.

Sözlerini tamamlayınca, yanılıyorsam söyle der gibi baktı ve bu kez de gerekçelerini sıralamaya girişti.

"Bir yönüyle, özellikle gerçekçilik meselesine ağırlık veren bir edebiyat dergisi gibi. Anladığım kadarıyla, bazı yazılarıyla da partililere mesajlar gönderiyor."

---

* 1940-1941 yılları arasında, yirmi altı sayı yayımlandı.

Ömer anlamaya çalışır gibi yüzüne bakınca, Leyla devam etmesi gerektiğini düşündü.

"Partililere mesaj yollayan yönü, nasıl bir zaman diliminden geçmekte olduğumuzu, böylesi zamanlarda neler yapılması gerektiğini izah ediyor..."

Ömer eşinin söylediklerini gülümseyerek ve onaylayarak dinledi, sonra düşüncelerini dile getirdi.

"Ben de aynı senin gibi düşünüyorum. Biliyorsun, dergiyi yöneten Suat Hanım'la Reşat Fuat yakın tarihte evlendiler. Dergiyi edebiyatçı kimliğiyle Suat Derviş yönetiyor. Anladığım kadarıyla yazarlarla ilişkileri de o kuruyor. Bana bir şey söylenmiş değil ama yazım tarzından hissettiğim kadarıyla, Ali Rıza adıyla yayımlanan yazılar Reşat Fuat'ın kaleminden çıkıyor."

***

4 Aralık Çarşamba günü, Nâzım çocuklara "Perşembe günü Bursa'dayım" diye bir telgraf çekmişti. Telgrafın geldiği yer Çankırı'ydı.

Leyla ve Ömer, Nâzım'ı görmek için yola 15 Ocak günü çıkabildiler.

İskeledeki gazete bayiinden Nâzım'a verilmek üzere bir de *Yeni Edebiyat* aldılar.

Yalova vapurunda, uzun uzun *Yeni Edebiyat*'ta süren gerçekçilik tartışması üzerine konuştular.

Ömer'e göre "partinin, düşünce hayatına bu kadar baskı koyması ve özellikle sanat gibi derinlikli konularda kesin doğruları işaret ediyor olması" doğru değildi.

Genç adama bu sözleri asıl ettiren, derginin yeni sayısında* yayımlanmış olan "Abidin Dino'ya Son Cevap"tı.**

Ömer'in sözünü ettiği, aslında derginin çıktığı günden itibaren süren bir tartışmaydı ve ana başlığı "Realizm Münakaşası" olarak konulmuştu.

Abidin Dino "realizm ile sanatın ilişkilerinin henüz çözümlenmemiş bir mesele olduğunu" savunuyor "bu tür düşüncelerin yerlerine oturmalarının zaman alacağından" söz ediyordu.

Buna karşılık Ali Rıza ismiyle yazan Reşat Fuat ve dergi yönetimi "sosyalist gerçekçilik" meselesinin başı sonu belli, mükemmelleşmiş bir görüş olduğu tezini işliyorlardı.

Ömer son sözlerini de söyledikten sonra "Biliyor musun beni en çok rahatsız eden ne?" diye sordu.

Eşinin kendisini dikkatle dinlediğinden emin olunca, rahatsızlığının nedenini kısa ama çok net bir biçimde açıkladı.

"Fikirlere ambargo konuluyor. İnsanlardan, bir düşünceye körü körüne angaje olmaları isteniyor. Bana kalırsa bu engelleyici bir davranış ve bize hiç yakışmıyor. Meselelere böyle yaklaşılması halinde gelişme olmaz. Böyle olunca, mesela ben 'Hani biz gelişmeden yanaydık!' diye sormaz mıyım?"

***

* *Yeni Edebiyat*, Sayı: 7, 15 İkincikânun (Ocak) 1941

** *Yeni Edebiyat*'ın 4. sayısında, Abidin Dino "Realizme Dair Notlar" başlığı altında bir yazı yayımladı. Dergi yönetimi bu yazının altına "Dino'nun görüşleriyle mutabık olunmadığına" dair bir not düştü. Dino yazısına 5. sayıda da devam etti. Reşat Fuat, Ali Rıza müstear ismiyle aynı sayıda "Realizme Dair Notlar Münasebetiyle" başlıklı bir yazı yazdı ve Dino'yu eleştirdi. Derginin 6. sayısında Dr. Haydar Seçkin de tartışmaya "Abidin Dino'ya Cevap" başlığıyla girdi. Dino 6. sayıda Reşat Fuat'a "Bir Tenkide Dair" yazısıyla cevap verdi. Yazar görüşlerini aktarmaya 7. sayıda da devam etti. Aynı sayıda, Ali Rıza "Abidin Dino'ya Son Cevap" diyerek noktayı koydu.

Hapishanenin müdürü büyük bir incelik gösterip Leyla ve Ömer'le Nâzım'ı kendi odasında baş başa bıraktı.

Üç arkadaş, her şeyden konuştular. Bir ara laf Abidin ile Reşat'ın *Yeni Edebiyat*'taki tartışmalarına da geldi.

Ömer vapurda eşine söylediklerini bir kez de şaire söyledi. Nâzım içcebinden dörde katlanmış bir kâğıt çıkarıp ikisine uzattı.

Leyla ve Ömer kâğıdı açınca bir mektup olduğunu gördüler. Kemal Tahir'e yazılmıştı ve üzerine 11 Ocak 1941 tarihi atılmıştı.

Çocuklar mektubu okumaya başlarken, Nâzım "Birkaç şey daha var yazmam gereken onun için henüz zarfa koyup müdüriyete vermedim" dedi.

Şair arkadaşı Kemal'e yazdığı mektubunda, uzun uzun realizmden bahsetmişti. Ömer mektubun bir yerini Leyla'ya işaret etti.

> *"Yani realist şiir şeklinde, renk, koku, resim, mimari, musiki ve şair unsurların da bulunması lazım değil mi? Realitede bu unsurlar mevcut değil mi? Sonra realizm yaparken basit bir formalizme natüralizme kaçmak temayülleri gösterilmedi mi?..."**

Mektubu geri verirken Leyla'nın aklına Piraye'den duyduğu, şair ile Kemal Tahir'in bağrışmaları geldi ve "Çankırı'da çok kavga ediyormuşsunuz Kemal Bey'le. O kadar ki, sesinizden diğer mahkûmlar uyuyamıyormuş. Uzak kalınca da en azından konuşmayı özlüyorsunuz anlaşılan" dedi.

* Nâzım Hikmet'in *Kemal Tahir'e Mapushaneden Mektuplar*'ı, İthaki Yayınları tarafından 2016 yılında yayımlandı.

Nâzım önce şaşkınlığını "Haberler nasıl da yayılıyor!" diye ifade etti, sonra arkadaşına dair konuştu.

"Kavga ediyorduk ama çok değerli bir adamdır Kemal. Parti konusunda anlaşamıyoruz. O her ülkenin partisinin kendi yolunu bulması gerektiğini söylüyor. Biliyorsunuz ben enternasyonalizmden yanayım. Doktor Hikmet'se ayrı bir fasıldır."

Üç can arkadaşın, hakikaten de ayrı bir fasıl olan Doktor Hikmet'i konuşacak vakitleri kalmamıştı. Kapıyı tıklatarak içeriye giren hapishane müdürü "Rahatsız etmiyorum ya!" dedi yine büyük bir nezaketle.

İkinci kadeh kırmızı şaraplarını sipariş verirken peynir de istedi Ömer.

Böyle olunca, Nâzım epeydir unuttuğu saatine baktı.

"Bu gece bizde kalırsın. Yarın götürürüm seni oteline" dedi gülümseyerek can arkadaşı.

Şair, derin mevzulara başladıkları andan itibaren böyle olacağının farkındaydı.

Ömer hafızasını yokladı ve yeniden konuya girdi.

"Çankırı'dan Bursa'ya geçmiştin. Biraz gecikerek de olsa, Leyla'yla ziyaretine gelmiştik. Dışarıya, özellikle de siyasi şubeye karşı Leyla avukatın gibi davranıyor, ben de karısına eşlik etmek zorunda olan apolitik çevirmen rolü oynuyordum. Bursa'ya bir de Yeni Edebiyat getirmiştik. Yanlış hatırlamıyorsam yedinci sayısıydı."

Şair başını salladı ve "Eminim, Abidin'le Reşat'ın, realizm üzerine itiştiği sayılardan biridir" dedi.

Ömer arkadaşının hafızasına övgüde bulunduktan sonra, can alıcı sorusunu sordu.

"Leyla da ben de, senin Reşat Fuat gibi değil, Abidin gibi düşündüğünden emindik. Neden tarafsız kaldın o tartışmada?"

Nâzım tebessüm ederek cevapladı bu soruyu.

"Abidin, Ayzenştayn'ın, Yutkeviç'in** yanında yetişmiş bir sanatçıdır. Şu anda hakkında konuştuğumuz adam,*

---

* Sergey Mihayloviç Ayzenştayn 1898-1948 yılları arasında yaşadı. Ünlü Rus sinema yönetmeni.

** Sergey Yosifoviç Yutkeviç 1904-1985 yılları arasında yaşadı. Rus yönetmen ve senarist.

elbette ki yüksek kalibrede bir aydındır. Dün de öyleydi, bugün de öyle. Reşat ise zamanında da ideologdu, şimdi de öyle. Ona baktığımızda, adanmış hayat yaşayan tam bir dava adamı görmemiz gerekiyor. Nefes aldığı her anı, bağlı olduğu düşüncenin galibiyeti için geçirdi. Bu nedenle de, eğilemez ve bükülemezdi. Oysa sanatçı için, galibiyetten de önce arayış gelir. Yeni Edebiyat'ta yayımladığı çalışmalar, Abidin'in gerçekçiliğe dair arayışını sürdürdüğü yazılardı. Reşat ise..."

Sözler Nâzım'ın boğazına düğümlendi. Devam edemedi. Sustu.

Ömer şairin üzerine gitmek istemedi. Biraz susmasının uygun olacağını düşündü.

Nâzım az sonra "Yanlış olan tartışmaya girmeleriydi" dedi, kestirmeden giderek.

Sıra Ömer'in düşüncelerini söylemesine gelmişti.

"Ama bu konu sadece Abidin ile Reşat Fuat arasında yaşanmadı ki, sosyalizmin anavatanında ve saatini anavatana bakarak ayarlayan bütün ülkelerde alabildiğine derin, kimi zaman yakıcı bir biçimde sürdü. Bugün de sona ermiş değil. İdeologların sanatçılara, bilimadamlarına, felsefecilere akabilecekleri alanlar, nefes alabilecekleri hava boşlukları bırakmaları gerekmiyor muydu? Bugün de gerekmiyor mu?"

Güldü Ömer'in konuşması üzerine Nâzım. Sözlerini, kendisini dikkatle dinleyen ve canı gibi sevdiği arkadaşını kızdırmak pahasına da olsa söyleyecekti.

"Bugün, Fransa gibi bir ülkede, kendisini ülkesinin siyasetinden soyutlamış bir aydın olarak bu sözleri söylemek kolay tabii."

Yeşil gözlerinden ateş fışkırdı Ömer'in.

"Ben hem Yeni Edebiyat dergisinin yaptığı, hem de dünyanın her yönünde yapılan yanlışlara rağmen, partimin görüşlerini savunmaktan asla vazgeçmedim. Ta ki..."

Devam etmedi Ömer. Nâzım da takipçisi olmadı o "Ta ki..."nin.

İkisi de biliyordu ki, Ömer'in öfkesini anlayabilecek yegâne insandı Nâzım.

***

Şu anda karşısında oturmakta olan, yaşlanmakla birlikte güzelliğinden hiçbir şey kaybetmemiş adamın, filiz gibi genç bir çocuk olarak, güzeller güzeli Leyla'yla Resimli Ay'ın kapısına geldikleri gün, şairin bugün gibi aklındaydı.

Onların iyi eğitimli, dünyada neler olup bittiğini bilen, kendilerini sadece kulaktan dolma bilgilerle değil, kaynaklarından da okuyarak anlamaya çalışan gençler olduklarını daha ilk karşılaştıklarında anlamıştı.

Nâzım, onları keşfetmiş olmakla hep gurur duymuştu.

Leyla'nın başına gelen büyük faciadan sonra çok üzülmüş, hatta kızmıştı kendisine. Geçen zaman zarfında, Ömer'le Leyla aklına her geldiğinde de, hep kahrolmuştu.

O günden bugüne, fasılasız olarak, ikisine de yazık ettiğini düşünmüştü Nâzım.

Öte yandan, birer su damlası oldukları için, iyiden, doğrudan, güzelden yana akıp kendi yollarını zaten bulmayacak, büyük çağlayana katılmayacak mıydı bu iki güzel çocuk?

Şüphesiz evetti, bu sorunun yanıtı.

Yine de öyleydi işte. Hep, Ömer'e de Leyla'ya da yazık ettiğini düşünmüştü ve düşünmeyi sürdürüyordu şair.

Ömer az önce ettiği "Ta ki..." lafını Nâzım'ın es geçtiğinin gayet iyi farkındaydı.

Aslında, partisinden asla vazgeçmediğine dair o cümleyi kurmasına gerek bile olmadığının gayet iyi farkındaydı.

Bunu, şairden daha iyi kim bilebilirdi ki.

SEKSEN BİR

Geceden belliydi, ertesi günün boğucu olacağı.

Almanya'nın SSCB'ye saldırdığını, kahvaltı ederken radyodan öğrendiler.

Haziran'ın 23'üydü.

Sokağa çıktıklarında, gazeteci çocuğun avaz avaz "Alman askerleri Sovyetlere girdi!" diye bağırdığını duydular.

Ömer ofise, bütün gazetelerden birer tane alarak gitti. Okumaya, en üstteki *Vatan* gazetesinden başladı.

"Alman-Sovyet Harbinde Kararımız" manşetinin altında, hükümet "Hasıl olan vaziyet muvacehesinde bitaraf kalacağız!" açıklamasını yapmıştı.

Genç adam bu cümleyi okur okumaz, bir hafta önceki gazete haberlerini hatırladı.

Bütün gazeteler "Türk-Alman Dostluk Paktı İmzalandı" manşetini atmış, paktın metnini de yayımlamışlardı.

O gün yayılan haberle bugünkü böylelikle yerli yerine oturmuş oluyordu.

Genç adam "İnönü, Almanların Sovyetlere saldıracağını o günden anlamıştı" diye söylendi.

Öyleydi.

Milli Şef ve etrafındakiler, Almanya sınırlarının dışına taştığı gününden itibaren radarları açık olarak yaşıyor, bu ülkenin bütün davranışlarını uzağı görmeye de çalışarak yerli yerine oturtuyorlardı.

İsmet Paşa, Almanya'nın Fransa'ya ayar verdikten sonra doğuya döneceğini hesaplamıştı. Hitler'in Romanya'nın bir kısmını ve Baltık ülkelerini SSCB'ye kaybetmekten rahatsızlık duyacağının farkındaydı. Ayrıca, Alman ordusunun Fransa'da çok oyalanması halinde Stalin'in güneye ineceğini de öngörüyordu. Ankara'dakiler belli ki her iki savaş makinesinin soluk alıp verişini bile izliyor, ülkeyi sadece içinde bulunulan değil, ihtimal dahilinde olan durumlara göre de konumlandırıyorlardı.

Sadece dört gün önce, Türk ve Alman hükümetlerinin on yıllık saldırmazlık paktı imzalamalarının nedeni de bu olsa gerekti.

***

Ömer derin düşüncelerden sıyrıldıktan sonra tekrar gazetelere döndü ve tek tek kimlerin neler dediğini okumaya koyuldu.

Hitler "Şimdiye kadar hadiselere sükûtla mukabele etmeye mecbur oldum" demişti.

Molotov ülkesine karşı girişilen saldırıyı, tarihteki benzeriyle karşılaştırmış, "Napolyon nasıl mağlup olduysa, Hitler de öyle mağlup olacaktır!" şeklinde bir öngörüde bulunmuştu.

Churchill tepkisini "Ruslarla tam dayanışma ilan ediyoruz" diyerek göstermişti.

Ömer, Almanya'nın Türkiye'deki birinci adamı Von Papen'in Ankara'ya verdiği muhtıranın metnini de dikkatle okudu.

Muhtıra, Almanya'nın Dışişleri Bakanı Von Ribbentrop'un, bir gün önce akşamüstü saat 18.00'de yabancı gazete temsilcilerine yaptığı açıklamayla aynıydı ve Nazi-Sovyet Paktı'nın

çalışmadığına, Alman askerlerinin bunun üzerine SSCB'ye girmek zorunda kaldığına işaret ediyordu.

Ribbentrop'un sözlerine karşılık Ömer "Yalancı pezevenk!" diye homurdandı.

***

Genç adam, aynı hissiyatını hemen o gün, Reşat Fuat'la yaptıkları toplantıda da dile getirdi.

Deneyimli adam, genç arkadaşının tepkisine güldü ve önce "Bu bir sanat Ömer. Neden kızıyorsun?" dedi. Ardından uzun uzun, SSCB, Türkiye, İngiltere ve bütün öteki ülkelerin, Hitler'in ayağının nerelerde nasıl sürçmesini beklediklerini anlattı. Konuşmasının sonuna bir de yorum ekledi.

"Bay Hitler'in ayağı sürçmedi. Böyle olunca, Almanya'nın, zamanında SSCB'yle yaptığı pakta ihtiyacı kalmadı. Tersi olsaydı, emin ol aynı açıklamayı dün değilse bugün Molotov yapıyor olacaktı."

Ömer, Reşat Fuat'ın bu sözlerinin üzerine, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'yle de bir saldırmazlık paktı imzaladığını hatırladı. Çok da geçmemişti bu paktın imzalanmasının ardından. Şöyle bir hesapladı, üç ay kadar ancak olmuştu.

Reşat Fuat'ın ne düşündüğünü merak eder gibi bakması üzerine, bu kez Ömer aklından geçenleri söyledi.

"Türkiye'nin her iki tarafa da mavi boncuk vermesinin nedeni böylece anlaşılmış oluyor."

Reşat Fuat, genç adamın istediği kıvama geldiğini düşündü. Meseleyi arkadaşının zihninde daha da fazla açabilmek için konuşmasını sürdürmeye karar verdi.

"Uluslararası ilişkiler, incelikleri olan çok büyük bir dans Ömer. Müziğin ritmini yakalaman ve asla kaçırmaman gerektiriyor. Öte yandan, ne süreyle dans edebileceğini de bilmen lazım. Bunu belirleyen en önemli iki araç, sahip olduğun ordunun fiziki imkânları ve hazinenin ne kadar dolu olduğu."

SEKSEN İKİ

Milli Şef ve arkadaşlarının tersine, Ömer ve Leyla, Alman ordusunun SSCB içinde ilerleyişine dair haberleri aldıkça karalar bağlıyorlardı.

Arada bir önlerinde kocaman bir haritayla masaya oturuyor, önce Çekoslovakya, Macaristan ve Romanya'nın Hitler tarafından ne kadar çabucak kontrol altına alındığını, sonra Polonya'nın savaşmasına rağmen feci şekilde nasıl yenildiğini hatırlıyorlardı.

Danimarka ve Norveç de göz açıp kapayıncaya kadar teslim olmuştu.

Son olarak Yugoslavya, önce 26 Mart'ta bir hükümet darbesiyle el değiştirmiş, ardından Nazi askerlerince işgal edilmişti.

Bu arada İtalya da boş durmamış Yunanistan'ı ele geçirmişti.

Almanlar Polonya'yı halleder etmez batıya dönmüş, yine de gözlerini doğudan ayırmamışlardı.

Kızıl Ordu'nun Baltık ülkelerini çok zorlanarak alması Hitler'in dikkatinden kaçmamıştı! Barbarossa Harekâtı'nı* başlatmaya karar vermesinin asıl nedeni de buydu. Ona göre, Kızıl Ordu hem savaş araç gereçleri hem de ordunun sevk ve idaresi açılarından, Baltık ülkelerinde özellikle de Finlandiya'da iyi sınav vermemişti.

Hırslı devlet adamının, Fransa'yı dize getirdikten sonra soluk bile almadan yüzünü doğuya çevirmesinin nedeni buydu.

---

* Barbarossa adı, 12. yüzyılda Üçüncü Haçlı Seferi komutanı olan Kutsal Roma Cermen İmparatoru Friedrich Barbarossa'dan esinlenilerek konulmuştur.

Bir gün bile ara vermeden ve mihver devletlerini de seferber ederek savaşı sürdürmüştü.

Hitler bu savaşta, beş milyona yakın asker kullanacaktı.

Ömer haritanın üzerinde parmağıyla sınır hattını işaret ederken "Nazi ordusunda altı yüz bin motorlu araç, altı yüz yirmi beş bin at varmış. Geçen gün bir yerde okudum" dedi.

Leyla "Demek buna güvenerek üç bin kilometrelik bir cephe açtı" diyerek eşinin bilgilerine katkıda bulundu.

İki genç, üç bin kilometrenin Türkiye'nin bütün kara sınırlarının uzunluğu kadar olduğunun gayet iyi farkındaydılar.

Gazetelere göre, Barbarossa Harekâtı'nın hazırlığı bir yıldır sürüyordu.

Bazı yazarlara göre, Hitler'in komutanları bu harekâtı planlamak üzere masaya ilk kez 18 Aralık 1940'ta oturmuştu.

Geçen bir yıl zarfında, harekâta dair dışarıya hiçbir sızma olmaması da, Almanların bu konuyu ne kadar önemsediklerini gösteriyordu.

Ömer, durumun değişebileceğini umut ederek "Bir kez daha Smolensk'teler. Neyse ki Moskova'ya daha epey yolları var" diye söylendi.

Genç çift, kuzeyden güneye, Alman ordularının içlere doğru nerelerden sokulduklarını bir bir gözden geçirdiler.

Aslında, Hitler'in planları tutmuştu. Alman merkez birlikleri cephe hattını yararak hızlıca Smolensk yönünde ilerlemiş, bu noktada iki kola ayrılmış, Kızıl Ordu'nun etrafını hem güney hem de kuzey yönlerden çevirmiş, akabinde büyük bir imha hareketine girişmişlerdi.

Ömer parmağıyla Smolensk yazan noktayı işaret ederek "Hitler'in Napolyon'un gerçekleştirdiği savaşı* iyi okuduğu anlaşılıyor. Acele etmesinin nedeni bu" dedi.

Tahminlerinde yanılmıyordu.

Hitler, kış gelmeden Moskova'yı ele geçirmek istiyordu. Tersi bir durumda, 1812 kışında Napolyon'un başına gelenlerin kendi başına da geleceğinin farkındaydı.

Öte yandan, Stalin de tıpkı onun gibi, bu büyük savaş oyununda en çok zaman boyutunu gözetiyordu. Kızıl Ordu, Nazilerin durdurulması imkânsız olan ilerleyişini, hiç olmazsa yavaşlatmak için her yola başvuruyordu.

* Napolyon Rusya'ya, tüm Avrupa'dan topladığı 612.000 askerle, 24 Haziran 1812'de saldırdı. Ağır kış koşulları nedeniyle, savaşa 1812 Aralık'ında son vermek zorunda kaldı. Fransız askerleri Moskova'dan geriye Smolensk istikametinde çekildiler. Rusya'da savaşı kaybeden Napolyon, Avrupa'da hâkimiyet kurma iddiasından da vazgeçmiş oldu.

SEKSEN ÜÇ

Ömer, aynanın karşısında göz kalemiyle güzelliğine güzellik katan Leyla'sına aşkla baktı.

"O halde..." dedi gardırobun kapısını açıp. "Ben de kendime çekidüzen vereyim."

Leyla, sevgilisinin bu sözleri üzerine "Her zaman yakışıklı, her zaman bakımlısın" dedi ve ardından "Cibali Tütün Fabrikası'nda ustabaşılık yaptığın günleri hatırlıyor musun?" diye sordu.

Ömer geçmişi hatırladı. İşçilerin arasında göze batmamak için onlardan bile pejmürde olmaya çalıştığı günler, gözünün önünden bir film şeridi gibi geçti. Sonra Bankalar Caddesi'nde radyo ticareti yapılan bir ofiste çalışmaya başlamış, mecburen takım elbiseli günlere geçiş yapmıştı. Şimdi de aynı şekilde giyinmek zorunda olduğu bir çeviri ofisinde çalışıyordu.

Genç adam elbiselerinin arasından en yeni olanı seçti, karyolanın üzerine uzattı. Kolalı beyaz bir gömlek çıkardı, üzerine takımıyla uygun renkte bir kravat koydu ve Leyla'ya dönüp "Olur mu böyle?" diye sordu.

Güzeller güzeli kadın "Ben seni en güzel kıyafetin olan işçi tulumunun içinde sevdim bir tanem" diyerek ayağa kalktı, yakışıklı adama yaklaştı ve dudaklarına güçlü bir öpücük kondurdu.

***

Leyla ve Ömer, İpek Sineması'nın girişinde *Kahveci Güzeli*'nin afişini görüp heyecanlandılar.

Sevgili Nâzım'ın, M. İhsan imzasıyla yazdığı, Muhsin Ertuğrul tarafından yönetilmiş bir başka filmini izleyeceklerdi.

Her zamanki gibi, şairin çalışmak zorunluluğu sürüyordu. Hapishanede de olsa eşine ve çocuklarına bakmalıydı.

Ömer sinemanın kapısından girerken "Neyse ki, İhsan İpekçi hapiste olmasına aldırmıyor, Nâzım'a senaryolar yazdırarak destek oluyor" dedi.

Film piyasaya, Fitaş Filmcilik imzasıyla sürülmüştü.

Jenerik akmaya başlayınca, filmin görüntü yönetmenliğini Cezmi Ar'ın, müziklerini Sadettin Kaynak'ın yaptığı anlaşıldı.

Oynayanlar arasında kimler yoktu ki?

Münir Nurettin Selçuk, Nezihe Becerikli, Nevin Seval, Hazım Körmükçü, Behzad Butak, Hadi Hün ve öteki oyuncuların isimleri perdede belirirken, Leyla Ömer'in kulağına "Avni Dilligil'in adını ilk kez görüyorum" dedi.

Ömer "Ben de" dedi buna karşılık.

Birkaç gündür gazetelerde çıkan yazılardan ve ilanlardan bildikleri kadarıyla, iyi çalışmayan bir kahveye çırak olarak kapılanan Tekin ile Keloğlan adlı iki kardeşin öyküsünü izleyeceklerdi.

Kostümlere ve dekorlara bayıldı genç çift.

Ünlü bestekâr Sadettin Kaynak da, yaptığı müziklerle filme damgasını vurmuştu.

Filmden çıkıp Tünel istikametinde yürümeye başladıklarında, Leyla "Filmi sevmedim mi, sevdim. Yine de ağzımda kekremsi bir tat kaldı. Bana, kendisi yönetseydi daha farklı olurdu gibi geldi" dedi.

Ömer de aynı fikirdeydi.

Sonra, Nâzım'ın geçmişteki filmleri üzerine düşünmeye başladılar.

Ömer, "Bana soracak olursan, yönetmenliğini kendi yaptığı filmleri ayrı tutmak lazım. Hatta, kısa ve uzun metrajlılardaki yönetmenliklerini bile ayırmak gerekiyor. Sipariş verilen senaryolarıyla, kendi projesi olan senaryoları da farklılıklar gösteriyor" dedi.

Leyla ve Ömer tek tek filmlerinin üzerinde uzunca durduktan sonra, Nâzım gibi üretken bir sanatçının hapse tıkılmış olmasına bir hayli dertlendiler.

Leyla "Onca güzel şiirin yanı sıra, ülkesinin sinemasına da büyük katkılarda bulundu" dedi.

Genç adam "Ve yoksul halkına daha güzel bir dünya vermek amacıyla girdiği büyük kavga..." diye sürdürdü eşinin sözlerini. Ardından derin bir nefes aldı, kaldığı yerden devam etti.

"Acaba dünyada, ülkesinin yetenekli evlatlarını bu kadar kolay harcayabilen, bir çırpıda silip atan başka bir ülke var mıdır?"

Leyla eşinin son sözlerine bir başka açıdan yaklaştı.

"Tıpkı Osmanlı'da olduğu gibi! En tehlikeli bulunanlar, ne hikmetse hep en vatanseverler arasından seçiliyor. Devletin yönetim biçimi değişti değişmesine ama bana soracak olursan, yönetimi elinde bulunduranların aydınlara bakışında eskisinden zırnık fark yok. Eskiden Saray'a karşı olanlara yaşama hakkı tanınmıyordu, şimdi de Ankara'yla ters düşenlere vatan haini muamelesi yapılıyor."

SEKSEN DÖRT

Pazar günü, Leyla ile Ömer çiftinin kapılarına sertçe vuruldu.

Birbirlerine korkarak baktılar. İkisi de evlerinin içinin temiz olduğundan emindi.

Ömer kapıyı açtı.

Biri, belediye görevlisi olduğunu söyleyerek "Evde kaç kişisiniz?" diye sordu.

"İki" dedi Ömer.

Görevli çantasından iki "ekmek karnesi" çıkardı, birine Ömer'in ötekine Leyla'nın isimlerini, soyadlarını yazdı ve kartlarını uzattı.

13 Ocak itibariyle, Türkiye'de ekmek karneyle verilmeye başlandı. Vatandaşlar, fırında ya da lokantada, kupon vererek ekmek alma uygulamasına kısa zamanda alışacaktı.

Kullanılmayan kuponların ertesi gün geçerli olmadığını da çabucak öğrendiler.

***

Belediye görevlisinin ardından kapıyı kapatınca, elindeki ekmek karnelerini sallayarak "Bu savaş demek!" demişti Ömer.

Öyleydi.

Savaş rüzgârları epeydir, sadece Avrupa'da değil dünyanın her yerinde esiyordu.

Düşman kapıda, Yunan sınırındaydı.

Bir hafta sonra, 20 Ocak'ta askerlik süresinin üç yıla çıkartıldığı ilan edildi.

Leyla korku içinde "Ya seni askere alırlarsa!" dedi genç adama.

Ömer, Almanya'dan Türkiye'ye geldiğinden bu yana, Heidelberg Üniversitesi'nden aldığı öğrenci belgesiyle idare ediyordu.

Durumuna güvenerek "Tecilliyim ben. Yurtdışında okuyorum ya" dedi gülerek eşine.

Leyla en ciddi tavrını takındı ve "Yine de kendine dikkat et" diye uyardı genç adamı. Avukat olarak da söyleyecekleri vardı.

"Kalabalıklara girme, çevirme yapılan noktalardan uzak dur. Unutma, siyasi şubede kaydın var. Derinlemesine bir araştırma yapmaları halinde foyan meydana çıkar. Üşenmeyip, Alman Konsolosluğu vasıtasıyla Heidelberg'e yazarlarsa yanarız."

***

Leyla ve babaannesi sıkça yazıyorlardı birbirlerine.

Leyla birkaç mektup gönderip de cevap alamayınca, yaşlı kadını yoklamak için İzmir'e gitmeye karar verdi.

Ulaşır ulaşmaz Ömer'i telefonla aradı.

"Keyfi yok. Hareketleri de biraz yavaşlamış ama asıl olup bitenlere üzülüyor. Polonya'da akrabamız olan birkaç aile vardı. Onlardan bazıları bir süre babaannemde kalıp kalamayacaklarını sormuşlar. Ne yapsın? Buyur etmiş. Birkaçı İzmir'de inmeyi planlayarak Struma'ya binmiş.* Babaannem, ölümlerinden kendisini sorumlu tutuyor."

* 12 Aralık 1941'de Romanya'nın Köstence Limanı'ndan 790 Yahudi ve 10 mürettebatla yola çıkıp İstanbul'da 79 gün bekletilen, Şile açıklarında Alman U-Boat'u tarafından vurulan gemi. Sadece iki kişi kurtuldu.

Eşinin telefonda ettiği bu sözler üzerine, Ömer sessiz kaldı. Genç adam yaşlı kadın için ne yapmaları gerektiğini düşünürken, Leyla devem etti.

"Almanya'da olup bitenleri günü gününe izliyor. İzmir'de yaşayan Yahudilerle bir araya geliyor, birbirlerinin eksik bilgilerini tamamlıyor, yaşanmakta olanı tam olarak görmeye çalışıyorlar. Mektuplarda ben hiç söz etmemiştim. O da yazmamıştı ama buraya gelince Auschwitz'den* filan haberdar olduğunu anladım."

Leyla'nın sözlerine iyice üzüldü Ömer ve "Acaba İstanbul'a mı getirsen? Belki çevresinden uzaklaşmak biraz iyi gelir" dedi.

"Düşündüm. Sonra vazgeçtim. Bizim ne olacağımız bile belli değilken, onu da beraberimde sürüklemek istemedim. Hiç olmazsa burada birkaç komşusu filan var. Bizim başımız derde girerse, İstanbul'da tümüyle çaresiz kalır."

Genç adam eşine hak verdi.

Her zaman olduğu gibi, Leyla meseleyi bütün ayrıntılarıyla hesaplamış ve kararını ona göre vermişti.

* Polonya'da, Krakov yakınlarında 1940 ilkbaharında, Naziler tarafından inşa edildi. Yaklaşık 1 milyon 300 bin Yahudi burada katledildi.

SEKSEN BEŞ

"Kimileri, daha derinlere inmemizden yana. Bana soracak olursan, dükkânı kapatmamız demek bu."

Ömer, Reşat Fuat'ın sözlerine bir anlam veremedi. Partinin genel sekreteri gözüne her zaman dirayetli, morali yüksek bir önder olarak görünmüştü. Biraz da bu nedenle, en iyisinin susmak, dinlemek olacağını düşündü.

"Gizli çalışmanın hıyanet olduğunu söyleyenler bile var..."

Sözlerine devam etmedi Reşat Fuat. Konuşmasını sürdürmesi halinde, kimlerin bu görüşte olduğunu söylemesi gerektiğinin farkındaydı.

Ömer, yer yer görüşlerini sert bulsa da, Reşat Fuat'ın partisi için nefes aldığını, her adımını onu yüceltmek için attığını biliyordu.

Bir ara "Acaba, yurtdışındakilerle mi anlaşamıyor?" diye düşündü. Sonra aklına, orduda subay olarak görev yapmakta olan Şefik Hüsnü geldi.

Şefik Hüsnü, separat, öteki adıyla desantralizasyon kararından sonra Türkiye'ye dönmüştü. Birinci Dünya Savaşı'ndaki rütbe ve nişanlarını koruyarak, yedek tabip yüzbaşı olarak İstanbul'da yaşamaya başlamıştı.

Ömer'in aklına, Reşat Fuat'ın ayakta tutmaya, geliştirmeye çalıştığı anti faşist cephenin daha da derine inmesi gerektiğini söyleyebilecek yegâne kişi olarak sadece Şefik Hüsnü geliyordu.

İki arkadaş uzun süre sustu.

Reşat Fuat, Ömer'in o zamana kadar hiç duymadığı kadar sıkıntılı bir ses tonuyla "Askere gitmem gerekiyor" dedi.

Genç adam şaşırdı. Hiçbir şey söyleyemedi. Sonra "Ben ne yapayım?" diye sordu.

Reşat Fuat her zamanki gibi net konuştu.

"Hiçbir şey yapma. Benden haber bekle."

Genç adam, kimsenin bilmediği bir evde sakladığı matbaa makinesiyle, Rus ajanlardan aldığı ve eğitimini de gördüğü telsiz cihazını hatırlattı.

"Evin kirasını ödeyebiliyorsanız, şimdilik yerinden oynatmayalım derim. Şu andan itibaren, gerektiğinde her şeyi yok etme yetkisine sahipsin."

***

İzmir'den dönen Leyla'ya her şeyi olduğu gibi anlattı Ömer. Sonunda "O günden bugüne ben bir anlam veremedim, bakalım sen verebilecek misin?" diye de sordu.

Leyla "Bana kalırsa, parti içi bir çekişme söz konusu" dedi.

"Ben de öyle anlıyorum. Çözemediğim şu: Almanya ilerlemeyi sürdürebilir, Moskova'ya girerse, bir sonraki adımı Türkiye olacak. Gün gibi açık. Bu durumda anti faşist cepheye ihtiyacımız olmayacak mı?"

İki genç, her ihtimali göz önünde bulundurarak uzun uzun tartıştı.

Bütün ayıklamaları yaptıklarında, SSCB'nin dayanamaması halinde Türkiye'de de dayanılamayacağı noktasına vardılar.

Son olarak Leyla "Ve ne yazık ki, lanet Alman orduları ilerlemeyi sürdürüyor" dedi.

***

Leyla ve Ömer çifti, kasvetli günleri çokça okuyarak, arada bir de sinemaya giderek aşmaya çalışıyordu.

Nâzım'dan "Kaçırmayın sakın filmimi" diye bir mesaj gelince sevindiler.

Mesajında "Memleketimden İnsan Manzaraları'nın üzerinde de çalışıyorum. Hedefim on bin mısra. Günde elli mısra yazıyorum. Şu anda yazılmış altı yüz elli mısra oldu" diyerek kendinden bir de haber vermişti şair.

"Çok isterdim okumayı" dedi Leyla.

Ömer "Ben de" diye karşılık verdi eşinin sözlerine.

Araştırıp soruşturdular, bir hafta sonra vizyona girecek *Kıskanç* isimli filmin senaryosunu, Mümtaz Osman müstear ismiyle sevgili Nâzım'ın yazdığını öğrendiler.

Leyla ve Ömer, ilk gününde gittiler *Kıskanç*'ı* görmeye.

Bayıldı filme Leyla.

"Tabii seni ilgilendiriyor da onun için" dedi Ömer.

Çünkü bu kez, Nâzım, ihanet eden karısı yüzünden katil olan bahtsız bir erkekle, babasını savunmak için mahkemede tanıklık yapan avukat bir kızın dramını senaryo haline getirmişti.

Eşinin benzetmesi Leyla'nın hoşuna gitti. Yine de bir uyarıda bulundu.

"Tamam konusuna yakınlık duyduğum bir gerçek. Yalnız sen de Muhsin Ertuğrul ile Cahide Sonku'nun başarısını gözden kaçırmasan iyi olur."

* İpek Film tarafından çekilen filmin yönetmenliğini Muhsin Ertuğrul yapmış, görüntü yönetmenliğini Cezmi Ar üstlenmişti.

Epey uzun süren suskunluktan sonra Ömer tekrar geriye döndü ve "Ta ki, o berbat olaya kadar, ben partimden asla vazgeçmedim! Sen de öyle!" dedi.

Sonra ışıltılar saçan yeşil gözlerini Nâzım'ın gözlerinin tam içine dikti ve "Bugün aktif görev verseler, yine kabul edersin. Eminim bundan" diye bağladı sözlerini.

Nâzım, arkadaşının edeceği başka bir laf olup olmadığını anlamak için bir süre bekledi. Konuşmadığını görünce "Öyle. Sana, partiye küsülmeyeceğini ilk tanıştığımız günlerde de söylemiştim" dedi.

"İyi. O zaman söyle bakalım, partiye küsülmezse, Reşat Fuat neden askere gitti? O günden bu yana düşünüp cevabını bulamadığım sorulardan biri de bu. Eminim sende bir cevabı vardır."

Nâzım gülerek "Ben bir bilen miyim? Neden cevabı bende olsun? Üstelik o esnada Bursa Hapishanesi'nde çile dolduruyordum" diye cevapladı arkadaşını.

Sonra kendi sözlerine güldü ve "Bilen lafı iyi oturdu buraya ama değil mi?" dedi.

Ömer de güldü bu sefer.

"Bilen" kelimesiyle, İsmail Bilen'in, partideki ismiyle Marat'ın, bir başka deyişle Laz İsmail'in kulaklarını çınlatmış oluyorlardı.

"Benim özel tarihimde Marat'a yer hiç olmadı. Hiç Reşat Fuat'ı aşamadım ki! O senin belalın! Şu anda seni değil, beni konuşuyoruz ve sorum şu: Neden Reşat Fuat hiç

beklenmedik bir zamanda askere gitmeye karar verdi? Anti faşist cephe bir anda neden gözden çıkartıldı?"

Nâzım uzun uzun düşündü ve arkadaşını "Hem uluslararası dengeler, hem de parti içi dengeler nedeniyle olmalı" diyerek cevapladı.

Ömer'in dikkatini artırdığını görünce devam etti.

"Tam olarak bir şey söylemem zor. Marat'la yakın zamanda da yaptık bunun sohbetini. Ona göre, SSCB yenilmeye başlayınca Reşat Fuat kaçtı, askerlik yapmaya gitti. Yeniden kazanmaya başlayınca da bu sefer askerlikten kaçtı işinin başına döndü."

Şair, Ömer'in duyduklarına çok üzüldüğünü kalbinin en derinlerinde hissetti.

Tıpkı Resimli Ay günlerinde olduğu gibi "Alınganlık yapmak, kişisel algılamak yok ama" dedi.

Güldü Ömer.

Nâzım anlam veremedi arkadaşının bu gülüşüne.

SEKSEN ALTI

Hitler'in kendinden son derece emin olarak, bir yıl önce 22 Haziran'da başlattığı Barbarossa Harekâtı, Stalingrad'da takılıp kalmış gibi görünüyordu.

Almanlar güney cephesinde Rostov'u işgal etmiş, hatta Moskova'ya bile ulaşmış ama Kızıl Ordu tarafından şehirden püskürtülmüşlerdi.

Beklendiği gibi, kış Hitler'in ordusuna iyi gelmemişse de çekilmesine yol açmamıştı. Nazi ordusu adı "Mavi Durum" olan ve yaza hazırlık anlamına gelen bir sürece girmişti.

Hitler, alamadığı Moskova'da ısrar etmemiş, onun yerine Stalingrad'a yüklenmeye karar vermişti.

Hem böylece, hayalini kurduğu Kafkasya koridorunu da açmış olacaktı.

Stalingrad işgal edilebilirse, Kızıl Ordu'ya Volga yoluyla Hazar'dan gelen destek kesilecek, Moskova çembere alınmış olacaktı.

Takvimler 23 Ağustos'u gösterirken, Alman uçakları Stalingrad'a dört yönden ve ikişer hava saldırısı düzenlediler. Sadece bu saldırılarda, Sovyetlerin kaybettiği uçak sayısı iki yüz bir oldu.

Almanlar şehre kuzey yönünden girmiş, Volga nehri üzerinde de büyük ölçüde hâkimiyet sağlamışlardı.

Kızıl Ordu her şeye rağmen direniyordu.

Öte yandan, Hitler'in özellikle hava kuvvetlerine Avrupa'da da ihtiyacı vardı. Bu nedenle, Stalingrad'dan uçaklarının bir kısmını geri çekmek zorundaydı.

Kış, Kızıl Ordu'dan yana olan davranışını sürdürüyordu.

19 Kasım günü, Kızıl Ordu savunmadan çıktı ve Uranüs Operasyonu adı verilen saldırıyla, Alman birliklerini şoke etti. Romen birliklerinin de yardımıyla, Almanların kuzeyde kurmuş olduğu hat, bir gün gibi kısa bir sürede dağıtıldı.

Sadece bir gün içinde denge tümüyle değişti, Stalingrad'ın etrafı iki yüz doksan bin Kızıl Ordu askeri tarafından sarıldı.

Bu önemli kentin geri alınması, Almanya'nın en azından bu cephede savaşı kaybetmesi demekti.

***

Almancı olmayan *Vatan* gazetesinden mahrum olmak, dünyada olup bitenleri tarafsız olarak okumak isteyen okurların hoşuna gitmedi.

Çünkü gazete kapatılmıştı!

Mesela, artık Stalingrad'da nelerin olduğunu tam olarak öğrenemeyeceklerdi.

Türkiye'de yayın yapan gazetelerin neredeyse tümü, epeydir Almanya'nın dümen suyuna girmişti.

Leyla, *Vatan*'ın neden kapatıldığını merak eden Ömer için, karar metnini bir geceliğine de olsa eve getirdi.

Genç adam yazıyı baştan sona birkaç kez dikkatli bir biçimde okudu. Canı fena halde sıkıldı.

Karar metninden hareketle, cevabını çok iyi bilse de "Ne demek memleketin umumi siyasetine dokunacak mahiyette neşriyatta bulunmak?" diye sordu eşine.

Böyle olunca, Leyla meselenin arka planını anlatmaya koyuldu.

Yakından biliyordu çünkü kapatılır kapatılmaz, birkaç hukukçu arkadaşıyla birlikte, detaylı bilgi almak için gazetenin patronu Ahmet Emin Yalman'ı ofisinde ziyaret etmişlerdi.

Deneyimli gazeteci Yalman, avukatların önüne 7 Aralık tarihli *Vatan*'ı koymuş ve "Asıl neden bu!" diyerek bir fotoğraf ile yanındaki fıkrayı işaret etmiş, şunları söylemişti.

"Hükümet, *Diktatör* Şarlo'yu, Hitler rolü ve kıyafetiyle yayımlamamızı, memleketin umumi siyasetine dokunacak mahiyette neşriyat sayıyor. Belki siz de dinlemişsinizdir. Chaplin Amerika'nın Sesi Radyosu'nda, Türkçe okunan haberlerde Hoca'dan bir fıkra anlatmıştı.* Bu kadar ünlü bir sanatçının Nasrettin Hoca fıkrası anlatması haber değeri taşır."

Ömer, eşinin sözünü ettiği radyo haberini ve gazetede yayımlanan fotoğrafı hatırladı.

Hatta, kenarında da yazan Nasrettin Hoca'nın "eşek hikâyesi" bile geldi gözünün önüne.

Hoca eşeğini isteyen komşusuna yok diyor, aynı anda hayvan anırıyor, komşunun "İşte eşek burada!" demesi üzerine Nasrettin "Bana mı inanıyorsun, eşeğe mi?" diyordu.

Vatan gazetesinin iki aylığına kapanmasına yol açan, Şarlo'nun Hitler kılığındaki fotoğrafı ve yanında yer alan, Amerika'nın Sesi Radyosu'nda anlattığı bu fıkraydı.

* 6 Aralık 1942

Leyla "Aslında, mevzu daha da derin" dedi ve Ahmet Emin Yalman'dan duyduklarını Ömer'e aktarmayı sürdürdü.

"Yabancı büyükelçiler, özellikle de Almanya'nın büyükelçisi Von Papen soluk aldırmıyormuş bizim hükümete. Sabahın köründe gazeteleri okuyor, beğenmediği ne varsa üstünü çizip gönderiyormuş."

Ömer başını salladı.

"Bizimkiler de ne yapsınlar, başları derde girmesin diye, çözümü gazeteleri baskı altında tutmakta buluyorlar."

Böyle olunca, yabancı radyoları dinleme ya da gazeteleri okuma imkânı olmayan okuyucular, dünyada nelerin olduğuna dair fikir edinemiyorlardı.

SEKSEN YEDİ

Yerli basından öğrenemediklerini yabancı gazetelerde okumaya çalışan Ömer başını kaldırdığında, daha önce de birkaç kez gördüğü Suat Derviş'i karşısında buldu.

Romanlarıyla da ünlü gazetecinin Reşat Fuat'la evli olduğunu biliyordu.

Çok ters bir şey olduğundan korkarak ayağa fırladı ve kadına oturması için yer göstermeye çalıştı.

Suat Hanım en nazik haliyle "Biraz dışarıya çıksak" dedi.

Daha iş hanının merdivenlerinden inerken "Kötü bir şey mi oldu?" diye sordu genç adam.

"Hayır. Reşat Fuat sizinle buluşmak istiyor. Bu nedenle geldim."

***

Genç adam iki adım ötelerindeki Meserret Pastanesi'nde, Suat Hanım ve kendisi için çay sipariş verdi. Misafiri ayrıca pasta da istemişti.

"Reşat ordudan firar etti. Bir evde gizleniyor. Sizi ona ben götüreceğim. Ne kadar az birlikte görülürsek o kadar iyi olur. Çayınızı içince ofisinize dönün. Benim de Babıâli'de uğramam gereken yerler var zaten. Akşamleyin 18.00'de kalkan Kadıköy vapuruna binin. İndiğinizde, iskelede olacağım. Görmemiş gibi yapın. Yürüyeceğim. Çarşının içine ulaştığımızda dikkatli olun.

Bir noktada başımdaki eşarp yere düşecek, eğilip alacağım. Kapısını çalacağınız ev sağımızda kalacak. Ahşap ve üç katlı. Ben de girmeyeceğim, siz de girmeyin. Önünden geçtikten bir saat kadar sonra, etrafınızı kontrol ederek gidin. Reşat orada olacak."

Suat Hanım, genç adamın yüzüne anlayıp anlamadığını sorar gibi baktı.

Ömer, hiçbir kuşkuya mahal bırakmayacak biçimde başını salladı. Çayını içti, kalktı, zarif bir baş hareketiyle selam verip çıktı.

***

Genç adam kapıyı açan kadına "Acaba?" dedi ve başka tek kelime etmeden bekledi.

Tam Reşat Fuat ya da Suat Hanım tarafından tarifinin verilmemiş olabileceğini düşünecekken, kadın bir adım geriye çekildi ve genç adamı içeriye aldı. Kapıyı kapattıktan sonra da "Beni takip edin lütfen" dedi.

Reşat Fuat ve Ömer, üç katlı ahşap evin üçüncü katında, bahçeye bakan odada buluştular.

Misafir odası olarak tasarlanmış odada bir yatak, sağa sola yığılmış kitaplar, bir masa, birkaç iskemle vardı.

Misafiri oturur oturmaz "Baskı makinemiz duruyor mu?" diye sordu Reşat Fuat.

Ömer başını sallayınca, partiyi sırtında taşımakla yükümlü genel sekreter çok sevindi ve "Tahmin etmiştim" dedi.

Reşat Fuat derhal konuya girdi ve nasıl bir rota izleyeceklerini anlatmaya koyuldu. Anlaşılan, bu kez öncekinden de sıkı çalışacaklardı.

"Partilileri aynı yolda yürütmek için kısa aralıklarla bültenler yayımlayacağız. Yazıları burada, benden alacaksın. Sonra basıp, zamanında kendi oluşturduğun kanalla, dağıtımını yapacaksın. Bana kalırsa, aradan epey zaman geçtiği için bağlantılarını kontrol et. Kopmalar olmuştur. Bunun için sana yeterli zamanı vereceğim. Haftada bir, aynı gün ve aynı saatte buluşacağız. Eve yaklaşırken dikkat et. Herhangi bir müzik aleti çalmasını biliyor musun?"

Şaşırdı bu soruya Ömer. Bilmediğini söyledi.

"Gelirken bir müzik aletiyle gelmeni tercih ederdim. Sorulması esnasında, çocuğa müzik dersi verdiğini söylerdin. Neyse. Matematik hocası olduğunu varsayarız. Ailenin de çocuğun da bundan haberi olacak."

Anladığını ifade eder biçimde başını salladı Ömer. Reşat Fuat devam etti.

"Yine de peşine kimsenin takılmamış olduğundan emin ol. Öndeki pencerelerden birine çamaşır asılmışsa, eve sakın girme. Tehlike demektir. Heyecanlandığını göstermeden, geç git. Böyle bir durum vuku bulursa, ofisinde benden haber bekle. Unutma, burayı sadece sen ve Suat Hanım biliyorsunuz."

Ömer, önce Reşat Fuat'ın yaptığı planı bir askerin emir tekrarı gibi tekrarladı. Sonra buluşma gününde ve saatinde mutabık olup olmadıklarını bir kez daha kontrol etti.

***

Bir yıla yakın evine düzenli gelip giden, her anlamda evcimenleşmiş Ömer'in geç kalması Leyla'yı endişelendirdi. Yine

de sabırla bekledi. Kapı açılıp sevgilisi içeriye girince ayağa fırladı, heyecanla sarılırken sorusunu sordu.

"Ne var? Ne oldu?"

Genç adam, gecesini gündüzüne katacağı eski günlere geri döneceği için, Leyla'ya doğruyu söylemek zorundaydı. Zaten yazım ve basım işlerinde onun da yardımı gerekecekti.

Reşat Fuat'ın koordinatlarını, buluşma gün ve saatini, matematik hocası taklidi yapacağını, çamaşır asılması halinde evden uzaklaşacağını Leyla'nın bilmesine tabii ki gerek yoktu.

Son olarak "Kısacası, parti ve anti faşist cephe yeniden ve eskisinden güçlü bir biçimde çalışmaya başlıyor" dedi.

Leyla tebessüm etti ve durumu "Anlaşılan böylece, yeniden *Kızıl İstanbul* ve *Orak Çekiç* günlerine geri dönmüş olduk" diyerek özetledi.

Üzülsün mü sevinsin mi bilemedi genç kadın. Kocasının boynuna yeniden sarıldı ve cevabını gayet iyi bildiği bir soruyu vurgulayarak sordu.

"Çok dikkatli olacağız değil mi?"

SEKSEN SEKİZ

"Seni mareşal yapıyorum ve unutma ki bugüne kadar hiç bir Alman mareşali esir alınmadı."

Ömer cümleyi okuduktan sonra "Hitler'in Paulus'a yazdığı bu not, gerçekten de çok etkileyici değil mi?" diye sordu.

Leyla da aynı fikirdeydi.

***

Hitler, Stalingrad'da bulunan Altıncı Ordu'nun komutanı General Paulus'a* geri çekilmeyi yasaklamıştı.

Öte yandan, Alman askerlerinin Stalingrad'ı almak şöyle dursun, geri çekilebilmeleri için bile destek kuvvete ihtiyacı vardı. Hitler'in böyle bir davranışta bulunması ise ihtimal dışıydı.

General Paulus'un önünde iki seçenek kalmıştı: Teslim olmak ya da ölmek!

Komutan Paulus, Almanya tarihine "teslim olan ilk mareşal" olarak geçmeyi tercih etti. Altıncı Ordu'dan sağ kalanlar, 30 Ocak ile 2 Şubat arasında teslim oldu.

Stalingrad kuşatması Kızıl Ordu'nun zaferiyle sonuçlanmıştı.

"Arkası gelecek" dedi heyecan içinde Ömer.

---

* Mareşal Friedrich Wilhelm Paulus 1890-1957 yılları arasında yaşadı. Alman Ordusu'nu Stalingrad Savaşı'nda yönetti. Doksan bir bin askeriyle birlikte teslim oldu. Bu askerlerden seksen beş bini Sibirya'ya doğru yürürken kırıldı. Sadece altı bin asker evine dönebildi. Mareşal Paulus 1946 yılında suçlu bulunarak mahkûm edildi. 1953'e kadar hapis yattı.

Böyle düşünen sadece Ömer değildi. Anti faşistler dünyanın her yerinde, Almanya'nın Stalingrad yenilgisini bir dönüm noktası olarak yorumladılar.

Alman gazete ve radyolarından bu konuda ses seda çıkmıyordu. Hitler sadece bu savaşta bir buçuk milyon asker kaybetmişti ve bunun hesabını vermekten itinayla kaçınıyordu.

Leyla gazete haberlerine bakarak "Bu cani adam, sadece kendi askerlerinin değil, bir milyon yüz otuz bin de Kızıl Ordu mensubunun ölümüne yol açtı" dedi.

Ömer eşini "Stalingrad'da hayatını kaybeden kırk bin sivili unutma" diye cevapladı.

***

Almanya'nın Stalingrad'da yenilmesi, dünyanın her yerinde olduğu gibi Ankara'da da önemli bulunacaktı.

Milli Şef İsmet İnönü, Birinci Dünya Savaşı'nda başarıdan başarıya koşmuş bir komutan olarak, bu savaşın sonuçlarını en iyi okuyacak ve değerlendirecek isimlerin başında geliyordu.

İngiltere'yi yöneten Churchill de, SSCB'nin Stalingrad'da sağladığı üstünlüğü müttefikler açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirmiş, Almanya'nın kesin yenilgisi için en önemli unsurlardan biri olarak Türkiye'yi görmüştü.

İngiliz Başbakanı, 30 Ocak 1943'te Adana'ya geldi!

***

Ömer gazete haberlerini okuyunca "Bizimki suya götürüp susuz getirmiştir muhteremi" dedi.

Öyle olmuştu. Churchill Adana'da gerçekleşen görüşmeye bir dolu fikirle gelmiş, İnönü'nün fikirleriyle geri dönmüştü.

İngiltere Başbakanı, toplantı boyunca Sovyet tehlikesine dikkat çekmiş, Türkiye'nin yerinin müttefiklerin safları olduğuna vurgu yapmıştı. Kurt diplomata göre, Türkiye bu durumu gözden kaçırmamalıydı.

Er ya da geç savaş mutlaka sona erecek ve galiplerinden biri de SSCB olacaktı. Kuşkusuz, Milli Şef İnönü bunu hesaba katmış, Bay Churchill'in ağzına bir parmak bal çalmakla yetinmiş olmalıydı.

Türkiye, Adana'da yapılan toplantıdan hiçbir şey vermeden ama alarak çıkmayı başardı. Çünkü, hem Almanya'nın muhtemel saldırısına hem de gerektiğinde SSCB'ye karşı kullanabileceği silah donanımı çok yetersizdi ve takviye edilmesinde müttefikler açısından da büyük yararlar vardı. Milli Şef bu kozu kullanarak, Churchill'den Türkiye'nin ihtiyaçlarının giderilmesini istemişti.

Büyük Britanya'nın bir numarası, Türk ordusunu cephelerde göreceğini umut ederek takviye sözü verdi.

Oysa, Türk tarafının imza koyduğu anlaşma metninin hiçbir maddesinde savaşa girileceğine dair bir ibare bulunmuyordu.

Ömer sonraki günlerde özellikle İngiliz basınını dikkatle takip etti.

Times gazetesine göre, Türkiye'nin azimli ve kararlı tavrı anlaşılmıştı.

Daily Mail gazetesiyse, Churchill'in Adana ziyaretini Kazablanka'da gerçekleşen konferanstan* bile önemli bulmuştu.

* Kazablanka Konferansı 14-26 Ocak tarihleri arasında Fas'ın Kazablanka şehrinde gerçekleşti. ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt, Birleşik Krallık Başbakanı Winston Churchill ve öteki müttefik kuvvet temsilcileri katıldı.

SEKSEN DOKUZ

Partinin ilk bülteni başarıyla basılmış, partililere ve bir faşist saldırıyla karşı karşıya kalınması halinde tavır alacağı düşünülen öteki unsurlara ulaştırılmıştı.

Leyla ve Ömer, en çok ihtiyaç duyulan bir dönemde, anti faşist halk cephesinin yeniden çalışmaya başlamış olmasından sevinç duyuyorlardı.

Baskı makinesinin ve haberleşme cihazlarının bulunduğu gizli eve giriş ve çıkışlarına çok dikkat ediyor, çevrenin dikkatini çekmemek için gereken bütün güvenlik önlemlerine riayet ediyorlardı.

Ömer de Reşat Fuat'ı ziyarete gideceği günlerde, genç bir öğretmene yakışacak biçimde giyiniyordu.

Vapura binmeden arkasını temizliyor, Kadıköy iskelesinden itibaren, eve varana kadar, eğer kalmışsa arkasındaki siyasi şube elemanlarını mutlaka atlatmış oluyordu.

Genç adam Reşat Fuat'ın yanında, bir çocuğa ders verme süresi olan bir saati aşkın asla kalmıyor, daktiloyla ya da elle yazılmış metinleri alınca, yine tüm gizlilik kurallarını yerine getirerek gizli eve ulaşıyordu.

Leyla ve Ömer, bülteni prensip olarak metinleri aldıkları günün gecesinde basılmış hale getiriyorlardı.

***

Ömer ilerleyen günlerden birinde, Reşat Fuat'tan, Ak-Ün Matbaası'na gidip kapağında "En Büyük Tehlike"* yazan broşürleri alması ve dağıtması talimatını aldı.

Genç adam Ak-Ün Matbaası'na gitti ve kendisi için hazırlanmış paketi sırtlandı. Kendi evine götüremeyeceği için, matbaanın bulunduğu gizli eve götürdü ve paketi açıp bir broşür alarak evine döndü.

Leyla ve Ömer gece boyunca "En Büyük Tehlike"yi okudular.

Broşürde, yaşanmakta olan İkinci Harp'ten, hükümetin bu harbe karşı takındığı isabetli tarafsız politikalardan söz ediliyordu.

İlerleyen sayfalardan birinde "Hükümete çok iltifat edilmiş" dedi Leyla.

Ömer'in de dikkatini çekmişti bu durum. O da bir yorum yaptı.

"Faşizm yanlılarına, Almanya'nın yanında durulması gerektiğini söyleyenlere karşıt bir söylem. Böyle olunca, bir anlamda hükümetle aynı çizgide gibi görünüyor."

Broşürde, bir Alman saldırısına ülkenin ne kadar hazır olduğundan da söz ediliyor, böylesi bir durumu iple çekenlerin, ilk fırsatta Almanya'nın yanında yer alacakları dile getiriliyordu. Bir yerinde şöyle denilmişti broşürün.

"Ne tarafımıza baksak sözde milliyetçi bir maske altında hakiki hüviyetini gizlemeye çalışan bu suikastçıları, yüksekten atan birtakım parlak cümlelerle milli hissiyatımızı tahrik maksadıyla hararetli bir faaliyet içinde görüyoruz..."

---

* *En Büyük Tehlike, Milli Türk Davasına Aykırı Bir Cereyanın İçyüzü*, Faris Erkman, Ak-Ün Matbaası, 1943

Leyla okuduğu bu bölüm bitince "Çok doğru bir tespit" dedi.

Hakikaten de kahvede, trende, vapurda bir Almancılık, milliyetçilik, ırkçılıktır gidiyordu.

Türk milliyetçileri, Alman Büyükelçiliği'nin ve ülkenin dört bir tarafında fink atan Alman casusların döktüğü paralar sayesinde dergiler ve broşürler çıkartarak toplumu yönlendirmeye çalışıyor, Türkiye'nin Almanya'nın yanında yer alması için olağanüstü çaba sarf ediyorlardı.

Ömer ve Leyla, broşürü okurken en çok da İsmet İnönü ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten yapılan alıntıların, broşürün bölüm başlıklarının hemen altına yerleştirilmesine çok şaşırdılar. Oğuz Türkkan, Peyami Safa, Yusuf Ziya Ortaç, Nihal Adsız gibi isimlerden ve *Adsız*, *Gök Börü*, *Çınaraltı* gibi dergilerden çokça söz edilmesineyse hiç mi hiç şaşırmadılar.

Otuz altı sayfalık çalışmanın sonuna geldiklerinde, Ömer "Bu broşür bana Reşat Fuat'ın kaleminden çıkmış gibi geliyor" dedi.

Hakikaten de öyleydi. O dönemde asker kaçağı olduğu için, broşüre Reşat Fuat'ın adı konulamazdı. Onun yerine yazar olarak yine partili olan Faris Erkman'ın* adı kullanılmıştı.

Ömer, Faris Bey'le ilgili olarak "Yine siyasi şube tarafından yakalanır, yine işkencelerden geçirilir, yine konuşmaz" diye söylendi.

Leyla kocasını "Böyle bir kitabın üzerine ismini yazmak, gerçekten büyük bir fedakârlık" diyerek cevapladı.

---

* Faris Erkman 1915-1950 yılları arasında yaşadı. Avukat. Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'le *Markopaşa*'yı çıkartan ekipte yer aldı. Ünlü grafik sanatçımız Ferit Erkman'ın babasıdır.

Ömer "Biraz yürüyelim mi?" diye sordu ikisinin de ikinci kadehleri bitince.

Nâzım arkadaşını "İyi olur" diye cevapladı.

Şair, kaderine teslim olmuş gibi görünüyordu. Belliydi, Ömer putları yıkmadan kendisini salıvermeyecekti.

Daha birkaç adım atmadan, Ömer'den bu kez de "Katyn'de bir katliam yapılmış olduğunu ilk kez ne zaman fark ettin?" diye bir soru geldi.*

Nâzım bu soruya "Ne alakası var şimdi?" diyerek, soruyla cevap verdi.

*"Savaşın bütün şiddetiyle devam ettiği 1943 Nisan'ıydı. Stalin'in, Polonyalı Wladyslaw Sikorski'yi** Katyn Katliamı'yla ilgili Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne başvurduğu için kara listeye aldığı, SSCB'nin Polonya ile diplomatik bütün ilişkilerini kestiği günlerdi. Hatırladın mı?"*

Nâzım arkadaşını "Hayal meyal" diyerek cevapladı.

Ömer anlatmayı sürdürdü.

"Polonya ile Rusya, biliyorsun tarih boyunca düşman kaldılar. Birinci Dünya Savaşı'nda ve İkinci Dünya Savaşı'nın başında hep böyle oldu. Nazi-Alman Saldırmazlık Paktı imzalanıp da iki ülkenin askerleri Polonya'ya

---

* Tarihe Katyn Katliamı olarak geçti. İlk kez 1990 yılında, Sovyet lideri Mihail Gorbaçov katliamı kabul etti. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Polonya Devlet Başkanı Lech Walessa'ya Stalin'in, katliama dair imzaladığı emrin orijinal belgelerini verdi.

** General Wladyslaw Eugeniusz Sikorski 1881-1943 yılları arasında yaşadı. 1921 yılında Polonya Genelkurmay Başkanı'ydı. Polonya'nın işgali üzerine Fransa'ya gitti ve muhaliflere katıldı. Sürgündeki Polonya Hükümeti'nin Başbakanı olarak görev yaptı.

girince, Kızıl Ordu Polonyalı askerleri esir aldı. Aradan yıllar geçip Almanlar Barbarossa Harekâtı'nı başlatınca, Katyn Ormanı'nda infaz edilmiş yirmi iki bin Polonyalı asker ve sivilin toplu mezarlarıyla karşılaşmışlardı. Hatırlıyor musun?"

Arkadaşının bu sorusu üzerine Nâzım cevap vermedi, başını salladı.

"Savaş döneminde SSCB bunun bir Nazi propagandası olduğunu söylemiş, konuyu kapatmıştı. Savaştan sonra konu Avrupa'da epey tartışılmış, Kızılhaç'ın kayıtlarına ve görgü tanıklarının ifadelerine başvurulmuştu. Bu tartışmaları izledin mi hiç?"

Şair arkadaşının bu sorusunu "Hayır" diye cevapladı.

Ömer, Nâzım'ın bilgisi olması halinde böyle bir cevap vermeyeceğinden emindi.

"Epeydir eski defterler karıştırılıyor ve burnuma Katyn'le ilgili çok kötü haberler alacakmışız gibi kokular geliyor. Belki bilgin vardır diye sordum."

"Gerçekten yok" dedi Nâzım ama düşünmeyi sürdürdü.

Kızıl Ordu'nun böyle bir katliama karışmış olabileceğine ihtimal vermedi.

"Umarım yapmamışlardır!" diye söylendi.

DOKSAN

Anti faşist güçler arasında dağıtılmaya başlanan bülten etkili olmuştu.

Ömer, dağıtım kanallarında, temas kurmak durumunda olduğu arkadaşlarıyla yaptığı konuşmalardan gayet iyi geri dönüşler alıyordu.

"En Büyük Tehlike" isimli broşür de beklenen ve istenen etkiyi göstermişti.

Türkiye sathında, konuşmayı epeydir monolog halinde sürdüren milliyetçiler, karşı sesin çıkması üzerine çileden çıkmış, gelişmeleri TBMM'de bile tartışmaya başlamışlardı.

Neredeyse bütün Babıâli gazeteleri, dergileri, yazarları, çizerleri Reşat Fuat ve arkadaşlarının yaptıkları hamleyi görmüş, karşı hamle geliştirmenin telaşına kapılmışlardı.

Ferhan Oğuzkan ve Zeynel İlhan, yazdıkları broşüre "Asıl Tehlike"* ismini koymuşlardı. Çalışmalarını "Ey Türk Genci!" diyerek başlatan yazarlar, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nden de alıntılar yaparak, asıl tehlikenin Almanya değil SSCB'den geleceğini vurgulamış, milliyetçiliği savunmuşlardı.

Orhan Seyfi Orhon** da "Maskeler Aşağı"*** diye bir broşür hazırlamıştı.

---

* *Asıl Tehlike*, A. Ferhan Oğuzkan, Zeynel İlhan, Numune Matbaası, 1943

** Orhan Seyfi Orhon 1890-1972 yılları arasında yaşadı. Gazeteci, yazar. Kurtuluş Savaşı'na karşı çıktı, İstanbul Hükümeti'ni destekledi. 1946'dan sonra Adalet Partisi'nden milletvekili seçildi.

*** *Maskeler Aşağı, En Büyük Tehlikenin İçyüzü*, Orhan Seyfi Orhon, Çınar Yayını, 1943

"En Büyük Tehlike" üzerine yayımlanan bir çalışma da son sözünü Oğuz Türkkan'ın yazdığı "Solcular ve Kızıllar"dı.* Broşürün kapağında ayrıca "Rusya'da Komünizm, Avrupa'da Komünistlerin Azgınlıkları" denilmişti.

Gazetelerde yer alan aleyhte yazılar ve dağıtılan broşürlerin bir nedeni halkı, özellikle de gençleri anti faşist kesimlere karşı kışkırtmaktı. Öteki neden ise, bir süredir sessizliğe bürünmüş olan komünistlerin, devlet eliyle bir kez daha yok edilmelerini sağlamaktı.

***

"En Büyük Tehlike risalesinin sahibinin maksadı nedir, yetkililerin izahat vermesini istiyorum."**

Leyla, TBMM'de başlatılan tartışmayı, bir kez de avukat gözüyle dikkatle okudu.

Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı, broşürde yazılanlardan daha çok bir niyet okuması yapmaya çalışıyordu.

Genç kadın düşüncesini akşamleyin eşiyle de paylaştı.

Ömer eşinin düşüncelerini can kulağıyla dinledikten sonra "Dikkatle izlemek lazım. Bence bu daha başlangıç" dedi.

Hakikaten de öyleydi. Kazan kaynıyordu.

Nihal Atsız'ın da devreye girmesiyle "En Büyük Tehlike" isimli broşür Türkiye'de en çok tartışılan konuların bir numarası haline gelecekti.

Atsız, *Orhun* dergisinde "Başvekil Şükrü Saracoğlu'na Açık Mektup"*** yazmış "Türkiye'deki komünistlerin Halk Partisi'nin

* "Solcular ve Kızıllar, Türkiye'de Kızıl Faaliyetler Hakkında Vesikalı Rapor", 1943

** *Tan* gazetesi, 3 Temmuz 1943

*** *Orhun* dergisi, 1 Mart 1944

altı okundan olan halkçılığa sığınarak, kendilerini halkçı yurtseverler olarak gösterdiklerini" söylemişti.

***

Atsız'ın mektubunda adı geçenlerden biri de Sabahattin Ali'ydi.

Genç yazar suskun kalmasının doğru olmayacağını düşünüp derhal dava açtı.

Sabahattin Ali ile Nihal Atsız'ın mahkemesi hareketli günlerin yaşanmasına yol açacaktı.

İlk duruşmada olay çıkartan milliyetçiler ikinci duruşmaya alınmamış, böyle olunca önce adliye binasının önünde, sonra Ulus Meydanı'nda gösteri yapmış, bu esnada yüz altmış beşi tutuklanmıştı.

Duruşmadan çıkan Atsız da gözaltına alınanlara eklenince, sayıları yüz altmış altı oldu.

Çok geçmeden dava sonuçlandı. Nihal Atsız, Sabahattin Ali'ye hakaret etmekten altı ay hapis cezası aldı. Davada "milli tahrik" unsuru göz önünde bulunduruldu ve ceza dört aya indirildi. Ardından da tecil işlemi yapıldı.

***

Mart ve mayıs ayları arasında, anti faşistlerin tezi olan "En Büyük Tehlike" ile faşistlerin tezi olan "Asıl Tehlike", mahkemeler de dahil olmak üzere her yerde, bütün boyutlarıyla tartışıldı.

Tartışmada, *Tan* ve *Tasviri Efkâr* gazeteleri "En Büyük Tehlike"yi, geride kalan tüm gazete ve dergiler "Asıl Tehlike"yi savunarak taraf oldular.

Şimdi sıra hükümetteydi!

Türkiye'yi yönetenlerin bu büyük kavgaya dair kararının ne olacağı, hem ülke içinde, hem de ülke dışında, merakla beklenmeye başlandı.

"En Büyük Tehlike" isimli broşürle başlayan tartışma nedeniyle, Türkiye'nin dış politika dengeleri altüst olmuş, yerli yerine oturtulması şart haline gelmişti.

***

Reşat Fuat, Ömer'le son buluşmasında "Bakalım, onlara mı vuracaklar, bize mi?" demişti.

Leyla'ya göre, hükümetin elinde iki tarafa vurmak için de yeteri kadar neden vardı.

Ömer meseleye "Vereceği karardan, hükümetin Almanya'yı mı yoksa SSCB'yi mi daha güçlü gördüğünü anlamış olacağız" diyerek yaklaştı.

Yıkım

DOKSAN BİR

19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı için Milli Şef İsmet İnönü bir konuşma yapacaktı.

Saati gelince, Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Ömer'in çalıştığı çeviri bürosunda da radyonun sesi biraz açıldı.

Genç adama sorulacak olursa, Milli Şef, toparlanıp Sansaryan Han'a götürülen milliyetçileri biraz azarlayıp, ardından affedildiklerini ilan edecekti. Ama hiç de onun beklediği gibi olmadı.

"Turancılar, Türk milletini bütün komşularıyla onarılmaz bir surette düşman yapmak için birebir tılsım bulmuşlardır. Bu kadar şuursuz ve vicdansız fesatçıların tezvirlerine Türk milletini teslim etmemek için elbette cumhuriyetin bütün tedbirlerini kullanacağız..."

İsmet Paşa'nın konuşmasına, Ömer ve ofisteki arkadaşları çok şaşırdılar.

Tamam, bir gün önce, yani 18 Mayıs'ta Atsız ve arkadaşları ırkçılık yaptıkları için ve "kurulu nizamı yıkmaya matuf gizli teşkilat kurdukları ve bu yolda anlaşmalar yaptıkları" suçlamasıyla gözaltına alınmışlardı ama kimse İnönü'den bu kadar ağır bir konuşma beklemiyordu.

Milli Şef'in radyo konuşması tamamlanınca, Ömer arkadaşlarına "Milliyetçilerin bu kadar şiddetli bir tokat beklemediklerinden eminim" dedi.

Genç adam akşam olup Leyla'yla bir araya geldiğinde, onun ofisinde de Milli Şef'in konuşmasının şaşkınlıkla karşılandığını öğrenince "Bu demektir ki, milliyetçilere çok ağır cezalar verecekler" dedi.

Leyla "En Büyük Tehlike"nin TBMM'de bile tartışılmış olmasının tesirinden henüz çıkmadığı için, eşini karamsar bir ses tonuyla yanıtladı.

"Bizim ne olacağımız ise henüz belli olmuş değil!"

Genç çift gece boyu, milliyetçiler için bile bu kadar sert tedbirler alındığına göre, kendileri için ne tür yöntemlere başvurulabileceği üzerine uzun uzun konuştular.

Leyla "Bana sorarsan zor günler kapımızda" dedi ve eşini dikkatli olması konusunda bir kez daha uyardı.

***

Ömer, ertesi gün akşamüstü ofisten Reşat Fuat'a gitmek üzere yola koyuldu.

Bin bir takla atıp Reşat Fuat'ın gizlendiği evin sokağına ulaştığında, sıra dışı bir durum olduğunu hissetti. Sağda solda, satıcı kılığında her zaman rastlamadığı kimselerin türemiş olduğunu gördü.

Derhal pencereye göz attı. Kurusun diye birkaç parça çamaşır asılmıştı.

Heyecanlanmaması, paniğe kapılmaması gerektiğini gayet iyi biliyordu.

Yürümekte olduğu sokağı her zaman geçtiği bir yolmuş gibi, yüzünde kıl oynamadan tüketti. Köşeyi dönünce rahat bir nefes aldı.

Durum böyleyse, daha önce kararlaştırdıkları gibi, rutin hayatına devam edecek, ofisinde Reşat Fuat'ın haberci göndermesini bekleyecekti. Yapabileceği başka hiçbir şey yoktu.

Genç adamın aklına bir ara bülten ve broşür dağıttığı kimseleri uyarmak geldiyse de derhal vazgeçti. Yanlış bir davranışıyla her şeyi berbat edebilirdi. Beklemeye karar verdi.

Şimdi eve gitmeli, başından geçenleri eşiyle paylaşmalıydı.

***

Genç adam, evinin sokağına girer girmez, Reşat Fuat'ın gizlendiği evin sokağında hissettiği tedirginliğin aynısını hissetti.

Köşedeki simitçiyi ilk kez görüyordu.

Evinin önünden "Akşam yemeği saatinde kim simit alır?" diye düşünerek geçti.

Tekrar saatine baktı. Leyla çoktan eve ulaşmış olmalıydı. Bir baskın yedilerse, karısı şimdi polislerin elinde demekti. Bir ara içinden geriye dönmek geldiyse de, bunu yapmaması gerektiğini gayet iyi biliyordu.

Kocaman bir yapı olan anti faşist cephenin bilgileri onun beyninde kazılıydı.

Ne Reşat Fuat ne de Leyla'nın, en büyük baskıları görseler, hatta öldürülseler bile zikredemeyeceği her şey onda, onun beyninde gizliydi.

O beyin, süratle çalışmaya başladı. Zihninden isimler, yüzler, işaretler, şehirlerin, bölgelerin sorumluları, fabrika temsilcileri, üniversite liderleri hızla akıyordu.

Kendi kendine ant içmişti genç adam, yakalanması halinde polise en küçük bir bilgi kırıntısı dahi vermeyecekti.

Ömer tam da bu noktada, Nâzım'ın zamanında yaptığı uyarıyı hatırladı.

"Konuşmayacağından en emin olduklarımızın falaka ayağına geçirilir geçirilmez öttüklerini gördük. Tek bir sır bile emanet edilemeyeceğini düşündüklerimizin, kendi isimlerini bile söylemediklerine tanık olduk."

Nâzım'ın sözleri kulağında çınlarken, genç adamın bu kez de zihninden telefon numaraları geçmeye başladı. Onları esnafın adresleri izledi, buluşulan kahvehaneler, üniversite kantinleri, sağa sola konulmuş işaretler ardı ardına geldi.

Ömer durmaksızın yürüyor, yürüdükçe her konuyu süratle düşünüyordu.

Bir ara aklına, Reşat Fuat'la buluşacağını bildiği için, eğer güvendeyse Leyla'nın kendisini merak etmeyeceği geldi. İçi kısmen de olsa rahatladı.

Aksaray'ı geride bıraktı, hızlı adımlarla Topkapı istikametinde yürüdü.

Düşünmeye ihtiyacı vardı. Bir yerde oturmalı, sakinleşmeliydi.

Semtinden epeyce uzaklaşmış olduğuna kanaat getirince bir kahveye girdi, çay söyledi ve başını iki elinin arasına aldı.

***

Reşat Fuat'ın gizlendiği eve çamaşır asıldığına göre, partinin birinci adamı ya yakalanmış ya da kaçmıştı.

Ömer, kaçtığını umut etti.

Kendi sokağındaki hareketliliği, Reşat Fuat'ın sokağındakiyle bağlamaya çalıştı.

Tesadüfse, bu kadarı fazlaydı. Değilse, Reşat Fuat ve hatta Leyla "K Masası"nın elinde olabilirdi. Aynı anda aklına "olağan şüpheliler"in hepsinin birden yakalanmış olabileceği geldi.

Belki de, bir nedenle siyasi şubeye yolu düşmüş kim varsa toplamışlardı.

Tam da Leyla'nın söylediği gibi, milliyetçilere yaptıkları baskıyı anti faşistlere de yaparak, siyaseten bir denge sağlamak istemiş olabilirlerdi.

Hükümet, ancak böyle yaparsa hem Hitler hem de Stalin'in gönlünü hoş edebilir, savaş boyunca dengede tutmaya çalıştığı tarafsızlık tavrını sürdürmüş olabilirdi.

Bu fikre giderek daha yakınlık duymaya başladı.

18 Mayıs'ta milliyetçiler, 19 Mayıs'ta anti faşistler...

Eğer böyleyse Reşat Fuat, Leyla ve daha onlarca arkadaşı hapiste demekti.

Genç adamın zihninden, tıpkı evinin sokağında yürürken olduğu gibi, yerler, isimler, şehirler, üniversiteler, fabrikalar, kahveler, kantinler, telefon numaraları büyük bir süratle akmaya başladı. Çayından bir yudum aldı ve yakalanması halinde tek bir yoldaşını bile tehlikeye atmayacağına bir kez daha yemin etti.

Yine de yakalanmamalıydı!

Düşündüklerinin ışığında, oturduğu evin sokağını yeniden gözünün önüne getirdi. Reşat Fuat'ın saklandığı evin sokağıyla bir kez daha karşılaştırdı.

Leyla ya da kendisi veya her ikisi için gelmişlerdi. Emindi artık bundan.

Çok büyük bir ihtimalle, Leyla tuzağa düşmüştü.

"Belki de..." diye düşündü bir ara. "O da benim gibi fark etmiş, uzaklaşmanın bir yolunu bulmuştur."

Böylesi bir durum için bir plan yapmamışlardı. Acil durumlar için, mutlaka bir başka buluşma noktası kararlaştırmış olmaları gerekiyordu. Kızdı kendisine.

Sonra aklına baskı makinesini ve haberleşme cihazını sakladıkları ev geldi. O evi bilen kendisiyle Leyla'nın dışında kimse yoktu. Leyla acaba oraya gitmiş olabilir miydi?

Ömer, bu evle Leyla'nın arasındaki bağlantıyı düşününce tekrar paniğe kapıldı. Eşi yakalandıysa, sorguya girmeden bu evi mutlaka temizlemeliydi.

Sonra bir kez daha kendisine sakin olması gerektiğini telkin etti. Böyle bir karar vermek için henüz çok erkendi.

Sabaha kadar beklemeli, kendi ofisini ve Leyla'nın ofisini kontrol etmeli, Reşat Fuat'a dair gelişmeleri iyice öğrendikten sonra harekete geçmeliydi.

İçinden bir ses, Leyla'nın daha ilk geceden gizli evin adresini vermeyeceğini söyledi.

Çay parasını ödedikten sonra, az öncekine göre daha duru bir zihinle yürümeye koyuldu.

Uzun bir gece olacaktı.

DOKSAN İKİ

Ömer geceyi, birer ikişer saat oturarak, Sirkeci yakınlarında birkaç sabahçı kahvesinde geçirdi. Sabaha karşı çorbacıya gitti.

Leyla'nın evden işe gitme saatinde, her zaman geçtiği yolu dikkatle kontrol etti. Geçmediğini görünce içi burkuldu. Anlaşılan haklı çıkıyordu.

Büyük bir ihtimalle, güzeller güzeli Leyla'sı yakalanmıştı.

Umudunu kesmek istemedi. Sultanahmet'te Leyla'nın çalıştığı avukatlık ofisine yakın bir kahveye oturdu. Bu kez de öğle yemeği saatini kollamaya başladı.

Saat yaklaşınca, ofisin bulunduğu hanın karşı tarafına geçti, gözetlemeyi gazete bayiini siper alarak sürdürdü.

Her geçen dakika, Leyla'nın yakalandığı fikrine biraz daha alışıyordu.

Böyle olunca, Reşat Fuat'ın yakalanmış olduğu fikrini de kanıksamaya başladı.

Evine ve Leyla'nın ofisine gidemezdi. Kendi ayaklarıyla tuzağa düşmek istemezdi.

Ofisiyle ilgili olarak da kuşkulanmaya başlamıştı.

Reşat Fuat'ın ve kendi evinin adresini bilen polis, çalıştığı yeri mutlaka öğrenmiş olmalıydı.

En iyisi, gitmeden önce ofise telefon etmek olacaktı. Sirkeci Büyük Postane'den ezberindeki numarayı çevirdi. Karşısına tanımadığı bir ses çıktı. Beraber çalıştığı arkadaşlarının seslerini tek tek hatırlıyordu Ömer. Telefonu kapattı. Telefonun başında oturan her kimse, mutlaka siyasi şubeden, hatta "K Masası"ndan bir memur olmalıydı.

Genç adam, çemberin iyice daraldığını hissetti.

Tutuklamalar olduysa mutlaka gazetelere yansıyacaktı. Sabırlı olmalıydı. Sabah gazetelerine çoktan bakmış tek bir satır bulamamıştı. Tutuklamalar gece gerçekleştiğine göre, sabah baskılarında yer almaması normaldi. Ancak akşam baskılarına yetişirdi.

***

Cağaloğlu Yokuşu'ndan ilk inen gazete satıcısını yakaladı Ömer.

Gazeteyi açar açmaz, Reşat Fuat ve çok sayıda komünistin yakalandığına dair haberi gördü.

Gazete çok sayıda demiş ama belli başlı birkaç kişinin dışındakilerin adından söz etmemişti. Siyasi şube, haberi yazan muhabirin kulağına öteki isimleri henüz fısıldamamış olmalıydı.

Genç adam sükûnetini muhafaza etmeli ve mutlaka çok iyi bir plan yapmalıydı. Gözaltına alınanların buzdağının görünen kısmı olduğundan, ötekilerin tümünün sadece kendisinde saklı bulunduğundan emindi.

Reşat Fuat da zaten bu nedenle "Seni bulamazlarsa, cepheyi çözemezler" demişti.

Genç adamın gidebilecek bir evi ve ofisi yoktu. Cephe mensuplarından birine de gidemezdi.

Başını sokabileceği yegâne yer, sadece Leyla tarafından bilinen ve herkesten gizli olan, matbaanın ve telsizin bulunduğu evdi.

Ömer, Leyla'yı her an sorguya alabileceklerini düşündü. Eğer yakalar yakalamaz başlamadılarsa, sevgilisi işkenceye yatırılmak üzere olmalıydı.

Vakit daralıyordu!

***

Leyla, gözaltına alındığı ilk dakikadan itibaren Ömer'e zaman kazandırmayı düşünmüştü.

Güzel kadın ofisinde gözaltına alınmış, polis tarafından eve götürülmüş, Ömer'e kurulan tuzağa bizzat şahit olmuştu.

Neyse ki, sevgilisi kurulan tuzağa düşmemişti.

Eşi kendisini görebilmek umuduyla Sultanahmet'te gözetleme yaparken o evden çıkartılmış, Sansaryan Han'a sevk edilmişti.

İlk gelişi olmadığı için, siyasi şubeye doksan dokuz basamakla çıkılmasını yadırgamadı.

Siyasi şube birkaç ofis ve Sirkeci Garı'na bakan cephedeki hücrelerden oluşuyordu.

Leyla'ya uygun görülen, "tabutluk" diye anılan iki hücreden ilki oldu.

Kapısı kilitlenirken "Gayet iyi bir isim, kim bulmuşsa" diye düşündü.

Bir metre eninde, iki metre yüksekliğinde ve altmış santim derinliğinde, insanın bacaklarını uzatarak uyumasının mümkün olmadığı bu izbenin tavanına bin beş yüz watt gücünde bir lamba konulmuştu. O kadar ki, Leyla içeriye girer girmez gözünü yummak zorunda kalmıştı.

Aklına Nihat Haluk Bey'in* birkaç yıl önce Almanya'ya yaptığı ziyaret geldi. Emniyetçiyle ilgili haberi gazetede okuduklarında, Ömer'le "İşkence aletleri satın almış ve yeni teknikler öğrenerek geri dönmüştür" diye konuşmuşlardı.

* Nihat Haluk Pepeyi 1901-1972 yılları arasında yaşadı. Bürokrat, siyasetçi, şair. 1942-1943 yılları arasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü, 1946-1947 arasında Emniyet Genel Müdürlüğü yaptı. Eğitim amacıyla Nazi Almanyası'nı ziyaret etti. Geriye 1500-2000 vatlık sorgu lambalarıyla döndü.

Tabutun içi cehennem gibiydi. Leyla'nın işkencesi, mayıs ayının ortasında, altmış belki de yetmiş derece sıcaklıkta bir ortama sokularak başlatılmıştı.

Lamba hariç, siyasi şube katında bulunan tabutluk ve hücreleri önceden biliyordu genç kadın. Bu nedenle, evinden çıkarken bir çantaya kalın kazak, çorap, iç çamaşırı ve kitap koymuştu. Diş fırçası, sabun, ağrıkesici gibi ihtiyaçlarını almasınaysa izin verilmemişti.

Leyla başının üzerinde parıldayan lambayı düşünerek "Böyle olacağını bilseydim, bir de güneş gözlüğü alırdım" dedi kendi kendine.

Tabuta sokulur sokulmaz, çantasını yerde bulunan uzunca tahta parçasının üzerine koymuş, ellerini siper ederek, kapının aralığından getirilenleri izlemeye koyulmuştu.

En çok da sevgilisini görmeye çalışmıştı. Ömer eve gelmeyerek belki kurtulmuştu ama pekâlâ bir başka yerde gözaltına alınmış olabilirdi.

Kendisinden sonra getirilenlerin, tabutluklardan sonraki bölümde bulunan, biraz daha büyükçe hücrelere konulduğu anlaşılıyordu. Geçen gelişinde kendisi de onlardan birinde kalmıştı. Enleri ve yükseklikleri iki metre olan bu hücrelerin boyları bir metre yirmi santimdi.

Güzel kadın, ilk kaldığı hücreyle şu andakini karşılaştırınca "Onlar kral dairesiymiş" diye düşündü.

DOKSAN ÜÇ

Ömer, önceliği baskı makinesini parçalara ayırmaya verdi. Yine de evden ilk çıkartacağı makine olmayacaktı.

Karanlık çöktüğünde, basılmış broşürlerden kalanları ve basımda kullanılan materyalleri bir bavula yerleştirdi, Pangaltı'ya çıkıp bir taksiye bindi, şoförden kendisini Sirkeci'ye götürmesini rica etti.

Otobüs şirketlerinin terminalleri ve tren garı Sirkeci'de olduğu için, bu bölgede elde bir bavulla dolaşmak gayet anlaşılır bir durumdu.

Garın önünde indi, taksinin parasını ödedi, yüzünü önce denize doğru dönüp vapurlara doğru yürümeye koyuldu. Sonra denizi soluna aldı.

Sarayburnu'na gelince, etrafı iyice kontrol etti ve bavuldaki her şeyi denize döktü. Bavulla işi henüz bitmemişti.

Gece boyunca, elinde bavulla evden üç kez çıktı. Üçünde de şansı yaver gitti, kimseyle karşılaşmadı.

Son çıkışında, evde kayda değer hiçbir şey bırakmamıştı.

***

Leyla sabah olup da sorguya alındığında, karşısında önce Ahmet Demir'i* buldu.

---

* S. Ahmet Demir 1905 yılında doğdu. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okudu. İki kez Emniyet Genel Müdürlüğü yaptı. Türkiye Zirai Donatım Kurumu'nun Umum Müdürlüğü'nden emekli oldu.

Gazetelerde çarşaf gibi resimleri basıldığından, meşhur İstanbul Emniyet Müdürü'nü tabii ki tanıyordu.

Güzel kadının anlamadığı, bu kadar önemli bir şahsiyetin neden kendi sorgusuna girmiş olduğuydu. Düşünse, bu kadar önemseneceğine katiyen ihtimal vermezdi.

Leyla bir hamamdan bile sıcak tabutundan çıkartılmış olmasından memnundu ama bu kez de kendisine verilen önemin rahatsızlığını yaşamaya başlamıştı.

Emniyet Müdürü oturduğu koltuktan kalktı, güzel kadının yanına kadar geldi ve gözlerini güzel derin mavi gözlerine dikerek "Bültenleri nerede basıyorsunuz?" diye sordu.

Leyla gayriihtiyari "Ne bülteni?" dedi ve der demez suratına İstanbul Emniyet Müdürü'nün okkalı tokadı indi.

İnen ilk tokatla da, bu sefer işlerin öncekinden farklı yürüyeceğini anladı.

Ahmet Demir siyasi şube müdürüne döndü ve "Götürün bu orospuyu ve yatırın falakaya!" diye haykırdı. Masasına doğru geri dönerken de tam olarak ne öğrenmek istediğini söyledi.

"Baskı makinesi, bugün bu masanın üzerinde olacak!"

***

İki polis genç kızı kollarına girmiş olarak sorgu odasına götürürken, Leyla kararını bir kez daha gözden geçirdi. Kocasının Sirkeci'de çeviri bürosunda çalıştığını söyleyecek ama bültenlerden, haberleşme cihazından ve gizli evden asla söz etmeyecekti.

Sorgu odası, tam ortasında sorguya çekilecek olanın oturtulacağı bir tahta sandalye, içleri suyla dolu birkaç kova, bir masanın üzerinde elektrik vermekte kullanıldığı belli bir alet,

duvarda insan asmak için olduğu anlaşılan birkaç demirden halka, bir sürü falaka ve çeşitli kalınlıklarda sopa ile donatılmıştı.

Leyla sandalyeye oturtulunca, tam karşısında, odasındakinden de büyük bir lamba yakıldı.

İki emniyet mensubu lambanın arkasına geçip odayı ışığa boğmuşlardı.

Biri derhal "Kocanı nerede bulabiliriz?" diye sordu.

Leyla, gelen ışığın şiddetini azaltmak için ellerini gayriihtiyari gözlerine götürdü.

Az önce soruyu soran otoriter adam "Çek ellerini gözlerinden!" diye haykırdı.

Gece boyu ışığa tahammülü zaten iyice azalmış olan Leyla ellerini gözlerinden çekemeyince, öteki memur yerinden fırladı ve kadının arkasına geçti ve ters kelepçe yapmaya çalıştı.

Bu esnada kadının göğüslerine dokundu, ellerini tutup cinsel organına değdirdi.

Memur, özellikle uzun tuttuğu kelepçeleme işini tamamladıktan sonra yanından geçerken de cinsel organıyla kadının omzuna sürtündü.

Leyla kusmamak için kendini zor tuttu.

Elleri arkadan bağlı oturduğundan, sadece gözlerini yumabiliyordu.

Yine de, maruz kaldığı ışık son derece rahatsız ediciydi.

"Kocan nerede?" diye haykırdı az önceki ses yeniden.

Leyla bağıranın amir, ellerini bağlayanın memur olduğunu düşündü.

Soruyu soran emniyet görevlisinin cevap beklediğini hesaba katıp "İşinde olmalı. Sirkeci'de bir çeviri ofisinde çalışıyor" dedi.

Adam "Oraya gitmediğimizi mi sanıyorsun orospu?" diye haykırdı yüksek sesle.

Leyla, Ömer'in henüz yakalanmamış olduğundan böylelikle emin oldu.

"Dün akşam siz de evdeydiniz. Gelmedi. Ofisine de gitmemiş. Gidebileceği başka bir yer varsa da ben bilmiyorum."

Sorguyu yürüten emniyetçi bu kez arkadaşına yönelik olarak "Anlaşıldı!" dedi ve "Yatır şu orospuyu yere, tak falakayı!" diye emir verdi.

Az önce Leyla'nın ellerini arkadan bağlamış bu arada tasallutta da bulunmuş memur, bu kez Leyla'yı kollarından tuttu, altındaki sandalyeye bir tekme atıp uzaklaştırdı. Kızı sırtüstü yatırabilmek için kelepçeyi çıkardı, önden bağladı.

Sırtüstü yatırılırken, Leyla'nın etekliği dizkapaklarının üzerine kadar sıyrıldı. Ayakkabıları ve çorapları da çıkınca, beyaz uzun bacakları ortaya çıktı.

Polis memuru falakayı takıp bacaklarını kaldırdığında, güzel kadın beline kadar soyunmuş oldu.

Sorguyu yöneten memur, odanın bir kenarına konulmuş değneklerden birini seçerken "Son kez soruyorum, kocan nerede?" diye bağırdı.

Öteki ağzından salyalar akıtarak, gözlerini güzel kadının bacaklarının arasına dikti.

Leyla'nın sesi çıkmayınca ilk darbe geldi.

Arada bir sorusunu tekrarlayarak sayısız kere vurdu polis memuru. Leyla önce sustu, sonra bağırdı ve yorgun düşünce tekrar sustu.

Elindeki sopayı bir kenara bırakırken "Oturt tekrar şunu!" diye emir verdi, amir olan memura.

Adam, sırtüstü yatan güzel kadının ağzını, kendi cinsel organına dayayarak kaldırmaya çalıştı.

Leyla tiksinerek ağzını memurun kasık bölgesinden çekmeye çalıştı. İstismardan korunmak için, zor zahmet de olsa ayaklarının üzerinde durması gerekiyordu. Dizlerinin üzerinde yükselerek, kendi çabasıyla kalktı.

O dizlerinin üzerinde yükselirken, memur sandalyeyi getirdi ve bu kez korkunç, kaba elleriyle memelerinden tutup oturmasını sağlamaya çalıştı.

Aynı adam Leyla oturunca bu kez suyla dolu bir kova getirdi, kadının kan içinde kalmış çıplak ayaklarını içine soktu.

Tam bu esnada, sorguyu yöneten amir, anlatır gibi konuşmaya başladı.

"Ayakların yukarıda olduğu için kan gitmedi, bu nedenle acıyı az hissettin. Şimdi kan yeniden aşağıya doğru akmaya başladı. Az sonra kaldırıp biraz da yürüteceğiz. Sonra tekrar yatıracağız falakaya. Ta ki sen konuşuncaya kadar!"

DOKSAN DÖRT

Ömer kalmaya başladığı otelden, eşi veya Reşat Fuat ya da öteki anti faşist cephe mensuplarına dair bir haber alırım umuduyla çıktı.

Günün bütün gazetelerini alıp en yakındaki çorbacıya oturdu.

Reşat Fuat ve altmışa yakın komünistin gözaltına alındığına, tutukluların sorgularının sürdüğüne dair bir haber dışında, işine yarayabilecek tek satır bulamadı.

Türkiye'nin Almanya'yla ilişkilerinin gerginleştiğine dair haberi okuyunca, bir ay kadar öncesine gitti.

***

Nisanın ortalarına doğru, etrafta Türkiye'nin Almanya'ya krom ihracını durduracağına dair söylentiler dolaşmaya başlamıştı.

Bu söylentiyi duyunca "Bence, Almanya ile bütün ilişkilerimizi bitiriyoruz" demişti eşine.

Gerçekten de öyleydi. Tam bir savaş makinesi olan Almanya'nın, savaş boyunca en çok ihtiyaç duyduğu mal, kromdu. Savaş boyunca yedi gün yirmi dört saat çalışan Alman fabrikaları, krom olmaması halinde dururdu. Bu da Almanya'nın savaşı bırakması, dahası yenilmesi anlamına gelirdi.

Bir hafta geçmeden söylenti gerçeğe dönüşecek, Türkiye 20 Nisan itibariyle Almanya'ya krom satışını durduracaktı.

Ömer o zaman "Bundan da anlıyoruz ki..." demişti Leyla'ya bir gazete haberini gösterip. "Fiilen Almanya'ya karşı savaşa girmiş bulunuyoruz."

Leyla da ona "İsmet Paşa Almanya'nın yenileceğini görmese, öldürseler bu kararın altına imzasını atmaz" demişti.

Milli Şef İnönü, normal koşullarda Türkiye'nin başını Almanya'yla asla derde sokmazdı. Kurt politikacı, tam da Leyla'nın düşündüğü gibi Hitler'in zor durumda olduğunu, toparlanmasına imkân kalmadığını hissetmiş olmalıydı.

Öte yandan krom nedeniyle müttefikler de epeydir Türkiye'nin başını ağrıtıyordu.

İngilizler, Türkiye'nin bütün kromuna taliptiler.

Milli Şef bu isteğe, Almanlarla yapılmış "Clodius Anlaşması"nı* ileri sürerek karşı çıkmıştı.

Anlaşmaya göre Türkiye Almanya'ya 1943'te doksan bin, 1944'te kırk beş bin ton krom verecek, karşılığında askeri malzemeler alacaktı.

Anlaşmanın tarihi sona erdiğinde, Türkiye'nin müttefiklere karşı manevra yapma alanı tükendi ve hükümet Almanya'ya bir daha krom satmama kararını açıkladı.

Almanya Türkiye'nin kararına sertlikle yaklaşmış olmalıydı. Büyükelçi Von Papen de Berlin'e bu davranışı protesto etmek için geri dönmüş olmalıydı.

Ömer, Türkiye'nin, savaş boyunca ustalıkla sürdürdüğü tarafsız kalma halinin, sona ermiş olduğunu düşündü.

Genç adam kendisini politikayı derinden düşünür halde bulunca "Lanet olsun! Yere batsın Almanya'sı da müttefikleri

* Karl Clodius ile 1941 yılında imzalanan anlaşma.

de!" dedi ve elindeki gazeteyi yanından geçmekte olduğu çöp kutusuna fırlattı.

Hırsını alamayınca "Eşim içeride be benim! Eşim içeride! Bir şey yapıp onu çıkartmalıyım!" diye söylendi.

Sesi, neredeyse etrafındakilerin bile duyacağı biçimde çıkmıştı.

***

Leyla'nın hapisteki ikinci günüydü.

Ömer geceyi otelde geçirdi ve sabahleyin ilk iş olarak karnını iyice doyurdu.

Kendisine dikkat etmek zorundaydı. Eşine ve arkadaşlarına, ancak güçlü olması halinde yararlı olabileceğinin gayet iyi farkındaydı.

Genç adam şimdilik de olsa, başını Sirkeci'deki otellerden birine sokmuştu.

Planını uygulamak üzere Mahmutpaşa'ya gitti. Tıraş takımı, çamaşır, çorap ve iki gömlek aldı. Göze batmamak için temiz giyinmesi, işi varmış gibi tıraş olması gerekiyordu.

Derhal otele döndü, tıraşını oldu, yıkandı, temiz çamaşır, çorap ve gömlek giydi. Pantolonunun ütüsünü beğenmediyse de, akşama erteledi.

DOKSAN BEŞ

Ömer, hukuk bürosundakilerin, Leyla'dan ve öteki anti faşist cephe mensuplarından bir haber almış olabileceklerini düşünüyordu.

Bu nedenle içlerinden birini, mümkünse Leyla'ya yakınlık gösteren, kendisinin de tanıştığı ofisin sekreteri Sadakat Hanım'ı izleyecek, bir köşede konuşmaya çalışacaktı.

Tutuklu olduğu için, Reşat Fuat'ın çeviri ofisine kimseyi gönderemeyeceğinden emindi. Bu nedenle bir daha ofise uğramayacak, telefon etmeyecek, hatta önünden bile geçmeyecekti.

***

Genç adam akşamı zor etti.

Ofisin dağılma saatinde, gazete bayiinin ardına gizlenerek han kapısını gözlemeye koyuldu.

Biraz gecikmeyle de olsa, Sadakat Hanım kapıdan çıktı, Sultanahmet Köftecisi'nin biraz aşağısındaki otobüs durağına doğru yürümeye başladı.

Ömer kadını yolun karşısından izledi. Arkasından kimsenin gelip gelmediğini kontrol etti. Şüpheli kimseyi görmemişti.

Orta yaşlı kadın, Eminönü istikametinden gelip Fatih'e doğru giden seksen altı numaralı otobüse bindi. Kapılar kapanmadan Ömer de atladı otobüse. Sadakat Hanım biletini alıp ileriye doğru yürümüş, bir yer bulup oturmuştu. Ömer de biletini aldı ama otobüsün arka sahanlığında ayakta durmayı tercih etti.

Laleli yakınlarında Sadakat Hanım ayağa kalktı, Tayyare Apartmanları'nın* tam önünde otobüsten indi.

Ömer de arka kapıdan atladı ve iki adımda kadının yanına ulaştı, "Merhaba Sadakat Hanım!" dedi.

Kadının gözleri ışıdı. "Nerelerdesiniz Ömer Bey!" dedi sanki biraz sitem eder gibi.

Ardından "Ne bir telefon ettiniz, ne uğradınız..." diyecekti ki Ömer "Gelemedim Sadakat Hanım" dedi kekeleyerek.

"İyi ki gelmediniz kuzum. Sakın gelmeyin. Dün de bugün de bütün gün sizi ofiste beklediler. Telefona paralel çektiler ve her gelen telefonu dinlediler. Telefon etmemeniz de isabetli oldu."

Genç adam, kadının korumacı ses tonundan, doğru bir adreste olduğunu hissetti.

Sadakat Hanım "Bize gelmek ister misiniz? Eşim de evdedir şu saatte" dedi.

Ömer ilk günden kadına zorluk vermek istemedi. Kaldı ki kapana kısılmak, kurulmuş bir tuzağa düşmek de istemezdi. Bu tür düşüncelerle halleşmeye başlayınca, gayriihtiyari gözlerini şüpheyle etrafta dolaştırdı.

"Bir başka zamana mutlaka gelirim Sadakat Hanım ama lütfen söyler misiniz, Leyla'dan bir haber var mı?"

Genç adamın tahmin ettiği gibi, ofisteki avukatlar başta Reşat Fuat ve meslektaşları Leyla olmak üzere, son furyada tutuklanan tüm anti faşist cephe mensupları için kolları sıvamışlardı.

---

* Önceki adı Harikzedegân (yangında mağdur olmuş kimseler) Apartmanları'dır. Cibali, Fatih ve Altımermer'i içine alan yangında evlerini yitirenler için Mimar Kemaleddin Bey tarafından inşa edildi. Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra gelir elde etmek için Türk Hava Kurumu'na devredildi. 1980'de Ramada Oteli oldu. Şimdilerde Wyndham İstanbul Old City olarak hizmet veriyor.

Ömer'in içi biraz rahatlar gibi oldu. Sonra tekrar endişelendi ve ağlamaklı bir ses tonuyla "Acaba nasıl davranıyorlardır Leyla'ya?" diye sordu.

O böyle konuşunca Sadakat Hanım'ın da gözleri doldu.

"Şu ana kadar Leyla'yla konuşulamadı. Sansaryan Han'da olduğunu söylediler. Avukatlar görüşmek istemişler, ama Siyasi Şube Müdürü henüz izin vermemiş."

"Anladım" dedi Ömer. Ayaküstü lafı çok uzatmamak için "Arada bir sizden haber alabilir miyim?" diye sordu.

"O nasıl kelime Ömer Bey? Tabii ki alırsınız! Leyla benim şu ana kadar rastladığım en değerli insanlardan biri. Kardeşim gibi, kızım gibi sevdim onu. Merak etmeyin, gözlerim ve kulaklarım açık olacak. Ayrıca, Leyla'yla ilgilenecek avukatın kim olduğu ortaya çıkınca sizinle görüşmesini de sağlarım. Bir ihtiyacı filan olursa temin eder, gönderirim. Bunu siz beni bulmasanız da yapardım. Hiç merak etmeyin."

Ömer orta yaşlı kadından teşekkür ederek ayrıldı.

Leyla'ya ulaşabileceği bir kanal olduğu için içi biraz olsun rahatlamıştı.

DOKSAN ALTI

"Seni bu hücreden kurtaracağım" dedi gece yarısı kapısını açan polis.

Adamı görür görmez, Leyla'nın midesi kalktı.

Meymenetsiz suratlı polis pis pis sırıtarak "Al çantanı, seni lambanın altından kurtarayım" dedi.

Leyla, sıcaklığı geceleyin bile altmış derecenin altına düşmeyen hücreden çıkmayı tabii ki isterdi. Ayağının dibindeki çantasını eline aldı. Ayakkabılarına sokamadığı, kan yapışmasın diye çorap da giyemediği çıplak ayaklarının üstünde sekerek, kapının önüne çıktı.

Polis memuru sanki yardım ediyormuş gibi koluna girmeye çalışınca, itti genç kadın.

Polis memuru yılışık bir sesle "Uslu olman şart. Yoksa girersin tekrar tabuta" diye uyarıda bulundu.

Leyla "Bana dokunmandan daha iyi" dedi ve tabutuna geri dönmek üzere bir hamle yaptı.

Adam bu kez biraz daha sert tuttu kolundan, "Yürü hadi!" dedi emreder gibi.

Leyla, içlerinde anti faşist cephe mensupları bulunan bütün hücrelerin önünden geçti, en sondakine ulaştı.

Polis memuru belindeki anahtar destesini çıkartıp hücrenin kapısını açtı, "Hoş geldin yeni evine" dedi. Aynı anda Leyla'yla birlikte içeriye girdi ve iki eliyle kadını belinden yakalayıp kendine çekmeye çalıştı.

Genç kadın, boyu ancak omzuna ulaşabilen adamı, uyarı olsun diye sert biçimde itti ve "Ne yapacaksın? Bana tecavüz mü edeceksin?" diye olanca gücüyle haykırdı.

Başı hücrenin duvarına çarpan polis memuru şaşırdı.

Leyla'nın bağırması bütün öteki hücrelerde de duyulmuştu. Öteki tutuklular bağırarak, kapılara vurarak durumu protesto etmeye başladılar.

Böyle olunca, en pis bakışını takındı polis memuru. Ayaklarının üzerinde yükseldi ve kadının kulağına en iğrenç sesiyle "Burada değilse sorgu odasında, seni mutlaka sikeceğim. Nöbette olduğum her gece sikeceğim" dedi. Sonra dışarıya çıktı, kapıyı kilitledi.

Az önce duyduğu tehditlere rağmen, Leyla cehennem misali hücreden kurtulduğu için sevindi. Şimdi, hiç olmazsa bacaklarını uzatacak kadar yeri vardı.

Genç kadın, bin beş yüz watt kuvvetindeki ışık tepesinden çekilince, gözlerinin sızladığını fark etti. Falakadan parçalanmış ayaklarından vücuduna yayılan ağrıya rağmen, ilk kez uykuya daldı.

***

Hücresinin kapısı açıldığında, Leyla kaç saattir uykuda olduğunu bilemedi.

"Yürü!" diye bağırdı polis memuru ve "Sorguya gireceksin!" diye ekledi.

Polis memuru Leyla'yı, bütün öteki hücrelerin önünden çıplak ayaklarıyla geçirdi, ardından sorgu odasına soktu, kapıyı arkadan kilitledi.

"Biliyorsun, bu oda ses geçirmez. Şimdi burada, seni sabaha kadar sikeceğim. Bana soracak olursan zorluk çıkartma, zevk almaya çalış. Ya da keyfin bilir."

Bu lafları ettikten sonra, kadını duvardan sarkan halkalara yüzü duvara bakacak şekilde zincirledi, arkasına geçti.

Leyla adamın önce etekliğini, sonra donunu indirmesini engellemek için delicesine mücadele etti. Başaramadı.

Kadını soyduktan sonra, bu kez kendi pantolonunu çıkarttı polis memuru ve cinsel organını kadına yasladı.

Leyla uzunca bir süre sağa sola hareket ederek adamdan sakınmaya çalıştı.

İki gündür bir şey yemediği ve içmediği için hâd safhada güçten kesilmiş, ağır işkence nedeniyle dibe vurmuştu. Var olan son güç kırıntısını da arkasında gidip gelmekte olan erkek müsveddesini kendinden uzak tutmaya çalışarak kullandı.

***

Adam çıplak olarak oturduğu sandalyede bir sigara yakarken, Leyla kayıp gitti. Bir şey düşünemez oldu.

Bir süre sonra kendine geldiğinde, adamın iğrenç ellerini yeniden göğüslerinde hissetti.

Polis memuru, dimdik cinsel organıyla ikinci kez arkasındaydı ve içine girmeye çalışıyordu.

Gücü yettiğince bacaklarını sıkarak adamı dışarıda bırakmaya çalıştı ama olmadı.

İşini bitirmiş olan adam pantolonunu giydi.

Sonra Leyla'yı giydirdi.

Zincirini çözerken ve sorgu odasının dışına çıkartırken, iğrenç sesiyle defalarca "Burada kaldığın sürece sikeceğim seni!" diye tekrarladı.

DOKSAN YEDİ

Leyla'nın yanı sıra, onun İzmir'deki babaannesini de düşünüyordu Ömer.

Leyla'dan başka kimsesi olmayan yaşlı kadın, arada bir sesini duymak için torununun çalıştığı ofise telefon ediyor, haftada bir de eve mektup gönderiyordu.

Evi terk ettiği için, Ömer yaşlı kadından gelecek mektupları artık alamayacaktı. Öte yandan, Sadakat Hanım'dan telefon konusunda pekâlâ destek isteyebilirdi.

Genç adam hemen o gün, uygun saati kollayıp, Laleli'de Tayyare Apartmanları'nın önünde Sadakat Hanım'ı beklemeye koyuldu.

Kadın otobüsten iner inmez "Merhaba. Bir haber var mı diye soracaktım" dedi.

Haber olmadığını öğrenince bir ricada bulundu.

"Sizi fazla tutmayacağım. Leyla'ya arada bir İzmir'den babaannesinden telefon geliyor. O ararsa, İstanbul dışında olduğunu söyler misiniz?"

Sadakat Hanım, tıpkı önceki günkü gibi sevecen bir tavırla konuştu.

"Henüz aramadı ama ben de öyle düşünmüştüm. Yaşlı kadını zor durumda bırakmayalım. Üstelik yapabileceği hiçbir şey yokken. Merak etmeyin."

Genç adam Sadakat Hanım'a teşekkür etti ve kentin kalabalığına karıştı.

***

Ömer'in canını en çok da uzun boylu düşünmenin dışında yapabileceği hiçbir şeyin olmaması sıkıyordu.

Aklından milyon tane maceracı senaryo geçiriyor ama sonunda hepsini elinin tersiyle itiyordu.

Mesela bir silahla Sansaryan Han'ı basıp önüne çıkan bütün polisleri öldürüp sevgilisini kurtarabilirdi. Bu senaryolardan biriydi.

Ya da bekler, mahkemeye çıkartılacağı gün, güzel karısını polislerin elinden çatışarak alırdı.

Bütün bu senaryoların sonu, birkaç polisin, eşinin ve kendisinin ölümüyle sonuçlanıyordu.

Genç adam kendisinin ölmüş halini düşünebiliyorsa da, dünyalar güzeli Leyla'sını kanlar içinde görmeyi içi kaldırmıyordu.

"Yok..." diyordu böyle senaryolar aklına geldiğinde. "Akıllı olacağım ve işlerin yoluna girmesi için çaba göstereceğim. Yapmam gereken, bu süreci çok iyi yönetmek."

***

Ömer'in ıstırap dolu günleri kağnı hızıyla ilerlerken, kapıya bir de para problemi dayandı.

Cüzdanındaki paralar birkaç günlük otel parasına ve karnını doyurmasına ancak yetecek kadardı.

Öte yandan, itin kopuğun kaldığı han misali otelde, bugün değilse yarın başı mutlaka belaya girerdi. Daha iyi bir yere geçmesi şarttı.

Bu tür düşünceler, genç adamın aklını süratle Adana'nın en zengin adamlarından biri olan babası Rafet Osman Bey'in imkânlarından yararlanmaya doğru itiyordu.

Sonunda karar verdi. İlk trenle yola çıkacak, Adana'ya gidecek ve babasından yardım isteyecekti.

Tren daha Haydarpaşa'dan hareket etmeden, Ömer başını cama yasladı ve Rafet Osman Bey'e ne diyeceğini düşünmeye başladı.

Almanya'dan Türkiye'ye dönerken de, İstanbul'da Cibali Tütün Fabrikası'nda çalışmaya başlarken de, radyo pazarlarken ve çeviri bürosunda görev yaparken de babasını aramamıştı.

Genç adam, ailesine Leyla'yla evlendiğinden bile söz etmemişti.

Ömer, annesi, babası ve kız kardeşi için, yitip gitmiş bir kayıp çocuk gibiydi.

Neyse ki savaş başlamış, haberleşme koşulları daha da zorlaşmıştı. Biraz, bunun arkasına saklanabileceğini düşündü. Sonra hazırladığı yalan nedeniyle kendini ayıpladı. Yalan söyleme hazırlığını zor durumuna verip rahatlamaya çalıştıysa da başarılı olmadı.

Kendisine yakışanın ailesine doğruyu olduğu gibi anlatmak olduğunda karar kıldı.

Öte yandan, kimlik bilgileri İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde vardı.

Öyleyse Adanalı olduğu, babasının adı, adresi ve öteki bilgiler de polisin elinde olmalıydı.

Genç adam "Aranmaya başladığım andan itibaren, Adana Emniyet Müdürlüğü'yle mutlaka irtibat kurmuşlardır" diye düşündü.

Doğrudan doğruya evinin kapısını çalması ya da babasının işyerine gitmesi doğru olmazdı.

Ömer yolculuğunu, Adana'da ne yapacağını, nasıl yapacağını düşünerek değerlendirdi.

DOKSAN SEKİZ

Bağdat Demiryolu'yla* da olsa, İstanbul'dan Yenice'ye gitmek kolay iş değildi.

Haydarpaşa'da trene bindikten sonra dünya kadar köy ve kasabayı geride bırakıp önce Adapazarı'na, sonra Eskişehir, Polatlı, Konya, Karaman, Ulukışla'ya, oradan da Yenice'ye ulaşacaktı.

Sonrası kolaydı. İki yerleşim arasında altmış kilometrelik bir mesafe vardı. Ulaşım, kamyondan bozma otobüslerle sağlanıyordu.

***

Ömer çocukluğunun ve ilk gençliğinin geçtiği Adana'da, otobüsten iner inmez merkez postanesine gitti ve santral memuruna araması için, kendi adını da söyleyerek Rafet Osman Bey'in telefonunu verdi.

Beklerken, yaklaşık on altı yıldır aramadığı, sormadığı babasına ilk söz olarak ne söyleyeceğini düşündü.

Santral memuru "Kulübeye girin!" diye seslenince çok heyecanlandı.

Babasının unutması mümkün olmayan sesi "Alo!" diye çınladı kulağında.

Ömer'in nutku tutuldu, hiçbir şey söyleyemedi.

---

* Bağdat Demiryolu (Chemin de Fer Imperial Ottoman de Baghdad-CFIO) 1904 yılında Adana merkezli olarak Osmanlı-Alman sermayesi ile kuruldu. 1927 yılında TCDD'ye bağlandı.

Telefonun öteki tarafındaki ses "Ömer. Oğlum. Alo" deyince gözlerinden yaşlar akarak, zor zahmet "Baba!" diyebildi.

Sonra "Beni hep götürdüğün bir oyuncakçı vardı. Onun önüne gelir misin?" diye sordu.

"Geliyorum" dedi adam ve derhal telefonu kapattı.

Ömer gözyaşlarına boğuldu.

***

Şehir merkezinden oldukça uzak çiftlik evinde, babasına, annesine ve kız kardeşine, her şeyi olduğu gibi anlattı genç adam.

Son olarak "Tam da senden öğrendiğim gibi baba, ya hiçbir şey söylemeyecektim ya da her şeyi tam olarak anlatacaktım. Geçtiğimiz zaman diliminde, ne yapıp ettiğimi sana anlatamazdım. Yalan da söyleyemezdim. İşte bu nedenle aramadım ve sormadım" dedi.

Rafet Osman Bey oğlunun elini, ellerinin arasına aldı.

Annesi gözyaşları içinde "Baban mutlaka bir yolunu bulur oğlum. İyi yaptın geldin" diyerek oturduğu yerden kalktı, biricik evladının boynuna sarıldı. Ardından, hıçkırıklara boğularak "Polisin eve gelip seni sorduğu günden beri, dert küpü oldu baban. Bana gelse ben çözerdim, demekten dilinde tüy bitti. İyi yaptın geldin" dedi.

Yaşlı ama dinç adam, biraz da yaşanmakta olan drama son vermek için "Hele bu akşam yatalım, düşünelim. Ömer de yorgun. Yarın sabah kalkınca karar veririz ne yapacağımıza" diyerek ayağa kalktı.

***

Kahvaltı edilirken, evin reisi söze "Senin karın, bizim kızımız" diyerek başladı.

Planını yapmıştı bile. En iyi avukatları bularak Leyla'yı hapisten çıkartacak, Ömer'in aranma halini sonlandırmanın da bir yolunu mutlaka bulacaktı.

"Sen..." dedi Ömer'e Rafet Osman Bey. "Burada ya da benimle İstanbul'da işler çözülene kadar çok iyi saklanacaksın. Sakın ola ki, polise yakalanma."

Aşağı yukarı aynı şekilde düşünmüştü Ömer de. Ortaya çıkması hapse girmesi demek olurdu ki, bu durumda Leyla'ya yardımcı olamazdı. Ayrıca, tüm anti faşist cephe mensuplarının isimleri ve koordinatları zihninde dans etmeyi sürdürüyordu. Yakalanmayarak onlara ulaşılmasını da engellemiş olacaktı.

Rafet Osman Bey "Eğer benimle geleceksen, yeni bir nüfus kâğıdına ihtiyacın olacak!" dedi.

Babasının bu sözleri üzerine "Seninle geleceğim baba" dedi genç adam.

"İyi o halde, bugün sana bir nüfus kâğıdı bulacağım, yarın da yola çıkacağız. Tamam mı?"

Ömer hem başını salladı hem de "Tamam baba!" dedi.

Gözyaşlarına yeniden boğularak "Dönerken, gelinimi de getirin bana!" diyen annesine de "Söz anne. Getireceğim gelinini sana" dedi.

DOKSAN DOKUZ

Genç adam, bir hafta gibi kısa bir süre içinde, bu kez yanında Rafet Osman Bey olmak üzere tekrar İstanbul'daydı.

Yeni kimliğiyle Pera Palas'a kayıt yaptırmış, hemen o gün, şık otele yakışacak tarzda birkaç takım elbise, gömlek, kravat, ayakkabı edinmişti.

Rafet Osman Bey Adana'dayken birkaç önemli bürokratı araya sokmuş, yanında çalışan adamlarından yaşı oğluna en uygun olan "Ahmet Mandacı"ya kaybettiği için bir nüfus kâğıdı çıkarttırmıştı.

Ömer artık cebinde, üzerinde kendi resmi yapışık olan bu nüfus kâğıdını taşıyordu.

Baba oğul, o gün için işbölümü yaptılar.

Ömer hukuk bürosunda sekreterlik yapan Sadakat Hanım'ı bulacak ve Leyla'yla ilgili son gelişmeleri öğrenecek, babası da İstanbullu güvendiği bir tüccar vasıtasıyla iyi bir avukat bulacaktı.

***

Sadakat Hanım kahrolmuş gibi "Çok eziyet ediyorlarmış Leyla'ya" dedi, otobüs durağında.

Ömer'e, başından aşağıya bir kova kaynar su dökülmüş gibi geldi.

Aslında gayet hazırlıklı olması gereken bir konuydu bu. Yine de deliye döndü.

Reşat Fuat ve Leyla'ya çok işkence edecekleri en baştan belliydi. Bülten ve broşürlerin peşini takip edecek olan siyasi şubenin ulaşmak isteyeceği ilk yer, şüphesiz matbaa olacaktı.

Reşat Fuat matbaanın yerini bilmiyordu. Hoş siyasi şube onun bilemeyebileceğini hesaba katmaz, biliyormuş muamelesi çekerdi ya o da ayrı meseleydi.

Öte yandan, eğer bir çözülme olmuşsa büyük ihtimalle Ömer'in bülten ve broşürleri dağıttığı kanal üzerinden olmuştu ki bu durumda topun ağzındaki ilk isim Ömer'di.

Ömer günler boyu düşünmüş, Leyla'yı kendisine ulaşmak üzere sorguladıklarından neredeyse emin olmuştu.

Eşinin fena şekilde dövüldüğünü öğrenince, en çok da bu nedenle acı çekti.

İşkencede konuşmayacağından emin olsa, bugün gidip teslim olur, "Leyla'yı bırakın. Bütün bilgiler benim beynimde ve size söylemeyeceğim" derdi.

Defalarca konuşmuştu bu konuyu Nâzım'la ve Reşat Fuat'la. Kimin konuşacağı kimin konuşmayacağı, ancak ayağa falaka geçirilip ilk değnek inince belli olur demişti ikisi de.

Bu yolda test etmemişti kendisini Ömer. Dişini sıkacağından eminse de nereye kadar dayanabileceğinden emin değildi.

Bütün işi bilenler "Kimse de emin olamaz" demişlerdi, ağız birliği etmişçesine.

Öte yandan, teslim olması Leyla'nın işini daha da zorlaştırabilirdi. Bu kez kendisini onunla, onu kendisiyle tehdit edebilir, zora koşabilirlerdi.

Ömer bütün bunları düşünürken, Sadakat Hanım karşısında bir laf söylesin diye bekliyordu.

Kendisini hatırlatmak için "İşte böyle Ömer Bey, çok eziyet ediyorlarmış Leyla'ya" diye tekrarladı.

Genç adamın bir çılgınlık yapmasından korkmuş olacak ki "Tabii ki geçecek bu günler. Siz kuvvetli durmaya çalışın" dedi hemen ardından.

Duydukları karşısında sadece başını sallayabildi genç adam.

Sadakat Hanım'dan öğrenebileceği yeni bir şey olmadığına göre, ayrılabilirdi. Zor zahmet teşekkür etti, yeniden geleceğini söyledi.

Tam ayrılırlarken "Leyla'nın babaannesi aradı" diye ilave etti sekreter hanım.

"Konuştuğumuz gibi yaptım. Bir iş için Ankara'ya seyahate gittiğini, gelince notunu ileteceğimi söyledim. Teşekkür etti."

Ömer tekrar başını salladı ve "Allahaısmarladık!" dedi.

***

Akşamüstü, oğlunun kapısını tıklattı ve "Haberlerim var!" dedi Rafet Osman Bey.

Açılabileceği bir tüccar arkadaşıyla birlikte, ünlü avukat Zahit Nesim Bey'e gitmiş, başlarındaki derdi anlatmışlardı.

"Zahit Nesim Bey bunun özel bir durum olduğunu söyleyip, önce yanımdaki tüccar arkadaşımdan dışarıya çıkmasını rica etti, sonra ancak kendisine meseleyi bütün açıklığıyla anlatırsam yardım edebileceğini söyledi."

Ömer "Doğrusu da bu" deyince, Rafet Osman Bey rahatladı.

"Yarın seninle birlikte tekrar gideceğiz. Kaçak olduğundan haberi var. Kaçaklığının kendisini ilgilendirmediğini söyledi. Seni bulmak polisin işiymiş, savunmak da onun."

YÜZ

Leyla'nın gözlerinde fer, saçlarında dalga, teninde ışık kalmamıştı.

Üstelik henüz duruşmaya çıkartılmamış, neyle suçlandığını bile öğrenememişti.

Umutsuzluk içinde kıvranırken, yine o aşağılık polis memuru açtı hücresinin kapısını, koluna girdi ve Emniyet Müdürü'nün odasına soktu.

Müdürün odasında, ziyaretçi koltuklarından birinde oturan adam ayağa kalktı elini sıktı ve "Ben Zahit Nesim. Meslektaşınızım. Sizi temsil etmek istiyorum. Müdür Bey müsaade ederse, sizinle birkaç dakika yalnız görüşeceğim" dedi.

İstanbul Emniyet Müdürü Ahmet Demir "Pekâlâ" diyerek ayağa kalktı, çok da mutlu olmadığını ifade eder bir yüz hali takınarak odadan çıktı.

"Lütfen oturun Leyla Hanım. Şimdi söyleyeceklerimi dikkatle dinleyin. Ömer Bey ve babası Rafet Osman Bey tarafından gönderildim. Sizi savunmak için izninizi istiyorum."

Eşinin ismini duyunca gözleri parladı Leyla'nın. "Ömer iyi mi?" diye sordu.

"Gayet iyi. Gizleniyor. Kavuşacağınız günün özlemini çekiyor. Bana yardımcı olun, sizi bir an önce buradan çıkartalım. Anlaşıldı mı?"

Başını salladı Leyla. Ağlamaya başladı.

Yaşlı avukat, Leyla'nın da aşina olduğu birkaç evrakı çantasından çıkardı, imzalattı.

***

Leyla açısından, zor günler geride kalmıştı. Siyasi şube personelinin davranışı sanki sihirli bir değnek değmiş gibi, derhal değişti.

Polislerden biri "Dışarıdan ne istersin? Senin için para bıraktılar" dedi.

Leyla güçbela "Ne olursa" diye cevap verdi.

Polis memuru bir de pusula uzattı. Genç kadın, Ömer'in el yazısını derhal tanıdı, gözleri doldu. Eşinin notu kısa ve netti.

"Merhaba, avukat beyin görevlendirdiği biri sürekli olarak dışarıda, senden haber bekliyor. Ne istiyorsan yaz, derhal ulaştıralım..."

En çok, cümlenin sonundaki üç nokta üzerine düşündü Leyla. Neler neler gizliydi o üç noktada. Canının içi, o küçücük üç noktaya kim bilir hangi kelimeleri, sözcükleri gizlemişti. Leyla hepsini tek tek telaffuz etti, içinden. Kendi kendine söylediği sözcüklerin her birinin, Ömer tarafından kulağına fısıldandığını varsaydı.

Güzel kadın, kendisini alabildiğine kirlenmiş hissediyordu.

Ve işin en acı tarafı, bu kirlenmenin epeydir yıkanmıyor olmasıyla hiçbir alakası yoktu.

Evet, yirmi güne yakın bir süredir banyo yapmamıştı ama buna hiç mi hiç aldırmıyordu.

Hücresinde binlercesinin cirit attığı tahtakurularıyla, arada bir önüne atılan kuru ekmek parçalarını paylaştığı farelerle de alakalı değildi kendisini kirli hissetmesinin nedeni.

Güzel kadın, ruhunun kirlendiğini düşünüyordu.

İlk günden beri, kendisine ilk elin değdiği andan itibaren böyle düşünmeye başlamıştı.

Bu kirlilikten, yüzlerce kez yıkansa da arınamayacağını hissediyordu.

Düşüncelerinde, canının parıldayan yeşil gözlerini gözleriyle yakalıyor, o gözlerin olup biten her kötü durumda kendisini izlemiş olduğundan endişeleniyordu.

Arada bir "Hissetti Ömer bana olanları. Bir daha onun yüzüne nasıl bakacağım? Elini nasıl tutacağım? Aynı yatağa nasıl gireceğim?" diye düşünüyor, kahroluyordu Leyla.

***

Leyla'nın son mahkemesi, müttefiklerin Normandiya'ya çıkarma yaptığı günün ertesine rast geldi.*

Ömer Park Otel'in lobisinde, önüne serdiği bütün gazetelerden, çıkarmanın 6 Haziran'da gerçekleştiğini okudu.

Avrupa'da durum her geçen gün biraz daha fazla Hitler'in aleyhine dönüyorsa da savaşın sona erdiği anlamına gelmiyordu.

Müttefikler Normandiya'ya çıkmış bile olsalar, Almanya Fransa'nın büyük bir bölümünde, Yunanistan'da ve İtalya'da varlığını sürdürüyor, işgal ettiği öteki ülkelerde de kökleşmeye çalışıyordu.

Öte yandan tam da beklendiği gibi olmuş, Stalingrad'da kazanmış olmak Kızıl Ordu'nun önünü bütün cephelerde açmıştı.

* Toplamda 1 milyon 400 bin askerle, 6 Haziran 1944'te gerçekleşti.

Polonya'da sınırını ilerleten ve Çekoslovakya'yı topraklarına katan Stalin, savaşı öteki bazı problemlerini çözmek için de kullanmaya başlamıştı.

Sözgelimi Kırım'da, Tatarlara karşı büyük bir sürgün harekâtı* başlatmıştı.

Diktatör yönü her geçen gün biraz daha belirginleştirmeye başlayan Stalin'in, Ahıska'ya** ilişkin planı da masasının üzerindeydi. Giderek zalim bir lidere dönüşmeye başlayan Stalin, belli ki, günü geldiğinde Ahıska Türklerini de vatanlarından kopartıp Orta Asya'nın derinlerinde eritecekti.

Ömer sevgili eşinin derdine düşmüşse de, Avrupa ve SSCB'de meydana gelen gelişmeleri, yer yer mutsuz olarak ama dikkatle izlemeyi sürdürmüştü ve sürdürüyordu.

Leyla'yla konuşması gereken o kadar çok konu birikmişti ki!

Genç adam, bütün abartma payını hesaba kattığında bile, Stalin'in yönetimindeki SSCB'nin sosyalizmden ayrıldığını hissediyordu.

Polonya, Çekoslovakya, Kırım, Ahıska ve öteki bölgelerde gerçekleşen uygulamaların binde biri bile doğruysa, en azından Ömer'in gözünde, SSCB bitti demekti.

Genç adam, uğruna Almanya'daki eğitimini yarıda bırakıp yollara düştüğü sosyalizm düşüncesinden, bu düşüncenin asıl savunucusu olması gereken SSCB'de süratle vazgeçildiğini görüyor, bundan epeydir büyük üzüntü duyuyordu.

---

* 18 Mayıs 1944 itibariyle, Stalin Kırım'dan Tatarların sürülmesini emretti. Bu ulusun tümü vatanlarından sürüldü. Tatarların yarısına yakını bu süreçte hayatını kaybetti.

** Ahıska Türklerinin anavatanlarından sürülmesine ilişkin karar ise, Stalin tarafından 3 Aralık 1944'te imzalandı.

Stalin, sosyalizmin en önemli tezi olan, işçi sınıfının ürettiği gibi yönetmesine dair tezi epeydir hayal haline getirmiş, hatta ayaklarının altına alıp paspasa dönüştürmüştü.

Zamanında ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ile ilgili yazılmış her şey de, Stalin ve bürokratları için masaldan öte anlam ifade etmez hale gelmişti.

Genç adam, sosyalist toplumların yönetim biçimlerine dair kitaplarda yazılı olan her şeyin yerle yeksan olduğunun farkındaydı.

Ve canı Leyla'sı, işte tam da bu yerle yeksan edilen düşüncelerin savunucusu olduğu için şu anda hapisteydi.

Ömer önündeki gazeteyi katlarken "Kim bilir ne zorluklara göğüs gerdi bu yolda..." diye söylendi.

Böyle olunca, aklına Nâzım ve Reşat Fuat geldi. Konuşabilselerdi, Sovyetler Birliği'nde olanlar üzerine partinin ağabeyleri acaba neler söylerlerdi?

Ömer derinlerden Nâzım'ın seslenişini duyar gibi oldu.

"Savaş koşullarındayız ve böyle dönemlerde kesin yargılarda bulunmak doğru olmaz. Gerçekleri görebilmek şu anda imkânsız. Kızıl Ordu'nun yol açtığı yıkıma dair edindiğimiz bilgilerin büyük bir kısmı dezenformasyon olabilir. Sağlıklı kararlar verebilmemiz için, tozun dumanın yatışmasını beklemekten başka çare yok."

Yürümeyi sürdürüyorlardı.

"Hapisteydin ama eminim dünyada neler olup bittiğini dışarıdakiler kadar iyi takip ediyordun. Polonya'da, Çekoslovakya'da neler olduğunu okudun. Kırım Tatarlarına ve Ahıska Türklerine neler yapıldığını eminim izlemişsindir. O gün için yorum yapılması zor konulardı, biliyorum. Aradan yirmi yıla yakın zaman geçtikten sonra, bugün ne düşünüyorsun?"

Ne zor bir soru sormuştu Ömer. Nâzım cevap vermedi.

Arkadaşı tabiatıyla üsteleyecekti.

"Bugün aynı soruyu Marat'a soracak olsam alacağım cevabı biliyorum. SSCB'nin Politbüro'su ne söylüyorsa onu söyleyecek. Stalin'in uygulamalarını sonuna kadar savunacak. Sosyalist anavatanın çıkarları için öyle davranıldığını anlatacak. Senin ve Sertel Ailesi'nin Bizim Radyo'da anlattığınız hikâyeleri tekrarlayacak. Sahi, inanıyor musun Bizim Radyo'da anlatageldiğin hikâyelere?"

Ömer'in seçtiği her sözcük, Nâzım'ın ciğerinden bir parça daha söküp alıyordu.

Önce "Partinin politikalarını uygulamak zorundayız" dedi zor zahmet. Sonra "Parti de SBKP'nin politikalarını uygulamak zorunda. Biliyorsun bunu" diye ilave etti.

"Yanlış da mı olsa?" diye sordu derhal Ömer.

Nâzım cevap vermedi. Ömer bıraktığı yerden devam etti.

"İlk tanıştığımız günü hatırla. Leyla'yla seni ziyaret ettiğimiz günü... Sonra, birlikte geçirdiğimiz zamanları. Kızıl İstanbul'u, Orak Çekiç'i bastığımız günlere geri git.

O günlerde merkez komitenin her şeyin en iyisini bileceğinden, çünkü bütün bilginin toplandığı yerin orası olduğundan dem vururdun. İkimiz de inanırdık. Sana inanmayacaktık da kime inanacaktık? Sen bizim için 'kurşun eritmeğe çağıran' adamdın. Si-Ya-U'ydun, Benerci'ydin, Taranta Babu'ydun. Koca partinin, bir numaralı adamıydın. Adanmış bir hayat yaşıyordun. Evinin ekmeğini alnının teriyle kazanıyor, cebindeki her kuruşu arkadaşlarınla paylaşmaktan zevk ve gurur duyuyordun. Sen, benim ve Leyla'nın tanıdığı en iyi komünisttin be Nâzım. Sana inanmayacaktık da, kime inanacaktık?"

Sonra sustu biraz Ömer. Nâzım arkadaşının sözleri altında ezildikçe ezildi.

"Mücadele bitti mi Nâzım? Kazandık mı? Yarın Küba'ya gideceksin, yüz binlerce Kübalıya sesleneceksin. Ne diyeceksin onlara? Kazandığımızı mı söyleyeceksin?"

Nâzım, Ömer'in makineli tüfek gibi arka arkaya gelen kurşunları üzerine kızgınlıkla "Sus! Sus! Sus artık!" diye bağırdı.

Ömer, beklemediği bu tepki üzerine sustu. Yürümeye, başı önünde eğik olarak devam etti.

Aslında söyleyecek daha ne çok şeyi vardı.

Mesela, "İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?" üzerinden de sıkıştırmak isterdi Nâzım'ı.

Neden yazmıştı sahi o oyunu?

Bir iki gün gösterildikten sonra, oyununun sosyalizmin anavatanında yasaklanması üzerine acaba ne düşünmüştü şair?

Böyle bir davranışı hak etmediğini hiç mi düşünmemişti? Düşündüyse neden susmuştu?

Ömer bütün bunlar ve yapılan milyonlarca öteki hata üzerine, can yoldaşı Nâzım'ın ve öteki yoldaşlarının neden sessiz kaldığını sormayacak mıydı?

Ötekiler gibi susarak, milyonlarca insanın hayatına mal olan bütün işlenmiş, işlenmekte olan ve işlenecek suçlara ortak mı olacaktı?

YÜZ BİR

Babasını karşısında yalnız görünce korku içinde "Yoksa..." dedi ve sözleri boğazına dizildi Ömer'in.

"Korkacak bir şey yok oğlum. Leyla beraat etti. Zahit Nesim Bey onu otomobiliyle Tarabya'daki Tokatlıyan Oteli'ne* götürdü. Arkadaşının oteliymiş. Aranıyor olduğundan, seni orada rahatlıkla koruyabileceğimizi söyledi. Şimdi çıkıp, önce eşin için alışveriş yapalım. Sonra bir taksiye atlayıp Tarabya'ya gidelim."

Ömer duydukları karşısında ne yapacağını şaşırdı. Babasının boynuna sarıldı, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Haydi..." dedi dinç adam. "Bırakma kendini. Asıl işin şimdi başlıyor. Leyla enkaz gibi. Sevdiğin kadını yeniden yaratman lazım. Emin ol işin zor."

Şaşırdı duyduklarına Ömer. "Çok mu kötü durumda?" diye sordu.

Deneyimli adam, göreceği manzaraya oğlunu alıştırmak için "Ne bekliyordun evladım?" diye sordu.

Ömer "Çok mu kötü baba?" diye üsteledi.

Rafet Osman Bey, oğlunun paniğe kapılmasına engel olmak için sözlerini biraz yumuşattı.

---

* 1850'de yapılmış Petela Oteli elli yıl boyunca Tarabya Koyu'nda hizmet verdi. 1900'lerin başında, Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan Oteli'nin yazlığı olarak satın alındı ve adı Tokatlıyan Therapia Oteli olarak değiştirildi. Otel, Pera Palas'ın da mimarı olan Alexandre Vallaury tarafından ahşap olarak inşa edilmişti. 1954'te gerçekleşen büyük Tarabya yangınında tümüyle yok oldu. Sahibi araziyi Emekli Sandığı'na devretti. Emekli Sandığı buraya Büyük Tarabya Oteli'ni inşa etti.

"Hayır. Çok kötü değil. Haftalardır banyo yapmamış, saçı başı dağılmış. Eskiden nasıl görünüyordu bilmiyorum ama çok zayıflamış."

Biraz yüreğine su serpilir gibi oldu Ömer'in. "Çok güzeldi baba. Çok güzeldi" dedi.

***

Ömer kapısına vurduğunda, Leyla otelin penceresinden boş gözlerle Tarabya Koyu'nu seyrediyordu.

Genç kadın otele Avukat Zahit Nesim Bey'in otomobiliyle gelmiş, nazik adam genç meslektaşına odasına kadar eşlik etmişti.

Sonra "Birkaç saat içinde Ömer de burada olacak, sizin yerinizde olsam banyo yapar biraz istirahat ederdim" deyip Leyla'yı kendi başına bırakmıştı.

Leyla bütün yorgunluğuna rağmen kendisini derhal banyoya atmış, vücudunun her bir santimetrekaresini, saçlarının dipleri dahil olmak üzere dakikalarca ovalamıştı.

Sonra odasında bulduğu törpüyle tırnaklarını düzeltmeye çalışmış, tarakla saçlarını taramıştı.

Bitkin kadın, aynada gördüğü suretini yine de beğenmemiş, tekrar banyoya girmiş, bütün bedenini babaannesinin deyimiyle bir kez daha tepeden tırnağa adeta şartlamıştı.

Banyodan çıkıp sırtına yumuşak bir bornoz geçirdiği, başını bembeyaz mis kokulu bir havluyla sardığı halde, temiz hissedememişti Leyla.

Sansaryan Han'daki hücresinde de düşündüğü gibi, üzerine yapışan alelade bir pislik değildi.

O aşağılık polis müsveddesinin ellerini sürdüğü yerlerde açtığı yara, yıkanarak geçmeyecek kadar ağırdı.

***

Kapıdaydı işte Ömer.

Elindeki paketleri yere bıraktı ve sevgilisine gözyaşları içinde sarıldı.

Leyla da onu deliler gibi sarıp sarmaladı.

Uzunca bir süre konuşamadılar.

Sonra "İyisin" dedi Ömer.

"Sen de" diye cevap verdi eşine Leyla.

"Babaanneme bir şey söyledin mi?" diye sordu hemen ardından.

"Ofisi aramış birkaç kez. Sadakat Hanım Ankara'ya bir seyahate gittiğini söylemiş. Malum nedenle eve bakamadım mektup var mı diye. Biliyoruz ki, senin iş için İstanbul dışında olduğunu zannediyor. İstersen az sonra aşağı iner, otelin resepsiyonuna yazdırıp, kulübelerden birinden konuşabilirsin."

Güzel kız sevgilisinin elini bırakmadan "Tamam. Öyle yaparım" dedi.

Söylediğini bir an önce gerçekleştirmek için "Bana giyecek bir şeyler mi getirdin?" diye sordu.

Ömer kapının hemen girişine bıraktığı paketleri işaret ederek "Evet" dedi.

"Çok iyi düşünmüşsün. Oradayken giydiğim hiçbir şeyi bir daha giymek de, görmek de istemiyorum."

YÜZ İKİ

Güzel karısının yüzünü hiç beğenmemişti genç adam.

Mesele saçlarının kırılmasında, gözlerinin içe çökmesinde, altlarının morarmasında değildi.

Sanki, bakışlarında bir farklılık vardı Leyla'nın.

Tabii ki Sansaryan Han'da geçirdiği zor günlere yordu eşinin bu halini.

Ama daha önce de geçmişti yolları oradan.

"O farklıydı" diye düşündü genç adam. Manevisi neyse de o zaman maddi olarak işkence görmemişlerdi.

Bu kez, kendisine ulaşabilmek için canının içini çok zorlamış olmalıydılar.

Ömer, rahat giyinebilsin diye arkasını döndüğü eşine, tuvalet masasının aynasından baktı.

Çoraplarını giymeye çalışan Leyla'nın ayak tabanlarının parça parça olduğunu görünce hırsla döndü ve "İşkence etmişler sana!" diye bağırdı.

"Önemli değil" dedi Leyla.

Ömer'i biraz olsun rahatlatabilmek için, başından geçenleri hafife almaya karar vermişti.

"İlk günlerde ayaklarımın altına biraz vurdular. Konuşmayınca, anlatabileceğim bir şey olmadığını düşünüp vazgeçtiler."

Ömer şaşırdı ve "Söylemedin mi gizli evin yerini?" diye sordu.

"Söylemedim tabii. Söylersem işkencenin arkasının kesilmeyeceğini, yeni şeyler soracaklarını düşündüm."

Ömer duyduklarına üzülsün mü sevinsin mi bilemedi.

Yatağın kenarında çoraplarını giymeyi sürdüren eşinin başını ellerinin arasına aldı, sıkı sıkı vücuduna bastırdı ve "Kahraman karım benim!" dedi.

***

Leyla giyinir giyinmez, ilk iş olarak resepsiyona koştu, bağlasınlar diye babaannesinin telefon numarasını verdi.

Sonra Ömer'le birlikte, lobide beklemeye koyuldu. Bir ara "Babanla temas kurmana çok sevindim" dedi.

"Düşündüm taşındım ve başka çarem kalmadığına karar verdim. Avukatlık bürosunun uğraştığını biliyordum ama siyasi şubenin onlara bakışı malum. Ayrıca param da bitmek üzereydi. Ofise gidemiyordum, etrafta para isteyebileceğim hiç kimse kalmamıştı."

Uzun uzun anlattı Ömer neden babasından yardım istediğini.

Eşinin bu sözleri üzerine Leyla "Avukat Bey'le beni çıkartmak için geldiklerinde, biraz konuştum babanla" dedi.

"Ne düşündün?"

"Seni çok sevdiğini, çok özlediğini düşündüm. Yitirdiğini düşündüğü anda ortaya çıkmış oğlunun bir dediğini iki etmeyeceğini hissettim."

Ömer tebessüm ederek başını salladı.

"Öyledir. Annem de öyledir. Hep öyleydiler."

Ömer ailesini anlatmayı sürdürecekti ama resepsiyondan bir görevli gelip "Leyla Hanım telefonunuz hazır! İkinci kabin lütfen!" diyerek konuşmalarını böldü.

***

Leyla, kendi kendini ağlamayacağına ikna ederek kabine girdi.

"Kızım. Leylam."

Babaannesi kendisini parçalıyordu hattın öteki yanında.

"Babaanneciğim. Canım. Bir tanem..."

Yaşlı kadın, torununun sesini duyar duymaz sitem etmeye başladı.

"Üç hafta oluyor güzel kızım. Üç hafta ne aradın ne sordun. Başına bir şey mi geldi bilemedim..."

"Ankara'ya gittim babaanne. Bir işi takip etmem gerekiyordu."

"Koca Ankara'da bir tane telefon bulamadın mı Leylam?"

"Haklısın babaannem. Nasıl olsa seni görmeye geleceğim diye ihmal ettim."

Hattın öteki tarafında, yaşlı kadın deliye döndü.

"Gelecek misin? Ne zaman geleceksin?"

"Birkaç gün içinde babaanneciğim."

YÜZ ÜÇ

"Afyon'a kadar birlikte gideceğiz. Sonra ben devam edeceğim, siz tren değiştireceksiniz, Turgutlu üzerinden İzmir'e ulaşacaksınız."

Rafet Osman Bey elindeki biletlerden kendine ait olanları alıkoydu, ötekileri oğluna teslim etti.

Avukat Nesim Ziya Bey, Ömer'e dair yakalama emrini henüz kaldıramadığını, uğraşmaya devam edeceğini söylemişti.

Genç adam henüz kendi kimliğiyle seyahat edebilir durumda değildi. Bu nedenle bilet yeni adı olan Ahmet Mandacı için düzenlenmişti.

Durumu Leyla'ya daha ilk gün anlatmış, "Belki..." demişti şakayla karışık. "Bundan sonra Ömer hiç olmayacak."

Üzülmüştü duyduklarına güzel kadın, "O zaman Leyla da hiç olmaz" demişti.

Belli ki henüz şaka kaldıracak durumda değildi, Ömer'in canı Leyla'sı.

***

Ömer ve Leyla'nın biletlerine bakmayı tamamlayıp içlerine döndüklerini gören Rafet Osman Bey, tren yolculuğuna dair biraz daha bilgi vermek istedi.

"Afyon'a kadar iki tane ikişer yataklı aldım. Aynı soyadını taşımasak da erkek olduğumuz için Ömer'le biz aynı kompartımanda da kalabiliriz. Afyon'dan İzmir'e kadar, biletçiyle başınız derde girmesin diye size yine iki tane iki yataklı aldım."

Leyla da Ömer de teşekkür ettiler Rafet Osman Bey'e.

Trenin saatinin yaklaştığını görünce Ömer "Ben bir koşu gidip gazete ve dergi alayım" dedi.

Az sonra, Haydarpaşa Garı'nda satılan bütün gazete ve dergileri almış olarak geri döndü.

Trene yerleşme vakti gelince baba ve oğul aynı, Leyla ise yalnız başına ama hemen yanlarındaki kompartımana yerleşti.

***

İkisi İzmir biri Adana'ya gitmekte olan üç yolcu, kararlaştırdıkları gibi, işlerini bitirir bitirmez yemekli vagonda buluştular.

Rafet Osman Bey ve Ömer yemeğin yanında rakı içmek istediler.

Leyla bir türlü karar veremedi ne yiyeceğine ve içeceğine. Ömer'le aynı yemekleri yiyeceğini ve su içeceğini söyleyerek kolay yolu seçti.

Her türlü konuşmayı normal seyrinde sürdürüyorsa da, Leyla Ömer'in bildiği Leyla değildi.

Her zaman dikkatle okuduğu gazeteleri şöyle bir göz atıp kenara bırakmış, sadece karın doyurmak değil, bir ritüel gibi yaklaştığı yemeğe de hiç ilgi göstermemişti.

***

Yemek sessizlik içinde yenilmiş, bu arada tren yola koyulmuştu.

Üçü de Haydarpaşa'dan hemen sonra başlayan köşkleri, sonrasında tarlaları, denizi, Adalar'ı seyrediyorlardı.

Sessizliği "İstanbul'daki evimiz ne olacak?" diyerek Leyla bozdu.

Ömer "Babam o meseleyi halletme işini üzerine aldı" dedi güvenle.

Leyla "Nasıl?" diye sorunca, Rafet Osman Bey anlatmaya koyuldu.

"İstanbul'da pamuğumuzu gönderdiğimiz, güvendiğim bir tüccar var. Ondan ricada bulundum. Gidip ev sahibinizle konuşacak, birikmiş borcunuzu hatta birkaç ay fazlasını ödeyecek. Güvendiği adamlarına evinizde ne var ne yoksa toplatacak ve bir kamyona yükletip Adana'ya gönderecek."

Leyla, kayınpederine teşekkür etti.

Ömer, önceki zamanlara rastlasa, bu teşekkürün eşinin ağzından çok farklı çıkacağını düşündü.

Otelde karşılaştığı ilk andan bu yana, Ömer'e Leyla'sı sanki bir sis perdesinin arkasında gibi görünüyordu.

Önceki zamanlarda, aklına gelen her şeyi bütün açıklığıyla, üstelik duygularını da katıp şakıyarak anlatan Leyla gitmiş, yerine sanki başka bir dünyadan, başka bir Leyla gelmiş gibiydi.

Genç adam, eşinin içinde bulunduğu durumun anlaşılır olduğunun farkındaydı.

Sansaryan izbesinde, başından kim bilir başka neler geçmişti Leyla'nın.

YÜZ DÖRT

Ömer de Leyla da, o lanet gece ve öncesinde neler olduğunu tam olarak bilmiyorlardı.

Ayrıca, Sansaryan Han'da bulunan öteki cephe mensuplarına neler sorulmuş ve ne tür cevaplar alınmış olabileceğini de henüz öğrenememişlerdi.

Bu tür konuların üzerine düşünüyorlarsa da, bir sisle çepeçevre sarılı olduklarının, henüz her şeyin simsiyah bir örtünün altında olduğunun farkındaydılar.

Sisin ne zaman dağılacağı, örtünün ne zaman kalkacağı, gerçeklerin ne kadarının ortaya çıkacağı, nelerin sonsuza kadar belirsiz kalacağı da malumları değildi.

Mesela Ömer'in aranma kararının kalkıp kalkmayacağı, Leyla'nın siyasi şubedeki dosyasına neler kaydedileceği, kısacası her şey, Sansaryan Han'da tüm anti faşist cephe mensupları üzerinde süren yıpratıcı sorgulardan sonra belli olacaktı.

Leyla "Ömer'in eşi olduğu için, hakkında bir delil olmadan tutuklanmış" ve deneyimli avukatın bu durumu ileri sürmesi sonucunda serbest bırakılmıştı.

Buna karşılık, Reşat Fuat başta olmak üzere altmış küsur sanıklı Türkiye Komünist Partisi davası, bütün heybetiyle sürüyordu.

***

Anti faşist cepheye karşı 19 Mayıs akşamı gerçekleştirilen tutuklama furyası, tam da Ömer'in tahmin ettiği gibi, onun

bastığı ve dağıttığı bültenler bahane edilerek başlatılmıştı ama arkası bir hayli derindi.

Çok sayıda bültenle yakalanan bir cephe mensubu, baskıya dayanamayıp Ömer'in adını vermiş, operasyona da bunun üzerine girişilmişti ama bu sürecin sadece görünen yanıydı.

Ömer de ötekiler de, Leyla'yla Reşat Fuat'ın eşzamanlı olarak gözaltına alınmalarının arkasında aslında çok daha büyük bir kararın olduğunu, ilerleyen günlerde öğreneceklerdi.

Askerden kaçtığı günden itibaren Reşat Fuat'ın çevresini dikkatle izleyen siyasi polis kısa sürede izine ulaşmış, daha kapsamlı bir çalışma yapmak için acele hareket etmemişti.

18 Mayıs'ta milliyetçilere karşı yürütülen büyük operasyon olmasa, siyasi şube yeni deliller toplamak için ve başka isimlere de ulaşmak üzere belki daha da bekleyecekti.

Ama emir büyük yerden gelmişti!

***

Hükümet, bütün cephelerde kaybetmeye başlayan Almanya'dan uzaklaştığını herkese ve güçlü bir biçimde göstermek durumundaydı. Başta İngiltere olmak üzere, mihver devletlerine karşı olan bütün hükümetlerin Ankara Hükümeti'nden beklentisi bu doğrultudaydı.

Tam da bu nedenle, Sabahattin Ali tarafından Nihal Atsız'a karşı açılan dava gereğinden fazla büyütülmüştü.

Yakaladığı bu ipucunu çekerek kocaman bir yumağı çözmek isteyen İsmet İnönü, Atsız'a karşı yürütülen davanın büyütülmesini istemişti ve her şey tam da onun arzuladığı gibi olmuştu.

Gençlik ve Spor Bayramı nedeniyle, 19 Mayıs'ta verdiği nutukta, Milli Şef sanki hükümetle milliyetçiler arasında dev bir hesaplaşma varmış gibi yapmış, müttefik ülkelerin temsilcileri ve uluslararası basın için sahneye büyük ve şahane bir gösteri koymuştu.

Öte yandan, Ankara Hükümeti pek tabii dikkatli gitmeliydi.

Türk milliyetçilerine vurmak, bir yandan da dümen suyunda gittikleri Almanya'ya, yani Hitler'e vurmak demekti.

Halbuki, savaş henüz bitmemişti.

Ankara, son güne kadar, bütün eğilimlere aynı uzaklıkta duruyormuş gibi yapmakta kararlıydı.

Bu nedenle, milliyetçilerin ipinin çekildiği günün ertesinde, bu kez de anti milliyetçi unsurları operasyon kapsamına aldı.

Böylelikle bir taşla iki kuş vurulmuş oluyordu.

Anti faşist cepheye önderlik yapan komünistlerin tutuklanmalarına olumsuz gözle bakacak SSCB'ye, yani Stalin'e "Bizde işler tarafsız yürür" denilebilecek, örnek olarak da milliyetçilere karşı girişilen büyük operasyon gösterilebilecekti.

Böylelikle hükümet üç kuşu birden vurmuş olacaktı.

Müttefik ülkeler sevindirilmiş, mihver devletleri ve SSCB'ye karşı ise "tarafsızmış gibi" yapılmış olacaktı.

***

Ömer, Milli Şef İsmet İnönü ve etrafındaki ekibin kafasının nasıl çalıştığını gayet iyi biliyordu. Yine de bu kapsamda bir harekât gerçekleştirebileceklerini hesaba katmamıştı.

Genç adamın anlamakta zorluk çektiği bir başka husus da, Reşat Fuat'ın nasıl olup da bu kadar kolay yakalanabildiğiydi.

Ayrıca, partinin ve anti faşist cephenin birinci adamının, yakalandıktan sonra nasıl bir tavır sergilediğini de çok ama çok merak ediyordu.

Ömer o günlerde bilgi sahibi olmasa da, bir zaman sonra Reşat Fuat'ın tutuklandığı andan itibaren tam da bir öndere yakışacak biçimde davrandığını, her şeyin sorumluluğunu üzerine aldığını öğrenecekti.

Partinin ve cephenin bir numarası, yayımlanan her türlü broşür ve bülten için büyük bir vakarla "Hepsini ben yazdım, bastım, dağıttım, kimseden yardım ve destek almadım, cezama razıyım!" demeye getirmiş, söylediklerinden bir adım geri atmamıştı.

Dirayetli önder, karşısına yüzleşmek için çıkartılan "Biz bültenleri Reşat Fuat Bey'den değil, başkasından alıyorduk!" diyen birkaç kişiyi de "Yalan söylüyorlar! Bizimle bir ilişkileri yok!" diyerek paylamıştı.

YÜZ BEŞ

Leyla'nın babaannesi, daha torununu kapıda bağrına basarken endişe içinde "Hasta olmuşsun kızım sen!" dedi.

"Yok bir şeyim. Çok seyahat etmek zorunda kaldım. Bir de ağır grip geçirdim, ondandır" diye cevapladı yaşlı kadını Leyla.

Babaanne, Ömer'le de kucaklaştı.

Önce biraz evin taşlığında soluklandılar. Sonra Leyla "Odama bakmak istiyorum" diyerek merdivenleri tırmandı.

Baş başa kaldıklarında, babaanne Ömer'e çok kısık bir sesle "Çok zayıflamış. Başka bir derdi mi var yoksa?" diye sordu.

Yalan söylemekten çocukluğundan itibaren nefret eden genç adam "Yok. Hayır..." derken yüzünün kızardığını hissetti.

Yaşlı kadın "Kızımda bir şey var!" diye üstelediyse de, Ömer cevap vermedi.

Az sonra Leyla aşağıya indi ve eşini büyük baskıdan kurtardı. "Odamı hiç değiştirmemişsin, teşekkür ederim babaanneciğim" diyerek yaşlı kadının yanı başına oturdu ve kolunu omzuna koydu. Sonra Ömer'e döndü ve "Ne zaman istersen gidebilirsin sevgilim. Biz babaannemle çok mutluyuz" dedi.

Önceden konuşmuşlardı bu konuyu. Ömer'in Leyla'nın babaannesinin evinde kalması son derece riskliydi. Bu nedenle, İzmir'de kaldıkları süreçte dışarıda buluşacaklar, delikanlı geceyi otelde geçirecekti.

"Peki o halde" dedi ve ayağa kalktı Ömer. Çıkarken küçük çantasını da aldı.

Leyla eşini uğurladıktan sonra "İzmir'de arkadaşları var. Onlarla zaman geçirmek istiyor" diyerek babaannesine açıklamada bulundu.

***

Ömer, eşiyle kararlaştırdıkları gibi Kordon'da bulunan İzmir Palas Oteli'ne gitti. Resepsiyon görevlisine Ahmet Mandacı adına düzenlenmiş nüfus kâğıdını verdi ve önüne uzatılan formda "seyahat nedeni" yazılı satırın karşısına "ticaret" kaydını düştü.

Genç adam odasında biraz vakit geçirdikten sonra sokağa, daha doğrusu Kordon'a çıktı.

Henüz tesirini tam olarak göstermese de, belli ki yakıcı bir yaz olacaktı. Ege'nin parlak güneşine karşı ellerini gözlerine siper etti ve ilk fırsatta bir güneş gözlüğü satın almaya karar verdi.

***

Güneş gözlüğü, Ömer'in şeklini değiştirmesine de yardımcı olmuştu.

Kordon'u bir aşağı bir yukarı boydan boya yürüdü.

Ardından, neredeyse hiç bilmediği İzmir'i gezebilmek için bir kitapçıdan şehri ve etrafını gösteren basit bir harita satın aldı. Haritayla bir çayhaneye oturdu.

İzmir, Kuşadası'ndan Dikili'ye kadar yakınlarındaki adalarla birlikte önündeydi.

Genç adam geriye doğru gitti ve hem Sovyetlerin hem de Almanların adalarla ilgili Türkiye'ye yaptığı teklifleri hatırladı.

Her iki ülke de, yanlarına çekmek amacıyla, savaş boyunca Ankara Hükümeti'ne adaları peşkeş çekmişlerdi.

Milli Şef son olarak da 1943 Ekim'inde, Almanya'nın adalara ilişkin teklifini geri çevirmişti. Nuh demiş peygamber dememiş, Hitler'in altın bir tepsi içinde ikram ettiği Batı Anadolu yakınındaki adaları Türkiye'ye katmayı kabul etmemişti.

Haritaya dikkatle baktığında, Ömer Milli Şef'in neden böyle davrandığını daha iyi anladı. Parmağını Sisam, Sakız, Midilli gibi hepsi de Türkiye'ye taş atımı uzaklıkta bulunan adaların üzerinde gezdirerek "Bunları almış olsaydı, Sovyetler Birliği ile savaşa girmek zorunda kalacaktık" diye söylendi.

O gün itibariyle Ömer'in de fark ettiği üzere, İsmet Paşa pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da tarihi önemde bir karar vermişti.

Sonunda müttefikler Normandiya Çıkarması'nı gerçekleştirmiş, Kızıl Ordu doğudan, müttefikler ise güney ve batıdan Hitler'in ordusunu önlerine katıp kovalamaya başlamışlardı.

Ömer "Almanlar teklif ettiğinde adaları almış olsaydık, şu anda sadece adaları değil belki İzmir'i de kaybetmiş olacaktık" diye söylendi.

Genç adam haritayı incelemeye, Leyla'yla birlikte olmadığı saatlerde nereleri gezeceğini düşünerek devam etti.

YÜZ ALTI

Leyla, ne çocukluğunun ve ilk gençliğinin geçtiği şipşirin odasına, ne de beş kuşaktır oturdukları güzeller güzeli taş İzmir evine sığabildi.

Yalnızken de, yanında biricik babaannesi ve Ömer'i olsa da durum değişmedi.

Kentlerin kraliçesinin bile ne havası, ne suyu, ne gündüzü, ne gecesi, ne baharı, ne yazı Leyla'ya iyi geldi.

Yattığında, ya da yürürken veya kahvaltıda, hasılı kelam her halükârda, kendisini kirli hissediyordu.

Havanın iyice ısınmış olmasını bahane ederek günde üç kez yıkanıyor, saçlarının dibinden, ayak tırnaklarının içlerine kadar ovalanıyor ama üzerine yapıştığını düşündüğü kirden bir türlü kurtulamıyordu.

Leyla, her geçen gün biraz daha fazla, vücudunun değil ruhunun kirlenmiş olduğunu düşünmeye başladı.

Uyurken, uyanıkken, yürürken, yemek yerken, alışveriş yaparken beyninde hep o iğrenç polis memurunun çirkin elleri vardı.

Güzel kadının maruz kaldığı işkence ve geceler boyu süren tecavüzler, bir türlü gözünün önünden gitmiyordu.

Geceleri feryatlarla uyandığında, koşarak gelen babaannesinden "Kâbus gördüm!" deyip lambayı kapatmasını rica ediyor, böylelikle yüzünün aldığı dehşet halini yaşlı kadının görmesinin önüne geçmeye çalışıyordu.

Leyla neredeyse her gün "Neyse ki Ömer'le yatmıyorum" diye düşünüp seviniyordu.

Giderek, bir daha Ömer'le yatağa nasıl gireceği korkusu baş göstermeye başladı.

Arada bir gözünün önüne Tarabya Koyu'na bakan otelde, Ömer'in kendisine sarıldığı anda kapıldığı dehşet geliyor, sevgilisinin kucaklamasından bir an evvel kurtulmak için uydurduğu bahaneleri tek tek hatırlıyordu.

***

Ömer, 21 Temmuz günü, Leyla'yı görmeye koltuğunun altında bir dolu gazeteyle geldi.

Heyecan içinde "Hitler'e suikast yapmışlar ama başaramamışlar" dedi.

Genç adamın söyledikleri Leyla'yı da babaannesini de şaşırttı ve heyecanlandırdı.

İki kadın, kapının girişinde bulunan hasır koltuklara oturarak gazeteleri okumaya giriştiler.

Gazetelerden biri "Hitler'e bomba ile suikast yapıldı" başlığını atmıştı.

Bir diğerinde "O sırada odada bulunanlardan yedi general, iki amiral, iki albay ve bir yarbay yaralandı. Kendisine bir şey olmadı!" denilmişti.

Babaanne eline aldığı üçüncü gazetede "Berlin'de mühim hadiseler olduğu şayiaları var!" başlığını okuyunca "Acaba neler oluyor?" diye söylendi.

Ömer ona, gazetelerin birinde okuduğu bir bilgiyi aktardı.

"Dün gece, Almanya'nın bütün dünya ile muhaberesi kesilmiş. Tahmin edilen, Alman ordusunda ve sivil memurlar kadrosunda büyük bir temizlik yapıldığı."

***

Toz bulutu dağıldığında, gerçeği herkes öğrendi.

Baştan beri Nazi ideolojisini çok tehlikeli bulan Albay Claus von Stauffenberg, epeydir Hitler'in öldürülmesi halinde Himmler, Göring ve Goebbels gibi parti ileri gelenlerinin kolaylıkla derdest edilebileceğini düşünüyordu.

Bu nedenle, 20 Temmuz günü Hitler'in bulunduğu toplantı salonuna, içinde zaman ayarlı dokuz yüz yetmiş gram plastik patlayıcıyı bulunan bir çanta bırakmış, bir bahane uydurarak salondan çıkmıştı.

O çıktıktan sonra, bir subay ayağına çarptığı için çantanın yerini değiştirmiş, farkında bile olmadan, Hitler'e zarar gelmeyecek bir köşeye itmişti.

Patlama gerçekleşmiş ama Hitler kurtulmuştu.

Olan da biten de bundan ibaretti.

***

"Geberememiş kör olasıca!" dedi, babaanne gazeteleri okumayı sürdürürken.

Leyla'nın yorumuysa "Albayı bulurlar ve öldürürler" oldu.

Güzel kadının yorumu doğru çıkacaktı.

İzmir'deki evde gazetelerin okunduğu saatlerde Albay Stauffenberg'in ofisi basılacak, kısa süreli çarpışma sırasında, cesur adam omzundan yaralanarak yakalanacaktı.

Hemen o gece, albay bir infaz mangasının önüne çıkartılacak, tüfekle vurularak öldürülecekti.

Albay Claus von Stauffenberg'in son sözleri "Yaşasın kutsal Almanya'mız!" olmuştu.

YÜZ YEDİ

Leyla'nın yüzü gülsün diye, hem Ömer hem babaanne büyük bir uğraş içindeydiler.

Bunun için etraftaki irili ufaklı sahil beldeleri dolaşıldı, hatta Kordon'da balık tutulmaya bile çalışıldı.

Yaşlı kadın, birlikte geçirdikleri zaman içinde, Ömer'i de ikinci bir torun gibi bağrına bastı. Arada bir onunla, Leyla hakkında özel ve içten konuşmalar yaptı.

"Tanıyamıyorum yavrumu Ömer. İstanbul'a gönderdiğim günler dün gibi aklımda. Sizinle evlendiğinde ne kadar mutlu olduğunu da biliyorum. Gözlerimle gördüm. Evlendiğiniz için en çok ben mutlu oldum, çünkü yavrumu size emanet etmem halinde gözümün arkada kalmayacağından emindim. Hislerimde yanılmam. Sonra bir şey oldu ve Leyla değişti."

Ömer hem içten içe hem de sözleriyle hak veriyordu kadına. Ama doğrular gelip boğazına takılıyor, tam olarak söyleyemiyor, her defasında "Ben de bilemiyorum ne olduğunu" deyip geçiştirmek zorunda kalıyordu.

Nasıl söyleyebilirdi ki "Torununuz üç hafta gözaltında kaldı, bu süre zarfında işkence gördü" diye?

Genç adam, Leyla'nın duygu durumunu altüst edenin Sansaryan Han'da gördüğü işkence olduğundan yüzde yüz emindi. Arada bir "Keşke gidip teslim olsaydım. Belki o zaman, işkenceyi ona değil bana yaparlardı" diye düşünmüyor da değildi.

Arada bir lafını da ediyordu düşündüklerinin. Böylesi durumlarda Leyla tarafından şiddetle püskürtülüyordu. O zaman anlıyordu ki, canının içi siyasi şubede çok örselenmişti.

Öte yandan, Leyla uğradığı tecavüze dair tek bir kelime bile etmemekte kararlıydı. Bu konuda ağzından tek bir kelime çıkması halinde, Ömer'i tutamayacağının gayet iyi farkındaydı.

Siyaset söz konusu olduğunda bir intikamcı olmayacağından emin olduğu eşi, tanıdığı kadarıyla, taciz ya da tecavüz gibi konularda susup oturmayacak, meseleyi ölümüne takip edecek yapıdaydı. Leyla, bunca yıllık beraberlikleri zarfında, Ömer'in kadın ya da çocuk istismarı gibi konularda ne kadar duyarlı olduğunu gayet iyi öğrenmişti.

Genç kadın, kendi başından geçen ve büyük felaket olarak tanımladığı sistematik tecavüz konusundan, yaşadığı sürece eşine asla söz etmeyecekti. Ömer'i beladan uzak tutmakta kararlıydı.

Leyla, etrafında pervane gibi dönen en sevdiği iki insanı üzdüğünün gayet iyi farkındaydı. Bu nedenle arada bir eşini ve babaannesini iyi olduğuna, her şeyin yolunda gittiğine inandırmaya çalışıyor, gülüp oynarmış gibi yapıyordu.

Ömer ve babaanne, asıl böylesi zamanlarda anlıyorlardı, güzeller güzeli Leyla'nın son derece çaresiz olduğunu.

Gülüp oynarmış gibi yapan Leyla'nın gülümsemeleri bir an geliyor yüzünde donuyor, ardından gelen mutsuzluk hali yüzüne bir mask gibi yapışıp kalıyordu.

Babaanne bir gün gizliden Ömer'e "Acaba bir doktora mı göstersek?" diye sordu.

Genç adam doluya koydu almadı, boşa koydu dolmadı.

Ne diyecekti ki Leyla doktora? Tutuklandığını ve siyasi şubede işkence gördüğünü mü söyleyecekti?

***

Ömer'in o sabah getirdiği gazetelerin arasında *Tan* yoktu.

Elinde gazetelerle kahvaltı sofrasına oturacakları esnada kötü haberi eşine ve babaanneye "*Tan*'ı kapatmışlar!"* diyerek verdi.

Ev halkı, en sevdikleri günlük gazetenin kapatılmasına çok üzüldüler.

Yaşlı kadın içini "Doğruları yazan bir o vardı, onu da kapattılar" diyerek döktü.

Leyla ve Ömer de aynı fikirdeydiler.

Genç adam açık bir dille "Antisemitik** ve ırkçı değildi. Başına ne geldiyse ondan geldi" dedi.

Babaanne, Avrupa'da süregelen soykırımı hatırlayıp duygulandı. Bir kez daha, torununun doğru insanla evlenmiş olmasına sevindi.

***

Sürmekte olan savaşla ilgili olarak, başından itibaren *Tan*, *Vatan*, *Akşam* ve *Tanin* gazeteleri müttefikleri desteklemiş,

* *Tan* gazetesi 12 Ağustos 1944'te süresiz olarak kapatıldı. İki ay on üç gün sonra yeniden yayına başladı. *Tan* gazetesi yayın hayatı süresince dördü hükümet ve üçü sıkıyönetim tarafından olmak üzere yedi kez kapatıldı. 4 Aralık 1945'te, CHP İstanbul İl Teşkilatı'nın yönlendirmesiyle, sayıları on bini aşkın milliyetçi tarafından "Kahrolsun Komünizm!" nidalarıyla yıkıldı, bir daha yayın yapamayacak hale getirildi.

** Yahudi karşıtı olan.

Cumhuriyet, *Tasviri-Efkâr* ve ötekiler faşist Almanya'dan yana tavır almışlardı.

1944'ün ortalarına doğru, savaşın müttefiklerce kazanılacağı iyice belli olunca, anti faşist cephede yer alan gazeteler, koyu bir Hitler taraftarı olan Başbakan Şükrü Saracoğlu'nu* daha da sert eleştirmeye başladılar.

Bu konuda en sivri dilli olan *Tan* gazetesiydi ve anlaşılan Başbakan tarafından cezasının ötekilere de ibret olacak biçimde kesilmesi gerekiyordu, tam da böyle yapılmıştı.

* Mehmet Şükrü Saracoğlu 1887-1954 yılları arasında yaşadı. Bürokrat. 1938-1939 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı, 1942-1946 arasında Başbakanlık görevlerinde bulundu. 1934-1950 yılları arasında Fenerbahçe'nin başkanlığını yaptı.

YÜZ SEKİZ

Türkiye çok sıcak geçen bir yazı geride bırakmak üzereydi.

Leyla ve Ömer, biraz da sıcaklar nedeniyle Adana'ya gidişlerini geciktirmişlerdi.

Babaanne her gün termometreye bakıyor, "Kırk beşi buldu. İstanbul'da bile kırk bir dereceye yaklaşıyormuş. Adana'da kesin elli olmuştur" diyerek çocuklarının yolculuğunu mümkün olduğu kadar geciktirmeye çalışıyordu.

Yazın en sıcak günleriyle Leyla'nın bir başka problemi aynı zamana geldi.

Bir gün derdini eşine "Her musibet bir saadetin habercisidir derler ya sevgilim, öyle değil!" diyerek açtı.

Korku içinde "Ne oldu?" diye sordu Ömer.

"Haziran, temmuz ve ağustos aylarında âdet görmedim!"

Şaşırdı duyduklarına Ömer. Bildiği kadarıyla, Leyla saat gibi işleyen bir doğaya sahipti. Âdet gördüğü günleri not defterine kaydeder, korunmaya dair ne gerekiyorsa kayıtsız şartsız riayet ederdi.

Güzel kadın, Ömer'in ne söylemeye çalıştığını anlamadığını varsayarak "Hamileyim anlayacağın!" dedi.

Çok sevindi genç adam. Uzanıp eşini öpmeye kalkıştı.

Leyla korku içinde, üzerine sanki o aşağılık polis memuru geliyormuş gibi kendisini geriye çekti.

Ömer aldırmadı, sevinmeye devam etti ve "Haberi babaanneye ne zaman vermeyi düşünüyorsun?" diye sordu.

Leyla "Bilmiyorum, bilemiyorum, çocuğu isteyip istemediğimi de bilemiyorum, bir doktora görünüp görünmek istemediğimi de bilemiyorum" dedi. Cümlesini bitirmemiş ama söndürmüştü.

Ömer, eşinin üstüne gitmek istemedi. Ona zaman vermesi gerektiğini düşündü.

"Sen ne zaman istersen o zaman söyleriz sevgilim."

***

Leyla, daha çocuğu isteyip istemediğini düşünürken, midesinin bulandığını hissetmişti.

Böyle olmasının kuşkusuz önemli bir nedeni vardı.

Leyla, hamile olduğunu anladığı ilk andan itibaren, nihayetinde bacaklarını bir doktorun önünde açacağı gerçeğiyle kıvranmaya başlamıştı.

Daha ilk dakikada, hayalindeki doktorun yüzü biçim değiştirmiş, tecavüzcüsü olan polis memuruna dönüşmüştü.

Bu nedenle, içinde bulunduğu durumu eşine haftalar boyunca anlatamamıştı.

Esasen, durumu Ömer'e haber vermemiş, vermek zorunda kalmıştı.

Çünkü ilerleyen günlerde, yavaş yavaş karnı belirginleşmeye başlayacak, o söylemese de mesele Ömer ya da babaannesi tarafından anlaşılacaktı.

***

Eşinden haberi aldıktan birkaç dakika sonra "Peki..." dedi Ömer.

O daha cümlesini tam olarak söylemeden, Leyla içtenlikle "Bilmiyorum" dedi.

Genç adam, bir daha Leyla başlamadan bu konuda tek kelime bile etmesinin doğru olmayacağını hissetti.

Nâzım'la birlikte birkaç adım daha attıktan sonra, Ömer "Reşat Fuat'ın 1944 tutuklamalarından sonra yaptığı savunmayı hatırlıyor musun? "diye sordu.

Nâzım şöyle bir düşündü ve "Kısmen" dedi.

Şair biraz daha düşündükten sonra Ömer'i "Senin kaçak olduğun için yargılanamadığın, Leyla'nın delil yetersizliğinden serbest bırakıldığı dava değil mi? Hatırlıyorum" diyerek cevapladı.

"Tahmin ediyordum hatırlayacağını. Duruşmalar sürerken Leyla'yla İzmir'deydik. Bir sabah gazetelerden birinde, Reşat Fuat'ın ağzından çıkmış 'Biz milletimizin harbe girmesini istedik' diye bir cümle okuduk. Hiç şaşırmadık biliyor musun?"

Nâzım Ömer'in yüzüne "Ne var bunda?" der gibi baktı.

Ömer durdu, parıldayın yeşil gözlerini arkadaşının gözlerine dikti.

"O gün şaşırmamıştım. Sonra yıllar geçti. Köprülerin altından çok sular aktı. Mesela ortaya 'Doğu Bloku' çıktı. Ben hep, başta Doğu Almanya olmak üzere, o ülkelerde yaşayan insanların, SSCB'nin baskısı altında mutsuz olduklarını düşündüm. Türkiye eğer Reşat Fuat'ın, daha doğrusu Moskova'nın istediği doğrultuda harbe girseydi, Türkiye en iyi ihtimalle bir Doğu Bloku ülkesi olacaktı. Öyle değil mi?"

Ömer, Nâzım'ın vereceği cevabı merak ederek durdu.

Arkadaşı durduğu için Nâzım da durdu. Ömer'in yüzüne dikkatle baktı. Sonra bir şey söylemeden yürümeye devam etti.

Ömer onun yanı sıra yürüdü. Şairin, bu konuyu cevap vermeden kapatmayacağından emindi.

"Tarih böyle okunmaz biliyorsun değil mi Ömer? Yani, geriye dönüp, şöyle olsaydı böyle olurdu, böyle olsaydı şöyle olurdu gibi düşünerek tarih okuması yapamayız. Şu anda, Komintern'in ülkeleri sosyal demokrat partilerin kucağına itmesi, bir başka deyişle desantralizasyonu uygulamaya koymasıyla başlayan, 'ülkelerde anti faşist halk cephelerinin kurulması' fikriyle süren ve başka milyonlarca belirleyeni olan bir meseleden söz ediyorsun. Bence, bırak bu meseleler üzerine bu kadar kafa patlatmayı. Olan oldu."

Ömer arkadaşının lafını böldü.

"Dünlerini görmezden gelirsek, bugün ülkeleri birbirleriyle karşılaştıramayız. Sence, bugünün Bulgaristan'ı ve Yugoslavya'sıyla, bugünün Türkiye'sini, ülkelerin geçmişlerini göz önünde bulundurmadan anlamak mümkün mü?"

Nâzım arkadaşının bu sorusu üzerine konuşmayı kolaylaştırmaya karar verdi.

Önce "Ne demeye çalışıyorsun?" diye sordu. Ardından Ömer'e konuşma imkânı vermeden sorusunu somutlaştırdı.

"Mesela Bulgaristan'da işçi sınıfının boğazından geçen ekmek, bebelere düşen süt Türkiye'den daha mı az?"

Ömer'in gözleri ışıdı. Konuşmayı istediği yere getirdiği için mutlu oldu.

"Mesele sadece insanların karnının doyurulması değil ki Nâzım. Aradan bunca zaman geçtikten sonra, sosyalizmin anavatanında neler yaşandığına biraz da insan hak ve özgürlükleri açıdan bakamaz mısın? 1961'in Türkiye'si ile

1961'in Doğu Bloku ülkelerini hak ve özgürlükler açısından karşılaştırdığında ne düşünüyorsun?"

Nâzım tedirgin oldu. "Eve yaklaşıyoruz değil mi?" diye sordu.

"Evet" dedi Ömer ve "Niye sordun?" diye ekledi.

"Ümit'le yan yana gelmeden önce, sana onunla ilgili sormak istediğim birkaç şey var."

Soğuk bir damla ter, Ömer'in sırtından aşağıya doğru aktı. Biliyordu konuşmanın dönüp dolaşıp bu noktaya geleceğini. Ve işte gelmişti.

YÜZ DOKUZ

"Biz milletimizin harbe girmesini istedik."

Ömer, Reşat Fuat'ın mahkemede yaptığı savunmadan cımbızla çekilip çıkartılmış gibi duran bu satırı, gazetelerden defalarca okudu.

Her bir kelimesi üzerine belki yüz kere düşündü.

Bugün SSCB'nin ve müttefiklerin kazanmaya başladıkları, dün Almanya'nın önde olduğu günlerde, Türkiye'yi yönetenler iki tarafa da uzak durmayı seçmişti.

Oysa Reşat Fuat ve birkaç parti önderinin yazdığı ve Ömer'le Leyla'nın bastığı bültenlerde, anti faşist cephe mensuplarına Türkiye'nin savaşta taraf ve tabii ki SSCB'den yana olması öğütlenmişti.

Ortada, ülkelerin komünist partilerine aynı rotada seyir yaptırma, dayanışmalarını sağlama işlevini üstlenmiş bir Komintern yoktu artık.

Buna karşılık, Moskova'daki politbüro, yüzlerini kendisine çevirmiş ülke partilerine, ne yapmaları gerektiğini harfiyen tarif ediyordu.

"Anlaşılan..." diye düşündü genç adam. "Bastığımız bültenlerle, Türkiye'yi Sovyetlerin yanında savaşmaya yöneltmeye çalışıyormuşuz."

Ömer, geride bırakmakta olduğu sürecin sıcağı sıcağına tam olarak anlaşılmadığını düşündü. Araya zaman girip bazı

gerçekler de ortaya dökülünce, toz duman içinde geçen sürece daha da sağlıklı bakabileceğini hissetti.

***

Reşat Fuat ve arkadaşları, Alman ordularının Yunanistan sınırını geçip Türkiye'ye girmesi halinde, ilk mukavemet edecek unsurların, direnişi örgütleyecek olanların kendileri olduğu konusunda hemfikirdiler.

Tıpkı Fransa'da olduğu gibi halkın önüne düşülecek, faşistlerin ülkenin derinliklerine inmelerine engel olunacak, bunun için köprüler havaya uçurulacak, yollar kesilecek, Alman konvoyları vurulacaktı.

Ömer bugün de, Reşat Fuat'ın düşüncelerine yürekten katılıyordu. Şimdi de olsa aynı bültenleri basar, anti faşist yoldaşlarının, arkadaşlarının ellerine geçmesi için ölümüne uğraşırdı.

Beyni ölüm sözcüğüyle oynaşınca, aklına Leyla geldi ve düşüncelerinde biraz duraksadı.

Genç adam ne şu anda Ankara'da mahkemenin karşısında gözünü kırpmadan ifadesini veren, yazdıklarını harfiyen savunan Reşat Fuat'ın yanında dimdik duruyordu ne de Leyla gibi ağır işkencelerden geçmişti.

Kendi kendine "Bugün, şimdi burada, böyle düşünmek kolay!" dedi.

Alttan alta mahcubiyet duydu.

***

Ömer, Ankara'da sürmekte olan mahkeme hakkında Leyla'yla konuşmasının doğru olup olmayacağını bilemedi.

Canının içi, karnı büyümekle birlikte, henüz yaşlı babaanneye çocuğunun olacağına dair haberi vermemiş, kendisini "Bu meseleyi bana bırak lütfen!" diyerek uyarmıştı.

Doğrusu, Ömer artık Leyla'nın aklından geçenleri okuyamıyordu. Birkaç ay öncesine kadar, yüzüne baktığında içinden geçenleri eksiksiz söyleyebileceği güzel kadın gitmiş, onun yerini dünyanın en ketum insanı almıştı.

Ömer, eşinin bu halini sevmiyordu.

Öte yandan, sevgili Leyla'sının içinde bulunduğu berbat durumun geçici olduğuna inanıyor, en azından ümit bağlıyordu.

Bir konuşmalarında Leyla'ya "Bir çocuğumuzun olmasını çok isterim. Yine de vereceğin karara saygı duyarım. Sonuç olarak, çocuk dokuz ay senin karnında büyüyecek, doğumun zorluklarına da sen katlanacaksın" demişti.

Onun bu sözleri üzerine güzel kadın başını sallamış, eşini "Teşekkür ederim" diye cevaplamıştı.

Ömer o günden sonra ne bir şey sormuş ne de söylemişti.

Yine de boş da durmamış, kütüphaneye gitmiş, birkaç ansiklopedi karıştırmış, mesela çocuk aldırma süresinin normal koşullarda on hafta olması gerektiğini öğrenmişti.

Okuduğu ansiklopedilerden anladığı kadarıyla, on haftadan sonrasında da kürtaj yapılabiliyordu ama bunun için ciddi bir hastalık olması gerekiyordu.

Ömer, duyduklarının ışığında hesap yapıyor, Leyla'nın Mayıs'ın 19'unda gözaltına alındığından hareketle, eğer yapılacaksa, kürtaj için ağustos ayının başının normal olduğunu düşünüyordu.

Neredeyse ağustos ayının sonuna yaklaşılıyor olmasına rağmen Leyla'dan hiçbir ses çıkmaması genç adamı endişelendiriyordu.

Güzel kadın kendisiyle kürtaj hakkında konuşmadığı gibi, babaanneye de hamileliğine dair tek kelime etmemişti.

Eşi için her geçen gün biraz daha fazla dertlenen Ömer, ansiklopedilerle de yetinmedi, bir kadın doğum doktoruna gidip biraz daha bilgi almak istedi.

Yaşlı doktordan öğrendikleriyle kütüphanede okudukları birbirinden pek farklı değildi.

Belki de Leyla, o çok da üzerinde durulmaması gereken son birkaç haftalık hakkını kullanıyordu.

YÜZ ON

Japonya 2 Eylül'de Missouri zırhlısında attığı imzayla teslim oldu. 4 Eylül'de İngilizler Belçika'yı ele geçirdi.

Savaş tamamen sona ermese de sonu belli olmuştu. Müttefik ülkeler batıdan ve güneyden, SSCB doğudan, daha önce Almanya'nın işgal ettiği topraklara el koymaya başladı.

Savaşın seyrindeki değişikliğin bazı gazete yorumcularını nasıl ters köşe yaptığı Ömer'in dikkatinden kaçmıyordu.

Almanya'nın tozu dumana kattığı günlerde "Faşizm on senede elli senelik iş görmüştür..." diye yazan koyu Almancı Falih Rıfkı Atay* gibi yazarlar bile, rotalarını epeydir değiştirmiş görünüyorlardı.

Leyla iyi olsaydı, bu tür konularda alabildiğine laflarlardı şimdi.

Oysa tersine, güzel kadın daha da içine kapanmış, neredeyse konuşmaz olmuştu.

Eylülün ikinci haftasına girdiklerinde, bir akşamüstü Kordon'da yürürlerken Leyla "Çocuğu doğurmaya karar verdim" dedi.

Duydukları Ömer'in çok hoşuna gitti. Sevincini, eşinin tutmakta olduğu elini sıkarak gösterdi.

Güzelliğinden eser kalmamış kadın durdu, yüzünü Ömer'e çevirdi ve "Yalnız, bunu babaanneme söylemeyeceğiz" dedi, sanki bir ültimatom verir gibi.

---

* Falih Rıfkı Atay 1894-1971 yılları arasında yaşadı. Gazeteci, denemeci, romancı. Milletvekilliği yaptı. 1952'den itibaren, yeni iktidara karşı Atatürk devrimlerini savundu.

Genç adam tepki gösterdi. "Nasıl saklarız böyle bir durumu?" diye sordu.

"Onun aşırı heyecanlanmasını istemiyorum. Yaşlı ve yorgun. Bu hafta içinde toparlanalım ve sıcak olmasına aldırmadan Adana'ya gidelim. Doğumu orada yaparım. Her şey yolunda giderse babaanneme haber veririz. Gitmezse..."

Leyla'nın son kelimesi ağzında dondu. Ömer şaşırdı ve "Ne demek şimdi bu?" dedi.

Güzel kadın "Üstünde durma" dedi eşine.

***

Leyla ve Ömer Adana'da sevgiyle karşılandılar. Çiftlikte, kendileri için hazırlanmış bir odaya yerleştiler.

Ömer'in annesi Meftune Hanım ve kız kardeşi Hatice, geline büyük bir yakınlık gösterdiler. O da bu yakınlığa karşılık verdi, hamile olduğunu bile söyledi.

Ömer'in ailesi, haliyle havalarda uçmaya başladı. Gelecek olan için hazırlıklara koyulundu.

Ömer, çok değil dört ay önceye rast gelse, eşinin ailesine olan yaklaşımının çok farklı olacağını biliyordu. "Neyse ki..." diye düşünüyordu böyle zamanlarda. "Leyla'nın eski halini bilmiyorlar. Çok yadırgarlardı."

İzmir'den Adana'ya yaptıkları yolculuk, çiftliğe yerleşmeleri ve yeni insanlar Leyla'yı çok yormuş gibiydi.

Aslında, hem Leyla hem de Ömer bu bahanenin arkasına saklanıyordu. Aslında, her ikisi de, Leyla'nın eski Leyla olmadığının gayet iyi farkındaydı.

İzmir'de babaanne bir bakışta çözmüştü sevgili torununun yaşadığı derin değişimi.

Eski günlerinde Leyla'yla bir gün geçirmiş olan herkes farkına varır, anlardı ondaki bu büyük farklılığı.

Neyse ki Ömer'in ailesi, gelinlerinin eski halini bilmiyor, davranışlarını onun normali olarak kabulleniyorlardı.

Buna karşılık Ömer'in endişesi her geçen gün artıyordu.

Leyla, çocuk beslensin diye zoraki de olsa yemek yemeye çalışıyor, eskiden çok dikkat ettiği dış görünümüyle hiç ilgilenmiyordu.

Ömer'e göre, güzel kadının doğal güzelliği bile içinde bulunduğu durumu örtmeye yetmiyordu.

Genç adam arada bir "Saçlarını bir tarasan?" ya da "Acaba bugün başka bir elbise mi giysen?" gibi laflarla Leyla'ya yön vermeye çalışıyor, havadan sudan konuşmalarıyla da genç kadının suskunluğunun kalıcı olma ihtimaline karşı savaş veriyordu.

Leyla'ya iyi gelir umuduyla Çukurova'nın uçsuz bucaksız topraklarında atlarla gezintiye çıkıyor, Adana'nın çarşısına dolaşmaya gidiyorlardı.

YÜZ ON BİR

Ömer bir konuşmasında eşine "Aranıyor olmasam Bursa Cezaevi'ne gidip Nâzım'ı ziyaret ederdim" dedi.

Bir başka gün de "Reşat Fuat'ın ve ötekilerin Ankara Hapishanesi'nde acaba bir şeye ihtiyaçları var mıdır?" diye sordu.

Her iki sorusuna da cevap alamadı.

Leyla'nın, uyanık olduğu her an Sansaryan Han'da uğradığı tecavüzlerle boğuşuyor olduğunu bilebilseydi, tabii ki sormazdı bu soruları.

Ömer, Leyla'nın uykuya dalmakta çektiği zorluk, uykusunda gördüğü berbat rüyalar hatta kâbuslar için çok üzülüyor ama elinden bir şey gelmiyordu.

Birkaç kez "Acaba seni aile doktorumuza mı götürsek?" diye sormuş "İhtiyacım yok" cevabını almıştı.

Doğuma dair gelişmeleri çiftliğe düzenli olarak gelen ebe izliyor, ayrılırken "Her şey yolunda gidiyor" diyor, bazı tavsiyelerde bulunuyordu. "Mutlaka düzenli uyusun, iyi beslensin, yürüyüş yapsın..."

Ömer'in annesi ve kız kardeşi, karnı her geçen gün biraz daha büyüyen Leyla için elbiseler gecelikler diktiriyor, yaklaşmakta olan doğum için de her türlü hazırlığı yapıyorlardı.

Nesillerdir ailenin çocuklarının uyutulup büyütüldüğü emektar beşik depodan çıkartılmış, temizliği ve bakımı yapılmıştı.

Meftune Hanım ve Hatice, aileye yeni katılacak bebek için minicik bir yatak ve birkaç tane yastık yaptırmış, bezler, zıbınlar, eldivenler diktirmişlerdi.

Olup bitenleri yakından izleyen Ömer "Keşke Leyla da katılabilseydi bütün bu heyecan verici işlere, yaşanmakta olan bu büyük serüvene" diye dertleniyorsa da, ne annesine, kız kardeşine ve babasına, ne de canının içine tek bir kelime edebiliyordu.

***

Ömer, arada bir babasıyla uçsuz bucaksız arazilere ciple dolaşmaya çıkıyordu.

O gezilerden birinde, Rafet Osman Bey "Yirmi üçe çıktı bu yıl Adana'daki fabrika sayısı" dedi.

Çok şaşırdı genç adam. Rafet Osman Bey biraz daha detaya indi.

"Bu sene, üç bin altı yüz yetmiş yedi işçi çalışmış fabrikalarda. Sadece bizim çırçır ve pres fabrikalarımızda üç yüzden fazla çalışan var. Pamuk toplamaya gelen mevsimlikleri hiç katmıyorum."

Ömer, özel olarak Adana ve genel olarak Çukurova hakkında aldığı her yeni bilgiyle biraz daha şaşırıyordu.

İsmet Paşa önce 1943'ün 4 Aralık'ında uluslararası konferans için Kahire'ye giderken, sonra da 7 Aralık'ta Kahire'den dönerken Adana'ya uğramış, yeni açılan fabrikaları ve tarım alanlarını denetlemiş, onun da aşıladığı umutla, Adanalılar daha fazla çalışıp daha çok üretmeye girişmişlerdi.

Rafet Osman Bey çıktıkları bir tepeden eliyle uçsuz bucaksız ve ekilmiş Çukurova topraklarını işaret ederek "Devlet çalışan toprak ve fabrika sahiplerine teşvikler verince, önümüz açıldı" dedi.

Başka bir zaman olsa, Ömer "Ağalar, fabrikatörler zenginleşiyor da bu ırgatlara, işçilere yansıyor mu?" diye sorardı. Ama şimdi ne sırası ne de yeriydi bu tür konuşmalar yapmanın.

Aklına bu tür meseleler geldiğinde, telefonda "Baba" der demez Rafet Osman Bey'in derhal harekete geçişini, kendisini ve sevgili Leyla'sını cehennemin içinden çekip çıkarttığını hatırlıyor, alttan alta mahcubiyet duyuyordu.

Görmüş geçirmiş adam, oğlunun geçen on küsur yıl boyunca ailesini arayıp sormamasını savaşa yormuş, bugün itibariyle iyi olmasına sevinmiş, gerisini görmezden gelmesinin en doğrusu olacağına karar vermişti.

Ömer, az önce babasının ettiği laflara cevap vermediğini hatırladı ve "Kaç ay sürüyordu pamuğun toplanacak hale gelmesi?" diye sordu.

Oğlunun konuya ilgi göstermesi Osman Rafet Bey'in hoşuna gitti.

"Yöreye göre değişiyor ama biz burada ekimi nisan ayında yapıyoruz. Dört ay sürüyor pamuğun olgunlaşması. Ağustos ve eylülde topladık biliyorsun."

Babası söyleyince, Ömer pamuğun ağustosta toplandığını hatırladı.

Osman Rafet Bey tam da pamuğun toplanma zamanında, kendisinin bir sözü üzerine işini gücünü bırakmış, yanı sıra İstanbul'a gelmiş, Leyla'yı ve kendisini sağ salim İzmir'e ulaştırmıştı.

YÜZ ON İKİ

Hatice, Leyla'nın kapısını tıklatıp son haftanın *Ev-İş*, *Yıldız*, *Sinemagazin*, *Haftanın Filmleri* dergileriyle içeriye girdi.

Her zamanki neşeli haliyle "Abla bak, Adana'dan ikimiz için bir sürü dergi aldım" dedi.

Leyla, Hatice'nin aynı ağabeyi gibi çok güzel ve iyi huylu olduğunu düşündü. Kendisi de iyi günlerindeki gibi olsa ne kadar güzel vakit geçirirlerdi.

Ama değildi işte. Yine de teşekkür etti ve ayıp etmemek için dergilerin en üstünde duran *Sinemagazin*'i aldı, açtı ve okumaya çalıştı. Aklını veremedi.

Az sonra Ömer de geldi. O da üzerinde *Haftanın Filmleri* yazan dergiyi aldı ve "Bakalım İstanbul sinemalarında neler varmış?" dedi.

Hatice "O dergi yeni çıkmaya başlamış. Birinci sayısıymış" diye uyardı ağabeyini.

Ömer kapağını Ingrid Bergman'ın süslediği derginin ikinci sayfasında Melek ve İpek sinemalarında hangi filmlerin oynadığını gördü. İsimlerini ve oyuncularını söyledi.

"*Belalı Aşk*'ta Red Skelton ve Eleonor Powell, *Gece Yarısından Sonra*'da Shcester Moris oynuyormuş."

Leyla önce biraz ilgileniyormuş gibi göründüyse de, çok geçmeden dinlemekten vazgeçti.

Bu kez Hatice "İstanbul'da çok sinemaya gidiyor muydunuz abla?" diyerek Leyla'yı konuşmaya davet etti.

Güzel kadının yüzü gölgelendi, "Evet" diyerek kestirmeden gitti.

Ömer eşinin ilgisini çeker umuduyla derginin düzenlediği bir yarışmadan söz etti.

"*Haftanın Filmleri* dergisi, ayın en güzel filmi yarışması yapıyormuş. Okurlardan, her ay Melek, Lale, İpek, Saray, Sümer, Ar, Şark, Elhamra, Alkazar ve Taksim sinemalarında gösterilecek yeni filmlerden hangisinin güzel olduğunu mecmuanın posta kutusuna göndermelerini istiyorlar."

Yengesinin sessiz kaldığını gören Hatice "Ne çok sinema varmış İstanbul'da. Adana'da bir tane var. Eskiden ismi Elhamra'ydı. Şimdi Alsaray" dedi. Başka söyleyecekleri de vardı.

"*Rüzgâr Gibi Geçti*'yi* gördüm biliyor musun ağabey? Annem, babam ve ben giyinip süslenip gitmiştik. Sahi, siz gördünüz mü *Rüzgâr Gibi Geçti*'yi?"

Kız kardeşinin sinemayla ilgileniyor olması Ömer'in hoşuna gitti.

"Clark Gable, Vivien Leigh, Richard Farnsworth, Leslie Howard."

Hatice ve Ömer'in konuşmaları Leyla'ya buzlu bir camın arkasından bakarmış gibi görünüyordu.

Oysa, Leyla nasıl da sevmişti *Rüzgâr Gibi Geçti*'yi.

Scarlet ile Rhett'in hayatının anlatıldığı filmde, kölecilikten yana olan Güney ile köleciliğe karşı olan Kuzey savaşmıştı. Film boyunca işbirlikçilik, yalancılık, paraya tamah gibi insanın en kötü yanları nasıl da gözler önüne serilmişti.

---

* Dünyanın en ünlü filmlerinden biri de olan *Rüzgâr Gibi Geçti* Margaret Mitchell'in ünlü romanıdır. Kitabı beyazperdeye David O. Selznick uyarladı. Film vizyona 15 Aralık 1939'da girdi.

Hayatının kırılma anı olan 19 Mayıs 1944'ten önce konuşulmuş olsa, Leyla Scarlet'in dört yüz aktris arasından seçildiğini, en çok Oscar alan film olduğunu, romanın yazarına elli bin dolar ödendiğini, dört yıl vizyonda kaldığını, gişe hasılatının bir buçuk milyar dolara yaklaştığını söyler, üstüne bir de tıpkı filmdeki gibi "I don't give a Damn!" yani "Açıkçası canım, umurumda değil!" deyiverirdi.

Ama iyi değildi, değildi işte!

Lanet olası 19 Mayıs akşamı evinden alınmış, Sansaryan Han'a götürülmüş, hayatı tümüyle değişmişti.

O tarihten bu yana, belleğini esir alan, oyuncuların filmlerdeki replikleri değil, o aşağılık polis müsveddesinin tecavüzüne uğrarkenki kendi cümlesi "Lütfen yapmayın!" idi.

Leyla oturduğu yerden "Lütfen yapmayın!" diye bağırarak fırladı.

Ömer ve Hatice'nin şaşkın bakışları arasında odanın ortasına kadar yürüdü ve orada kalakaldı.

Rüzgâr Gibi Geçti'yle başlayan, Scarlet'in "Açıkçası canım umurumda değil!" repliğiyle süren düşünme serüveni derhal Sansaryan gecelerine dönüşmüş, giderek Leyla'nın kontrolünden çıkmış, bir çığlık olup ağzından çıkıvermişti.

Ömer ve Hatice yerlerinden birlikte fırlayıp, güzel kadını sarmaladılar.

Ömer yeşil gözlerinden yaşlar süzülerek "Bizi biraz yalnız bırakır mısın Hatice?" dedi kız kardeşine.

YÜZ ON ÜÇ

Çiftliğin kâhyası ebeyi almaya giderken, Meftune Hanım gelinini yatağa yatırdı ve defalarca "Sakin ol kızım" dedi.

Annesinin konuşmalarını kapının arkasından dinleyen Ömer "En zor acılara katlandı benim karım. Buna da katlanır" diye düşündü.

Sahiden öyleydi. Falakadan daha zor değildi ya doğum yapmak.

Leyla da ağrısının doruğa çıktığı anlarda Sansaryan Han'ı düşündü. Aldığı darbeler nedeniyle ayaklarının parça parça olduğu saatler, günler geldi aklına.

Tabii ki ağlamış, bağırmıştı orada da. Ama sorulsa, rahatlıkla, şu andakinden daha zor olduğunu söyleyebilirdi. Eksiği yoktu, fazlası vardı.

Asıl fazlası, en derinde yani ruhunda yol açtığı tahribattı.

İşkenceyi, sadece işkence olarak kalsa belki taşıyabilirdi Leyla. Vücudunu iyileştirir, acısını unutur, ayakta kalmanın bir yolunu bulurdu.

Onun duygu durumunu altüst eden, ardı arkası kesilmeyen her anı iğrençlik kokan tecavüzlerdi.

Genç kadının son ve belki de tek ümidi doğurmak olacaktı.

Ağrıya katlanmalı, bir yolunu bulup içindeki canlıyı çıkartmalıydı.

Leyla, doğumla birlikte, temizlenip temizlenmediğini görmek, hissetmek istiyordu.

İçinden çıkacak çocukla birlikte, o aşağılık polis müsveddesinin tesirinden kurtulacağını umut ediyordu.

Böylelikle, kendisinden bir parça olan çocuğuna da kıymamış olacaktı.

Güzel kadın, ruhunu sarıp sarmalayan bütün kanamaya rağmen, bugünü inatla beklemişti.

Aşağılık bir babanın eseri olmak, kuşkusuz bebeği kirletmiyor, yaşama hakkının elinden alınmasını gerektirmiyordu.

Leyla doğum çığlıkları atarken beyni süratle çalışıyor, "İşte o an geldi! Birkaç saat içinde, o iğrenç geceler ve aşağılık canavar geride kalacak, kendi hayatıma geri döneceğim" diye düşünüyordu.

***

Doğum başarıyla gerçekleşmiş, bebek sarılıp sarmalanıp annesinin kucağına bırakılmıştı.

"Ümit..." demişti canından çok sevdiği kocasının kulağına bebeğini göstererek Leyla. "Her zaman bir ümit var."

Ömer, önce güzeller güzeli karısının, sonra eline aldığı kızının alınlarına birer öpücük kondurmuş, "Ümit olsun o zaman kızımızın ismi Leyla. Olsun mu?" diye sormuştu.

Gülümseyerek "Olsun!" diye cevaplamıştı eşinin sorusunu güzel kadın.

***

İzmirli gelin için Adana'nın bütün gelenekleri uygulanmadıysa da, bazıları tabiatıyla vazgeçilmezdi.

Bebeğinin kırkı çıkana kadar takacağı kırmızı tülbent, Leyla'ya pek yakışmıştı. "Kusarım" dediği için, kayınvalidesi yağlı ballı pekmezli bulamaç ve közde pişirilmiş soğanlı ciğerde ısrar etmemişti. Al basmasın diye başucuna konulan Kuran'a ve onun

içine konulan ayna, tarak, iğne batırılmış soğana ses etmedi. Olsun versindi. Karyolasının ve özenle süslenmiş beşiğin altına bıçak konulmasına neyse ki Ömer karşı çıktı. Odada bulundurulması gereken sarmısak ise pencerenin kenarına iliştirilerek geçiştirildi. Leyla, odadaki aynaların kırmızı bezle kapatılmasına da aldırmadı. Yatağının etrafının kıl iple çevrilip götürülüp kapıya bağlanmasına "Düşerim!" diye karşı çıktı. Bebeğin beşiğine, yastığının altına ekmek kırıntıları konulmasına da izin vermedi.

Bunlar tabii Leyla'nın gözünün önünde olanlardı. Ayrıca bebeği kırk basmasın diye ilk kakalı bezin odanın kapısında bekletilmesinden, âdet gören ya da kısır kadınların loğusa odasına kabul edilmemesinden, kapının arkasına konulan satırdan ve karyolanın altında tutulan süpürgeden haberi bile olmadı.

***

Daha ilk emzirmesinde bebeğe dikkatle bakmış, gözlerinin simsiyah ve birbirine yakın olmasına takılıp kalmıştı.

Polis müsveddesinin tipik özelliğiydi gözleri. Birbirine yakın, çukurda, küçük ve simsiyahtılar.

Bir umut, Leyla bebeği kendisine benzer diye geçirmişti dokuz ayı.

Ve şimdi, karşısında, o iğrenç adamın bir kopyası bulunuyordu.

Tabii ki bir bebekti kucağındaki ve olup bitende kuşkusuz hiçbir suçu yoktu.

Öte yandan, Leyla'nınki de alabildiğine korkunç bir yaşanmışlıktı.

Talihsiz kadının kâbusları, doğumla birlikte tarihe karışmadı, tersine güncellendi.

YÜZ ON DÖRT

Ümit'in kırkı, çıkmak bilmedi.

Loğusa odasında asılı bulunan Saatli Maarif Takvimi'nin yaprakları 10 Nisan 1945'i gösterirken, Leyla, Ömer'in de yardımıyla toparlanmaya koyuldu.

Meftune Hanım ve Hatice gözyaşları içinde, çocuğun eşyalarını bir bavula yerleştirdiler.

Ömer ve Leyla da kendileri için iki bavul hazırladılar.

Rafet Osman Bey, en güvendiği şoförüyle Volvo PV801'ini gelini, oğlu ve torununa tahsis etti.

Hatice ve çiftliğin çalışanları, Leyla ve Ömer'i taşıyan mavi otomobil çiftlikten İzmir'e doğru yola koyulurken, arkaları sıra taslar dolusu sular döktüler.

Ağabeyi ve ailesi evden ayrılırken, Hatice annesine sokularak "Yine gelirler değil mi anne?" diye sordu.

Üzgün kadın bu soruya "Tabii gelirler kızım" diye cevap verirken Rafet Osman Bey'e baktı ve "Gelirler değil mi?" diye sordu.

Aynı anda, otomobilin içinde Ömer sağ koluyla kızını sarmalarken, diğer kolunu Leyla'nın omzuna attı ve "Babaannen Ümit'i görünce çok sevinecek" dedi.

Leyla sesini çıkarmadı. Sadece başını salladı.

***

Telgraf çekildiği için babaanne hazırlıklarını tamamlamış, torununu, bebeği ve damadını beklemeye koyulmuştu.

Kapı çalınınca merdivenleri telaş içinde indi. Ömer'in uzattığı bebeğe sevgiyle uzandı, bağrına bastı.

İlk yirmi sekiz günün içinde düzenlenmesi gereken Şalom Nekeva,* Brit Bat,** Vijola*** törenleri yapılamamış olsa da, yerine getirilmesi gereken bir sürü Yahudi**** âdeti vardı.

Yaşlı kadın Leyla'nın yatağına ve Ümit'in beşiğinin başucuna Mezmurlar***** yüz yirmi birinci babın yazılı olduğu bir dua muskasını çoktan koymuştu. Bebeğin yatacağı beşiğe kırmızı bir kurdele ile şerit çekmiş, torununun boynuna asılmak üzere bir de muska hazırlatmıştı. Ayrıca İzmir'in ermiş gözüyle bakılan hahamına gitmiş, bir kâğıda Lilith'in on sekiz adını alt alta yazdırıp muska haline getirtmişti. Bu da Leyla ve Ümit'in yatacağı odanın bir duvarına asılmıştı.

Yaşlı kadın bebek beşiğe konulduğunda, şifoniyerin üzerinde bulunan ve ailesinin asırlardır kullandığı şofarı****** Ömer'e uzattı ve "Lütfen üfler misin? Loğusanın odasında üflendiğinde kötü ruhları kovar" dedi.

Kendi ailesinin dünya kadar batıl itikadına saygıyla boyun eğmiş olan genç adam tebessüm ederek yaşlı kadından boynuzu aldı ve üfledi.

Ardından "Nasıl iyi üfleyebildim mi?" diye sordu.

---

* Kıza Selam töreni. Erkek için yapılan Şalom Zahor'dur.

** Erkeklerde yapılan Birit Mila'ya yani sünnete denk düşer. Kız çocuğuna kısmet, şans dileme anlamına gelir. Şükür yemeği ile kutlanır.

*** Kız çocuğuna ad verme töreni. Sekiz ile kırk gün arasında herhangi bir günde isim verilir. Törenden sonraki ilk cumartesi günü sinagogda tören yapılır, çocuk kutsanır.

**** Yahudi olmak için bir Yahudi kadın tarafından doğurulmak şarttır.

***** Zebur diye de bilinir, ilahi ve dua kitabıdır.

****** Koç boynuzu.

Yaşlı kadın, üzülmesin diye damadını "Tam bir Yahudi gibi" diye cevapladı.

Ömer hem kendisinin hem de Leyla'nın, çok değil bir yıl öncesine kadar tanrıtanımaz olduklarını hatırladı ve tebessüm etti.

Biri Adana'nın öteki İzmir'in derinliklerinden, bilimin egemen olduğu dünyalara yelken açtılarsa da çok uzaklaşamamış, ilk fırtınada evlerine savrulmuşlardı.

Genç adam bebeğin biberonuna konulacak sütü ısıtmak için mutfağa doğru giderken, dinlerin dayatmalarına hem Leyla'nın hem de kendisinin iyi dayandıklarını düşündü. Ardından "Merak ediyorum bu daha ne kadar sürecek?" diye söylendi.

Genç adama göre, yarınlara dair plan yapmaya başlamasının zamanı gelmişti.

YÜZ ON BEŞ

Bahar İzmir'e geldiyse de Leyla'nın semtine bile uğramadı.

Gece ve gündüz her an kendisini kötü hissediyordu.

Güzel gözleri içeriye çökmüş, dünya güzeli beyaz yüzü griye dönmüş, kızıl ve dalgalı saçlarının ışıltısı neredeyse tümden sönmüştü.

Yemiyor, içmiyor, Ömer'in getirdiği gazete ve dergilere bile bakmıyordu.

Genç kadın, Adana'dan ayrıldığı günden itibaren, bebeğine meme vermeyi de kesmişti.

Babaanne "Yolculuk nedeniyle sütten kesilmiş olmalı" dedi Ömer'e.

Duyduğu, genç adamın aklına yattı.

Neyse ki Ömer ve yaşlı babaanne çocuk için seferber olmuş, sütçüden günlük süt, sakatatçıdan paça tedarik edilmeye başlanmıştı.

Yaşlı kadın, paçadan yapıp tülbentten geçirdiği çorbanın anne sütünün yerini tutacağından emindi.

Ümit, annesinin tersine, alabildiğine iştahlıydı.

***

İlerleyen günlerde, Leyla birkaç psikiyatra götürüldü.

Babaanne Ömer'le arada bir bu konuyu da konuşuyor, her defasında "Mutlaka yeni bir doktor bulmalıyız. Bence bu doktor da çare olmadı" diyordu.

Böyle olunca Ömer sokaklara düşüyordu. Geçen süre zarfında, İzmir'in bütün psikiyatrları Leyla'yı bir kez gördüler.

İçlerinden biri "Post natal depretion" dedi.

Öteki teşhisi Türkçe koydu ve "Doğum sonrası çöküntü" diyerek birkaç ilaç yazdı.

Bir diğeri "Bebeği emzirmediğine göre, şu ilaçları da kullanabilir" diyerek bir başka reçete bırakıp gitti.

Ömer, doktorlara eşinin bir yıl kadar önce Sansaryan Han'da işkence gördüğünü anlatmadı. Kaldı ki, kendisi de buzdağının sadece görünen yanının farkındaydı.

Leyla, aradan bir yıl geçmiş olmasına karşın, uğradığı ağır tecavüz konusunda kimseye tek kelime etmemişti.

Doktorların irdeleyen sorularına da cevap vermemeyi tercih etti.

Haplar ve iğneler uyuşmasını sağlıyorsa da tesirleri geçer geçmez, genç kadın yeniden içinden çıkılamaz düşünceleriyle boğuşmaya başlıyordu.

***

Ömer, bazı doktorların tavsiyelerine uymuş, durumu zamana bırakmıştı.

Yaşlı babaanne de çözümü sinagogları dolaşmakta arar olmuştu.

Leyla'yı ölesiye seven iki insan el ele vermiş, yeni can Ümit'i yaşatmanın, büyütmenin peşine düşmüşlerdi.

Yaşlı kadın, zaman içinde Ömer'e bir damat değil bir evlat gibi davranmaya başlamıştı. Bu koca yürekli delikanlının

yerinde kim olsa dayanamaz, çocuğunu da alır çeker giderdi. Güngörmüş kadın, durumun gayet iyi farkındaydı.

Leyla için geçmek bilmese de aylar geçmeyi sürdürüyordu.

***

Sonbahar geldi, yapraklar dökülmeye başladı.

Ömer bir sabaha karşı uyandığında, Leyla'nın yanında olmadığını gördü.

Ümit beşiğinde, derin bir uykudaydı.

Delikanlı kalktı, önce banyoyu yokladı, sonra mutfağa bakmayı akıl etti. Belki de Leyla'nın karnı acıkmıştı.

Geçtiği her yerde ampulleri açık bırakıyordu...

Sonunda merdivenlerden aşağı indi ve taşlığın da lambasını yaktı.

Leyla, üst katın sahanlık tırabzanına bağladığı bir ipi boynuna geçirmiş ve kendisini aşağıya sallandırmıştı.

Genç adamın "Hayır!" çığlığı, taş evin duvarlarında yankılandı.

Babaanne, torununun ipin ucunda sallanan vücudunu daha merdivenlerden aşağı inerken gördü. Bayıldı. Başını sağa sola çarparak aşağıya kadar yuvarlandı.

Genç adam "Hayır!" diyor, başka tek kelime edemiyordu.

YÜZ ON ALTI

Leyla intihar etmeden önce iki mektup yazmış, başucundaki komodinin üzerine bırakmıştı.

Bu mektuplardan uzunca olanı Ömer'eydi:

"Sevgilim, dayanamadım. Özür dilerim. Sana, neden böyle davrandığımı anlatmam lazım. Bu, benim sana borcum. Sansaryan Han'da gördüğüm sadece işkence değildi. Emin ol, işkenceyle kalsaydı atlatırdım. Dayağın yanında çok da ağır tecavüze uğradım. Adının Muzaffer olduğunu öğrendiğim siyasi şube polisi, orada kaldığım sürece, her gece defalarca ırzıma geçti. Küçük ve siyah gözleri birbirine çok yakın bu iğrenç adam, beni kirletti. Vücudumun her yerinde hâlâ onun elleri varmış gibi geliyor. Dayanamıyorum. Dayanamayacağım. Daha da kötüsü, dokuz ay on gün boyunca, karnımda o iğrenç adamın çocuğunu, Ümit'i taşıdım. Belki bana benzer diye umuda kapıldığım zamanlar oldu. Kürtaja bu nedenle yanaşmadım. Çocuk belki de bana benzer diye düşündüm. Benzese derdime ne kadar ilaç olurdu, bilmiyorum. Yine de denedim. Varlığımla seni ve babaannemi ne kadar zorladığımın farkındayım. Dediğim gibi çocuğu ben doğurdum ama ona imzasını Muzaffer denilen o iğrenç polis attı. Anlayacağın, varlığıyla beni, Sansaryan Han'ın dışında da rahat bırakmadı. Biliyorum, günahsız da olsa Ümit'e her bakışımda o alçağı hatırlayacağım. Buna

katlanamam. Bundan sonrasını sana bırakıyorum. Ümit'i büyütmek ister misin bilmiyorum. Babası olacak o alçağa verebilirsin ya da bir yetiştirme yurduna terk edebilirsin. Bunun için sana kızmam. Seni çok ama çok sevdim bir tanem. İntiharımın seni ne kadar üzeceğinin farkındayım. Ama yaşarsam (buna yaşamak denirse tabii) daha da çok hırpalayacağımdan da eminim. Bu nedenle elveda. Zannetmiyorum ama varsa cennette görüşürüz sevgilim."

Leyla, ikinci ve kısa mektubunu ise babaannesine yazmıştı:

"Canım babaannem, neden böyle yaptığıma sakın kafanı yorma. Sana, dünyanın en iyi insanı olan Ömer'i yadigâr bırakıyorum. Yerime onu koy, çok sev. Cennette seni bekliyor olacağım. Seni çok seven torunun Leyla."

***

Ömer, önce kendini ayağa kaldırdı. Mecburdu buna. Bakması gereken bir çocuk ve alınması gereken bir intikam vardı.

Leyla İzmir'de, Yahudi geleneklerine göre, atalarının yattığı mezarlığa defnedildi.

Çok küçük olduğu için, kızı Ümit cenaze törenine katılamadı.

Ömer, törenden birkaç gün sonra yaşlı kadına "Müsaade ederseniz birkaç gün sonra, bebekle Adana'ya dönmek istiyorum" dedi.

Leyla'nın babaannesi damadının bu sözleri üzerine "Anlıyorum" dedi. Başka söyleyecekleri de vardı.

"Her an göçüp gidebilirim bu dünyadan, biliyorsun. Beni hayata bağlayan sadece Leyla kalmıştı. Artık o da yok. Sana avukatımın adını, adresini, telefonunu yazıp vereceğim. Her şeyimi sana, dolayısıyla Ümit'e bırakıyorum, haberin olsun."

Yaşlı kadın konuşmasının bu noktasında derin bir nefes aldı ve zor zahmet "Seni Leyla kadar sevdim oğlum. Bana da Leyla'ya da çok iyi geldin" dedi. Sonra hıçkırıklara boğularak odadan çıktı.

***

Ömer enkaz halinde ve minik Ümit'i de alıp, babasının gönderdiği otomobille İzmir'den ayrıldı.

İlk karşılaşmalarında, olup bitenleri annesi, babası ve kardeşinin olduğu aile meclisinde anlattı. Leyla'nın uğradığı tecavüzden söz etmek içinden gelmedi. İntihara hamileliğin ve doğumun yol açmış olabileceğini söyledi, geçti.

Genç adam, ertesi gün, Rafet Osman Bey'le özel bir konuşma yaptı.

"Halletmem gereken küçük bir iş var baba. İstanbul'a gideceğim. Bir aydan fazla süreceğini sanmıyorum. Sonra buraya döneceğim. Niyetim bir yolunu bulup Fransa'ya gitmek. Biliyorsun Fransızlar Paris'i geri aldı.* Yeniden kurulma sürecinde her türden insana kapılarını açacaklardır. Ümit'i de alıp oraya gidersem rahat ederiz diye düşünüyorum. Biliyorsun hâlâ kaçağım ve Ümit için bunu yapmam lazım. Yakalanırsam hem annesiz hem babasız büyümek zorunda kalacak. Biliyorum siz

* 25 Ağustos 1945'te Alman General Dietrich von Choltitz Montparnasse Garı'nda teslim oldu.

varsınız ama büyürken ben de yanında olmak istiyorum. En azından, gıyabımda verilen hapis cezası kalkana kadar ortadan kaybolmam şart. Sonrasını düşünürüz."

Ömer babasına uzun uzun Ümit'in Leyla'dan bir yadigâr olduğunu, bundan sonraki hayatını onu en iyi biçimde yetiştirmeye adayacağını anlattı.

Konuşma süresince iki adamın gözleri sık sık yaşardı.

Görmüş geçirmiş ve ailesine son derece düşkün Rafet Osman Bey, kısmen de olsa oğluna hak verdi.

Bir ara "Biliyorsun burada olmanız halinde sizi koruyabilirim. Adana'da bir orduyu saklarım, dünyanın haberi olmaz" dese de, delikanlıyı fikrini değiştirmesi için çok zorlamadı.

Ömer'in, yürümeye başladığı günden itibaren kafasına ne koyduysa yaptığını gayet iyi biliyordu.

Aslında, armut da zaten dibine düşmez miydi? Kendisi de öyle değil miydi?

Önemli olan oğlunun mutluluğuysa, uzaktan da olsa bunu sağlayabilirdi.

"Ömer, biliyorsun bir tane oğlum var. Senin için her şeyi yaparım. Ben de, sen İstanbul'dan dönene kadar Paris'e kazasız belasız nasıl ulaşabileceğinizi araştırırım. İşin o kısmını bana bırak."

Babasından aldığı bu destek sayesinde, Ömer'in üzerinden büyük bir yük kalktı.

Rafet Osman Bey konuşmasını sürdürdü.

"Ailemize oradan yardımda bulunmak ister misin bilmem. Fransa'da gelişen teknolojilerden haberdar olmak isterim. Adana'da sanayinin geliştirilmesi konusunda hevesim sürüyor. Belki bu yolla beni oradan destekleyebilirsin."

Sonra çok ender attığı kahkahalarından birini attı Rafet Osman Bey.

"Hem böylece para da kazanmış olursun!"

Ömer hiç alınmadı. Babasının kendisine para göndermek için bahane yaratmaya çalıştığının gayet iyi farkındaydı.

YÜZ ON YEDİ

"İşte..." diye düşündü Ömer. "Oturmuş dünyayı yutmaya çalışıyorlar!"

İstanbul'a doğru çıktığı tren yolculuğuna, bütün gazeteleri alarak başlamıştı ve yolu uzundu.

Genç adam, vakti de bol olduğu için, gazetelere yansıyan fotoğraftan İngiltere, ABD ve SSCB'nin bir numaraları olan Churchill, Truman ve Stalin'in oturuşlarını ve yüzlerindeki ifadeleri tek tek inceledi.

Üçünün de yüzünde, üzüntünün zerresini göremedi.

Dünya en kanlı savaşlardan birini geride bırakmışken, onların iştahla başka halklara ait olan ülkeleri paylaşmaya çalışıyor olmalarını alabildiğine yadırgadı.

Savaşta tahminen altmış beş milyon insan ölmüştü. En acısıysa, bunlardan sadece yüzde otuz üçü askerdi. Sadece bir önceki büyük harpte ölenlerin yüzde doksan beşinin asker olduğu göz önünde bulundurulduğunda bile, İkinci Dünya Savaşı'nın insanlık açısından ne büyük bir yıkım olduğu anlaşılabilirdi.

Genç adam, yalnız bu nedenle bile "Dünyayı, biz büyükler paylaştık!" manasına gelen bu pozu kabullenemedi, büyük rahatsızlık duydu.

O fotoğrafın içinde Stalin'in olmasınaysa her şeyden çok şaşırdı, üzüldü, kızdı.

Stalin, Potsdam'da yapılan bu konferansla birlikte Polonya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Doğu Almanya'yı resmen teslim alıyor, SSCB'ye bağlıyordu.

Ömer, Rosa Luxemburg'un tezlerini savunmaktan, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı* nedeniyle vazgeçtiğini hatırladı. Saatlerce "Kim sordu bu ülkelerin yurttaşlarına hangi tarafta yer almak istediklerini?" diye düşündü.

İngiltere ya da ABD veya öteki Batılı ülkelerden beklentisi bu olmasa da SSCB gibi sosyalizmi savunduğunu söyleyen bir ülkeden bunu beklemek en doğal hakkı değil miydi?

***

Yol boyu, konuşabilse Nâzım'ın ve Reşat Fuat'ın bu konularda neler söyleyebileceklerini düşündü.

Büyük bir çoğunluğu şimdi Türkiye'nin farklı hapishanelerinde çile dolduruyorsa da, Ömer partisinin tepe kadrolarının hepsinin, bu fotoğrafa bakıp, SSCB'nin kazandığı zaferden mutluluk duyduklarından emindi.

Sosyalist ulusların arasına yenileri katılmıştı ya, kimin umurundaydı o ülkelerin vatandaşlarının ne düşündüğü!

Tabii ki, işçi sınıfının diktatörlüğü yolunda çaba göstermişti Ömer.

İstediği tabii ki sosyalizmin yaygınlaşmasıydı.

Öte yandan, onun işçi sınıfı diktatörlüğünden anladığıyla, ötekilerin anladığı belli ki çok ama çok farklıydı. Yavaş da olsa, bu farkın ne olduğu ortaya çıkmaya başlamıştı.

Ömer ilk olarak, Komintern'in ülkelere nasıl davranmaları gerektiğini dikte etmesi üzerine ayrımına varmıştı bunun. Sonra da arkası gelmişti zaten.

---

* *Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı*, V. İ. Lenin tarafından Şubat-Mayıs 1914 yılları arasında yazıldı. Amacı, Rosa Luxemburg'un Norveç ve Polonya'da yaşanan ulusal sorunlara ilişkin yazdığı makaleyi eleştirmekti.

Sovyetler Birliği'nde uygulananın, kitaplarda yazan ve hayali kurulan sosyalizm olmadığını, en çok da savaş göstermişti genç adama.

***

Ömer'in yalnız gerçekleştirdiği uzun tren yolculuğu, sıkı bir iç muhasebe yapmasını, bir anlamda aydınlanmasını sağlamıştı.

Yolculuk sayesinde, yaklaşık yirmi yıldır peşinden koştuğu, enerjisini son noktasına kadar kullandığı, bu uğurda canından çok sevdiği eşini yitirdiği sosyalizmi, geriye doğru hatırlamalarla masaya yatırmıştı.

Ne yazık ki, girdiği bu hesaplaşmadan pek de mutlu çıkmamıştı.

Tren Haydarpaşa'ya doğru yaklaşırken, Ömer solunda Pavli Adası'nı gördü. Üzüldü. "Nâzım'la, parti içinde muhalefet yaptığı günler üzerine asıl şimdi konuşmak isterdim" diye düşündü. Pavli'de yapılan toplantı sonrası, ne büyük bir mücadeleye girmiş ve nasıl hezimete uğramıştı şair.

Adını tam koymak gerekirse, kafası ezilmişti büyük şairin. Üzerinde adeta bir böcek gibi tepinilmiş, kendi dergisi olan *Kızıl İstanbul*'da, boynuna "hain ve polis ajanı" yaftası asılmıştı.

Keşke bir kez daha görebilseydi Nâzım'ı. Çok isterdi bunu ama imkânsızdı.

Biri hapiste öteki kaçak iki yoldaş olarak, kim bilir yolları bir daha ne zaman kesişirdi.

YÜZ ON SEKİZ

Genç adam babasının tavsiyesine uydu ve Ahmet Mandacı kimliğiyle Pera Palas'a yerleşti.

Rafet Osman Bey "Yakalanmak istemiyorsan iyi giyin, pahalı yerlerde kal ve yemeğini ye, izbelerden uzak dur" diye uyarmıştı oğlunu.

Ömer İstanbul'a sadece işadamlarının ve politikacıların parasının yetebileceği kadar lüks bir yolculuk gerçekleştirmişti.

Şimdi de Pera Palas'taydı işte.

İple çektiği küçük bir işi vardı İstanbul'da.

***

İlk olarak Tayyare Apartmanları'nın önündeki durakta Sadakat Hanım'ı buldu.

Üzmemek için anlatmadı kadına Leyla'nın başına gelenleri. İyi olduğunu, birlikte İzmir'de onun babaannesinin yanında yaşadıklarını söyledi.

Sadakat Hanım'ın da ona söyleyecekleri vardı. "Öteki tutukluların avukatlara anlattığına göre, çok işkence görmüş zavallım. Yine de konuşmamış. Atlatmasına sevindim. Birkaç mektup geldi. İsterseniz yarın aynı saatte burada vereyim size."

"Olur" dedi ve Sadakat Hanım'a veda etti Ömer.

Sonra Sirkeci'ye Sansaryan Han'ın önüne gitti, sağa sola göz attı, bir plan yaptı.

***

Ömer, Tahtakale'den aldığı elden düşme kıyafetlerle, Sansaryan Han'ın önünde günler ve geceler boyu arada bir simitçi, bazen ayakkabı boyacısı olarak polis Muzaffer'i bulmaya çalıştı.

İçinden hiç gelmese de birçok polise simit sattı, ayakkabısını boyadı, yüzlerine bakıp gözlerinin siyah, birbirine yakın ve içeriye çökük olup olmadığını inceledi. Hepsiyle ayrı ayrı sohbet geliştirdi.

Sonunda, Muzaffer isimli ırz düşmanının hangisi olduğuna kesin kanaat getirdi.

Bir keresinde ayakkabısını da boyadı ve para üstünü vermek için "Muzaffer Ağabey, paranın üstü" diye arkasından seslendi. Adam geri döndü ve adını hiç yadırgamadan "Kalsın!" dedi.

Sonra, Sansaryan Han'a kaçta girdiğini, kaçta çıktığını, hangi günler nöbete kaldığını önce aklının bir köşesine, geceleri de bir kâğıda yazdı. Çetele tuttu.

Polis Muzaffer Yedikule'de oturuyor, işine trenle geliyor, evine trenle dönüyordu.

Oturduğu evi de buldu Ömer. Biri on beş, öteki on iki yaşında iki kız çocuğu olan, çevresinden itibar gören bir adamdı.

Genç adam, heyecanla beklediği hesaplaşma gününün iyice yaklaştığını hissediyordu.

***

O sabah, Pera Palas'ta sabah kahvaltısını ederken, "Gömdüklerimin arasından, en tesirli olanı çıkartmanın vakti geldi!" diye söylendi.

Öğlene doğru Sirkeci'den trene bindi, Kumkapı'da indi, Cinci Meydanı'nın arkasına, tren yoluna geçti.

Zamanında saklamış olduğu silahları, koyduğu yerde bulacağından emindi. Su geçirmesin diye mumlu bir brandaya kat kat sardığı silahları kovuktan çıkardı. Aralarından en beğendiği revolveri ve bir kutu kurşunu aldı. Ötekileri tekrar, aynı yere gizledi. Yanında getirdiği makine yağıyla tabancanın bakımını gayet güzel yaptı. Saat gibi çalıştığından emin oldu. Doldurdu.

Tam tren geçerken havaya doğru birkaç el ateş etti. Gülümsedi.

Genç adam dolu silahını beline koyarken "Nazi askerlerine karşı kullanacaktım, sana nasipmiş Muzaffer Efendi!' diye söylendi. Yedek mermileri de pantolonunun ceplerine eşit olarak dağıttı.

Yaptığı hesap doğru çıkarsa, polis hazretleri bugün nöbete kalmayacak, saat yedi gibi Sirkeci'den kalkan trene binecek, Yedikule'de inecekti.

YÜZ ON DOKUZ

Tam da delikanlının beklediği gibi oldu.

Polis Muzaffer iki küçük, siyah, birbirine yakın gözüyle gara girdi. Gişeden biletini satın aldı ve her zaman yaptığı gibi ilk kompartımana girip oturdu.

Ömer kendinden emin olarak ikinci kompartımana yerleşti ve trenin Cankurtaran, Kumkapı, Yenikapı, Kocamustafapaşa istasyonlarını geride bırakışını izledi.

Biliyordu, Muzaffer şerefsizi Yedikule'de trenden inecek, Aksaray'la Belgrad Kapısı'nı* birbirine bağlayan caddenin karşı tarafına geçecek, üçüncü sokağa dönecekti.

Ömer, silahını adam daha üçüncü sokağa girmeden beline dayayacaktı.

***

Genç adam etrafa şöyle bir göz attı. Kimsenin kimseyle ilgilendiği yoktu.

Sağ elindeki silahı ceketinin altından polisin beline dayarken, sol koluyla da koluna girdi ve "İyi akşamlar Muzaffer Bey, benimle geleceksin" dedi.

Şaşıran adam sendeleyince koluyla adamı toparladı.

---

* Belgrad Kapısı, sur içinden dışarıya çıkmak üzere yapılmış, ikinci büyük askeri kapı. Kanuni Sultan Süleyman Belgrad'ı fethettikten sonra yanında getirdiği esnafı buraya yerleştirdiği için bu ismi aldı.

"Birkaç sorum olacak. Ya onları cevaplar ve yaşarsın, ya da seni şimdi burada öldürürüm!"

Yeterince sert ve tesirli çıkmıştı sesi.

Polis memuru güçbela "Sor ne soracaksan, söyleyeyim" dedi.

"Burada olmaz. Biraz yürüyeceğiz ve uygun zamanda belinden silahını alacağım. En küçük bir hareketinde, kurşunu beline yersin. Anladın mı?"

Başını salladı polis Muzaffer.

Ömer ve polis memuru uzunca bir süre yürüdüler. Evlerin bitip bostanların başladığı noktada, genç adam elini polisin beline götürdü ve silahını alıp, ceketinin sol cebine koydu.

Silah taşıdıkları için her ikisi de ceket giymiş, bu nedenle alabildiğine terlemişlerdi.

Muzaffer genç adama "Cebimden mendilimi alıp yüzümü silebilir miyim?" diye sordu.

"Hayır şerefsiz herif! Silemezsin! Yaptığın işkencelere say!"

Ömer'in verdiği cevap polis memurunu iyice korkuttu.

Genç adamın tam da hesapladığı gibi, surlara hava kararırken ulaştılar.

Ömer polisi, daha önce defalarca gelip yer tespit ettiği kale yıkıntılarının ve bostanların arasından yürüttü.

Yaptığı araştırmalarda, bostancıların akşamüstü bostanları sulayıp evlerine gittiklerini görmüştü.

YÜZ YİRMİ

Güneş tümüyle batmış, yerine muhteşem bir ay doğmuştu.

Uzun uzun bekledi Ömer. Ağustosböceklerinin seslerini dinledi.

Geçen süre zarfında, sürekli olarak, karşısındaki adamın birbirine yakın, küçük, siyah gözlerine baktı.

Karar verdiği gibi, en sakin haline ulaşmıştı.

"İşkence yaptın!" dedi ilk olarak.

Polis Muzaffer anlamamış gibi "Kim yapmış?" dedi.

Ömer gülümsedi "Sen!" dedi ve ekledi. "Üstelik tecavüz de ettin!"

Sanki polisle değil de kendisiyle konuşur gibiydi.

Öyleydi de.

Ayrıca yanında Leyla'sı da vardı.

Zaman zaman onunla da konuşuyordu genç adam.

"Bak sevgilim, işte o şerefsiz adam tam karşımda. Müsaade edersen, ona senin adına söyleyeceğim bir çift laf olacak. Ona işkencenin kötü bir şey olduğunu anlatacağım. Tecavüzün bir insanın hayatına mal olabileceğinden söz edeceğim."

Sakin bir biçimde kendisiyle halleşirken aniden kontrolünü kaybetti ve bağırdı Ömer.

"Karıma tecavüz ettin sen orospu çocuğu!"

Sesi o kadar gür çıktı ki kendisi bile şaşırdı.

Elindeki revolveri bir kenara koydu, polise ait, cebinde epeydir ağırlık yapan tabancayı aldı, şarjörünü çıkardı, namlusunu boşalttı ve ayaklarının dibine attı.

Kendisini şaşkınlık içinde izleyen adamın suratına okkalı bir yumruk indirdi.

Ay ışığında adamın ağzının burnunun kanla dolduğunu gördü.

Sonra defalarca vurdu.

Sersemleyen adamı yüzükoyun yatırdı, daha önce tam o noktaya bıraktığı biri çok büyük, öteki büyük iki taştan büyük olanı eline aldı, adamın sağ elini yakalayıp çok büyük taşın üzerine koydu.

"Karıma dokunduğun parmaklarını teker teker kıracağım!" dedi ve dediğini yapmaya koyuldu.

Önce işaretparmağı hariç bütün parmaklarını kırdı.

Polis Muzaffer'in bu esnada çıkarttığı sesleri ve haykırışları duymadı bile.

Uzunca bir zamandır düşünüyor, bekliyordu bu anı.

Kendi kendiyle çok hesaplaşmış, işkenceye işkenceyle karşılık vermenin doğruluğu yanlışlığı üzerine çok düşünmüştü.

Sonunda, alttan alta yaptığı bu derin muhasebeyi "Bu siyasi, hukuki, sosyal bir mesele değil. Tamamen kişisel!" diyerek kestirip atmıştı. "Leyla'ya en aşağılık biçimde tecavüz etti, hamile bıraktı. Onun ölümüne yol açtı. Canımı benden aldı."

Ömer, böylesi bir durumun mahkemesinin, hukukunun, adaletinin olmayacağını düşünmüş, kendisini buna ikna etmişti.

Adalete gidemeyeceğini biliyordu. Derdini hiçbir savcının, hâkimin, hukukçunun, kulağını vererek dinlemeyeceğinden emindi.

Tecavüze dair şahit isteyecekler, işkenceye kılıf uyduracaklar, eşinin neden yasadışı işlere bulaştığını soracaklardı. Biliyordu.

Düzenin muhafızları, kendilerinden biri olan polis efendiyi aklamak için ellerinden geleni yapacak, nihayetinde de sırtını sıvazlayarak salıvereceklerdi.

Genç adam, her şeyin tam da böyle gerçekleşeceğinden emindi.

Kendisiyle yaptığı her konuşmayı, Leyla'nın tecavüzcüsünü cezasız bırakmamaya yemin ederek bitirmişti.

Ve işte şimdi buradaydı!

Muzaffer'in üstünde oturup, sağ elini özenle, isteyerek, hoşuna giderek parçalarken, Leyla'nın mektubunda neler yazdığını bir kez daha düşündü.

"Sıra sol elinde!" dedi, adamın vücudunu sağa çekip bu kez sol elini çok büyük taşın üzerine koyarken.

Kocaman elleriyle, polisin yumruk yaparak kurtarmaya çalıştığı sol elini açtı, büyük taşın üzerine yaydı, görece küçük taşı öteki eline aldı ve az önce sağ eline yaptıklarının aynısını bu kez sol elinin bütün parmaklarına yaptı.

Adamın haykırışlarından, yalvarışlarından bir tekini bile duymadı.

Her vuruşunda duyduğu, Leyla'sının Sansaryan Han'da gökyüzüne yükselen sesinin geri dönen sedasıydı.

***

Genç adam, elleriyle işini bitirdikten sonra, kan ve ter içinde kalmış polisi ters çevirdi, sırtüstü yatırdı.

Yine çok büyük ve büyük iki taş parçasını kullanarak, önce sağ bacağının sonra sol bacağının kavalkemiklerini kırdı.

Ömer, acılar içinde kıvranan adamın tam dibine oturdu ve derin bir nefes aldı. Ağzını adamın kulağına yaklaştırıp "Nerede oturduğunu biliyorum" dedi.

Adamın kendisini duyup duymadığından emin değildi ama önceden hazırlamış olduğu ilk cümleyi eksiksiz söyledi.

Ardından, yine adamın kulağına bu kez de adresini söyledi.

Hazırlığını tam yapmıştı.

Aylardır hazırladığı planı tam olarak uygulamakta kararlıydı.

"Güzel bir karın ve iki tane güzel kız çocuğun var."

Biraz ara verdi konuşmasına, sonra devam etti.

"Ne yapacağım şimdi biliyor musun?"

Acıdan bayılan adam cevap veremedi.

"Benim vaktim var!" diye bağırdı Ömer. Adamın yüzünü tokatlayarak kendine gelmesini sağladı ve sorusunu tekrar sordu.

"Şimdi ne yapacağımı biliyor musun?"

Polis Muzaffer cevap vermedi.

Ömer ısrar etmekten vazgeçti.

Zaten bir türlü içine sindiremediği, gelip hep takıldığı noktayı atlamaya, planını bozmaya karar verdi.

Becerebilse, yapmayacak da olsa "Şimdi gidip hem karını, hem de iki kız çocuğunu sikeceğim! Duyuyor musun beni?" diyecekti.

Kurulması şöyle dursun, düşünülmesi bile iğrençlik kokan bu cümleyi, sadece adamdan intikam almak için söylemeye ant içmişti.

Yapamadı. Utandı. Söyleyemedi.

Sadece bu sözleri söylemek için tokatlayarak kendine getirdiği adamın kanlı yüzüne, kırıp parçaladığı parmaklarına, kavalkemiklerini kırdığı bacaklarına ay ışığında bir kez daha baktı ve ayağa kalktı.

Önce gidip polisin beylik tabancasını yerden aldı, şarjörünü yerine taktı, silahın ağzına bir mermi sürdü ve ulaşılabilecek bir yere koydu.

Sonra az ileriye koyduğu revolverini eline aldı, boşalttı, ayağının altında duran büyük kanlı taşın üzerine koydu. Daha küçük öteki kanlı taşı aldı ve silahını parçaladı.

Ceplerine koyduğu kurşunları çıkardı, etrafa saçtı.

Gidebilirdi.

YÜZ YİRMİ BİR

Ömer sabaha karşı Pera Palas'tan ayrıldı, ilk vapurla Haydarpaşa'ya geçti.

Trene ilk binen o oldu.

Yemekli vagona geçip bir çay istedi, Sadakat Hanım'ın verdiği, Nâzım'dan gelen ve okunmak için cebinde bekleyen mektubu açtı.

Özellikle okumamıştı mektubu Ömer. Nâzım'dan gelecek bir şiirin, bir lafın planını uygulamasının önüne geçebileceğini düşünmüştü.

***

"Ses verin çocuklar! Evinize üç mektup yazdım, bir sürü şiir gönderdim. Okudunuz mu? Elinize geçmemiş olabileceğini düşünerek, küçük bir not yazıp bir kez de bu adresi deniyorum... Birkaç gün önce annem, Piraye, Samiye ve yeğenlerim Hikmet ve Ayşe, hepsi bir günde geldiler. İki gün kalıp gittiler... Siz ne yaptınız? Nerelerdesiniz?"

Ömer, Nâzım'ın gönderdiği, Leyla'nın ofisine gelen mektubu defalarca okudu.

Belliydi, merak ediyordu ağabeyi kendilerini.

Ne Leyla'nın gördüğü ağır işkenceden, uğradığı tecavüzden haberdardı ne de hamile kaldığından.

Tabiatıyla İzmir'e ve Adana'ya gittiklerini de bilmiyordu.

Nâzım'ın bildiği tek şey, gazetelerden okuduklarıydı. Anti faşist cepheye mensup kim var kim yoksa yakalanmış, başta Reşat Fuat olmak üzere hepsi hâkim karşısına çıkartılmış, uzun süre hapis cezalarıyla hapishanelere gönderilmişti.

Belli ki avukatlardan Leyla'nın yakalandığını, sonra salıverildiğini öğrenmiş ama Ömer'e dair tek bir kelime bile işitmemişti şair.

"Deli oluyordur bizden haber alamadığı için" diye düşündü.

Uzun sürecek yolculuğunda neyi nasıl anlatabileceğini düşünecek, yazma denemelerinde bulunacak, sonra ya gönderecek ya da vazgeçecekti.

***

Yol boyu onlarca denemede bulundu Ömer.

Leyla'ya olanları yazmaya çalıştı olmadı.

Leyla'ya olanları es geçip yazmaya çalıştı o da olmadı.

Bir mektupla nasıl anlatırdı güzeller güzeli eşinin hamile kaldığını, hatta doğurduğunu, ama çocuğun işkencecisinden olduğunu?

Sonra nasıl söylerdi Nâzım'a, bir sabah kalktığında Leyla'sını kendisini asmış bulduğunu?

Mesela, Leyla'nın bu dünyadan göçerken bıraktığı mektubu kopyalayıp gönderebilir miydi Nâzım'a?

Gönderemezdi.

Tek başına hiçbir şey ifade etmezdi ki!

Arkasıyla, önüyle anlatabilirdi belki. Hatta o esnada okutabilirdi de mektubu.

Doluya koydu almadı, boşa koydu dolmadı.

***

Ömer, babasının Yenice'ye gönderdiği otomobile binmeden önce günün bütün gazetelerini aldı.

Otomobilde gazetelerden ilkini açar açmaz bir manşet gördü.

"Belgrad Kapısı'nda esrarengiz polis ölümü!"

Genç adam, haberin metnini heyecan içinde okumaya koyuldu.

"Dün sabah, Yedikuleli bostancılar, surların yakınında bir polisin cesedini buldular. Feci şekilde darp edilmiş polisin, kendisini beylik silahıyla vurduğu tahmin ediliyor. Etrafta bulunan bir başka tabancanın parçalanmış, kurşunlarının da etrafa saçılmış olması, emniyet müdürlüğü mensuplarını şaşırttı. İntihar eden polis memuru Muzaffer K.'nın kırk iki yaşında ve iki çocuk babası olduğu öğrenildi. Muhabirimizin Adli Tabiplik'ten aldığı bilgiye göre, Muzaffer K'nın sağ elinin işaretparmağı hariç bütün el parmakları ve bacaklarının kavalkemikleri kırılmış. Polis memurunun kendisini sağlam kalan tek parmağıyla vurduğu düşünülüyor. Cinayet mahallinde bulunan öteki parçalanmış tabancanın kime ait olduğu araştırılıyor."

Ömer aynı haberin öteki gazetelerde olup olmadığını kontrol etti. Bütün gazeteler haberi aşağı yukarı aynı şekilde vermişlerdi.

Nâzım eve yaklaştıklarını hissedince tedirgin olmuş, "Ümit'le yan yana gelmeden sana, onunla ilgili sormak istediğim birkaç şey var" demişti.

Soğuk bir damla ter, Ömer'in sırtından aşağıya doğru akmıştı. Biliyordu konuşmanın dönüp dolaşıp bu noktaya geleceğini.

Ve işte gelmişti!

Ömer ağırdan alarak anlatmaya koyuldu.

"Sana yazmak istedim. Büyük tutuklama olduğunda sen Bursa'daydın. Ben kıl payı kurtuldum. Leyla yakalandı.

Teslim olup karımı kurtarmayı düşündüm. Olamadım.

Çünkü, partinin ve cephenin bütün bilgisine sahiptim. Reşat Fuat dahil olmak üzere, kimse ama hiç kimse benim bildiklerimi bilmiyordu. Her yerden, herkesten gelen bütün bilgiler bende toplanmıştı.

Günler, geceler, haftalar, aylar boyu, isimler, adresler, telefon numaraları, işaretler ve anlamları üzerine çalışmış, bir anlamda teşkilatın hafızası olmuştum.

Yakalananlardan bazıları bu durumun farkındaydı. Kimileri külliyatlı miktarlarda bülten, broşür verdiğim çeşitli illerden partililerdi ve yakalanmışlardı.

Konuşabilir, bütün bilginin bende olduğunu söyleyebilirlerdi. Biliyorsun ant içmiştim konuşmamaya ama senden ve Reşat Fuat'tan öğrendiğim, bunun ancak işkencede belli olacağıydı.

Bu nedenle, Leyla'nın bırakılmasını sağlamak için bile olsa, teslim olamazdım."

Ömer, konuşmasının bu noktasında yutkundu. Şimdi sıra en zor olanda, Leyla'nın başından Sansaryan Han'da nelerin geçtiğindeydi.

İşin kolayına kaçmaya karar verdi, arka cebinden cüzdanını çıkardı, içinden çok yıpranmış bir kâğıt parçasını alıp Nâzım'a uzattı.

Şair gömlek cebinden yakın gözlüğünü çıkarıp taktı, sokak lambasının altına geçti ve elindeki kâğıdı okumaya koyuldu.

"Sevgilim, dayanamadım. Özür dilerim. Sana, neden böyle davrandığımı anlatmam lazım. Bu, benim sana borcum. Sansaryan Han'da gördüğüm sadece işkence değildi. Emin ol, işkenceyle kalsaydı atlatırdım. Dayağın yanında çok da ağır tecavüze uğradım. Adının Muzaffer olduğunu öğrendiğim siyasi şube polisi, orada kaldığım sürece, her gece defalarca ırzıma geçti. Küçük ve siyah gözleri birbirine çok yakın bu iğrenç adam, beni kirletti. Vücudumun her yerinde hâlâ onun elleri varmış gibi geliyor. Dayanamıyorum. Dayanamayacağım. Daha da kötüsü, dokuz ay on gün boyunca, karnımda o iğrenç adamın çocuğunu, Ümit'i taşıdım. Belki bana benzer diye umuda kapıldığım zamanlar oldu. Kürtaja bu nedenle yanaşmadım. Çocuk belki de bana benzer diye düşündüm. Benzese derdime ne kadar ilaç olurdu, bilmiyorum. Yine de denedim. Varlığımla seni ve babaannemi ne kadar zorladığımın farkındayım. Dediğim gibi çocuğu ben doğurdum ama ona imzasını Muzaffer denilen o iğrenç polis attı. Anlayacağın, varlığıyla beni, Sansaryan Han'ın dışında da rahat bırakmadı. Biliyorum, günahsız da olsa Ümit'e her bakışımda o alçağı hatırlayacağım. Buna katlanamam. Bundan sonrasını

sana bırakıyorum. Ümit'i büyütmek ister misin bilmiyorum. Babası olacak o alçağa verebilirsin ya da bir yetiştirme yurduna terk edebilirsin. Bunun için sana kızmam. Seni çok ama çok sevdim bir tanem. İntiharımın seni ne kadar üzeceğinin farkındayım. Ama yaşarsam (buna yaşamak denirse tabii) daha da çok hırpalayacağımdan da eminim. Bu nedenle elveda. Zannetmiyorum ama varsa cennette görüşürüz sevgilim."

Nâzım, Leyla'nın Ömer'e bıraktığı mektubu ağlayarak okudu. Zaman zaman hıçkırıklara boğuldu.

Gözyaşlarının bir kısmı mektubu ıslattı.

Sonra mektubu katladı ve Ömer'e uzattı.

Uzunca bir süre sessiz kalan Nâzım "Ne yaptın sonra?" diye sordu arkadaşına.

Genç adam böyle bir soruyla karşılaşacağını da biliyordu.

Arka cebinden cüzdanını tekrar çıkardı, Leyla'nın mektubunu özenle yerleştirirken bir kâğıt parçası daha çıkardı ve şaire uzattı.

Nâzım bu kez de yıpratmamaya çalışarak gazete kupürünü açtı.

Sonra, yüzü şekilden şekile girerek kupürü de okudu.

***

Ömer, Nâzım'ın geri verdiği mektubu cüzdanına yerleştirirken "Sana yazmayı denedim. Ama olmadı" dedi.

Yazının ustası başını salladı "Olmaz!" dedi ve "Yazılamaz ki!" diye eklemede bulundu.

Ömer başını salladı.

Koca adam daha sonra "Sonra Paris'e geldin. Ümit'i büyüttün. Ona hem anne hem baba oldun" diyerek özetledi arkadaşının yaptıklarını.

Dayanamadı, sarıldı Ömer'e ve ağlayarak "Senin yaptığının aynısını yapmak isterdim. Yapamazdım biliyorum ama isterdim" dedi.

Ömer, arkadaşının yüzünde eğreti duran gözlüğü aldı. Gözyaşlarını parmaklarıyla sildi.

"Haydi..." dedi. "Ümit evde bizi bekliyor. Eminim sana Chopin çalmak isteyecektir. Tıpkı annesi gibi."